This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

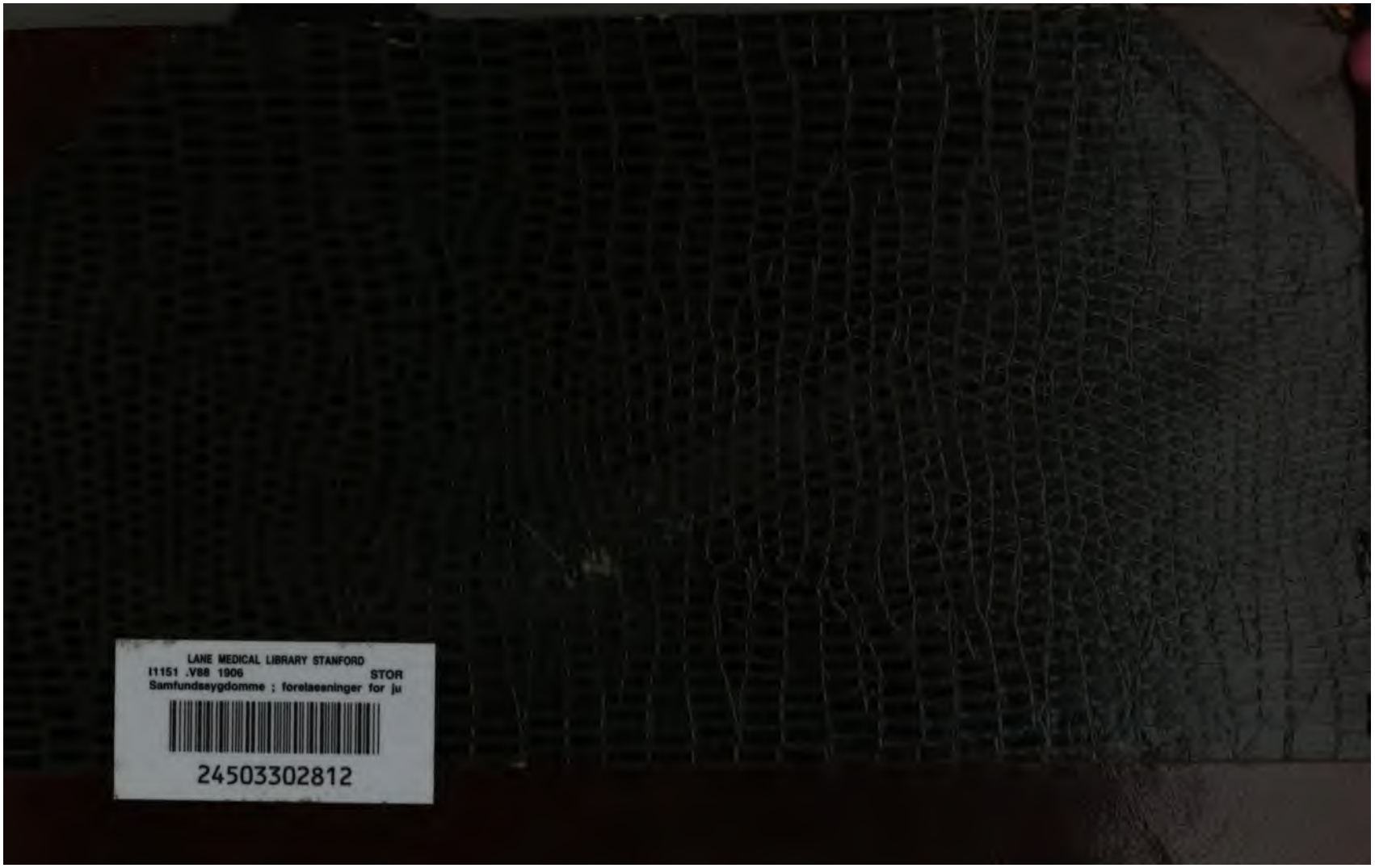
LANE MEDICAL LIBRARY STANFORD
I1151 .V88 1906 STOR
Samfundssygdomme ; foreløsninger for ju
24503302812

LANE
MEDICAL LIB
SEAL OF THE LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
CRESCERE SURGERE
1885
The Hoisholt
Psychiatric Library

SAMFUNDSSYGDOMME

FORELÆSNINGER FOR JURISTER

AFHOLDT FØRSTE SEMESTER 1905

AF

RAGNAR VOGT

UNIVERSITETSSTIPENDIAT I PSYKOLOGI OG PSYKIATRI

KRISTIANIA

STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG

1906

LANE LIBRARY

I 11 c
V 8 8
1906

Tilegnes

Dr. med. Paul Winge

med tak for grundlæggende arbeide i norsk retspsykiatri.

Forf.

50132

Forord.

I disse forelæsninger er den forudsætning overalt lagt til grund, at samfundet i første linie maa verne om sin tryghed paa hensigtsmæssigste vis. Derfor tages der afstand fra den synsmaade, at hensynet til lovbryderens skyld danner øverste ledemotiv.

Med forsæt vil der aldrig blive tale om personers, men kun om handlingers tilregnelighed. Af de mangfoldige meninger, som er lagt ind i tilregnelighedsbegrebet, bør kun den ene fastholdes, hvorefter en «handlings tilregnelighed» betegner den handlende persons andel i vedkommende gjerning. En handling er tilregnelig i høiere eller lavere grad, eftersom den har mere eller mindre dybe rødder i personligheden som saadan. En handlings tilregnelighed bliver saaledes det ligefremme udtryk for personens skyld; men disse begreber af skyld og tilregnelighed spiller atter en forholdsvis underordnet rolle i denne bogs tankesammenhæng.

Under trykningen er der kommet meddelelse om, at retterne for fremtiden vil have adgang til at træffe beslutning om indlæggelse i arbeidshus efter straffelovens § 39 (kfr. side 145—146).

R. Vogt.

Indholdsfortegnelse.

Side.

1ste forelæsning: Indledning. Sindssygdomme. Melankoli. Indirekte selvmord ..... 1—10

2den forelæsning: Mani. Manisk temperament. Periodisk sindssygdom ..... 10—20

3die forelæsning: Paranoia. Paranoisk temperament ..... 20—30

4de forelæsning: Dementia. Det lette initiale og residuære sløvsind. Dementia præcox. Dementia paralytica 30—38

5te forelæsning: Dementia senilis. Slaganfald. Amentia. Idiotia (idiotia impulsiva, idiotia moralis) ..... 39—48

6te forelæsning: Tilstande af bevidstløshed. Drømmebevidsthed. Søvngjængeri. Søvndrukkenhed. Hypnose..... 48—58

7de forelæsning: Tilstande af bevidstløshed (forts.). Epilepsi. Epileptiske dæmringstilstande. Atypiske alkoholreaktioner ..... 59—69

8de forelæsning: Sindssvækkelse og nedsat bevidsthed. Sindssvækkelse ved ophold paa vrag. Barnemord. Perverse ytringer af kjønsdriften. Sindssvækkelse med tvangsforestillinger og tvangsimpulser (psychastheni). (Sindssygdom med homicidale tvangsimpulser). Hysteri ..... 69—83

9de forelæsning: Alkoholisme (selvbedøvelse). Alkoholens virkninger paa sindet. Alkohol og forbrydelse..... 83—91

10de forelæsning: Alkoholisme (forts.). Den alkoholiske sindssvækkelse. Alkoholiske sindssygdomme: delirium tremens; den akute og kroniske alkohol-hallucinose; det alkoholiske jalousi-vanvid; den polyneuritiske psykose ..... 91—105

11te forelæsning: Løsgjængeri. Arbeidets fysiologi og hygiene 105—116

12te forelæsning: Prostitution ..... 116—124

13de forelæsning: Forbrydelse ..... 124—134

14de forelæsning: Samfundsbeskyttelse og tilregnelighed 135—149

Literaturfortegnelse ..... 149—151

Sagregister ..... 152—154

1ste forelæsning.

Et samfund vil sige en sammenslutning af individer til fremme af fælles interesser. Hvori dette fællesskab bestaar, kan i denne forbindelse være ligegyldigt. Nogle har kun øie for de snevreste nyttehensyn, medens andre ser samfundets opgaver i mere ideel belysning. For vort øiemed strækker den erkjendelse til, at samfundet er en forening af individer, hvis viljer er rettede imod visse fælles maal. Alle de, om hvem dette gjælder, er i social forstand *normale* individer.

Til gjensidig hjælp og beskyttelse fastsætter nu disse normale individer et system af regler — en «retsorden» —, hvorved den enkeltes vilkaarlighed begrænses. Saalænge man afpasser sig til samfundet, nyder man ogsaa fuld frihed indenfor rettens ramme. Brydes eller forsømmes derimod den lovlige orden, maa samfundet gjennem sine organer verge sig i den udstrækning, som er fornøden.

Under alle omstændigheder vil denne *samfundsbeskyttelse* have præget af en *frihedsbegrænsning:* en indskrænkning af myndighed over egen eiendom, egen person eller andre retsgoder.

Det i social forstand abnorme individ, hvis handlinger overskrider retsordenen, er altsaa ikke længere at betragte som helt ud frit. Og jo større abnormiteten bliver, desto mere indgribende maa ogsaa nødvendigvis denne frihedsbegrænsning være. Til gjengjæld har det civiliserede samfund overtaget forpligtelser ligeoverfor de *asociale* individer[1]; det ligger jo i dets egen interesse at gjenoprette den sociale tilpasningsevne saavidt muligt.

De store asociale fremtoninger, som skal være gjenstand for denne forelæsningsrække — sindssygdomme, alkoholisme, forbrydelse m. v. — vil i det følgende blive omhandlet som samfundssygdomme. Det er i denne egenskab, at de særlig har krav paa juristens interesse.

[1] Asocialt kaldes det individ, som savner social interesse, evne og vilje; **antisocial** er derimod den, der ligefrem trodser samfundet.

Til en begyndelse maa nu hver især af disse samfundsonder afgrænses ved sikre, karakteristiske kjendetegn. Dernæst bliver opgaven at bestemme aarsager og anvise botemidler. Og aldrig bør man herunder tabe af syne den grundlæggende kjendsgjerning, at det er meget lettere at forebygge end at helbrede.

Samfundsbeskyttelsen vil saaledes i det følgende blive opfattet som social profylaxe og social terapi: forebyggelse og behandling af samfundssygdomme. Jeg skal søge at gjennemføre denne synsmaade uafkortet.

Af samfundssygdomme kan der opstilles følgende typer: 1) sindssygdom og sindssvækkelse; 2) alkoholisme, morfinisme m. v., med et ord den vanemæssige selvbedøvelse; 3) løsgjængeriet med dettes sidestykke 4) prostitutionen — og endelig 5) forbrydelsen.

Som allerede nævnt ligger det i samfundets væsen at reagere mod alle disse fænomener ved frihedsindskrænkninger.

Hvad der fra de her valgte synspunkter særskilt kjendetegner *sindssygdommene,* er den omstændighed, at frihedsindskrænkningen saa at sige maa være af absolut natur. Den sindssyge har praktisk talt ingen forudsætninger til at udøve selvstændig social viljevirksomhed, — der kan følgelig ikke tilstedes ham nogen myndighed over egen eiendom m. v. Men omvendt stilles der heller intet krav til ham, og i det hele taget ansees han som uden ansvar for sine handlinger. Han indtager med andre ord en gjennemgribende retslig undtagelsesstilling. Efter norsk lov kan han ikke straffes, og indtil den sidste tid har det ligeledes været antaget, at han var uden retslig handleevne.

Ved en nylig truffen høiesteretsafgjørelse af 29de september 1904[1] er der desværre gjort brud paa denne regel. Hovedsagen er imidlertid, at man lige fra historiens morgen har betragtet de sindssyge som en gruppe for sig, og at samfundet gjennem tidernes løb har udviklet et *fuldstændigt system af forholdsregler* til sin egen beskyttelse imod disse individer. Af den grund kan man her med tryghed se bort fra alle de øvrige former af samfundsbeskyttelse som overflødige.

Ligeoverfor *alkoholismen* har man derimod endnu ikke truffet tjenlige forholdsregler. Endnu gives der intet virksomt system af midler mod de personer, som ligger under for sit hang til selvbedøvelse, og arbeidet med at forebygge dette hang staar ogsaa langt tilbage. Nu er man derfor i mangel af noget bedre henvist

[1] «Den sindssyges evne til at forpligte sig». *P. Winge.* «Tidsskrift for nordisk retsmedicin og psykiatri», bd. 4—5.

til at anbringe de asociale alkoholister indenfor én af de to følgende grupper: forbryderne og løsgjængerne, — d. v. s. man straffer dem eller tvinger dem til arbeide. Som regel gjør man forresten ingen af delene. At *helbrede* eller *pleie* dem hører med til, hvad enkelte betegner som den kriminalistiske fremtidsmusik.

Det rimeligste er at opfatte alkoholismen som et selvstændigt onde, som der bør reageres imod, — ikke ved straf eller tvangsarbeide, men ved den form af frihedsbegrænsning, som her er den ene logiske, ved *hindring af adgangen til selvbedøvelse*. Man faar derfor alt efter omstændighederne enten søge at helbrede disse folk eller — hvis dette ikke lykkes — da se til at anvise dem saadanne livsformer, hvor det narkotiske hang ikke kommer medmennesker til skade. Men udover dette bør frihedsbegrænsningen heller ikke gaa. Anderledes stiller det sig rigtignok, naar der ved siden af alkoholisme ogsaa foreligger løsgjængeri eller forbrydelse. Er disse sidste fænomener af selvstændig natur og ikke blot og bart *symptomer* paa alkoholisme, da maa der jo i tilfælde ogsaa skrides til anvendelse af arbeidstvang eller straf.

Jeg skal for tydeligheds skyld tilføie, at det i egentlig forstand ikke dreier sig om løsgjængeri, naar en mand paa grund af alkoholisme opgiver sit regelmæssige arbeide. Heller ikke bør det opfattes som forbrydelse, naar alkoholikere slaar itu gjenstande, pantsætter andres eiendele, udøver vold mod politiet osv. Alt dette er som regel blotte virkninger af selve alkoholforgiftningen.

Ligeledes skal *løsgjængeriet* og *prostitutionen* blive omhandlet som i sit slags typiske fænomener. Det er det selvstændige løsgjængeri, som der vil blive taget sigte paa, men ikke de former af arbeidsskyhed, der optræder som rene symptomer af alkoholisme eller sindssygdom. Omvendt bliver betleri og andre typiske løsgjængerhandlinger ikke at regne som forbrydelse. Tilsvarende synsmaader gjælder ogsaa for prostitutionens vedkommende.

Hvad endelig *forbrydelsen* angaar, saa menes dermed i denne sammenhæng ethvert forsætligt brud paa retsordenen, som ikke er nogen blot og bar virkning af sindssygdom, alkoholisme, løsgjængeri eller prostitution.

Ved siden heraf maa man være sig bevidst, at disse forskjellige samfundssygdomme jevnlig griber over i hverandre. Forbrydelsen er f. eks. næsten altid parret med alkoholisme.

Hvad her er anført, vil give et foreløbigt begreb om ledetankerne i disse foredrag. Det skal overalt være opgaven at betragte samfundssygdommene, inklusive forbrydelsen, rent kausalt, deterministisk, d. v. s. som naturnødvendige hændelser. For

begrebet *skyld* i dets oprindelige mening bliver der til gjengjæld ingen plads. Først naar det hele stof er gjennemgaaet, skal denne deterministiske betragtning blive sammenholdt med den menneskelige bevidsthed om personlig skyld og personligt ansvar, kort sagt med de psykologiske kjendsgjerninger, som det er indeterministernes fortjeneste, at de saa sterkt fremholder. Personlig tror jeg det muligt at forene disse synspunkter i en høiere synthese. Det er ogsaa bevidstheden herom, som tager væk enhver uhygge ved at følge den deterministiske tankegang uafkortet. Jeg vil derfor anmode om, at De betragter den saakaldte indeterministiske doktrin om skyld og fri vilje som et metafysisk grænsespørgsmaal, der ikke maa gribe ind i den rolige undersøgelse af samfundssygdommenes væsen, aarsager, virkninger og behandlingsprincipper.

Sindssygdomme.

Jeg skal begynde med at omtale sindssygdommene, da forholdene her stiller sig enklest. Juristen har imidlertid paa dette felt kun én væsentlig opgave, nemlig i tilfælde af lovovertrædelse eller retstvist at søge bragt paa det rene, hvorvidt sindssygdom virkelig foreligger eller ikke.

Af sindssygdomme gives der nu en række forskjellige former: akute og kroniske; helbredelige og uhelbredelige; nogle, som kun optræder én gang i livet, og andre, som vender tilbage efter mere eller mindre frie mellemrum osv.

De forberedende aarsager er vistnok fortrinsvis at søge i arv, syfilis og alkoholisme, samt i daarlig legemlig og aandelig hygiene. Af væsentlig betydning er dernæst de store fysiologiske omvæltninger under fødsler og svangerskab samt ved det sexuelle livs frembrud og ophør henholdsvis i pubertetstiden og den klimakteriske alder. De mere specielle aarsager, som udløser anfaldene, kjender man derimod kun ufuldstændig. Bl. a. kan det dreie sig om febersygdomme, overanstrengelse og sindsindtryk af forskjellig art.

Vil man søge at forebygge sindssygdomme, maa arbeidet særlig rettes imod de veneriske infektioner, alkoholismen og de sindssvækkede individers uhindrede adgang til at forplante slegten. Desuden er det paakrævet at vække større sans for hygienisk livsførsel. Jeg skal alene pege paa, hvorledes gjensidig mistro, rethaveri og uforsonlighed undergraver den sjælelige kraft langsomt, men sikkert, saa at individerne tilsidst mangen gang bukker

under i sindssvækkelse eller sindssygdom. Aandelig mishandling kan man kalde det. Et udtryk herfor er det store antal af sindslidelser og selvmord hos fraskilte.

Da sindssygdomme forekommer overordentlig hyppig — man regner ihvertfald 5 pro mille af befolkningen — og sindssygepleien volder vort samfund aarlige millionudgifter, som dertil stadig er i stigende, vil man indse, hvorledes man her har betydelige opgaver for sig.

Om disse forskjellige sygdomme gjælder det i almindelighed, at de hver især er *kjendetegnet ved bestemte karakteristiske symptomkomplekser, der tilsammen danner eiendommelige sygdomsbilleder.* Hovedtyperne af sindssygdom maa derfor i det følgende omhandles særskilt.

Melankoli.

Ved denne sygdom er det væsentlig *stemningen,* som lider. Paa forholdsvis kort tid bryder det ud med angst, tungsind og fortvilelse. Den syge føler sig uduelig til alt, plages af samvittighedsnag og øiner ingen udvei. Desuden ligger handleevnen nede, ligesom tankegangen bliver træg og ensidig. Vedkommende mindes fortrinsvis kun, hvad som passer ind i tungsindet; han «husker kun leit». De glade erindringer og forestillinger er til gjengjæld borte og virker ikke længere som motiver. Paa denne maade bliver da handlingerne ensidig bestemt ved triste tankerækker.

Hvad dette forhold betyder vil igjen staa klart, naar man ser hen til de psykologiske forudsætninger for vore viljeafgjørelser.

I enkleste form kommer en handling istand, saasnart der dukker frem en forestilling, som uhindret omsættes i bevægelse. Af saadan natur er de rent vanemæssige handlinger: ved synet af en bekjendt vækkes f. eks. *ideen* om at tage hatten af, og straks udløses den vel indøvede *motoriske* akt. Den slags handlinger betegner man derfor som *ideomotoriske.* I det hele kan det opstilles som en regel, at der finder sted en øieblikkelig omsætning i gjerning af saadanne handlingsforestillinger, som dukker frem i bevidstheden uden at afsvækkes ved tilskyndelser af modsat natur.

I andet fald gaar der en *kamp mellem motiver* i forveien: man veier grunde for og imod indtil *beslutningens øieblik,* da et bestemt motiv bliver eneraadigt og opsluger de øvrige.

Gaar afgjørelsen ud paa, at en indre tilskyndelse skal undertrykkes, faar handlingen, som bekjendt, præget af *undladelse.*

I melankoli er nu stillingen følgende: Den syge savner tiltag til arbeide. Han er tung og træg, lægger hænderne i skjødet, jamrer og klager. Alt er uraad. De daglige pligter forsømmes, men iøvrigt volder den dorske, passive og i mange tilfælde sengeliggende patient ingen synderlig fortræd.

En vigtig undtagelse herfra er dog betinget i *tilintetgjørelsestrangen*, som atter hænger sammen med det ensidige, triste tankeliv. Selvmordet ligger til enhver tid paa lur. Eget liv har ingen værdi længere, — det føles kun som en ulidelig byrde. Tanker om fremtidig lykke, om forestaaende livsopgaver, om familiens fortvilelse, om sjælens evige udsigter osv. har ikke mere præget af virksomme motiver. Selv om saadanne forestillinger ogsaa dukker frem, knytter der sig ihvertfald ingen følelse af værdi dertil. Kun det ene, at komme væk fra det ulidelige liv, synes endnu attraaværdigt. Er der altsaa fremdeles modforestillinger tilbage, saa har disse for en væsentlig del tabt sin motivkraft, og de bliver følgelig uden vanskelighed opslugt af selvmordsforestillingen, som derved let omsættes i gjerning. Undertiden dukker endog selvmordstanken frem saa raskt, at der skrides til handling før nogen modforestilling overhovedet har rukket at gjøre sig gjældende. Det hele kan altsaa ske paa samme ideomotoriske vis, som naar man tager hatten af for en bekjendt.

Men hvad enten det dreier sig om en fuldstændig *ophævelse af modforestillinger*, eller det væsentlig blot handles om en *forringelse af modforestillingernes energi, værdi eller motivkraft*, i begge tilfælde afviger den indre situation betydelig fra de normale vilkaar for vore viljeafgjørelser. Motiverne er bundne, viljen er i psykologisk forstand ufri. Jeg haaber, der ikke vil blive lagt nogen tvetydig mening ind i dette sidste udtryk, som alene tager sigte paa empiriske bevidsthedstilstande, hvorunder de normalt virksomme motiver enten er helt ophævede eller i høi grad hemmede.

I forbigaaende kan bemerkes, at en saadan *suspension af motiver* ingenlunde blot voldes ved sygdom; det er jo intet andet som sker under akut rus, vild skræk, lidenskabelig ophidselse m. v.

Melankolikerens tilintetgjørelsestrang kan dernæst tillige gaa ud over andre, især børn og egtefælle. Ligesom alt er uraad for dem selv, saaledes finder de ogsaa ud, at alt maa være uraad for andre. De føler paa sæt og vis sin egen lidelse ind i omgivelserne, et forhold, som den tyske psykologi betegner som «*Einfühlung*». Man kan ogsaa udtrykke det saaledes, at de objektiverer sin indre sorg og fortvilelse. Paa asylerne ser man paa samme vis jevnlig, hvorledes det sinte menneske tror, at omgivelserne er

vrede og har ondt for at styre sig, ligesom den glade igjen er overtydet om, at ogsaa alle omkring maa være lykkelige. Under sorg er det nu sorgens billede, som vender tilbage overalt. Som Frödiug skriver om Narkissos:

«Är det ei nog, at detta kval skal lidas,
men bo i allt, som ses och lyssnas til?
Jag ser och hör och känner blott Narkissos.» . . .

Ligesaa lidt som melankolikeren tillægger sin egen tilværelse nogen betydning, ligesaa lidt føler han da i disse tilfælde nogen værdi af børnenes og egtefællens liv. Der finder saa at sige sted en universel værdiforringelse, idet alting taber i pris. «Alles was entsteht, ist werth, dass es zu Grunde geht», som Mefisto siger. Og dermed sker der naturligvis en fuldstændig forrykkelse af motivernes gjensidige vegt. Naar børnenes liv intet veier, naar de smaa kun har nød og elendighed og fare for fortabelse i udsigt, er det ligesaa godt, at de kommer væk, medens de endnu er uskyldige. . . . Mangen gang er imidlertid den indre proces endnu knappere: barnet har det ondt og skriger, dets liv har værdi lig nul, tanken om at gjøre ende paa det bliver uden modstand eneraadig og omsættes i gjerning formelig paa ideomotorisk sæt. Eller det gaar paa samme vis ud over egtefællen, over bohavet m. v.

Ved hysterisk fortvilelse kan en lignende indre tilstand optræde som flygtig episode.

Et eiendommeligt udslag af melankoli er endvidere det *indirekte selvmord,* som nu rigtignok hører til de store sjeldenheder, medens det i næstforrige aarhundrede rasede formelig epidemisk. Sammenhængen er gjerne følgende: Melankolikeren ønsker sig ud af livet, men frygten for, at de evige udsigter skal forspildes ved selvmord, har endnu nogen vegt. Paa den anden side har medmenneskers liv ingen synderlig værdi for den syge, og tager han et saadant, gaar han ud fra, at øvrigheden vil besørge ham selv henrettet derfor. Saaledes vil der altsaa blive anledning til at gaa forberedt i døden. Her foreligger der øiensynlig ingen egentlig *suspension af modforestillinger;* men de normale *værdifølelser* eller *motivkræfter* er ikke destomindre sat ud af spillet. En saadan person har utvilsomt «indsigt i handlingens strafbarhed»; han regner jo netop paa, at han skal opnaa dødsstraf. Hvad der mangler den syge, er derimod magt over de normale, personlige motiver. Forstyrrelsen ligger væsentlig paa følelsens og viljens, mindre paa forstandens omraade. Som rimeligt kan være, har disse forhold spillet stor rolle i tilregnelighedslærens udvikling.

At tilintetgjørelsestrangen ogsaa vil kunne lede til farlige undladelseshandlinger eller skabe civilretslige forviklinger, er indlysende. Dokumenter kan kastes paa varmen, testamenter omgjøres osv. I det store og hele holder dog melankolikeren sig, som før nævnt, meget passiv. Ofte tilbringer han uger og maaneder tilsengs i jammer og stille klage.

Jevnlig giver melankolien sig tillige udslag i sansebedrag og vrangforestillinger af urimelig natur. Den syge tror, at han volder ulykke for andre, han maa fordømmes, straffes eller ruineres økonomisk, er besat, hører satan hviske, ser ild, lugter svovl osv. Men alt dette kan meget vel ogsaa mangle, og ved de letteste former af melankoli dreier det sig i hovedsagen kun om, hvad folk vanligvis kalder anfegtelse.

Som regel er sygdommen af forholdsvis akut natur; den staar i almindelighed paa nogle maaneder indtil et par aar. I denne tid pleier de legemlige funktioner at ligge betydelig nede. Kræfterne tager af, vegten synker, søvn og madlyst bliver borte, afføringen holder sig træg, og der kjendes megen smerte og uro i det hele legeme. Særdeles ofte ender det imidlertid med helbredelse, men i mange tilfælde kommer det atter senerehen til nye udbrud. Overhovedet bliver melankolien ikke saa sjelden at opfatte som *et anfald af tilbagevendende (periodisk) sindssygdom*. I disse tilfælde gjentager sygdommen sig én eller flere gange efter frie mellemrum af maaneders indtil flere ti-aars varighed. Undertiden veksler det ogsaa mellem udbrud af melankoli og mani. Nogenlunde hyppig har det dog sit forblivende med ét anfald, især hos ældre folk. Hos disse løber imidlertid sygdommen ikke sjelden ud i sløvhed eller kronisk tungsind. I den noget yngre alder ser man derimod stundom, at anfaldene kan tage en gunstig vending selv efter 5—10 aars forløb.

Det bør yderligere tilføies, at tilstande, som minder om melankoli, kan danne indledningen til mere ondartede sindssygdomme.

Med melankoli maa man dernæst ikke forveksle det *melankolske temperament*, der igjen ofte er forbundet med hypokondri og nervesvækkelse. Her pleier personens magt over egne handlinger at være i god behold, og dernæst har humøret i regelen let for at slaa om ved adspredelse og anden sjælelig afledning.

Melankoli med suicidal og homicidal tilbøielighed.

43-aarig kone. Mor og flere søskende sindssyge; 1 broder begik selvmord under sindssygdom. Selv har hun altid været egensindig, stridig og lidet venlig mod børnene; derimod har hun levet i godt forhold til sin mand. Efter en kostbar husreparation fik hun sommeren 1900 næringssorger. Dette varede ved, og efterhaanden udviklede der sig en tilstand af tungsind og fortvilelse. Hun gjorde herunder gjentagne forsøg paa at hænge og drukne sig, kom ofte med udtalelser om, at hun vilde dræbe manden og børnene. Flere gange har hun under mandens søvn taget ham i struben og villet kvæle ham. Da hun ofte slog børnene med vedtrær og jevnlig laa med en hammer hos sig i sengen, blev der holdt vagt over hende. Ingen sansebedrag.

Ved indkomsten paa asylet i december 1900 viste hun sig rolig og ved ganske god samling. Hun er, siger hun, ikke menneske; er det ulykkeligste menneske; der er ingen raad; hun skal til helvede osv.; beder lægen komme med en revolver og skyde hende; mener, det var satan, som drev hende til at ville ødelægge mand og børn. Hun betragter alt som haabløst ogsaa for deres vedkommende.

26de januar 1901 er anført: Hun siger, hun er satan selv, og synes, det er leit, at hun skal være saa ond og volde ulykke for alle andre. Beder derfor om at faa gift.

29de mars 1901: Medens en anden patient græder, udbryder hun, at hun maa komme bort, da hun gjør ondt for de andre. Er beskjæftiget med strikning.

4de oktober 1901: Udbryder, at alle maa sulte ihjel paa grund af hendes store synd.

29de oktober 1901 blev hun udskrevet i begyndende bedring efter mandens andragende. Dette var tidligere afslaaet, da hun antoges at være farlig for sig selv og andre (kfr. sindssygeloven af 17de august 1848, § 13: «Enhver sindssyg, selv om han ikke er helbredet, skal til enhver tid kunne udskrives saavel af offentlige som private asyler, naar saadant af dem, der have at iagttage hans tarv eller have foranlediget optagelsen, maatte forlanges, medmindre han er optagen efter øvrighedens forlangende eller hans udtrædelse af asylets læge antages at ville medføre fare enten for ham selv eller for den offentlige sikkerhed, i hvilke tilfælde vedkommende kunne æske kontrolkommissionens afgjørelse»).

Eksempel paa indirekte selvmord[1].

«Bemeldte Jacob Poulsen, nu 35 aar gammel, er barnfød i en liden købstad i Jydland, navnlig Nive, og fra hans 9de aar til hans 21de aar tjente han paa det Lewentzouske gods, siden kom han udenfor godset at tjene hos en bonde, hvor han faldt i scrupel og tvivlede om hans salighed, og over geistlige bøgers læsning blev han rent forvirret. For da at lade sig ordentlig præparere til en salig død, greb han til den

[1] Meddelt mig af dr. *Johan Scharffenberg* efter *Fr. Stuckenberg*: «Fængselsvæsenet i Danmark», side 102.

ulykkelige gjerning at kvæle et drengebarn paa Stjernholms amt i Aarhus stift den 22de april 1767. . . . . Som han nu var den første delinqvent som indkom i rasphuset efter ovenmeldte forordning, maatte jeg i forveien . . . . . gjøre forespørgsel . . . . . om hans bevaring, behandling etc. Han blev indesluttet i et til den ende indrettet gyselig arresthul om natten, og om dagen i et andet, som havde lysning for deri at kunne se og raspe. Dette arbeide forrettede han saa troelig, at han altid leverede mere arbeide end han var foresadt, læste og bad til Gud bestandig, visende en alvorlig anger over det begaaede mord. . . . . Over denne adfærd, som er rar i dette hus, blev enhver opvagt til medlidenhed». Efter 20 aars eksemplarisk opførsel i anstalten blev han ansat i samme som justitssergent.

2den forelæsning.

Mani.

Et modstykke til melankolien er *manien*. Her er stemningen løftet og selvfølelsen stor; tankerne strømmer let og frit, og handletrangen overstiger langt de normale grænser. Hvert opdukkende indfald bliver omsat i gjerning omtrent paa samme ideomotoriske vis, som naar man ser en bekjendt og tager hatten af. Ligeledes udtales alt, der kommer i tankerne.

Samtidig bliver det indre livs fylde og glød «følt ind i» omgivelserne, som derved vinder fængslende interesse. Som hos den unge Schiller rører der sig et voldsomt begjær efter at nærme sig alle ting og omfavne dem:

> Seid umschlungen Millionen!
> Diesen Kusz der ganzen Welt,
> Brüder — über'm Sternenzelt
> Musz ein lieber Vater wohnen! . . . . . .

Paa denne vis giver de syge ofte nok indtryk af stor aandslivlighed, men i virkeligheden er det kun skralt bevendt med tankeindholdet. Lig folk, som er oprømte af alkohol, staar haand og tunge ikke stille, fordi alle hemmende hensyn svigter.

Imidlertid kan disse maniske tilstande have mange grader og afskygninger.

Ved de *sværeste former* kommer det til fuldstændig forvirring; angjældende snakker løst og fast uden sammenhæng og foretager

en mængde planløse bevægelser. Fra det ene til det andet er hans løsen. Der raader en vild «flugt» i sindet. Opmerksomheden skifter retning uden stans, stemningerne slaar om paa mindste vink, og den ene tanke jager den anden. Ingen vil her være i tvil om, at sindssygdom foreligger, og derfor giver heller ikke disse tilstande synderlig anledning til retslige forviklinger.

Ved *mani af midlere styrke* danner det ideomotoriske handlesæt et særlig iøinespringende symptom. Der staar f. eks. et følge af studenter og hører paa en saadan manisk patients udgydelser; saa stanser opmerksomheden et øieblik ved den enes kind, og straks smelder det løs med en ørefig. Eller den syge har en kop i haanden, faar se et menneske komme ind ad døren og kaster koppen efter den indtrædende uden spor af overveielse. Her kan man ikke spore antydning til nogetsomhelst kontramotiv. Handlingsmekanismen er som hos hin bersærk, der fløi afsted i sinne og hug hovedet af en mand, fordi denne stod saa bekvemt til hugs, — «sva' lett til høggsins», som det lyder i sagaen.

Sansebedrag og vrangforestillinger er vistnok ikke sjeldne ved disse sværere former af mani, men de spiller dog ikke nogen afgjørende rolle. Som oftest farer der alskens livlige storhedsdrømme gjennem den syges sind.

Ved den lette mani — *hypomanien* — støder man i principet paa de samme sindsforandringer, omend i betydelig afdæmpet grad. Ofte er disse maniske udbrud endog saa lette, at de blot opfattes som humørssvingninger og luner. Den ellers sindige, rolige mand bliver opspilet, munter, snakkesalig, fuld af planer og indfald. Han gaar ivei med vidtløftige handlinger, tager det lidet nøie med midlerne og er i det hele yderst robust i samvittigheden. Ofte giver han sig tillige hen i blind, hensynsløs selvhævdelse med utøilet tilfredsstillelse af det lavere driftsliv. Omgivelserne finder derfor gjerne ud, at det alene dreier sig om udskeielse og moralsk forsimpling. Der gives nok af saadanne maniske patienter, som paa hjemstedet simpelthen bliver regnet for slyngler og samvittighedsløse spekulanter, der til sine bedre tider gaar i sig selv og angrer.

I tidligere tid brugte man ofte udtrykket «*mania sine delirio*» for disse tilfældes vedkommende. Andre opstillede et begreb «*délires des actes*», idet de kun fandt handlingslivet sygelig forandret, medens forstanden antoges at være uberørt. «*Folie lucide*», «*folie raisonnante*», «*folie morale*» er ligeledes betegnelser, som giver udtryk for den samme tankegang. Siden begyndelsen af det 19de aarhundrede har der staaet livlige kampe om alle disse

synsmaader. Thi til at begynde med var juristerne alt andet end villige til at betragte hine formentlige viljeforstyrrelser som sygelige sindstilstande, hvorved den strafferetslige tilregnelighed skulde udelukkes.

Dengang tog man forresten begrebet mania sine delirio i mere vid betydning end nu, idet ogsaa den medfødte moralske idioti blev regnet did med. Uden tvil kan der ogsaa være adskillig lighed mellem mani og moralsk idioti; dog er der igjen paa den anden side den væsentlige forskjel, at manien optræder som en forbigaaende sygdom, der vanligvis ender med helbredelse.

Forøvrigt er manien som regel af tilbagevendende eller periodisk natur. Ikke sjelden veksler det tillige hos samme patient mellem udbrud af manisk og melankolsk natur. Imidlertid kan det ogsaa have sit forblivende med et enkelt eller nogle ganske faa maniske anfald i livets løb.

Et godt indblik i disse lettere former giver følgende skildring, som er hentet fra Camilla Collett's «I de lange nætter» (side 79):

Anfald af let mani (hypomani).

«Ham (oberst von Krogh) erindrer jeg som en yderst sirlig gammel mand, med snehvidt haar og ædle, fornemme træk. . . . . Han led af enkelte udbrud af sindsforvirring, der kom, naar det blev varmt i veiret, eller rettere, han led slet ikke under dem, thi da blev han egentlig rigtig fornøiet. Disse udbrud ytrede sig paa en sælsom maade. Ligesom han i normal tilstand var elskværdig, stille og fordringsfri, slog han nu om i det modsatte hjørne. Han iførte sig sin røde uniform med trekantet hat, fæstede et par forlagte danske ordener paa sig, steg til hest, og i dette kostume gjorde han besøg rundt om i egnen. Her traadte han op som den fornemme herre, høimælt og overlegen, ødslede med penge til høire og venstre, kneb de unge piger i kindet med et skjelmsk ord, kort, spillede den flotte adelsmand. Karakteristisk var det, at han under disse raptusser kjøbte igjen til uhyre priser de gamle klenodier, som engang var solgte». . . .

Her har De altsaa for Dem billedet af en gammel herre, som pludselig ændrer væsen, faar uro i blodet, bliver erotisk opspilet og sløser med penge. Denne tilstand varer ved nogle maaneder og vender tilbage hver vaar.

Som regel er vel de maniske udbrud af længere varighed, men saa vender de til gjengjæld sjeldnere tilbage. Nogen egentlig sløvhed pleier aldrig at indtræde.

Ikke alle maniske patienter er imidlertid saa godslige som denne oberst, der i høiden vil have givet anledning til retslige forviklinger ved de urimelig dyre indkjøb, som han foretog sig.

Har han kjøbt for summer, som familien ikke kunde afse, tør det hænde, at man har søgt hans handler omstyrtet.

Andre syge af samme grundtype viser et mere loddent ydre. De endevender alting, er mere pirrelige end glade, ser skjæven i sin broders øie og holder dommedag over institutioner og personer. Ofte roder de sig ogsaa herved op i injurieprocesser og skandalaffærer. Udskrives de fra asylerne, vækker de gjerne stor opstandelse ved sensationelle artikler om uretmæssig indespærring. Ulykkeligvis bærer igjen disse produkter som regel præg af en slags idéflygtig vittighed og rammende satire, der overbeviser godtfolk om forfatterens normalitet.

Ofte faar dernæst erotiken tag i disse patienter, som derved ledes ind i mesalliancer. Især pleier de maniske kvinder at gaa fuldstændig op i flirt og koketteri. Ved de letteste former nøier de sig kanske med kafébesøg i herreselskab eller med at skjænke sine venner diamantnaale o. l.; men det kan naturligvis ogsaa gaa langt udover disse grænser. Man vil jo uden videre indse, hvor pinligt det maa være for anstændige paarørende, naar en før agtværdig, blufærdig, kanske endog sagtmodig kvinde lægger for dagen slig fuldstændig tøse-natur. Og samtidig gaar der i regelen længere tid hen, før det falder nogen af familien ind, at vedkommende kunde være sindssyg og trænge asylforpleining. «Jeg har», siger en skotsk sindssygelæge Clouston, «maattet sende saadanne (let maniske) patienter til farmer i Australien for at redde deres rygte». Hører man nogen gang om velagtede mænd eller kvinder, der pludselig *afklædes* som letfærdige, ryggesløse personer uden spor af moralsk finfølelse, bør man altid tænke paa «mania sine delirio».

Den klareste psykologiske udredning af disse tilstande finder man hos Wernicke. Han skjelner i dette øiemed mellem de *høiværdige motiver*: ret, moral, religion, ære, familiehensyn, standskrav o. l., og de *lavværdige*, som bunder i det rent egoistiske driftsliv, hanget til selvhævdelse, kjønstilfredsstillelse m. v. Medens nu de høiværdige motiver under normale forhold hemmer eller kontrollerer de lavværdige, faar disse sidste boltre sig frit ved maniske tilstande. Her mister ret, moral, ære, familiehensyn m. v. sin magt over sindet. — der finder sted et «*nivellement af motiverne*», og ligesom paa et vippebret skyder drifterne tilveirs, naar pligterne trykkes under.

Et tilsvarende forhold gjør sig gjældende ved enkelte former af senil sløvhed, idet de høiværdige motiver gaar tilgrunde paa et tidligt tidspunkt, medens de lavværdige endnu er i virksomh-

Noget lignende sker ganske forbigaaende under alkoholrus. Ved moralsk idioti kommer det derimod aldrig til udvikling af høiværdige motiver eller noget saakaldt sekundært jeg. I modsætning til alle disse tilstande dreier det sig ved mani om en *anfaldsvis optrædende overvegt* af de lavværdige motiver eller det primære jeg.

Naar disse hypomaniske tilstande før blev opfattet som rene viljeforstyrrelser, beroede dette paa meget mangelfuld psykologisk analyse. Thi om end disse patienter kan føre en nogenlunde ordnet samtale om enkle ting, saa viser alligevel deres tankegang sig løs og springende, saasnart den virkelig bliver sat paa prøve. Der er ikke længere tilstrækkelig kraft i *ledetankerne,* og disse tabes let afsyne. Men paa den vis mister ogsaa den syge hurtig tanketraaden for tidligere eller senere at havne paa andre steder end oprindelig paatænkt.

Et smukt eksempel paa saadan *idéflugt* har man i ligtalen over Peder Paars' kok:

«Omsider gav sig an en halv studeret Røver,
Han sagde: Synder! hør du dig ey mer bedrøver.
Jeg for vor Præst Hr. Niels har præket meget tidt;
Det falder mig heel let, jeg agter det kun lidt.
Jeg ved ey bedre Text, som jeg her kand forklare
For dig i denne Stund, i denne store Fare,
End den jeg prækede for ham forgangen Høst,
Enhver i Kirken var sig deraf fandt stor Trøst.
Jeg Textens Ord har glemt, dog det vil intet sige.
Det kand jeg sværge, at den haver ey sin Lige.
Vor avindssyge Degn har stedse fra den Tiid
Seet surt paa mig. Men om han mild er eller bliid,
Det skjøtter jeg ey stort. Jeg kand mit Pund ey grave
I Jorden for hans Skyld: jeg maa det saadan lave,
At jeg blir kiendt af Folk. Jeg altid er saa god
Som Degnen, det jeg tør ham sige, om han stod
Selv med i denne Kreds. Mon han vel torde sige,
Jeg bør for han er Degn, et Fodsbred for ham vige?
Hvad bilder han sig ind, den drukken Bolt, det Fæ?
En ærlig Mand som jeg . . . . . .
Ach ve mit ene Knæ!
Den Indgang er for lang, begyndte Niels at skraale». . . . . .

Ved sværere former af mani kan denne idéflugt naa en høide, hvor det bliver vanskeligt nok at paavise overgangene fra den ene forestilling til den anden. Tilslut ender det da med den blotte opramsning af ord og korte sætninger, som alene bindes sammen ved lydlighed og andre ydre berøringspunkter, medens enhver saglig sammenhæng er borte, — f. eks.: «Sidde med vennen i ro — Rosalie — ros aldrig! . . . . . .»

For et overfladisk øie kan det vel tidt synes, som om de hypomaniske patienter havde en uvanlig kvik opfatningsevne. I samtalens løb gjør de ret som det er skjelmske eller spydige bemerkninger om alt, hvad de hører og ser. Deres opmerksomhed flyver omkring, og hvad de opfatter, bliver med et gjenstand for omtale. Imidlertid er denne *opmerksomhedsflugt* kun et udtryk for, hvorledes ledetankerne ikke længere styrer forestillingsløbet.

Et eksempel vil overbevise Dem herom. En ivrig botaniker gaar ud i skogen for at samle sop. Nu er altsaa sopindsamlingen hans ledetanke. Er han rigtig optaget heraf, agter han, som De ved, neppe nok paa fuglesangen, paa stensorterne eller paa de andre planter. Alt dette træffer naturligvis hans øre og øie, men da opmerksomheden er vendt i anden retning, bliver han ikke disse forhold tydelig var. Han bemerker — «apperciperer» — kun *sop;* det øvrige bliver blot fornemmet — «perciperet» —, men ikke virkelig iagttaget. Omvendt vil børn, som vandrer om i skogen, lægge merke til en mangfoldighed af ting, der gaar den ivrige sopsamler forbi, — naturligvis af den simple grund, at børnenes opmerksomhed ikke er bundet i nogen ensidig retning ved sterke ledetanker.

Ligesom man ved mani kan tale om *motivernes nivellement,* faar man paa denne vis ogsaa at regne med et *nivellement af ledetanker.* Den kvikke opfatning er kun et udtryk for, hvorledes tanken jager afsted uden styre. Man var følgelig ogsaa tidligere paa vildspor, naar den lette mani blev skildret som en ren forstyrrelse af viljelivet (folie morale, moral insanity).

Hvorvidt de maniske syge kommer til at overtræde lovene, vil vistnok meget bero paa deres oprindelige natur. Rører driftslivet sig kun svagt paa forhaand, har jo tabet af høiværdige kontrolmotiver mindre at betyde. Anderledes arter det sig, hvor det *primære jeg* kun med største møie holdes i tømme. Svigter hemningerne i dette fald, udfolder selvhævdelsen og kjønstrangen sig i reneste vildhed. Hvilkesomhelst selviske motiver kan nu *aktiveres,* gamle hevnmotiver dukker frem, vanehandlinger fra yngre dage gjør sig gjældende paany osv. Paa Gaustad var der f. eks. nylig indlagt en manisk patient, som satte paa ild, hver gang hans maniske anfald brød ud (kfr. sygehist. side 17). Andre drikker, stjæler eller hengiver sig til utugt. Meget af hvad man tidligere kaldte *pyromani, kleptomani, dipsomani, nymfomani* m. v. — hang til ildspaasættelse, tyveri, drik, utugt — beror i virkeligheden paa saadanne maniske udbrud. Som De imidlertid vil erfare senere,

kan disse sygelige tilbøieligheder ogsaa være et symptom af andre sindssygdomme, f. eks. epilepsi.

Ligeledes giver manien mangen gang anledning til civilretslige forviklinger, ved sløseri, mesalliancer, forvoven spekulation o. l. En nogenlunde ærbar mand, som under et manisk anfald har egtet en kokotte, vil naturligvis helst se et saadant egteskab omstyrtet, og familien maa, som ventelig er, nedlægge protest, ifald den maniske syge opsætter urimelige testamenter eller gavebreve. Nylig blev der til Gaustad indsendt en manisk kvinde, som af kjærlighed til presten vilde give bort alt, hvad hun eiede, til bygning af kirker. Til held for hende blev hun umyndiggjort i rette tid.

Som man ved siden af de melankolske sindssygdomme maatte regne med de melankolske temperamenter, saaledes har man ogsaa en bleg afglans af manien i det

maniske temperament.

Her dreier det sig om varige karaktereiendommeligheder. Vedkommende har ingen rettesnor for sin livsførsel, er tvertimod løs og springende i handling og tankegang. De fleste af mine herrer vil ganske vist kjende til en eller anden saadan stundesløs, let afledbar, ubehersket, opspilet person med skiftende planer, spillende livlighed og mangel paa kjerne, d. v. s. høiværdige motiver. En fortræffelig skildring giver Holberg i «Den stundesløse» . . . .:

Vielgeschrey (til Skrivekarlene): Pennene fra Øret! Dypper jere Penne! Skriver! Saasom det har behaget Himmelen . . . . . Er nu ikke Hønsene kommet ind i Kjøkkenet igjen . . . . . Anne!

Anne: Hvad vil Herren?

Vielgeschrey: Hør Anne, den lille Høne maa ikke komme blandt de andre . . . . . Den har lagt mig siden Juul over 140 Æg . . . . . Christofter Federmesser! Se efter i Hovedbogen, hvor mange Æg den lille sorte Høne har lagt udi dette Aar . . . . . Hvorvidt er I kommen, Karle? . . . . . .

I det store og hele taget maa disse individers handlinger ansees som tilregnelige; men stundom kan alligevel dette *maniske temperament* være parret med saadanne sygelige sindsforandringer, at der ikke er anden udvei end at bringe vedkommende i forvaring som sindssyg.

Blandt denne mennesketype finder man ogsaa mange eventyrere og pengesløsere; og selvfølgelig maa man itide faa de sidste sat under vergemaal.

At der er en indre sammenhæng mellem manien og det maniske temperament, ser man deraf, at disse to tilstande hyppig forekommer hos individer af en og samme slegt.

Et livligt billede af *hypomanien* giver nedenstaaende skildring af Pinel[1], — den humane sindssygepleies berømte grundlægger, som midt under de franske revolutionskampe tog lænkerne af de sindssyge:

Mania sine delirio.

«*Mania sine delirio* (la manie sans delire) har givet anledning til et eiendommeligt optrin paa et tidspunkt af revolutionen, som man gjerne skulde se udslettet af historien. Medens myrderierne i fængslerne stod paa, fór banditterne rasende ind i sindssygeasylet Bicêtre under paaskud af, at de skulde befri nogle af det gamle styres ofre, som de mente var bragt sammen med de sindssyge. Væbnede gik de fra rum til rum uden at stanse ved de tilfælde, hvor sindssygdommen laa lige i dagen. Men en af de indespærrede, som var lænket, tiltrak sig deres opmerksomhed ved bitre klager og ytringer, der hørtes rimelige og forstandige ud. Var det ikke skammeligt, at han blev holdt i lænker sammen med de øvrige sindssyge? Han væddede paa, at man ikke skulde kunne bebreide ham nogensomhelst overilet handling, — det hele var, tilføiede han, den mest oprørende uretfærdighed. Indtrængende bad han disse fremmede om at gjøre en ende paa den slags undertrykkelse og befri ham. Nu brød det løs i den væbnede skare med voldsomme klager og forbandelsesskrig ligeoverfor asylets forstander. Man tvinger denne til at gjøre regnskab for sin opførsel, og alle sabler rettes mod hans bryst. Man beskylder ham for at være med paa himmelraabende undertrykkelser, og man tilholder ham at tie stille, straks han vil til at forsvare sig. Forgjæves paaberaaber han sig sin egen erfaring, idet han nævner lignende eksempler paa sindssyge, som havde været meget farlige paa grund af deres blinde raseri, uden dog at frembyde tegn paa nogen egentlig sindsforvirring. Man svarer kun med skjeldsord, og havde ikke hans hustru havt mod til at klynge sig tæt ind til ham, vilde han flere gange være blevet gjennemboret. Man giver imidlertid ordre til at slippe den syge løs, og man fører denne bort i triumftog under raabet: vive la Republique. Men synet af alle disse væbnede mænd, med deres støiende, forvirrede udraab og vinrøde ansigter, bringer atter raseriet op i den sindssyge. Med kraftig haand griber han sabelen fra sin sidemand, fegter til høire og venstre og udgyder blod. Havde man ikke straks taget vaabnet fra ham igjen, vilde han dennegang have hevnet den krænkede menneskelighed. Den vilde bande fører ham nu atter tilbage til cellen og synes rødmende at falde tilfode ligeoverfor retfærdighedens og erfaringens røst».

Periodisk mani med hang til ildspaasættelse.

«M. P., haandverker, født i 1857. Indkom første gang paa G. asyl 31te mai 1896 som lidende af mani, udskreves helbredet 21de december s. a. Allerede før den første asylindlæggelse havde han gjennemgaaet flere anfald af manisk natur. Af journalen fra 1896 fremgaar det

[1] *Pinel:* «Traité medico-philosophiqué sur l'alienation mentale». Paris 1809. Side 159.

ogsaa, hvorledes han under disse forskjellige udbrud havde vist sig brutal, vimset, foretagsom, skrydende og uberegnelig. Han kunde f. eks. tvinge børnene til at spise poteter, som han selv først havde trampet paa. Ved en anden anledning havde han mishandlet et af børnene, saa dette længe bar mén deraf. Hver gang udbruddene kom, blev han urolig tilsinds og opgav arbeidet; blev desuden «ivrig med prædiken og haandspaalæggelse». For at tale med sin himmelske fader kunde han drive tilfjelds om nætterne. I det hele var det smaat bevendt med søvnen. Paa asylet var han skjændende og yderst pirrelig, kastede engang gjenstande i værelset omkring i vild uorden. Sansebedrag lod sig derimod aldrig paavise. Han kunde vistnok tale om, hvorledes han havde «livsens kilde» i sit bryst, og hvorledes Gud havde iført ham guddommelig magt; men iøvrigt sporedes der ingen vrangforestillinger.

22de februar 1898 indkom han paany efter at have foretaget flere ildspaasættelsesforsøg. Han havde iøvrigt ogsaa i mellemtiden havt enkelte kortvarige uroperioder; ellers havde han besørget sit arbeide som haandverker ordentlig. Fra nytaar 1898 havde der i det hele været liden ro over ham. 19de februar brød det saa ud med større uro og voldsomhed. Om natten «sprang han ud af vinduet, medens de andre sov, og satte ild paa mindst to steder. Næste nat forsøgte han atter at faa det til at fænge; da vilde han ogsaa brænde op sin kone efter først at have givet hende sovemedicin. Da dette ikke lykkedes, sprang han ud kl. $2^1/_2$ om natten og varslede ildløs. Brandskud gik, og hele byens politistyrke rykkede ud. Kort efter varsledes ildløs fra byens modsatte kant. Ogsaa her falsk allarm. Nu sattes vagt ved de øvrige brandsignalapparater, og kl. 5 om morgenen blev manden kneben, da han skulde varsle for tredie gang. Han viser sig at være fuldstændig sindsforvirret» . . . . . heder det i en avisberetning fra stedet. Paa asylet indtraadte hurtig beroligelse, og han udgik helbredet 2den september 1898.

Dernæst holdt han sig rolig, snil og arbeidsom indtil 1ste juni 1899; saa blev han atter urolig og søvnløs med høi selvfølelse. Han «vilde kun arbeide for Gud», — «der skulde ske store undere», — han «var ingeniør og skulde anlægge fabriker» . . . . . osv. Ved flere anledninger var han desuden voldsom, rev gjenstande itu, slog ud ruder og ødelagde en lysledning. Kom atter til G. asyl. Senerehen undveg han herfra og blev ikke sendt tilbage trods asylets udtalelse om, at det var tryggest, at saa skede. Udgik derfor «bedret» 12te december 1899.

Indkom atter 19de august 1902, denne gang efter at have sat paa ild i asylets kulbod. Forøvrigt havde han ogsaa i mellemtiden havt flere uroanfald med planløs omflakken. Han havde herunder gjentagne gange ladet sig se paa asylet, ligesom han tildels var kommet frem med truende udtalelser. Til andre tider besørgede han arbeidet i hjemmet. Ildspaasættelsen fandt sted 14de august 1902 kl. 4 morgen, hvorefter han løb lige til Kristiania og ombord paa en jagt, som seilede afsted kl. 5 samme morgen. Det viste sig senere, at dette sidste anfald var brudt ud ved St. Hans-tid. 9de august havde han kastet op paa gulvet, og da datteren ikke vilde tørre op efter ham, veltede han hende overende i opspyet. 10de august forlod han hjemmet og drog til Kristiania.

24de august s. a. blev han overflyttet til kriminalasylet, hvorfra han

udskreves i september 1905 efter i lang tid ikke at have frembudt væsentlige symptomer.

Ca. en uge efter hjemkomsten brød der ud et nyt anfald. Han blev foreløbig anbragt paa et sygehus, men fandt anledning til at undvige og satte ild paa en bondegaard, — som han selv siger for at varme sig. Han vil paany blive sendt til kriminalasylet».

Periodisk sindssygdom.

Som regel ytrer manien sig ved gjentagne anfald, og det samme gjælder for den melankoli, som optræder i yngre alder uden ydre foranledning. Hyppig veksler det derhos mellem anfald af mani og melankoli. Er nu imidlertid disse udbrud sjeldne og de frie mellemrum til gjengjæld lange — de kan dreie sig om 5—10—20 aar og mere —, saa er man i praksis nødt til at stille diagnosen af en forbigaaende mani eller melankoli, om man end er paa det rene med, at der i virkeligheden foreligger en *tilbagevendende,* resp. periodisk sindssygdom. De handlinger, som angjældende udfører i de frie mellemrum, bliver saaledes at anse som tilregnelige. Følger derimod anfaldene paa hverandre slag i slag, og indtræder der heller ikke klarhed og sindsro i mellemtiderne, bør man gaa ud fra, at sindssygdommen varer ved uafbrudt. Til nogen egentlig sløvhed kommer det dog aldrig selv i disse sidste tilfælde.

Hvor selve sindssygdomsanfaldene medfører stor fare for den offentlige sikkerhed — som i det side 17—18 anførte tilfælde — kan det naturligvis have sine store betænkeligheder at udskrive de syge under de mere eller mindre frie mellemrum. Men ofte vil man, som ovennævnt, maatte anskue forholdet saaledes, at patienten bliver at regne som *helbredet* for mani eller melankoli; og fra samme stund af har naturligvis vedkommende fri raadighed over egen person. En ganske anden sag er det, at en asylbestyrer tungt maa føle sit ansvar ved at udstede helbredelsesattest i disse tilfælde, og at han derfor er i sin gode ret, naar han venter, til de sidste sygdomstegn er borte. Dog selv om diagnosen maa lyde paa periodisk sindssygdom, kan mellemrummene blive saa lange, at det ihvertfald ligger nær at gjøre et forsøg med at sætte den syge paa fri fod igjen. Det hænder jo f. eks. jevnlig, at der gaar hen nogle dage eller uger, før anfaldene naar den høide, at de offentlige interesser bliver sat i fare derved. Isaafald staar det da mest om, at rette vedkommende er sig sin pligt bevidst til at bringe patienten i sikker forvaring ved det første tegn til et nyt udbrud.

Nu heder det i sindssygelovens § 10:

«Med forbehold af den nærmere afgjørelse, som omhandles i foregaaende paragraf, *kan enhver sindssyg af politiøvrigheden indsættes i et sindssygeasyl, naar han forstyrrer den offentlige sikkerhed*, eller der enten ikke findes nogen, der har at iagttage hans tarv, eller de, hvem dette nærmest paaligger, ikke paa en passende maade sørger for hans forpleining, og bliver isaafald den syges familie eller andre vedkommende uopholdelig derom at underrette».

Er derfor politiet underrettet om, at en under sine anfald farlig sindssyg person er udskrevet som helbredet fra asyl, saa er det dets pligt at skride ind, straks det kommer til dets kundskab, at et nyt anfald er ifærd med at bryde ud. Og blev vedkommende ikke udskrevet som helbredet, er det end yderligere politiets sag at overvaage, at de for tilfældet trufne forholdsregler er betryggende for samfundets sikkerhed. Desværre har politiøvrigheden i nogen grad tabt bevidstheden herom, hvad der vel hænger sammen med den i norsk lov uhjemlede praksis, hvorefter det er fattigstyrerne og ikke politiet, som begjærer indlæggelse paa asyl af patienter, som ikke har nogen til at iagttage deres tarv[1].

3die forelæsning.

Paranoia.

Ved paranoia forstaaes en uhelbredelig sindssygdom af yderst snigende forløb, med varige, systematiserede vrangforestillinger om forfølgelse eller egen storhed som hovedmerke. Her udvikler der sig som regel ingen nævneværdig sløvhed, og de syge pleier gjennem lange aarrækker at bevare evnen til følgerigtig tænkning og planmæssig handlemaade. Mangen gang kan de endog gjøre fyldest for sig i vanskelige livsstillinger.

Regelmæssig stikker der bag mistænksomheden og skjævsynet en betydelig *forsterket følelse af eget «jeg» eller «egen personlighed»*. Alt, som hænder, sætter den syge i forhold til sig selv; naar nogen ler, gjælder latteren ham; hvad som siges, indebærer en personlig sigtelse osv.

[1] *P. Winge:* «Fattigvæsenets stilling til sindssygepleien».

Fra egne oplevelser vil mine herrer vistnok mindes, hvorledes man i uvante, storartede eller trykkende omgivelser kan gaa omkring med en pinlig, tydelig bevidsthed om sit eget legemlige og aandelige væsen. Træder nogen ind i en balsal i saadan sindsstemning, vil det let tage sig ud for ham, som om de smilende damer skulde finde ham grinagtig. Af samme grund synes den nybagte kadet, at alles øine er rettede paa ham og hans nye uniform osv.

Det er en lignende følelse af selv at være centrum, som ogsaa udgjør paranoia'ens hovedmerke. «*Beziehungswahn*» er det tyske udtryk for dette sæt at tænke og føle paa. Samme mening vil H. Evensen have lagt ind i det norske ord «*sigtelsestro*».

Typisk er f. eks. en saadan hændelse: En læge træder ind i et sygeværelse og sætter vinduet op. Næste dag kommer saa en paranoisk kvinde og paastaar, at man beskylder hende for at forpeste rummet med stank; thi man kastede et saa rart blik paa hende, dengang da vinduet blev aabnet igaar. . . . . .

I almindelighed er igjen denne sigtelsestro fortrinsvis begrænset til de felter, som paa det nøieste angaar personlighedens ve og vel. Men rigtignok finder man ogsaa hos friske folk megen subjektiv misopfatning, hvor det gjælder de vigtigste personlige anliggender. Det hører jo til det forholdsvis vanlige, naar nogen efter et sterkt retsnederlag ikke kan skjønne bedre, end at myndighederne maa have taget bihensyn. Ikke synderlig anderledes stiller forholdet sig ved jalousi. Her bliver alt, hvad den anden part gjør, tydet som udtryk for troskab eller utroskab. Tager hustruen sig en tur til byen, saa sker det for at komme væk fra hjemmet, — for at møde en anden, som hun holder mere af osv. Har man en kjephest, kan man paa samme vis være døv for modgrunde og ensidig lægge merke til, hvad som støtter de gamle, kjære meninger. Den sterke egeninteresse fører ligefrem med sig, at personen kun bliver sig bevidst de synsmaader og fortolkninger, som passer ind i hans kram. Dog dreier det sig aldrig om en saadan skraasikkerhed og uimodtagelighed for belærelse som hos den sindssyge paranoiker. I saadanne *normale overværdige idéer* har man da et slags sidestykke til paranoia'en.

Ved denne sygdom antager imidlertid sigtelsestroen et ganske urimeligt omfang.

En hyppig type er den paranoiske kranglesyge — *paranoia quærulans* —, hvor angjældende ikke er istand til at se andet i en retsafgjørelse end et *system* af ondsindede retskrænkelser: Dommerne er bestukne, — lægerne handler mod bedre vidende, — det

hele danner en kjede af planmæssige forfølgelser. Forgjæves appellerer den syge til de høiere retter; han skriver et utal af indlæg til storting, regjering og konge, — og eftersom intet nytter, griber han før eller siden til selvtægt eller skandalmidler for at tvinge «sagen» frem til ny afgjørelse. Det væsentlige ved tilstanden er den fuldstændige blindhed for andres ret og dernæst hanget til at *systematisere* eller tænke ud en sammenhæng i alt, som sker. Naar f. eks. asyllægerne udsteder sindssygeerklæring, saa gjøres det ene og alene for at redde dommerne. Retssagen bliver derved ligesom en kjerne, omkring hvilken det ene lag afleirer sig efter det andet. Hele tankelivet kredser derom og staar ikke til at ændre.

En anden type er den *paranoiske jalousi,* «jalousisygen», som den ofte kaldes. Her er sindet helt besat af tanker om egteskabelig utroskab. En kvinde af denne slags havde en mand som var jernbanebetjent. Naar nu denne kl. 4 om morgenen skulde kjøre trallen — lad os sige mellem Lian og Bækkelaget —, saa maatte hustruen være med for at passe paa. Og alle koner i nabolaget blev overfuset paa det groveste, fordi de ikke kunde lade hende alene om manden.

I de nysnævnte tilfælde *kan* vrangforestillingerne stundom holde sig nogenlunde indenfor det enkelte særskilte omraade. Af den grund bruger man undertiden betegnelsen *paranoia minor* eller *paranoia circumscripta.*

Forholdsvis begrænsede vrangsystemer finder man ogsaa ved *paranoia erotica, religiosa* og *reformatoria.* Her træder imidlertid storhedstanker mere i forgrunden.

I skolerette tilfælde føler den *paranoiske erotiker* sig forvisset om at være gjenstand for en høiere stillet persons elskov.

Ved den *religiøse* form tales der om store missioner. Den syge giver sig f. eks. ud for at være Moses II, der skal give menneskeheden en ny lov med kun 5 bud: «Du skal holde dig fra tobak, gris, medicin, brændevin og fiskekrog» o. l.

Paa tilsvarende maade arter livet sig for den *paranoiske reformator,* blot med den forskjel, at projekterne og missionerne er af mere verdslig natur.

Ved alle disse former af *paranoia minor* dreier det sig omtrent udelukkende om *falske slutninger,* sjelden derimod om sansebedrag. Ofte har desuden mistænksomhed og selvgodhed været udprægede træk i angjældendes karakter helt fra barnsben af. Men først i den midlere levealder pleier det at komme til udvikling af tydelige sindssygdomsbilleder.

Det vanlige forhold er dog, at paranoikeren ikke bliver staaende ved nogle enkelte faa vrangforestillinger, men at han paa engang føler sig baade forulempet og ophøiet i mange forskjellige retninger: egtefællen er ham utro, og hans ret krænkes af øvrigheden; folk danner komplot for at tage hans liv; men Vor Herre bevarer ham samtidig, saa ondskabens magt brydes; kongens mænd er hans livvagt osv. I disse tilfælde kan betegnelsen *paranoia major* s. *completa* være paa sin plads. Her hører ogsaa hørselshallucinationer og andre sansebedrag med. Ofte lader der sig tillige paavise en regelret udvikling gjennem stadier af: 1) mistænksomhed, 2) forfølgelsestanker og 3) storhedstanker. Her er det heller ikke udelukket, at der tilsidst kan indfinde sig nogen sløvhed.

Det bør imidlertid tilføies, at der i strengere forstand neppe kan være tale om nogen virkelig begrænset paranoia. Selv om man f. eks. ved den paranoiske jalousi ikke altid kan paavise utvilsomme vrangforestillinger udenfor jalousiens omraade, saa viser det sig dog ved nøiere undersøgelse, at den syge gjennemgaaende er mistænksom og tilbøielig til ogsaa ellers at mistyde de forhold, som berører det personlige ve og vel. Overhovedet maa man ikke opfatte udtrykket paranoia circumscripta saaledes, at den syge skulde have visse fikse idéer og forøvrigt være sindsfrisk i alle andre henseender. Sindet er uden tvil sygt i sin helhed; men vrangtydningerne knytter sig alligevel fortrinsvis til de livsforhold, som for den enkelte syge er af størst personlig betydning. Den, som i kraft af sterk sexualitet eller ulykke i egteskab har faaet sit paranoiske anlæg udviklet i retning af jalousi, kunde meget vel være blevet en kværulant, om de ydre vilkaar i særlig grad havde ansporet ham til selvhævdelse i retssager. Ved paranoia completa og circumscripta dreier det sig formentlig om ligeartede sygdomsprocesser. Kun er sygdommens styrkegrad forskjellig, og det er blot ved den komplette form, at ogsaa de mindre vigtige anliggender danner stof for iøinefaldende vrangtydninger.

Naar vi senerehen skal drøfte den saakaldte «partielle» tilregnelighed, vil jeg bede Dem erindre, at dette — i vor lov forøvrigt ukjendte — tilregnelighedsbegreb ingen støtte kan hente fra den antagelse, at der skulde gives nogen «partiel» paranoia.

Nogle sygehistorier vil antagelig gjøre paranoia'ens billede mere klart.

Da den kværulerende og jalouxe type allerede er omtalt, skal jeg til illustration af paranoia circumscripta vælge et tilfælde af

reformatorisk grundpræg. Et opmerksomt øie vil imidlertid let merke, at der ikke er synderlig forskjel mellem en paranoisk reformator og en paranoisk kværulant. Begge typer glider over i hinanden, og myndighederne har omtrent det samme bryderi af dem begge.

Paranoia reformatoria.

Agent P. H. indkom paa G. 9de oktober 1880. Han var da 61 aar gammel. En broder af ham havde været sindssyg. Han nød en streng, religiøs opdragelse og begyndte allerede i ung alder at gruble over religiøse spørgsmaal. Fra 26-aarsalderen af merkedes «fikse idéer», dog til en begyndelse kun fra og til. Paa grund af hans religiøse sværmerier blev hans egteskab lidet lykkeligt. Han skal have været haard mod hustruen, naar denne ikke kunde dele hans religiøse særmeninger. 36 aar gammel udtraadte han af statskirken uden at slutte sig til noget andet religiøst samfund. Senerehen synes hans liv at have været en uafbrudt kamp mod den officielle kristendom, som han fordømmer i de voldsomste udtryk. Særlig drog han tilfelts mod daaben — «vandskvættingen» —, eden og krigen. Da han ogsaa gjentagne gange forstyrrede kirkefreden ved ubeherskede udfald mod prester og øvrighed, blev han sat under tiltale. Et brev til kongen gav dernæst vistnok den nærmere anledning til, at han blev opfattet som sindssyg og indlagt paa asyl. Iøvrigt var han en mand af betydelige evner, ligesom han i sit fag lagde stor dygtighed for dagen. Paa asylet forblev han til 1886; men som regel havde han fri udlov, naar bortsees fra de tider, da han ikke vilde gaa ind paa at afholde sig fra deltagelse i offentlige forsamlinger. Han synes flere gange at have voldt skandalscener paa møder i Kristiania. Senerehen levede han paa fri fod, ernærede sig ved leilighedsarbeide og benyttede vistnok al sin fortjeneste til udgivelse af smaaskrifter («Øieblikket»), hvori han fortsætter striden med den officielle kristendom.

Et indblik i hans tankegang giver nedenstaaende skriftstykker:

I. Det afgjørende.

Motto: Adlyder Gud mere end mennesker!

Norges lovbog, Bibelen.

. . . . . Jeg er villig til at betale den skat og told, som du (d. v. s. staten) finder nødvendig til det borgerlige samfunds bestaaen! Ligesaa vil jeg ære dine øverste og din øvrighed, der skal vaage over den borgerlige orden, saa ingen lider overlast, ingen dømmes uretfærdig; men dersom du befaler mig noget, som strider mod Kristi befalinger, f. eks. «at røve og myrde mine medmennesker, at aflægge ed, eller du negter mig at forkynde kristendommens sandhed, at protestere mod vitterlig løgn *hvorsomhelst*», — da hverken ***kan, tør, bør,***

maa eller *vil* jeg lyde dig. Gjør med mig det, som du tror at kunne forsvare for Gud og din samvittighed.

Dette er til alle tider den kristnes sprog.

Gaustad arrest den 26de september 1885.

I kjærlighed, sandhed og uegennyttighed. En røst i ørkenen.

Efter aller høieste bemyndigelse.

P. H.

II. Indlæg i sagen Luther kontra paven.

Hr. advokat I. B.!

. . . . . «Det er sørgeligt bevendt med protestantismen her i landet, naar det betragtes som ulovligt at protestere mod pavens frække og formastelige løgne, hvoraf statskirken er besmittet helt igjennem!» . . . . «Hvilken straf er der her i landet for at forhaane Jehovas almægtige majestæt, ved at gjøre billeder af Guds enbaarne søn — ét med Jehova — i stok og sten, derved stillende ham lavere end en okse og et asen». «Hvilken straf er der her i landet for at drive handel med vidnesbyrdet — lig Judas Ischarioth — om Guds kjærlighed aabenbaret i Kristus?» «Hvilken straf er der her i landet for at vanhellige Guds navn, idet de pavelige og kongelige augurer skvætte vand paa spæde børn, indbildende folket, at saadant galimathias er en kristelig daab». . . . . «Hvilken straf er der her i landet ved at aflægge ed, hvilken handling Kristus strengt har forbudt».

En røst i ørkenen. . . . . .

III. Til denne verdens fyrste, som kaldes konge af Guds naade, Oscar IIden.

Indlæg i sagen Luther kontra paven. . . . . .

Motto: Denne verdens fyrste eller den verdslige fyrste er dømt! som en ræv! Jehovas sande billede. . . . . .

Du, som har ladet dig gjøre uansvarlig eller umyndig! Du, som ved denne gjerning vidner, at du er indsat af Jehovas modstander, som kaldes satan eller løgnen! Du, som tør kalde dig indsat af «Guds naade»! Du, som formastelig tør sætte dig i Guds sted ved at indsætte disciple for «*Jehovas sande billede*» kun for at spille komedie med «*fredens*» evangelium! Ved du — eller dine prester eller augurer — ikke saa meget, at den af Jehova indsatte konge eller øvrighedsperson er en ansvarlig mand? Nu skal du snart stødes ud; thi du har forført folkene til røveri og mord, uagtet du har bekjendt troen paa «*Fredsfyrsten*» og derved forpligtet dig til lydighed under Kristi love og befalinger! Samle nu dine helvedesmaskiner, som du har anskaffet dig for folkenes sved og møie, saa faar vi se, om du har magt at fuldkomme din uformelige eller djævelske plan, at udrydde «*fredens*» evangelium af jorden. Nu kommer snart Nemesis eller gjengjældelsen over

dig, du hedenske, vandbestænkede gavtyv og storskøier! Nu kommer snart «*Fandens*» eller din Herres overmand!

Immanuels stad i Nordenlund, 25de september 1880.

Nuno Nikelsen Skyggeløs, P. H.
alias Markmusen fra Sifuls cranium. sekretær.

Den noget mystiske underskrift «Markmusen fra Sifuls cranium» forekommer ikke sjelden i disse indlæg. Der sigtes herved til et syn, som han engang havde af Henrik Wergeland, fra hvis kranium der sprang en gnist over til ham. I regelen var han imidlertid fri for sansebedrag.

Samme tone gaar igjen overalt, og stadig er det daaben, som han kalder vandskvættingen, eden og krigens myrderi, som det mest gaar ud over. Disse forestillinger kommer saa at sige ikke væk fra hans sind nogensinde.

Men ogsaa paa andre omraader var denne mand meget plagsom. Saaledes skrev han elskovsdigte, tildels af lidderlig natur, til damerne i hjembyen. Naturalia non sunt turpia har øiensynlig været en af yndlingstankerne. Maaske har han ved siden heraf opfattet flerkoneriet som et tilladt forhold efter bibelen.

Etsteds skriver han:

IV. Motto: Ingen list er større end kvindens list, og ingen hevn er bitrere end hendes. Salomon.

Han maatte kjende til dette; thi han havde 1 000, skriver et tusinde saakaldte hustruer og medhustruer.

«I P. (hjembyen) har jeg havt og har en mængde kvindelige yndlinge af alle klasser, og jeg har i aarenes løb sendt dem mine trykte og skrevne udtalelser, dels i prosa, dels i poesi. Blandt denne mængde er der især 7, som har staaet høiest i mit kridthus. Naar jeg i de sidste aar har tilskrevet disse, saa har jeg i mine poesier lignet deres jomfruelige kvindelighed med en smuk «lilie». Enhver «sedelig» kvinde føler sig glad i sit hjerte, opløftet i sin aand, ved at blive hædret i saa høi grad. Enhver «usedelig» kvinde føler sig toucheret af en saa høi bedømmelse.

. . . . . Deres P. H.,
alias Markmusen fra Sifuls cranium».

V. . . . . . «Det vilde være yderst sørgeligt og nedslaaende, hvis slegten skulde være saa «haabløs» eller saa lig «*kalkede grave*», at den ikke — uden anstød — kan taale at høre eller læse en naturtro og lidenskabsfri fremstilling af egteskabets hellige akt». . . . . .

Politimesteren i P. deler øiensynlig ikke denne opfatning. Han udtaler bl. a.:

«Til saagodtsom samtlige byens unge damer skriver han (P. H.) kjærlighedsbreve, hvoraf flere af et indhold saa lidderligt, at jeg aldrig har læst noget lignende eller tænkt mig, at saadant lidderligt svineri nnet skrives. Disse breve kommer i posten fra alle verdens

kanter, fra Gøteborg, Kjøbenhavn, Trondhjem osv. . . . . At en mand, der i den grad er til gêne for en hel by ved sin abnorme sindsretning, skal kunne ansees for klog, er mig en gaade.» . . . . . .

Til udfyldning af dette paranoiske livsbillede hidsættes nogle udtalelser fra P. H.'s ven N. N. I nedenstaaende aktstykke kan man nemlig spore nogen tilslutning til og tro paa P. H.'s vrangforestillinger. Det dreier sig saaledes til en vis grad om, hvad man kalder *induceret sindsforstyrrelse* (folie a deux). Jeg skal tilføie, at der næsten altid findes en eller anden særling eller svagsindet person, som slutter sig til paranoikeren og yder ham støtte. Naar paranoikeren fjernes, pleier dog disse *inducerede vrangforestillinger* at blegne hurtig af.

«Hr. direktør S., G. asyl.

Uagtet De ved mit besøg hos Dem i anledning hr. P. H. tog høist unaadig mod mig, tillader jeg mig herved, inden jeg foretager mig noget videre skridt i sagens anledning, at sende Dem nærværende brev. P. H.'s farlighed bestaar deri, at han paa en noget djerv maade opponerer mod formentlige misbrug og institutioner, som han finder enten latterlige eller fornuftstridige. Hertil kommer, at han har en levende følelse af sin pligt som protestant mod paven eller den katolske kirkes vildfarende lærdomme samt ogsaa mod grundtvigianismen, som han identificerer med katolicismen. Hr. H. har aldrig forulempet nogen korporlig. . . . . Han (P. H.) forklarede mig ogsaa, hvorledes alting var gaaet for sig; at den omstændighed, at han havde havt mod til at tilskrive kong Oscar et brev, hvori han udviklede for ham sin opfattelse af kongedømmet, at dette var bleven indstiftet i verden ikke af Guds naade, men af Guds vrede, som en straf for menneskenes synder, at det var dette, som bragte bægeret til at flyde over, saa at politimesteren i P. i den grad tabte sans og samling, at han ved hjælp af en tjenstvillig doktors erklæring sendte H. paa Gaustad. . . . . At H. er normal, det fremgaar vel ogsaa af, at han benyttes til skriftlige arbeider paa G. Før havde han tilladelse til at gaa om i byen, *nu er han indespærret. Om dette er skeet i den hensigt, at han skal blive gal, kan jeg ikke vide, men det er høist merkværdigt,* ja sørgeligt, at norske embedsmænd, der er lønnede af folket, skal optræde paa denne maade.

Kristiania, 2den september 1881.

N. N »

Skjønt disse paranoiske tilstande er uhelbredelige, saa kan det dog ved de circumscripte former undertiden lykkes at skaffe de syge en nogenlunde tryg tilværelse uden sterkere frihedsbegrænsning. Efter en tids asylophold faar man kanske den paranoiske kværulant til at tage bopæl fjernt fra det sted, hvor den gamle kamp har raset. Gives der ham desuden en verge, der paaser, at han, saavidt muligt, holder sit løfte om ikke mere at skrive klageskrifter, saa kan striden omsider indstilles. Men sine vrang-

forestillinger opgiver han aldrig. I længden virker asylophold sløvende ved disse tilfælde.

Enkelte paranoikere er imidlertid i den grad farlige for samfundet, at de gjennem aarrækker maa forvares i lukket anstalt. De nøier sig ikke med ordudgydelser, men stikker f. eks. varme paa udhusbygninger for at faa «sagen» taget op til ny prøvelse. Eller de lægger sig af samme grund paa veikanten i dagevis uden at ville spise. Stundom viger de end ikke tilbage for ligefrem voldsanvendelse mod «fienden». De affyrer f. eks. revolverskud mod læger, som de mener har paaført dem smerter. Mange bekjendte kongemord skyldes ogsaa paranoikere. Mindst farlige er de, der blot kriger mod institutioner, men ikke tror sig forfulgt af nogen enkelt bestemt person.

Et typisk billede af paranoia completa er nedenstaaende:

Paranoia (completa).

J. A., 54-aarig kone. Indkom 6te december 1900 paa Gaustad, hvor hun fremdeles opholder sig. Angivelig skulde sygdommen være brudt ud for 2 aar siden, men en oplysning om, at manden for mange aar siden havde forladt hende for at reise til Amerika, lod ane, at sygdommen var af meget gammel oprindelse. Da hendes mand i 1904 kom hjem, viste det sig ogsaa, at denne formodning slog til. Hun havde levet i saadan evig ufred med naboerne, at han ikke længere holdt samlivet ud Bl. a. havde hun havt for vane at lægge papirlapper med fornærmeligt indhold foran naboernes døre.

I de par sidste aar før indlæggelsen paa asylet levede hun i stadig angst. Hun troede sig efterstræbt paa livet af et komplot med fattigordføreren i spidsen. En bankkasserer, J. H., skulde have bødet en pengesum til hende, men han slap at betale, da de «fik vrid pengene over paa fattigkassen». Forat fattigstyret dernæst skulde slippe at punge ud med disse penge, udlovede ordføreren H. P. den største gaard i V. til den, som vilde dræbe hende. Som følge heraf gav svigersønnen hende gift i melken, hvilket førte til, at hun senerehen maatte slaa ud al den melk og kaffe, som blev sat frem for hende. Desuden sendte ordføreren ud en flok folk for at tage hendes liv, men samtidig var kongens tjenestemænd paafærde for at forsvare hende og holde vagt om huset. Under alt dette havde hun sterke sansebedrag fra hørselen. Engang hørte hun f. eks. kongens vagtmænd sige: «Vi faar meget mere af H. P., om vi skyder hende, end som vi faar af staten». Ogsaa paa asylet hører hun denslags ytringer, og alle asylets folk hører enten til den fiendtlige eller venligsindede leir. Hun kommer jevnlig i voldsom skræk herover, pulsen løber op til 180 i minutet, og hun klager da i de voldsomste ord over al den uret, hun lider. Fornylig havde hun rosenfeber og kom derved til den opfatning, at hendes fiender ikke var at spøge med. Iøvrigt er hun et særdeles *arbeidsdygtigt menneske*. . . . . .

Disse *komplette* former kan sjelden forpleies under mere frie ydre forhold.

Med paranoia maa man ikke forveksle det

paranoiske temperament.

Her dreier det sig om kranglevorne, selvgode, ofte ogsaa noget imbecille personer, der volder splid og trætte, hvor de kommer hen. De chikanerer foresatte, kommer op i injurieprocesser og mener sig altid uretmæssig behandlet. Men det fører ikke til synderlig systemdannelse, og de opgiver let den ene krangel for at kaste sig ind i en ny. Heller ikke danner der sig egentlige vrangforestillinger, — det har sit forblivende med misopfatninger, som holder sig indenfor nogenlunde rimelige grænser. *Pseudokverulanter* pleier man at kalde disse folk. Hvor der ikke støder særlige forhold til — i form af etisk defekt, impulsivitet, tvangsimpulser o. l. — kan man ikke opfatte dem som sindssyge. Inden forbryderverdenen finder man dem jevnlig. I andre tilfælde ytrer dette paranoiske temperament sig som jalousi eller hang til at spille pave. Ofte leder igjen dette til koneplageri.

Naar en paranoiker overtræder loven, ved han som regel ligesaa godt som et sindsfriskt menneske, at saadanne gjerninger ikke er tilladt. Paa sæt og vis har han forstaaelse af «*handlingens væsen og retsstridige beskaffenhed*». I lande, hvor tilregneligheden bestemmes ved saadanne synspunkter, bliver han følgelig i mange tilfælde at anse som strafbar. Paa grundlag af denne retsopfatning er paranoiske mordere ofte blevet henrettede i England. Kræves det derimod, forat et menneskes handlinger skal blive betragtet som tilregnelige, at vedkommende «i handlingsøieblikket ikke maa have lidt af vrangforestillinger», da gaar paranoikeren fri, ifald han f. eks. skyder ned sin formentlige forfølger. Derimod kan straf komme paa bane ligeoverfor den selvsamme person, saafremt lovovertrædelsen ikke stod i paaviselig forbindelse med vrangsystemet. Fra England har man ogsaa retsafgjørelser efter dette princip.

Hos os er situationen ganske klar, idet § 44 ligefrem udtaler, at en handling ikke er strafbar, naar den handlende ved dens udførelse var sindssyg. En paranoiker kan f. eks. ikke ilægges bøder for overtrædelse af et paabud, selv om denne gjerning intet maatte have at gjøre med hans sindssyge forestillinger. I Urbye's praktiske opgaver i strafferet, tilfælde 39, forudsættes, at en paranoiker er dømt for undladelse af at efterkomme en

politivedtægt, og spørgsmaalet bliver nu, om denne dom kan omstyrtes. Det antages bragt paa det rene, at manden var sindssyg i handlingsøieblikket; men samtidig heder det, at der ingen sammenhæng forelaa mellem hans sindssygdom og angjældende forseelse. Svaret maa blive: den sindssyge kan ikke straffes for nogensomhelst lovovertrædelse. Det er en i loven ganske uhjemlet tankegang, at paranoikeren skulde være straffri for de handlinger, som flyder af hans vrangsystem, men strafbar for, hvad han ellers maatte foretage sig. Et saadant «partielt» tilregnelighedsbegreb var rigtignok tilsigtet i straffelovsudkastet, men efter megen diskussion fik lovparagrafen lykkeligvis et lydende, hvorved den sindssyge uden videre blev betegnet som ustrafbar.

4de forelæsning.

Dementia (sløvsind).

Under dette begreb kan man sammenfatte en række indbyrdes høist forskjellige sindssygdomme, som har det træk tilfælles, at et allerede udviklet aandsliv gaar tilgrunde i varig sløvhed.

Sløvsindet er paa den vis en erhvervet tilstand i modsætning til idiotien eller *svagsindet,* hvor aandsevnerne staar tilbage fra livets første færd af.

Forinden sløvsindet naar nogen udpræget grad, gaar der i regelen længere tid hen, og under dette *initialstadium* kan tilstandens rette erkjendelse falde meget besværlig. Lignende vanskeligheder faar man ogsaa at regne med, naar der efter gjennemgaaede svære sindssygdomsanfald bliver en lettere rest af sløvsind tilbage *(residuære* tilstande). Før omtalen af de enkelte sløvsindsformer vil det saaledes være paa sin plads at drøfte under ét, hvad som kjendetegner

det lette initiale og residuære sløvsind.

Her gaar det til at begynde med ud over selvkontrollen eller herredømmet over egen person. Den syge mister evnen til selvbestemmelse og bliver et let bytte for øieblikksstemninger, ydre indtryk og indflydelser fra andres vilje. Men eftersom driftslivet samtidig vinder overhaand og tager styret fra fornuften, kan det tillige se ud, som om det sløvede menneske var i særlig grad

stædigt og upaavirkeligt. Men i grunden gaar uselvstændigheden og stædigheden haand i haand; saafremt man blot ikke kommer paatværke af de syges luner og indfald, volder det kun lidet besvær at føre dem, hvorhen man vil. Ved at gaa dem under øinene vil man derfor lettelig faa sat igang de beslutninger, som man selv ønsker.

Endvidere ytrer viljesvækkelsen sig i form af nedsat evne til at hemme og tøile sindsbevægelser. Den syge formaar ikke længere at dæmpe sin øieblikkelige heftighed, han tager hurtig fortrydelse, viser sig opfarende og er i det hele ikke mere istand til at styre sine lyster og indfald.

Paa lignende vis er imidlertid ogsaa hemningsevnen formindsket ved de forskjellige former af sindssvækkelse[1]. Det nervøse menneske bliver pirreligt, naar det forstyrres; den let alkoholiserede mand bruser op i heftighed ved modsigelse; den menstruerende kvinde tér sig ilter og høirøstet under smaa huslige fortrædeligheder o. s. v. Af den grund kan det da tidt falde vanskelig at skjelne mellem et begyndende sløvsind og en mere godartet sindssvækkelse

Det begyndende sløvsind pleier saaledes ikke at vise noget tydeligt særpræg. Ofte ligner det skuffende, hvad man til dagligdags kalder nervøsitet, eller det tager sig ud som en fremadskridende karakterforsimpling. Mangen gang arter det sig endog som fuldstændig moralsk svækkelse, idet de høiværdige motiver bliver sat (side 13) ud af spillet allerede meget tidlig. Hvad man før kaldte moralsk sindssygdom (moral insanity), er i virkeligheden for en stor del saadanne lettere tilstande af sløvsind.

Eftersom nu tiden gaar hen, bliver det imidlertid klart, om man har at gjøre med en blot og bar sindssvækkelse eller med et varigt sløvsind. I sidste fald strander nemlig alle behandlingsforsøg, ligesom den sygelige tilstand pleier at skride jevnt fremover, naar bortsees fra de residuære former. Dertil kommer efterhvert en række karakteristiske sygdomstegn, som muliggjør en bestemt diagnose. Kan der f. eks. allerede paavises en tydelig mangel paa omdømme eller en udtalt glemskhed, saa tør man i regelen gaa ud fra, at det ikke dreier sig om nogen godartet sindssvækkelse. Dog gives der ogsaa sløvsindsformer, hvor hukommelsen bevares forholdsvis uskadt, trods tab af dømmekraft og tankeevne; særlig

[1] Ved sindssvækkelse menes fællesbegrebet for de lettere psykiske lidelser, i modsætning til sindssygdom, der er fællesbegrebet for de sværere lidelser af sindslivet. Handlinger af sindssvækkede personer ansees i regelen som tilregnelige, om end ofte kun i formindsket grad.

er skolekundskaberne i merkværdig god behold ved det juvenile sløvsind.

Som en almindelig praktisk regel gjælder det, at man altid bør regne med sandsynligheden af en begyndende dementia, naar et forhen friskt, ordentligt menneske viser en langsomt fremadskridende irritabilitet og karakterforsimpling.

Ved det residuære sløvsind lader der sig dernæst som oftest paavise tydelige spor af de særskilte sygdomstegn, som karakteriserede det forudgaaende sindssygdomsudbrud.

Af typiske sløvsinds-sygdomme har man følgende:

1. *Dementia præcox* (det primære juvenile sløvsind),
2. *Dementia paralytica* (det paralytiske sløvsind),
3. *Dementia senilis* (det senile sløvsind).

Desuden kan der med aarene udvikle sig et sløvsind som følge af alkoholisme, epilepsi, svære stød paa hovedet, hjernesvulst og andre begrænsede hjernesygdomme. Man kan derfor tillige opstille en:

4. *Dementia alcoholica* (det alkoholiske sløvsind),
5. *Dementia epileptica* (det epileptiske sløvsind),
6. *Dementia traumatica* (det traumatiske sløvsind),
7. *Dementia ex vitiis organ. cerebri* (sløvsind ved begrænsede hjernesygdomme).

Ved disse sidste former naar dog sløvsindet som oftest kun de ringere grader. I almindelighed dreier det sig snarere om, hvad man kan kalde en alkoholisk, epileptisk eller traumatisk sindssvækkelse. Alle disse tilstande vil imidlertid blive omhandlet senerehen og forbigaaes derfor her.

Dementia præcox (det juvenile sløvsind).

Denne særdeles hyppige sindssygdom udvikler sig snigende, som regel i den yngre alder. Til en begyndelse merker man blot, at vedkommende unge menneske ikke længere gjør saa gode fremskridt, som før. Han sakker agterud eller har i hvert fald ondt for at følge med. Kun med møie kommer han gjennem eksamener og andre skjær. Familien ser sig derfor nødsaget til at nedspænde sine forventninger og sætte ham ind paa en lettere løbebane.

Paa dette stadium kan nu tilstanden holde sig i aarevis. I førstningen gaar det ogsaa noget op og ned, idet der igjen kan komme tider, hvor den syge bedre tilegner sig lærestof. Endnu tænker forøvrigt ingen paa, at der foreligger sindssygdom. I høiden finder man ud, at angjældende er nervøs og overanstrengt, eller man klager over den stigende ladhed og karakterforsimpling.

Har et saadant menneske f. eks. taget examen artium, kan han til familiens fortvilelse blive gaaende og drive som student i aarrækker, indtil han omsider opgiver studierne eller slipper igjennem embedseksamen med et non contemnendus. I andre livsstillinger er man vidne til, hvorledes de syge stadig skifter arbeide, uden nogetsteds at vise udholdenhed. Ikke saa ganske sjelden ender de som vagabonder. Antager sygdommen omsider en saa høi grad, at asylbehandling bliver nødvendig — hvilket ingenlunde altid er tilfældet —, saa kan der imens være gaaet hen baade 5—10—20 aar og mere. Et par aar er dog regelen; stundom gaar det ogsaa fortere. Et typisk forløb er nedenstaaende:

Dementia præcox (hebefrenica).

N. N. har allerede som gymnasiast fra og til havt vanskeligt for at lære. Der har været tider, da intet vilde fæste sig i hukommelsen. Disse nervøse udbrud var dog forbigaaende, og han fik til vanlig tid sin examen artium med laudabilis. Men ligeoverfor embedsstudiet begyndte interessen efterhvert at svigte. Tilslut opgav han ganske enhver læsning og tilbragte dagen med spadsering og hypokonder selvbeskuelse. Da det efter 5 à 6 aar blev klart for familien, at der ikke kunde blive tale om nogen embedseksamen, blev han først sat i handelslære, men uden resultat. Dernæst blev det forsøgt — med lige slet udbytte — at anbringe ham hos en bekjendt nervelæge i nabolandet. I fortvilelse griber saa endelig familien til det sletteste af alle midler, idet man søger at skaffe ham en stilling i fremmed land. Herfra kommer han imidlertid hurtig tilbage og anbringes nu paa G. asyl. Paa dette tidspunkt viser det sig, at han allerede i aarrækker har været optaget af sansebedrag og forfølgelsestanker, og selv ligeoverfor ganske enkle forhold brister hans omdømme. Derimod husker han i hovedsagen alt, hvad han tidligere har lært. Med aarene tager sløvheden yderligere til, og han ender sit liv som en pleiepatient, der maa stelles omtrent som et barn.

Af alle sindssygdomme er denne uden sammenligning den hyppigste hertillands. Paa pleieafdelinger for sindssyge kan over det halve belæg dannes af saadanne patienter.

Det væsentlige i sygdomsbilledet er den langsomt fremadskridende sløvhed, med tab af virkelyst og interesser. Vedkommende bliver ligeglad med alt, har saa at sige ingen faste ønsker mere. Under udbruddet kan der atter paa den anden side røre sig en planløs lyst til forandring, en vag længsel, som driver den syge til at streife om og søge lykken. Kanske bliver han af indre uro endog drevet ud til fremmede lande, hvor kræfterne imidlertid pleier at knække sammen; erfaring viser i hvert fald, at ikke saa ganske faa af disse patienter har taget en trip over til de Forenede stater for snart at blive tilbagesendt som sindssyge. Naar det

omsider kommer til asylindlæggelse, skorter det som regel paa ethvert selvstændigt tiltag hos angjældende. Han gjør sig ingen tanker, ønsker sig ikke ud af asylet, svarer «tak bra!» paa næsten alt, hvad man spørger ham om. Ofte gider han ikke engang tænke sig om, men slænger dovent fra sig det første bedste svar, som falder ham ind. Selv ved de lettere former kræves der en stadig ansporelse udefra, om vedkommende endnu skal holde lidt ud i arbeide. Nogen grad af bedring er imidlertid ikke udelukket, og enkelte saadanne patienter kan livet igjennem greie sig som nogenlunde brugbare haandlangere.

Ikke sjelden kommer det foruden sløvhed ogsaa til udvikling af sansebedrag og vrangforestillinger. I saa fald gaar tankerne ligesom ved paranoia mest i retning af forfølgelse eller indbildt storhed; men paa grund af sløvsindet former det sig ikke til noget sammenhængende system; vrangforestillingerne dukker frem for ligesaa hurtig at glemmes; dog kan de let give anledning til farlige handlinger, idet modforestillingerne er saa faa. Hvor vrangtanker spiller mere fremskudt rolle, har man anvendt betegnelsen *dementia præcox paranoides.*

En særlig omtale kræver de eiendommelige «*katatone*» viljeforstyrrelser, som man forholdsvis hyppig støder paa ved dementia præcox. I regelen udvikler der sig herunder en tilstand af *stupor* med ophør af de vilkaarlige bevægelser — den syge ligger urørlig i sengen, taler ikke, maa mades og pleies. Løfter man en af hans arme tilveirs, har han ikke tiltag til at tage den ned igjen; *katalepsi* kalder man dette sidste sygdomstegn. I andre tilfælde udfører den syge kun saadanne handlinger, som gjennem lang tid er blevet vanemæssig indøvet. Tildels bliver ogsaa en og samme bevægelse eller udtalelse gjentaget i det uafladelige. Dette hang til *stereotypi* ytrer sig tillige ved bevaring af tvungne kropsstillinger gjennem uger og maaneder. Som *negativisme* betegner man dernæst det forhold, at de syge ofte gjør helt det modsatte af, hvad man opfordrer dem til. En yderligere form af viljeforstyrrelse er *handlingssuggestibiliteten* (viljeautomatien), hvor angjældende gjør efter, hvad andre gjør i forveien — han kaster f. eks. madkoppen i gulvet, naar nogen har sluppet en kop overende af vanvare. Ikke synderlig forskjellig herfra er det, naar andre øiebliksindfald omsættes i gjerning: *impulsivitet.* Patienten bliver f. eks. opmerksom paa et hul i murvæggen og giver sig til at kradse det dybere. Eller han ser en flænge i tøiet og begynder at rive det yderligere i filler.

Det fælles eiendommelige ved disse handlesæt bestaar deri, at

planløse handlingsforestillinger bliver eneraadige i bevidstheden og derfor omsættes i ydre virksomhed. Naar saaledes den syge ser en anden person løfte armen tilveirs, modtager han en forestilling om denne bevægelse, og fordi ingen modforestillinger stikker frem, bliver bevægelsen straks udført. Det hele gaar for sig paa samme vis, som naar man under ivrig samtale efteraber den anden part. Sætter denne sin fod op paa en bænk, eller griber han fat i sin frakkekrave, saa gjør man jo, som bekjendt, det samme efter af den enkle grund, at forestillingen om disse bevægelser ingen modstand møder.

Undertiden ytrer ogsaa impulsiviteten sig paa den vis, at tilfældig opdukkende ord udtales, selv om de passer til spørgsmaalene som goddag mand — økseskaft. Med stor uret bliver dette bagvendte snak ofte taget for simulation.

Nu kan imidlertid ogsaa *drabsimpulser* forvilde sig ind i sindet og udlade sig i handling. Patienter, der gjennem aartier har staaet paa en flek som stumme søiler, kan ved synet af en øks hugge forbigaaende personer ned paa stedet. Nylig hændte det i Smaalenene, at en sløv mand, der i aarrækker havde ligget tilsengs, pludselig stod op en dag og fór med kniv løs mod presten, medens denne forrettede i kirken. Kun med møie blev han hindret i at fuldføre sit forsæt. For tiden forpleies han paa Gaustad, hvor han intet bestiller og sjelden mæler et ord. Efter mit indtryk hører de fleste sindssyge mordere til denne gruppe af dementia præcox med katatone viljeforstyrrelser: *dementia præcox katatonica.*

Dementia præcox katatonica (katatoni).

T. O., 25 aar gammel bondegut, indlagdes i 1901 paa G. asyl til observation. Lige forud havde han uden forstaaeligt motiv dræbt sin svoger. Straks derpaa anmodede han selv tilstedeværende folk om at give lensmanden besked om drabet. Han var en i nogen grad arvelig belastet person, men skildredes iøvrigt som from og fredsommelig af væsen, som «et sjeldent ungt menneske». I de sidste $1^1/_2$ aar havde han været nervøs og søvnløs, hvorfor han maatte opgive sine planer om at tage en eksamen. Imidlertid vedblev han at arbeide hjemme paa faderens gaard, var stille og venlig af væsen, om end noget stur, sov ikke godt, men klagede ikke, og det faldt ingen af familien ind, at han skulde være sindssyg. Under en fjeldtur overfaldt han saa sin svoger med impulsiv voldsomhed og stak denne ihjel paa flekken. Selv følte han sig efterpaa lettet og forklarede for de tilstedeværende, hvorfor dette *maatte ske:* hele hans familie vilde blive ødelagt, hvis ikke svogeren kom væk. Af hans senere fremstillinger fremgik det ligeledes, hvorledes han fuldstændig var gaaet op i skræk for, at svogeren skulde

ruinere hans slegt. Det stod saa for ham, at han «*maatte* dræbe svogeren». Denne «havde fortjent det».

Under varetægten og asylopholdet viste han sig angst og med sansebedrag, men særlig faldt hans stuporøse væsen i øinene. Ansigtsudtrykket var stillestaaende; han røbede ingensomhelst interesse, svarede yderst trægt og foretog sig intet. En tid indtraadte der nogen foreløbig bedring, men han forpleies fremdeles paa asyl, og i aarenes løb har hans sløvhed igjen taget yderligere til.

Øiensynlig har det her dreiet sig om en begyndende dementia præcox med opdukkende vrangforestillinger og lettere kataton viljeforstyrrelse. Under dette har saa en forestilling om at dræbe svogeren omsat sig i gjerning, uden at nogen modtanke har gjort sig gjældende.

Men bortseet fra disse voldsomme øieblikshandlinger giver ikke dementia præcox anledning til synderlige lovbrud. Dertil er de syge altfor dorske og ligegyldige. De har end ikke energi nok til at stjæle, men nøier sig helst med at være hælere. Ogsaa paa forbrydelsernes omraade savner de det fornødne tiltag og spiller i regelen kun rolle som haandlangere. I vore fængsler vil man alligevel fra og til støde paa saadanne patienter, hvis tilstande er miskjendt; desværre bliver de ikke saa sjelden holdt for simulanter. Blandt veifarende originaler og løsgjængere er de mildere grader af dementia præcox ret almindelig.

Dementia paralytica

optræder næsten udelukkende hos syfilitikere. Som regel indfinder den sig imidlertid først 5—10—20 aar efter den syfilitiske infektion, og alle sindssvækkende omstændigheder som alkoholbrug, overanstrengelse og sindsanspændelse bidrager mægtig til at befordre udbruddet.

I vort land er sygdommen heldigvis sjelden, og Gaustad asyl pleier f. eks. ikke at kunne opvise mere end 1—2 pct. af saadanne patienter. Fra udlandets storbyer kan man derimod se anført, hvorledes lige op til 20—30 pct. af de mandlige sindssyge hører ind under denne gruppe.

Som allerede navnet antyder, er det sløvsind og lammelser, som danner de væsentlige kjendetegn. Der ligger forholdsvis svære hjerneforandringer til grund, og efter døden kan man stille rigtig diagnose, dels med det blotte øie, dels ved mikroskopets hjælp. Sygdomsbilledet minder overhovedet mangt og meget om de grovere organiske hjernesygdomme. Før eller siden optræder der lammelser, krampeanfald, taleforstyrrelser, svækket sansevirksomhed

og andre tegn paa ødelæggelse af bestemte hjernepartier. Desuden griber sygdommen jevnlig over paa rygmarven.

Af særlig karakteristiske symptomer kan nævnes: 1) stor pupille-ulighed, 2) manglende sammentrækning af pupillerne ved indfaldende lys, 3) manglende eller 4) forsterkede knæreflekser (d. v. s. strækning af læggen ved slag mod knæsenen) og endelig 5) en bristende evne til at udtale vanskelige ord. I disse legemlige tegn har man da sikre midler til sygdommens rette erkjendelse.

Imidlertid kan der gaa hen baade maaneder og aar, før disse legemlige symptomer bliver iøinefaldende, og for det tilfælde har man foreløbig kun de psykiske tegn at holde sig til. Men omvendt hænder det ogsaa, at de legemlige fænomener er de første.

Til en begyndelse pleier dette paralytiske sløvsind kun at ytre sig som nervøsitet, hypokondri eller karakterforsimpling. Den syge bliver pirrelig og urimelig, sover daarligt, viser sig sjusket i arbeide og gaar hurtig træt. Samtidig kan han skeie ud i drik og elskov. Undertiden minder ogsaa tilstanden om melankoli, mani eller paranoia. Forholdet pleier imidlertid snart at opklares, idet der slutter sig til en fremadskridende glemskhed og tankeløshed. Den syge gaar som i en ørske og handler ganske tosket. Han bemægtiger sig fremmede gjenstande i folks paasyn, tager en droske uden at have penge til at betale med, vil paa aller plumpeste vis slaa an med anstændige personer af det andet kjøn osv. I retstilfælde vil i det hele taget mistanken let blive vakt ved handlingernes barnlige kritikløshed.

Ved typisk udvikling kommer det dernæst til udbrud af *storhedsvanvid*. Den syge mand føler sig straalende lykkelig, er saa sterk som Norbeck og Bech Olsen; fremviser sine prægtige lemmer, kan alting, eier millioner, har afføring af guld m. v. (delire de satisfaction). Han anbringer f. eks. den ene ende af en hævert i havet og føler sig overtydet om, at oceanets vandmasser vil strømme med umaadelig energi ud af den anden ende. Saaledes er problemet om perpetuum mobile løst paa allerenkleste vis. En anden udnytter ebbe og flod i samme øiemed. En tredie tjener endeløse formuer ved at spærre alle egtemænd inde til de sulter ihjel, for dernæst at gifte sig med enkerne osv. Er patienten en sjelden gang kvinde, bliver der paa tilsvarende vis fablet om silkekjoler, perler, guldstas, diamantringe o. l. Selv de enkelte modgrunde dukker ikke frem. Det kommer ikke i tankerne f. eks., at den anden hævertende maatte anbringes lavere end havfladen, om vandmasserne skulde kunne sætte turbinerne i virksomhed.

Dementia paralytica.

N. N., 38 aar, ugift tekniker; indkom paa G. asyl 1895. Han har været en udsvævende, men ganske dygtig person; har særlig i senere tid misbrugt spirituosa. For 2½ aar siden reiste han til Amerika, hvor han efter kameraters udsagn skal have vist sig sløv og glemsk; han arbeidede imidlertid med hvadsomhelst, som hans kamerater kunde skaffe ham Allerede under Amerikaopholdet kom det til kortvarige anfald af taleforstyrrelse. 3 maaneder før asylindlæggelsen drog han saa til Kjøbenhavn, hvor storhedsvanviddet brød ud. Her omgikkes han med storslagne planer, foretog masseindkjøb og masseinvitationer. Skjønt han intet eiede, gjorde han bestillinger for tusinder af kroner, og udenfor hans slegtninges hus troppedes der op med hele vognlæs af varer. Under bevogtning blev han dernæst sendt til Kristiania, men underveis vilde han kjøbe alt, hvad han paa stationerne fik øie paa. Straks ved hjemkomsten fór han afsted til venner og bekjendte og inviterede dem til dansemoro. Af hans mangfoldige andre planer kan nævnes, hvorledes han vilde oprette et universitet paa Grünerløkken og bestille 2 forgyldte panserskibe. Endvidere skulde han udgive matematiske lærebøger og 300 digte med musik af sig selv osv. Efter en foreløbig bedring indtraadte paany forværrelse med dødelig udgang.

Ikke altid behøver det dog at komme til noget tydeligt storhedsvanvid. En jevnt fremskridende sløvhed med lammelser er hovedsagen. Fra og til kan man endog træffe paa absurde ringhedsforestillinger istedenfor storhedstanker.

Som regel ender det nu lykkeligvis med døden allerede efter nogle faa aars forløb. Mod slutten indtræder der svære, almindelige lammelser, ligesom aandslivet slukner omtrent fuldstændig. I andre tilfælde tager det mere uventet slut efter en række af krampeanfald. Hos os er denne sygdom, som sagt, forholdsvis sjelden, og hos kvinder findes den kun undtagelsesvis.

Hvad det næsten mest staar om, er paa grundlag af en tidlig diagnose at faa vedkommende *umyndiggjort* i tide. Ellers kan han i en haandvending faa ødelagt sin families økonomi, naar storhedsvanviddet udbryder. Lidet er der herved at agte paa hans egne voldsomme protester mod umyndiggjørelsen. Selv om han ogsaa bruger sterke ord og trudsler, glemmer han at omsætte dem i handling, og han er i det hele taget overmaade let at lede.

5te forelæsning.

Dementia senilis (alderdomssløvhed).

Med aarene indtræder der regelmæssig et svind af hjerneceller og hjernefibre: *atrophia cerebri.*

Ved siden heraf pleier hjernens pulsaarer at undergaa forskjellige omdannelser, hvorved den elastiske modstand mod blodtrykket formindskes. Hyppig sker der en afleiring af kalk i væggene, eller der danner sig smaa udbugtninger, som lettelig brister og volder hjerneblødning: *hæmorrhagia cerebri.*

Endvidere kan de sygelig forandrede pulsaarer tilstoppes, idet blodet levrer sig ved berøring med de ru, fortykkede karvægge. Men herved afdør og opblødes igjen de hjernepartier, som paa denne maade mister sin blodtilførsel: *emollitio cerebri.*

Baade karbristningerne og kartilstopningerne giver sig i regelen tilkjende som *slaganfald* med pludselig optrædende svimmelhed og udtalt bevidsthedsforstyrrelse.

Ved de sværere slagtilfælde svinder endog ethvert spor af bevidsthed. Naar saa angjældende atter vaagner op, pleier den ene legemsside at være lammet.

Eiendommeligt er det ogsaa, hvorledes taleevnen næsten altid gaar tabt ved lammelser af den høire halve side. Til forstaaelse af denne sammenhæng maa nævnes, at banerne for de vilkaarlige bevægelser tager sit udspring i storhjernens barklag paa begge sider. Men inden nerveledningerne naar frem til kjernerne i rygmarven, hvor muskelnerverne atter begynder, finder der sted en *krydsning;* paa den maade styres hver sides muskler af den *modsatte* hjernehalvdel. En *venstresidig* hjerneblødning maa følgelig lede til *høiresidig* lammelse, og omvendt, ifald disse ledningsbaner rammes af det udtraadte blod. I den venstre storhjerne ligger imidlertid ogsaa centrerne for taleevnen, som af den grund let kan gaa tabt, samtidig med, at høire side mister sin rørlighed.

Alt eftersom nu disse baner og centrer enten er 1) *helt ødelagte* eller 2) blot *udsatte for tryk,* er dernæst lammelserne og taleforstyrrelserne af 1) *varig* eller 2) *forbigaaende* natur.

Efter hjerneblødninger og kartilstopninger kan det iøvrigt komme til tab af hvilkesomhelst hjernefunktioner. Der kan optræde halvsidig blindhed; *orddøvhed,* d. v. s. mangel paa evne til at forstaa andres tale trods uskadt lydopfatning; *ordblindhed,* d. v. s. mangel paa evne til at forstaa skrift trods uskadt syns-

opfatning m. m. m., alt efter skadens størrelse og sæde. Som eksempel paa, *hvorledes visse psykiske funktioner er lokaliserede til bestemte, begrænsede hjernepartier*, kan det i denne forbindelse anføres, at evnen til at fremsige ord gaar tilgrunde ved ødelæggelse af venstre nedre pandevinding, medens evnen til at opfatte andres tale lider ved beskadigelse af den venstre øvre tindinglap.

Ved den *enkle form af alderdomssløvhed* dreier det sig dog væsentlig om hjerneatrofi; her optræder ingen slaganfald og heller ingen grove forstyrrelser af hjernevirksomheden. Det kommer alene til en jevnt fremadskridende sløvelse af aandsevnerne. Efterhaanden bliver sindet mere og mere indsnevret omkring de selviske behov. Al afvigelse fra vaner og gammelt tænkesæt virker i stigende grad pinligt. Det er, som nutidslivet ikke har nogen værdi længere. Af den grund vækker nye indtryk ingen interesse og fæstner sig heller ikke i hukommelsen. *Merkeevnen*, d. v. s. evnen til at indprente nyt stof, er i hovedsagen borte. Derimod kan evnen til at komme ihu, hvad som allerede forud er lært, være nogenlunde uskadt til en begyndelse. I svære tilfælde sker der senerehen ogsaa en *gradvis udslettelse af minder*, saaledes at de sidst erhvervede først gaar tabt. Maaske er de seneste 5—10 aars oplevelser som udslettede af erindringen, og omsider kan den gamle kun huske sine barndomsindtryk. Den 80-aarige kone neier da paa smaapigers vis og lever i den tro, at hun snart skal have bryllup osv.

Men længe før det kommer saavidt, kan der være stødt omstændigheder til, som har bragt det gamle menneske ind paa randen af ulykke og vanære. Eftersom det *sekundære jeg* (side 14) sløves forholdsvis tidlig, er nemlig veien aabnet for et uhemmet frembrud af undertrykte drifter. Ligesom den gamle ikke ret kan mindes den sidste tids oplevelser, saa har heller ikke grundsætningerne fra de modnere aar nogen rigtig magt længere over sindet. Til gjengjæld opnaar de juvenile vaner og instinkter desto større overvegt. Ikke saa faa gamle bliver af den grund *erotisk opspilede*. En ældre, rig herre forfærder f. eks. sin aristokratiske familie ved at indgaa egteskab med tjenestepigen. Eller — hvad som værre er — den gamle indlader sig i utugtigt forhold til børn og mindreaarige. Næsten alle ældre sedelighedsforbrydere lider i virkeligheden af senil demens og burde anbringes i pleiehjem og ikke i fængsler. Den folkelige opfatning af disse tilfælde, som gaar ud paa, at «hykleren omsider har afsløret sig», er lige misvisende som egenretfærdig og ukjærlig.

Imidlertid er det langt fra nogen fast regel, at de alderdomssvage giver sig hen i dette erotiske væsen. Ofte kan det til og med holde sig indenfor skjønhedens grænser, som naar den snille, hvidhaarede onkel gjerne har niecerne paa fanget, eller den gamle moralfilosof bliver grebet af vemodig længsel efter den «svindende Eros».

Fremdeles kan den senile erotik ytre sig i form af jalousi. Sexuel impotens er atter jevnlig den umiddelbare foranledning hertil. Det gamle menneske nærer frygt for, at egtefællen søger yngre selskab for at opnaa sexuel tilfredsstillelse.

Et særdeles karakteristisk oldingetræk er dernæst *snakkesaligheden*. De gamle historier fortælles paany hver dag, og talen strømmer som en ensformig dur om personalia og ældre betydningsløse oplevelser. Det forgangne tager sig saa overmaade værdifuldt ud og maa derfor meddeles til alle og enhver. Fordi der ikke længere finder sted nogen væddekamp med nutidsindtryk og fremtidsopgaver, har minderne frit raaderum; ja, det kan ligefrem se ud, som om erindringerne fra fortiden var sygelig forsterkede.

Ikke sjelden kommer det hos disse oldinge til anfald af tungsind eller uro. Undertiden udvikler der sig ogsaa tilstande, som minder om mani, melankoli, katatoni (side 35) eller paranoia.

Ved de former af alderdomssløvhed, som væsentlig beror paa pulsaarelidelser *(dementia senilis arteriosclerotica),* er det slaganfaldene, der træder i forgrunden. Her kan sygdommen desuden indfinde sig allerede i noget yngre alder, fra omkring 50-aarene af. Bl. a. af den grund vil enkelte forfattere udsondre en *insania arteriosclerotica* som noget fra dementia senilis principielt forskjelligt (arteriosclerose-forhærdning af pulsaarerne). Heller ikke behøver et slagtilfælde nødvendigvis at lede til sløvhed, skjønt det nok hører til de store sjeldenheder, at sindskræfterne bevares helt uskadte. Paa den anden side gaar dog hjerneatrofien og karforandringerne i regelen saaledes haand i haand, at de vanskelig kan holdes ud fra hinanden.

En særlig eiendommelig virkning af slaganfald er, hvad Wernicke kalder «inkontinens af stemningerne», fordi det indre følelsesliv til hver tid flyder over. Den syge formaar ikke at holde paa taarerne, men giver sig paa lignende krampagtig vis hen i latter eller vrede. — Da viljekraften ligger i høi grad nede, kan han meget let forledes til handling efter andres ønske. Evne til at opsætte testamente bør man derfor ikke gjerne tilkjende ham.

Ved taleforstyrrelse eller *afasi* kan det nok i visse tilfælde lykkes de syge at udtrykke sin vilje ved tegn; skrive kan de til gjengjæld kun rent undtagelsesvis. Saafremt intelligensen endnu er uskadt — hvad den kan være ved en til talecentrerne strengt begrænset lidelse —, er det ihvertfald ikke udelukket, at ogsaa den retslige handleevne kan være i behold. Ved orddøvhed — hvor fremmed tale ikke kan forstaaes — vil det derimod altid være meget vanskeligt at forhandle paa retsgyldig vis med den syge. I alle fald bør sagkyndigt skjøn regelmæssig indhentes, hvor der foreligger taleforstyrrelser af nogensomhelst art. Afasi er iøvrigt et almindeligt symptom ved en række forskjellige hjernesygdomme.

Amentia (forvirring)

er en sjelden form af sindssygdom, der udløses ved sterkt indvirkende ydre aarsager, som blodtab, febertilstande og udmattelse af kræfterne.

Hyppigst optræder den hos barselkoner i de første dage eller uger af barseltiden, og sammenhængen pleier gjerne at være følgende: En ved disposition eller overanstrengelse mindre sindskraftig kvinde taber yderligere i kræfter under nedkomsten. Saa gaar der hen nogle dage eller uger; hun føler sig mat, faar ikke sove godt og kommer sig ikke rigtig paafode igjen. Under indflydelse af en sterk sindsbevægelse bryder dernæst sindsforvirringen ud. En let grad af barselfeber er ligeledes hyppig med i aarsagskomplekset.

Disse forvirringsanfald, som ledsages af sterke sansebedrag, er i mange tilfælde hurtig forbigaaende. De staar kanske kun paa nogle timer eller dage, og kun sjelden varer sygdommen ved saalænge, at patienten bliver indlagt paa sindssygeasyl. Under den flygtige forvirring kan den syge imidlertid lægge haand paa spædbarnets liv.

I andre tilfælde gaar der hen baade uger og maaneder, før sygdommen er tilende. Vedkommende mister orienteringen over tid, sted, situation og omgivende personer, kan ikke samle tankerne til svar paa enkle spørgsmaal, formaar ikke at sammenfatte indtryk, kan f. eks. af den grund vanskelig tælle ihob nogle faa smaa pengestykker. Lidt efter lidt pleier der dog at indtræde bedring, men længe efterat den syge er blevet rolig, er evnen til at opfatte og sammenfatte fremdeles meget mangelfuld. I nogle tilfælde ser man dødelig udgang under voldsom uro,

men ellers kan man næsten uden undtagelse regne med helbredelse.

Efter lungebetændelse, rosenfeber, skarlagensfeber og andre akute smitsomme sygdomme optræder der lignende godartede tilstande af akut forvirring.

Idiotia (aandssvaghed).

Under dette *samlebegreb* henfører man en række *medfødte* eller i de første barneaar erhvervede tilstande af udtalt aandssvaghed. Ved imbecillitet menes derimod de lettere grader af hemmet aandelig udvikling. Den forudsætning skal endvidere knyttes til disse udtryk, at idiotien betegner en sindssygdom, hvorved strafbarheden udelukkes, medens imbecilliteten[1] bliver at opfatte som en sindssvækkelse (kfr. side 31).

Til grund for idiotien kan der atter ligge høist forskjelligartede hjernelidelser.

Ved de allersværeste former naar den aandelige udvikling neppe synderlig udover det nyfødte barns trin. Vedkommende lærer maaske ikke engang at gaa og tale og bruge sanserne. Hos de laverestaaende idioter kan hovedet desuden være i høi grad misdannet, enten overmaade lidet (mikrocephali) eller ogsaa betydelig udvidet ved væskeansamling i hjernehulerne (hydrocephali). Jevnlig lider saadanne aandelige krøblinger tillige af lammelser og epileptiske kramper. Men nogen synderlig retspsykiatrisk interesse frembyder ikke disse yderligste tilstande.

Det samme gjælder om den vidtkomne *kretinisme*, — en eiendommelig slags idioti, som skyldes mangelfuld virksomhed af skjoldbruskkjertelen (glandula thyreoidea) helt fra den spædeste barnealder af. Under normale vilkaar udskiller nemlig denne kjertel, som ligger foran luftrøret, et stof, der gaar over i blodet for paa en eller anden ukjendt vis at paaskynde hjernearbeidet og hjerneudviklingen. Herved forklares det ogsaa, hvorfor det voksne menneske sløves, naar glandula thyreoidea enten bliver fjernet ved operation eller ødelagt ved svulstdannelser (struma). Merkelig nok udebliver imidlertid denne sløvhed, saafremt vedkommende til

[1] *P. Winge* vil have begrebet af imbecillitet indskrænket til de tilfælde, hvor det i hovedsagen kun dreier sig om medfødt viljesvaghed. Han sigter saaledes til de *holdningsløse* individer, som altid maa anspores til arbeide, medens de ikke formaar ved egen hjælp at bekjæmpe sit driftsliv og at modstaa slette ydre indtryk. Det er vaneforbryderen eller den moralsk imbecille person, han herved nærmest har for øie.

gjengjæld hver dag spiser en vis mængde af tilsvarende kjertelsubstans fra et eller andet dyr; helst er det kalve, som benyttes hertil. I handelen faar man denne vare i form af «thyreoidtabletter».

Kretinismen, som er en svær form af idioti med *dvergvekst* og anden legemlig misdannelse, skyldes, som nævnt, en mangelfuld virksomhed af skjoldbruskkjertelen fra barnsben af. Men bliver man itide opmerksom paa forholdet, kan man give barnet thyreoidtabletter og derved fremme baade den legemlige og sjælelige udvikling i ganske væsentlig grad. De andre former af idioti viser sig desværre utilgjængelige for nogen egentlig behandling.

Ved lettere grader af idioti bliver angjældende staaende paa et aandeligt udviklingstrin, der svarer til barneaarenes. Man pleier derfor gjerne at karakterisere den enkelte idiot ved at angive det barnlige udviklingstrin, hvormed hans eget lader sig jevnføre: «han er som et 4—8—12-aarsgammelt barn». Paa skolerne for aandssvage søger man, som bekjendt, ved særegne undervisningsmaader at udnytte den rest af læreevne, som endnu er bevaret. Især har det herunder vist sig hensigtssvarende at anvende anskuelsesundervisning og træning i haandverksmæssige færdigheder. Derhos spiller det en stor rolle at faa legemet opøvet i smidighed ved gymnastik og dans. Skal en idiot være *dannelsesdygtig*, maa hans opmerksomhed ikke være af altfor flygtig og omflakkende art.

Hvad nærmere angaar sindelag og handlesæt, saa holder enkelte idioter sig træge, stumpe og lidet foretagsomme, medens andre volder større bryderi ved sin evige uro og tilbøielighed til at gjøre ugagn. Under vekslende ydre indflydelser kan de fleste være baade stædige og føielige til overmaal. Nogle savner fuldstændig kjønsdrift, men omvendt er der ogsaa dem, som tidlig lægger et ustyrligt driftsliv for dagen. Allerede i barneaarene driver de med masturbation, og senerehen maa man formelig holde dem indespærret, om de ikke skal sætte afkom ind i verden med den første, bedste slamp, som de træffer paa. Andre har farlige tilskyndelser i retning af tyveri, ildspaasættelse m. v. Ved siden heraf gives der ogsaa mange godfjottede, harmløse idioter, der røber et ømmere følelsesliv inden sin snevre kreds, og ikke mindst i forholdet til husdyrene, med hvem de tildels stiller sig i klasse. En særlig ulempe kan der igjen opstaa heraf i form af *crimen bestialitatis*.

En omstændighed, som mere spiller ind i retslivet, er den ringe evne hos disse individer til at aflægge vidnesbyrd. Lader

man elever paa en aandssvageskole være vidne til et *optrin,* og optager man bagefter *forhør* i prøveøiemed, saa viser det sig derfor, at anførslerne baade er mangelfulde og lidet til at stole paa. Skydes der ind *suggestivspørgsmaal,* gaar disse børn let med paa at have seet og hørt, hvad som slet ikke er hændt. Eller de blander personlig oplevelse og andenhaands beretninger ihob. Iøvrigt har de senere aars eksperimentelle undersøgelser over *vidneevnen* lagt for dagen, hvorledes selv det mest normalt udviklede menneske kun i ringe udstrækning formaar at bevare og gjengive indtryk paa helt ud virkelighedstro vis[1].

Mest retspsykiatrisk interesse frembyder de lettere grader af idioti. Her pleier det at være følelses- og viljelivet, som er sat længst tilbage i udvikling. Man maa endog regne med saadanne *grænsetilfælde,* hvor det er vanskeligt at paavise nogen væsentlig svækkelse af forstanden.

En ret vanlig type er den saakaldte *idiotia impulsiva* med opdukkende tvangsimpulser og hang til ubændige stemningsudbrud. Uden selvkontrol giver vedkommende sig øieblikket i vold. En liden modgang fører f. eks. til ustyrligt sinne med spark og spænd og ituslagning af gjenstande. Har vedkommende vaaben ihænde, kan han nok komme i skade for at myrde i et øiebliks opbrusning. Ikke saa sjelden hører man om impulsive tjenestepiger, der ved et pludseligt indfald har taget livet af de børn, som de skulde pleie. Hos piger i pubertetsalderen gaar impulserne snarere i retning af ildspaasættelse. Paa lignende vis kan de syge give sig alskens andre lyster og indfald i vold. Paa den anden side pleier de ikke netop at ligge under for nogen mere haardnakket vilje til det onde. Undertiden er det ogsaa fortrinsvis kun i udviklingsaarene, at impulsiviteten og tvangsdrifterne tager overhaand. Ofte staar udbruddene i ligefrem forbindelse med alkoholnydelse eller hos kvinder med menstruationen. Det antisociale hang er i det hele ikke her noget fast karaktermerke som ved idiotia moralis. Meget almindeligt er det, at der samtidig foreligger visse hysteriske eller epileptiske sygdomstegn.

Idiotia moralis.

I disse tilfælde staar de *sociale instinkter* sterkt tilbage i udvikling. Egeninteresserne er derimod i behold og giver sig tøilesløse udslag, som ventelig kan være, naar de sociale hensyn — «moralen» — ikke udøver nogen hemmende indflydelse. Ømhed,

[1] *L. W. Stern:* «Zur Psychologie der Aussage».

samvittighed og sanddruhed er indre kræfter, som mangler. Den moralske idiot er saaledes et aktivt, selvisk driftsvæsen. Hverken med det gode eller onde kommer man nogen vei med ham, og særlig viser han sig ogsaa uimodtagelig for straffetrudsler og straffebehandling. Disse mennesker hører derfor hjemme paa asyler, resp. kriminalasyler og ikke i fængsler. Det maa imidlertid medgives, at der vanskelig kan paavises nogen bestemt grænse mellem den moralske idioti og den moralske imbecillitet, som ligger til grund for den typiske vaneforbrydelse. I tvilstilfælde vil man derfor kunne nødes til at anstille den rent praktiske betragtning, hvorvidt angjældende egner sig til straffebehandling eller sindssygepleie. Men heldigvis lader denne afgjørelse sig næsten altid træffe efter andre tegn end graden af den moralske svækkelse. Særlig pleier der gjerne at være drag af impulsivitet og intellektuel svaghed med i spillet ved idiotia moralis. Desuden kommer det ofte til svære uroanfald, som nødvendiggjør forvaring i lukket anstalt. I mange tilfælde har man yderligere for sig et ustyrligt alkoholbegjær, som helt gjør det af med de sidste rester af fornufthensyn.

Vi staar imidlertid her paa et omraade, hvor grænserne for sindssygdom og forbrydelse støder sammen. Naturligvis er der ogsaa dem, som finder det betænkeligt, naar sindssygelægerne opstiller et sindssygdomsbegreb, hvis hovedindhold er den ubændige antisocialitet, — altsaa en sindssygdom med hang til ugagn og forbrydelse som det væsentlige merke. Paa den anden side stiller de faglig uddannede fængselsfunktionærer sig forstaaende, idet bitter erfaring har lært dem, hvorledes der ligeoverfor denne menneskegruppe intet er at opnaa. De ødelægger kun fængselsdisciplinen ved sit slette eksempel og høster selv ingen nytte af den behandling, som bliver dem tildel. De savner i videste forstand social tilpasningsevne og hører med rette ind under de sindssyges retsvilkaar. En saadan holdning stemmer ogsaa bedst med hensynet til samfundssikkerheden, al den stund disse tilstande jo er af varig natur. Ved den moralske imbecillitet er det kun paa snevrere felter og ved mangel paa ydre støtte, at den sociale tilpasning mislykkes.

Som før er nævnt, kan man ved *sløvsind* — særlig ved den juvenile form — støde paa noget lignende sygdomsbilleder; men isaafald er tilstanden erhvervet. Og ved *mani* kan denne «*antimoralitet*» optræde *anfaldsvis*. Lighedspunkter er der desuden med det «maniske temperament», hvor dog uroen og stundesløsheden er det væsentlige, — antisocialiteten derimod noget mere

tilfældigt. Af hvad man før kaldte «moral insanity» er det i det hele taget kun et lidet antal tilfælde, som tilhører den moralske idioti.

Et typisk, enkelt tilfælde er følgende:

Idiotia moralis.

Det dreier sig om en pige af anseede, velstaaende forældre, som imidlertid lever i ulykkeligt egteskab. Hun har to brødre, der viser samme mangel paa moralsk tilpasningsevne som hun selv. Hun lærte hurtig at gaa og tale og fulgte godt med paa skolen. Tidlig begyndte hun imidlertid at skulke for at lege med gutter. Senere undveg hun 2 gange fra et skolehjem, hvor hun i alle dele havde det vel. Man klagede allerede nu over hendes flygtighed og ligegladhed. I hjemmet var hun ulydig og vilde ikke hjælpe til. Saa kom hun til et pensionat, men viste sig her ligegyldig og uordentlig. Da hun atter kom hjem — 17 aar gammel — var al forældrenes ømhed spildt paa hende. Hun listede sig hjemmefra saa ofte hun kunde, var hidsig og uhøflig mod sine egne, men elskværdig ligeoverfor fremmede; søgte at sværte forældrene. Hun begyndte nu at stifte alskens herrebekjendtskaber, anstillede sig syg for at faa samtykke til at gaa til byen angivelig for at søge læge. Da faderen ved et saadant tilfælde vilde slaa følge med hende, skaffede hun ham en diarrhoe ved at give ham karlsbadersalt i suppen. Paa et institut, hvor hun nu blev anbragt, søgte hun at ophidse de andre unge piger mod forstanderinden og kunde derfor ikke beholdes.

Familien saa sig efterhaanden mere og mere nødt til at passe paa hende og knappede af paa hendes ugepenge. Til gjengjæld begyndte hun at pantsætte smykker, bryde forældrenes breve m. v. Tilslut flygtede hun fra hjemmet efter at have brudt op faderens skrivebord og tilvendt sig dennes penge og lommeur. Derefter reiste hun til London til sin forkomne, fattige farbror, som drev med kobleri. Ved politiets hjælp blev hun imidlertid opsporet og sendt hjem efter at have bestilt sig udsøgte toiletter. Ved tilbagekomsten røbede hun ikke spor af anger. Hun begyndte fra nyt af, kjøbte dyre haarfarvningsmidler og laante penge af fremmede. Under et ferieophold sendte hun et brev til forældrene med fordringsfulde forlangender om, hvordan hun i alle dele vilde have det. Atter undveg hun fra hjemmet og skaffede sig penge ved tiggeri og bedrageri og pantsætning af smykker. Tilsidst indlagdes hun paa en anstalt til observation. Her fandt man ingen nedsættelse af hendes intelligens; derimod var hendes væsen grænseløst letsindigt, og der var aldrig spor at merke af anger eller skamfølelse. Hun gav uden hensyn efter for alle sine egoistiske tilskyndelser . . . . . (kfr. A. Herrlin: «Tillräknelighet och Själssjukdom». Kasuistik, side 4 flg.).

Af en anden af Herrlins mange sygehistorier hidsættes:

Idiotia moralis.

20-aarig kvindelig arrestant. Slet opdragelse; viste sig tidlig tyvagtig, usedelig, egensindig og hidsig. I 13-aarsalderen angav hun at

ville blive skjøge. Hun blev stadig udvist fra skolerne. Vilde ikke konfirmeres, «blæste i Gud og presten» — spyttede ud sakramentet. I 18-aarsalderen havde hun forsøgt sig paa 40 forskjellige steder; havde 7 gange været indlagt paa stiftelsen for forkomne kvinder. Havde perioder af vildhed og meningsløs trods, hvorunder hun f. eks. strøede kakkelovnsaske udover gulvet. Stjal alt, hvad hun kunde overkomme.

I den praktiske retspleie er det af største vigtighed, at man anerkjender disse svære former af moralsk svækkelse som hørende ind under begrebet idioti.

6te forelæsning.

Tilstande af bevidstløshed.

Ved siden af sindssygdom nævnes i straffelovens § 44 ogsaa *bevidstløshed* som en omstændighed, der i alle tilfælde udelukker strafbarheden. Følgelig knytter der sig en væsentlig interesse til dette begreb.

At *bevidstløshed* ikke vil sige en *fuldstændig mangel paa bevidsthed* — som f. eks. under kloroformnarkose — det ligger klart i dagen. Den, som ikke kan modtage et eneste indtryk eller danne sig en eneste forestilling, han kan nemlig heller ikke foretage sig nogen handling. Om han i en saadan fuldstændig ubevidst forfatning sparker omkring sig og tilføier skade, saa har disse bevægelser ikke præget af viljeytringer. At det ikke er denne art af tilstande, som udtrykket bevidstløshed tager sigte paa, fremgaar utvetydig af § 44, hvor det bl. a. heder: en *handling* er ikke strafbar, naar den *handlende* ved dens *udførelse* var bevidstløs. Bevidstløshed betegner følgelig en tilstand, hvorunder der trods alt dog kan ske en omsætning af motiver i ydre virksomhed.

I virkeligheden har man i alle lande ved *bevidstløshed* og tilsvarende ord — som Bewusstlosigkeit — ment en *dyb forstyrrelse,* d. v. s. en *sterk indsnevring,* en blot *delvis bevarelse* af bevidstheden. De nøiere kjendetegn skal efterhvert blive nævnt.

Et typisk eksempel paa saadan «bevidstløshed» er *drømmebevidstheden.* Her mangler i alle fald den bevidsthed om tid, sted, situation, ledemotiver og egen person, som udgjør den konstante kjerne i det normale forestillingsliv. Men skjønt den drømmende

savner dette ellers saa faste forestillingsindhold — eller er, som man siger, uden *selvbevidsthed*[1] — kan han meget vel have livlige forestillinger og bevæges af sterke indre drivkræfter; jeg behøver kun at pege paa de erotiske drømme.

Eiendommelig er det imidlertid for den normale søvn, at drømmeforestillingerne ikke bliver omsat i gjerning. Om man kjæmper med fiender, flygter for en overmagt eller giver efter for et indre begjær, saa har det sit forblivende med selve beslutningen. Fordi hjernens bevægecentrer vedbliver at sove, kan ingen ydre handling udløses.

I *søvngjængeriet* har man atter en beslegtet tilstand, dog med den væsentlige forskjel, at drømmebillederne her giver sig udslag i ydre virksomhed.

Af tilsvarende natur er nu ogsaa de øvrige former af «bevidstløshed» — det dreier sig gjennemgaaende om en *drømmelignende bevidsthed med vaagne reagerende bevægecentrer.*

Til forstaaelse af bevidstløshedens væsen er i det hele ikke noget middel mere tjenligt end kjendskabet til drømmelivet. Her skal vi derfor vælge vort udgangspunkt.

Ved den normale søvn er jo bevidstheden paa det aller nærmeste sat ud af virksomhed. Men drømmene er samtidig et vidnesbyrd om, hvorledes visse hjernedele fremdeles varer ved at arbeide. Til nogen absolut hjernehvile kommer det neppe nogen gang.

Hvad dernæst angaar drømmenes oprindelse, saa udløses de i mange tilfælde ved *sanseindtryk.* Berører man den sovendes næse med et haar, vil det kunne fornemmes, som om en flue havde sat sig ned sammesteds; blotter man hans legeme, opstaar der kanske i kraft af kuldeindtrykket en forestilling om spadserture i nøgen eller halv paaklædt forfatning o. s. v. Kort sagt, der finder sted en meget uklar, flygtig og mangelfuld sansning, som tydes paa illusorisk vis i kraft af tilfældige idéforbindelser. Fordi sansningen er af saa kort varighed, kommer det heller ikke senerehen til nogen berigtigelse af mistydningerne og feilslutningerne. Paa lignende maade sker der ofte en fantasifuld omdigtning af indtryk fra de indre organer. Let aandedræt bliver til flugt gjennem rummet, tyngde for brystet til farefuld kvælning osv.

Endvidere har *gamle, sterke erindringer* let for at vækkes tillive under drøm. Man er paany oppe til eksamen, eller man gjen-

[1] Den, der i denne forstand mangler bevidsthed, har ikke bevidsthed om, hvad der udgjør hans egen personligheds centrale kjendemerker. Derimod ophæves ikke den for alt bevidsthedsliv fundamentale omstændighed, at et jeg eller et subjekt forestiller sig gjenstande eller objekter.

LANE LIBRARY

oplever fordums scener af indre uro og spænding. Nogen associativ udløsning er det her ofte umuligt at paavise. Desuden synes det at spille en rolle i denne forbindelse, at indtryk og stemninger kan vende tilbage af egen kraft med *periodiske* mellemrum. Swaboda[1], der har indlagt sig fortjeneste paa dette felt, betoner særlig, hvorledes sjælelige tilstande hyppig gjentager sig med intervaller af 23 timer, n × 23 timer, 23 dage og 28 dage. Hos mange personer pleier saaledes melodier atter og atter at melde sig pludselig og uden foranledning, og ligedan arter det sig efter bevægede oplevelser. Man husker derfor stundom bedre, naar en tid er hengaaet, og minderne flere gange har været kastet ind i sindet paa denne maade. Klarest træder alle disse forhold frem hos noget nervesvage individer. Særlig har nu ogsaa disse *periodiske bevidsthedsfænomener* lettere for at fængsle opmerksomheden, naar det øvrige bevidsthedsliv ligger nede, som jo forholdet er, mens man sover. Holder dette synspunkt stik, skulde følgelig en række drømme kun bero derpaa, at tiden for en «periode» tilfældigvis var inde. Hvad angaar Swabodas mere specielle anførsler om periodernes længde, faar de foreløbig staa ved sit værd.

Endelig gjælder det som et tredie princip, at de sidste forestillinger, man havde før søvnens indtræden, lettelig spiller ind i drømmene. Den regel har prof. Mourly-Vold bevist ad følgende eksperimentelle vei. Han lod en række forsøgspersoner hente frem smaa gjenstande fra forundringspakker lige i det øieblik, da lampen blev slukket og de selv lagde sig til hvile. Det viste sig saa, at disse sidste vaagne indtryk gik igjen i drømmene, om end som regel i fantastisk omdannet skikkelse. For at opfatte denne sammenhæng, maa De have for øie, hvorledes *enhver bevidsthedsvirksomhed har et ubevidst efterstadium:* En forestilling skyldes en hjerneproces af bestemt styrke (x) i et bestemt hjerneparti (A) (fig. 1.).

Fig. 1.

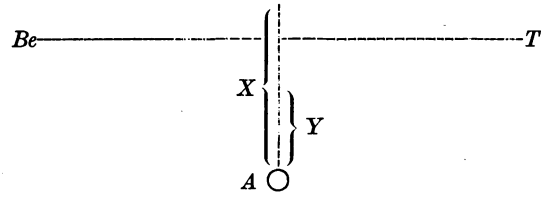

[1] *Swaboda*: «Die Perioden des menschlichen Organismus in ihrer psychologischen und biologischen Bedeutung». Wien 1904. 135 s. I kraft af det

Naar denne forestilling svinder ud af bevidstheden, lægger imidlertid hjernen sig ikke straks til hvile. Der finder fremdeles sted et hjernearbeide, men dette er nu saa lidet (Y), at forestillingen ikke kommer op over bevidsthedens tærskel (Be.—T.). At saadanne ubevidste efterdønninger virkelig gjør sig gjældende, fremgaar bl. a. deraf, at nys stedfundne forestillinger kan blive vakt tillive paany ved ganske ubetydelige impulser. Forestillingerne staar endnu til en begyndelse ligesom «beredt» — «paa spranget» — til at vende tilbage.

Formet som en almindelig psykologisk lov vil det lyde: *til enhver bevidst hjernevirksomhed svarer der et ubevidst efterarbeide, i kraft af hvilket den angjældende bevidsthedsakt lettelig gjentager sig.* Foreløbig bliver derfor tanker tænkt op igjen, stemninger vender tilbage og samme handlinger udføres i tilfælde flere gange i træk osv.

Dernæst ved man, at disse efterstadier varer desto kortere, jo ivrigere hjernen giver sig til at arbeide i nye retninger. Efter en skoletime paagaar der en ubevidst erindringsdannelse gjennem hele frikvarteret — en omstændighed, som bidrager til, at lærestoffet prentes end yderligere ind i sindet. Men denne ubevidste fordøielse afbrydes, saafremt man gaar ivei med forberedelser til næste time.

Det kan ogsaa tilføies, at efterstadiets længde afhænger af, hvor mægtigt og fængslende stoffet har været — ikke alle ting giver den samme «mersmag», og man maa først blive ordentlig opskaket, før man faar «blod paa tand». Det hænger hermed sammen, at skolerne nøier sig med friminuter, medens universitetet holder akademisk kvarter. Har De oplevet et indtryk, som særlig greb sindet, pleier efterarbeidet endog at staa paa i timer og dage. De fleste kjender til, hvor haardnakket melodier kan klinge for det indre øre, og ligesaa besværlig falder det at faa skrækscener ud af sindet. Var man nærved at blive overkjørt af en sporvogn, holder mindet sig i dagevis tæt under bevidsthedstærskelen, og det skyder sig frem atter og atter, naar man ikke netop i øieblikket er sterkt optaget af noget andet.

Under søvn kommer nu den omstændighed til, at hjernen hviler. Gjør et efterarbeide sig endnu gjældende, efterat søvn er indtraadt, bliver det følgelig ikke saa let bragt til ophør som ellers. Men derved kommer igjen det sidste vaagne indtryk til at indtage en begunstiget stilling. Det samme gjælder desuden om følelsesrige

periodiske princip lader det sig forstaa, at en patient længes efter sin læge og lægen efter sin patient nøiagtig til samme tid, f. eks. $2 \times 23 = 46$ timer efter sidste besøg. Nogen fjernvirkning eller telepati er det overflødigt at antage osv.

oplevelser, som har ligget og ulmet i sindet, saa efterarbeidet endnu ikke var stoppet ved indsovningen. Man drømmer som bekjendt heller ikke blot om de aller sidste dagsindtryk, men ogsaa om dagens og den sidste tids fængslende, betagende oplevelser. Et uhyggeligt maleri, man har seet om formiddagen, kan meget vel dukke frem den næste nat som drømmebillede. Forøvrigt lader det sig ikke altid gjøre at holde saadanne «*efterbilleder*» og «*periodisk opdukkende minder*» ud fra hinanden.

Jeg nævner disse forhold saa udførligt, fordi det ogsaa gjælder for de øvrige tilstande af bevidstløshed, at bevidsthedens indhold bestemmes:

1. ved enkeltstaaende sanseindtryk og organfornemmelser, medens sanserne sover i det store og hele taget,
2. a) ved grundfæstede, gamle minder og b) erindringer, som indfinder sig i kraft af det periodiske princip, og
3. ved opdukkende efterbilleder paa grundlag af de nævnte efterarbeider.
4. Vender anfald af bevidstløshed hyppigere tilbage, viser det sig derhos, at det hver gang for en stor del er de samme forestillinger og tilskyndelser, som vender tilbage (kfr. side 63).

Jeg skal i det følgende efterhaanden belyse disse regler ved eksempler:

En moder sover ved sit spædbarns side. Idet hun sovnede ind, var al hendes tanke rettet paa den lille. Hun var sig bevidst at ville vaagne op og stelle barnet, straks dette ved uro eller skrig gav livstegn fra sig. Som følge deraf sover hun med et efterbillede af barnet og barnestellet. Den del af hendes hjerne, som har med disse forhold at gjøre, er i stadig uafbrudt virksomhed gjennem hele natten. Naar barnet derfor skriger eller rører paa sig, saa opfatter hun disse sanseindtryk, medens en langt større støi andetstedsfra gaar hende ubemerket forbi. Hun bliver vár den mindste bevægelse fra barnet, men kan meget vel overhøre kanontorden. Det er ogsaa muligt, at hun herunder kan lægge barnet til sit bryst uden at vaagne op fuldstændig. Hun kan med andre ord udføre ordnede søvnhandlinger. Hendes hjerne er i dette tilfælde, kan man sige, delvis sovende og delvis vaagen. Men som oftest medfører vel denne «*partielle vaagenhed*», at hun halvt om halvt vækkes hvergang den lille trænger hende. Samme partielle vaagenhed frembyder soldaterne i vagtleir og reisefærdige personer, som har bestemt sig til at vaagne paa givet klokkeslet osv.

Ved andre mellemtilstande af søvn og vaagenhed træder det *vaagne moment* mere frem. Saaledes er storhjernens bevægecentrer

i virksomhed ved søvngjængeri, medens de praktisk talt hviler fuldstændig under den normale søvn. Imidlertid støder man ogsaa her paa alskens overgange. Et drømmende barn retter sig f. eks. jevnlig op i sengen og udstøder skrig. Under angstfuld drøm kan man nok slaa om sig og vælte natbordet; men man forlader alligevel ikke sengen. I andre tilfælde kommer det endog saa vidt, at den drømmende staar op og rusler lidt omkring i værelset.

Ved udtalt *søvngjængeri* foretages derimod en række vanemæssige handlinger. Og samtidig er sanserne saapas vaagne, at angjældende ihvertfald gaar undaf for hindringer og lægger merke til, hvad der passer ind i hans ubevidste forehavende. Men iøvrigt sover sanseapparaterne, og vedkommende opfatter kun, hvad han nødvendigvis har brug for til sit øiemed. Trods han f. eks. ser det nøglehul, som nøglen skal sættes i, bliver han ikke vår personer, som staar lige ved døren. Kun undtagelsesvis dreier det sig ved det normale søvngjængeri om mere planmæssige foretagender som at lægge gjenstande tilside, gjøre op ild o. l. Helt udelukket er dog heller ikke denne art af handlinger. Disse sjeldne tilfælde beskrives gjerne som «*partiel systematisk vaagenhed*» eller *somnambulisme.* Man har her saa at sige for sig et helt ordnet hjernesystem, som vaager, medens den øvrige hjerne sover.

Følgende udprægede tilfælde er hentet fra «Archiv f. Kriminal-Anthropologi und Kriminalstatistik», 15. bd., 4. hefte:

Søvngjængeri hos en frisk person.

En sygepleier paa et sindssygeasyl drømmer, at en patient er undveget. Øieblikkelig klæder han sig paa og gaar ud af asylet, idet han efter gammel vane nøiagtig laaser alle døre efter sig. Han synes nu at se den undvegne i et buskads, sætter efter og vender først om efter at være gaaet ud i vand til halsen. Gjennemvaad og med kun én støvle vender han tilbage og kan kun i de aller groveste træk gjøre rede for begivenhedernes gang. Han var en helt ud sund og nøgtern person, der aldrig tidligere havde frembudt lignende anfald. Alkohol havde han ikke smagt paa flere dage.

Her dukker en hos sygepleieren meget *vel indøvet forestilling* frem i drøm for at udløse en ligesaa *vel indekserceret vanemæssig* handling.

Som regel maa imidlertid den udprægede somnambulisme tydes som anfald af hysteri, epilepsi eller atypisk alkoholisme. I tilslutning til hysteriske og epileptiske udbrud kan der endog optræde somnambulisme af dages og ugers varighed. En sjelden gang er til og med de syges optræden i hovedsagen tilsyneladende normal, hvorfor man ogsaa har talt om *vigilambulisme.* Eiendommeligt er det, at oplevelser

under saadan tilstand ikke erindres, naar vedkommende atter vaagner op til normal bevidsthed. Under fornyet somnambulisme eller vigilambulisme pleier derimod minderne fra de tidligere anfald igjen at indfinde sig.

En særlig form af søvngjængeri en *søvndrukkenhed*. Her vaagner angjældende op, uden at selvbevidstheden og orienteringen rigtig vender tilbage. Drømmeforestillinger tumler fremdeles i sindet, og sanserne virker kun delvis. Mange indtryk bliver derfor misopfattede og tydede i stil med drømmebillederne. Der gives enkelte mennesker, som paa denne vis bruger forholdsvis lang tid for at blive helt vaagne; men større praktisk betydning har dog forholdet i regelen ikke.

Under abnorme omstændigheder — som efter en rangel — kan søvndrukkenheden imidlertid blive en faktor, som man maa regne med. En drukken mand, har f. eks. været i slagsmaal, lige før han faldt i søvn. Herunder varer slagsmaalsscenen ved som et ubevidst efterbillede, og naar nogen kommer ind i rummet, drømmer han derfor, at modparten vil gjøre det af med hans liv. Nu begynder han at vaagne, men omtaaget, som han fremdeles er af rusen, kommer han kun sent til klarhed, og imens har han i formentligt nødverge mishandlet eller dræbt den indtrædende person. Paa den vis kan et efterbillede faa skjæbnesvanger betydning.

En fremtrædende interesse knytter sig til erindringens forhold efter drøm og søvngjængeri. For det første maa det her betones, 1) hvorledes erindringen altid er mangelfuld, og 2) hvorledes den ofte mangler omtrent ganske. Mange mennesker husker saa godt som intet af sine drømme. 3) Ofte mindes imidlertid et og andet spredt træk, og 4) jevnlig husker man begivenhedernes løb nogenlunde sikkert, straks man vaagner, medens erindringen er som slettet ud nogle minuter eller timer bagefter. 5) I atter andre tilfælde kan man i dagens løb uvilkaarlig komme paa et eller andet, som hidindtil havde været glemt. Maaske dreier det sig i sidste fald om minder, som dukker frem af egen kraft i henhold til det periodiske princip.

Det er af vigtighed at have disse forhold paa det rene; thi samme love gaar igjen ved alle former af bevidstløshed. Efter anfald af epileptisk eller alkoholisk somnambulisme kan det f. eks. skorte paa ethvert spor af erindring, eller der er i høiden nogle spredte træk i behold. Til det vanlige hører desuden, at den syge mindes forholdsvis meget, saalænge han endnu kun saavidt er kommet sig ud af anfaldet. Dette svarer da til, hvorledes man husker godt, lige idet man vaagner op af en drøm. I *kriminelle*

tilfælde vil angjældende imidlertid paa dette tidspunkt af begyndende opvaagnen som regel befinde sig i politiarresten, og følgelig indtræffer det let, at han her afgiver nogenlunde god forklaring om sine oplevelser under anfaldet. Naar han saa senere paa dagen bliver taget i forhør og lidet eller intet husker, tager dette sig jo øiensynlig fordægtig ud. Og dog er det netop i høieste grad karakteristisk, at vedkommende ikke længer mindes, hvad han selv lige før har berettet. Endelig kan det nok hænde, at angjældende senere kommer paa et og andet, som før var ude af hukommelsen.

Ved siden af den kun partielle vaagenhed af hjernen er saaledes en paafølgende erindringsmangel (amnesi) eiendommelig for alle tilstande af bevidstløshed.

Hypnose.

En særegen form af bevidsthedsforstyrrelse er den hypnotiske søvn. Ogsaa her er hjernen dels sovende, dels vaagen. Man kan derfor med lige god ret betegne denne tilstand som *partiel søvn* og *partiel vaagenhed*. Det eiendommelige bestaar imidlertid deri, at det er hypnotisøren, som bestemmer, hvilke hjernedele der skal holdes vaagne, og hvilke der skal sove.

Fremgangsmaaden er følgende: En person, som er villig til at blive hensat i hypnose, bereder sig til søvn, f. eks. ved at gardinerne rulles ned, mens han selv lægger sig til hvile paa en chaiselongue i et stille værelse. Hypnotisøren, som er i hans nærhed, hjælper dernæst til, dels ved forsikringer om søvnens snarlige komme, dels ved søvndyssende tale, milde strygninger o. l. Saa skydes der ind sterkere *søvnsuggestioner,* idet hypnotisøren betoner stilfærdig, men bestemt, hvorledes øielaagene lukker sig og kroppen bliver tung og træt. Har nu angjældende den hele tid sin opmerksomhed villig rettet paa hypnotisørens tale, pleier søvnen efterhaanden at indfinde sig, og ved kyndig fremgangsmaade kan det lykkes at hypnotisere ca. 90 pct. af samtlige normale mennesker. Hypnosen er i virkeligheden en relativt normal tilstand, ihvertfald hvad de lettere grader angaar.

Naar saa søvnen er indtraadt, varer der fremdeles ved en aandelig *rapport* mellem hypnotisøren og den hypnotiserede; denne hører og ser, hvad hypnotisøren foretager sig, men ellers naar sanseindtrykkene ikke frem til hans bevidsthed. Retter hypnotisøren vedkommendes opmerksomhed i en enkelt bestemt retning, begynder derimod sanserne at virke indenfor det saaledes anviste omraade.

Den sovende lægger altsaa merke til, hvad hypnotisøren gjør og siger, og han modtager paa denne vis de forestillinger, som hypnotisøren ønsker at bibringe ham. Han tager imod «suggestioner» — lader sig «suggerere» — eller er, som man siger, «suggestibel». Heder det f. eks.: «nu er De ude paa havet — det stormer — baaden forliser — svøm! — grib fat i dette redningstoug» osv., saa gjennemleves alle disse situationer paa samme livfulde vis, som under drøm. Men desforuden vækkes ogsaa bevægecentrerne paa hypnotisørens tilsagn. Det leder da igjen til, at den hypnotiserede virkelig gaar omkring, foretager svømmebevægelser, griber efter touget osv.

Som bekjendt pleier drømmeforestillingerne at fortone sig som sanseindtryk: man «drømmer» om en hest og straks «*ser*» man dette dyr livagtig for sine øine. Paa samme vis ser, hører, lugter og smager den hypnotiserede alt, hvad han af hypnotisøren bringes til at tænke paa. Siger denne, «det æg er bedærvet, som De holder paa at spise», saa fornemmes virkelig en raadden lugt, og derved opstaar igjen en ulystfølelse, som giver sig udslag i liden, rask puls — hvad man med maaleinstrumenter let kan paavise. Overhovedet gjælder det som en almindelig regel ved tilstande af bevidstløshed, at *forskjellen mellem «forestilling» og «sansning» viskes ud.*

En anden psykologisk lov, som særlig interesserer i denne forbindelse, lyder som følger: *enhver uhindret forbindelse af forestillinger medfører virkelighedsfølelse eller tro.* Tænkes der paa en flyvende, bevinget hest med menneskehoved, saa tror ikke det vaagne, normale menneske paa virkeligheden af denne forbindelse mellem de 4 forestillinger: hestekrop, vinger, menneskehoved og flugt gjennem luften. Det dreier sig om et *fantasifoster.* Men bevidstheden om, at saa er tilfældet, skriver sig derfra, at den bevingede hest ikke stemmer overens med gjenstandene i den objektive verden. Forsøger jeg at tænke mig den bevingede hest som *virkelig eksisterende,* saa nedlægger jo hele min zoologiske og øvrige viden en bestemt protest, og ved denne indre forhindring gaar virkelighedsfølelsen tilspilde. Under drøm og hypnose, hvor den zoologiske og øvrige kundskab ligger i dyb søvn, der kan man til gjengjæld tro fuldt ud paa tilværelsen af en bevinget, flyvende hest. I det hele bliver enhver forestillings-kombination opfattet som virkelig, saalænge modforestillingerne ikke rører paa sig. Drømmes der om seilads paa sjøen, saa har situationen virkelighedsskjær, fordi man i øieblikket savner bevidsthed om at ligge i en seng paa landjorden osv.

En egenskab ved hypnosen, som ved de øvrige tilstande af bevidstløshed, er det saaledes, at forestillingerne fortoner sig for sindet som oplevelse. Paa grund af mangelfuld associationsvirksomhed kommer der alskens falske overbevisninger istand.

Endelig maa den lov haves for øie, hvorefter *alle uhemmede handlingsforestillinger omsættes i gjerning.* En forestilling om at tage hatten af bliver udført med automatisk sikkerhed af alle og enhver, fordi ingen hemmende kræfter griber ind. Paa samme vis skulde en mordforestilling lede til mord, naar mordforestillingen stod alene i bevidstheden — en situation, som nok kunde tænkes i løbet af en hypnose. Under mange tilstande af bevidstløshed — f. eks. ved epileptisk og alkoholisk somnambulisme — bliver farlige indfald virkelig bragt til udførelse blindt hen, fordi modforestillingerne mangler helt.

Ved hypnosen er dog et forbehold paakrævet. Trods alt dreier det sig nemlig her om en *forholdsvis* normal tilstand, og *bevidstheds-forstyrrelsen er ihvertfald sjelden saa fuldstændig, at selv de aller dybest rodfæstede modforestillinger sover absolut.* Vil man f. eks. plante en mordforestilling ind i et sind, der afskyr mord, saa vil vedkommende i regelen vaagne op, eller ogsaa vil han vægre sig for at tage imod denne suggestion. I virkeligheden hører man merkværdig sjelden om vold, der er forøvet ved hypnotiserede personer som redskab. En anden sag er det jo, at den hypnotiserede nok gaar med paa mangt og meget, som det vaagne menneske vilde vige tilbage for. Man kjender bl. a. et og andet tilfælde, hvor kvinder har traadt i sexuel forbindelse med hypnotisøren; tildels er det imidlertid paavist, at de var letfærdige paa forhaand.

Naar hypnosen skal anvendes i kuroiemed, støder man paa den samme vanskelighed, at angjældende ikke tager imod og tilegner sig de suggestioner, som staar i afgjort strid med hele følesættet. En dæmonisk forelskelse lader sig ikke rydde tilside paa denne vis, hvor inderlig end længselen maatte være efter at blive lidenskaben kvit.

Større rolle vil hypnosen kunne spille, saafremt den hypnotiserede allerede forud lider af nogen sjælelig abnormitet. Hos hysteriske individer hænder det f. eks., at hypnosen som saadan volder *hysteriske anfald,* der atter kan lede til retsstridige handlinger.

Særskilt interesse har igjen den *posthypnotiske handlingssuggestion:* befales det f. eks. den hypnotiserede, at han 2 dage senerehen paa bestemt klokkeslet skal give N. N. en ørefig, saa udføres i virkeligheden en saadan ordre til fastsat tid, efterat ved-

kommende imens har været ved fuldt vaagen bevidsthed. Men som før nævnt vil den hypnotiserede vanskelig modtage nogen suggestion, der gaar ud paa livsfarlige handlinger. Af den grund har forholdet alligevel ingen synderlig praktisk betydning.

Bliver derimod en saadan post-hypnotisk suggestion først virkeliggjort, saa har angjældende bagefter ikke selv rede paa, hvorledes han kom sig til at udføre gjerningen.

I retstilfælde vil vel hypnosen som regel maatte karakteriseres som en tilstand af *bevidstløshed*. Men da man ligesom ved søvndrukkenheden har gradvise overgange til den vaagne tilstand, maa der ogsaa regnes med begrebet af «*nedsat bevidsthed*», hvor handlingernes tilregnelighed ikke er helt ophævet, men kun formindsket.

Dernæst nogle ord om erindringsforholdene. Her gjælder i hovedsagen det samme som for drøm. Efter let hypnose er erindringen nogenlunde i behold, efter dyb hypnose er den borte. Men *befaler* hypnotisøren vedkommende ligefrem at glemme alt, saa har han vanskelig for at huske noget bagefter.

Gjentages hypnosen, pleier dermed erindringen fra de forrige gange let at vende tilbage. Paa den maade kan man altsaa, naar mistanke er vakt, komme underveir med, hvorvidt strafbare handlinger er forøvet mod nogen hypnotiseret person.

Saalænge hypnosen staar paa, har hypnotisøren det i sin magt at fæste angjældendes opmerksomhed udelukkende paa et enkelt punkt. Men under denne sterke koncentration af sindet øges erindringsevnen saaledes, at forglemte minder paany dukker frem i dagen. Hypnosen lader sig følgelig ogsaa anvende i *undersøgelsesøiemed*. Den er t. eks. med delvis held anvendt til at gjenopfriske minder fra anfald af hysterisk og epileptisk søvngjængeri.

Vækkes der endelig under hypnose en levende overbevisning om, at bestemte sygdomstegn vil svinde, kan bedring virkelig indtræde ved mange saakaldte funktionelle lidelser. Denne *helbredelse ved tro* er det dog ikke her stedet til at gaa nærmere ind paa.

7de forelæsning.

Tilstande af bevidstløshed (forts.).

En retspsykiatrisk hovedinteresse knytter sig til de anfald af bevidstløshed eller transitorisk sindssygdom, som skyldes

Epilepsi.

I sin enkleste form ytrer denne sygdom sig ved *krampeanfald med bevidsthedstab* (grand mal). Angjældende styrter pludselig bevidstløs overende under voldsomme rykninger og skumfraade for munden. I regelen bliver den syge lige forud varslet om disse anfalds komme ved et eller andet subjektivt indtryk (aura), som hver gang pleier at gjentage sig paa ens vis hos en og samme patient. Det kan f. eks dreie sig om ringen for ørene, syn af rød farve, vage, opadstigende fornemmelser osv. Saafremt denne aura varer ved nogle øieblikke, bliver der heldigvis tid til at træffe forsigtighedsregler; men det vanlige forhold er, at den syge falder braat om og forslaar sig. Af den grund ser man ogsaa saa mange ansigtsar hos ældre epileptikere.

Dernæst kjender man forskjellige slags epileptiske anfald uden kramper, hvor det alene handler sig om flygtige bevidsthedsforstyrrelser (petit mal): *epileptiske besvimelser, epileptisk svimmelhed* og *epileptisk aandsfraværenhed* (abscense). I sidste fald bliver vedkommende bleg og stirrende med udvidede, stive pupiller; han sanser ikke længere klart, hvad der foregaar omkring ham, men pleier dog ikke at falde omkuld; efter nogle sekunder til minuter gjenoptager han saa atter tanketraaden.

Endvidere kan vrangforestillinger, fantasibilleder, sansebedrag, smerter, skjælven, svedning m. m. m. optræde anfaldsvis hos epileptikere. Mulighederne er her altfor mange til, at de alle kan opregnes.

Hvad der mere end noget andet giver epilepsien dens retspsykiatriske betydning, er imidlertid de «*psykiske anfald*» af raseri, ekstase, søvngjængeri m. v.

Epilepsi er en efter sit væsen uhelbredelig sygdom, der som oftest skyldes indre, medfødte aarsager; ikke sjelden nedarves den fra forældre og forfædre. Særdeles ofte kan man desuden paavise alkoholisme i den opadstigende slegtslinje. Undfangelse i drukkenskab kommer ligeledes i betragtning. Overhovedet er der et nøie

forhold mellem alkoholisme og epilepsi. Af ydre aarsager maa i første linie nævnes «stød paa hovedet»[1].

Ved organiske hjernelidelser og enkelte sindssygdomme, som dementia paralytica, kan der blandt mange symptomer vistnok ogsaa optræde epileptiforme kramper, men hvor talen er om epilepsi slet og ret, bør kun medregnes de tilfælde, hvor de epileptiske fænomener er af selvstændig natur og ikke blotte udslag af andre grundskader.

Udvikler epilepsien sig allerede i yngre alder, kan sindet hemmes i veksten. Det samme sker, naar anfaldene kommer slag i slag med korte mellemrum. Har det derimod sit forblivende med nogle faa udbrud i livets løb, lader epilepsien sig meget vel forlige med en kraftig og livlig aandsudfoldelse. En række berømte mænd har lidt af denne sygdom i dens lettere grader; men rigtignok har atter deres tankeretning og livsførsel paa mange vis været paavirket deraf; bl. a. synes de religiøse visioner hos flere religionsstiftere — som f. eks. Muhamed — at have været af epileptisk natur. Himmelske syner og aabenbaringer hører i det hele til de ting, som epileptikere ved mest at berette om.

Selv om nu epilepsien som regel ikke fører til nogen dyb sløvhed, saa pleier der alligevel med aarene at indtræde en betydelig *karakterforandring*. Vedkommende bliver egenkjærlig, kort for hovedet, opbrusende, sangvinsk; sin egen lidelse betragter han i regelen som noget temmelig betydningsløst, og det lykkes sjelden at faa en gammel epileptiker overtydet om, at han f. eks. bør vise den forsigtighed ikke at bade alene. Desuden udvikler der sig som oftest en eiendommelig kjælen form af religiøsitet; den syge fører Guds ord i munden den hele dag og bander samtidig af sinne ved den aller ringeste modgang. Et vist pedanteri og sneversyn hører ligeledes til det vanlige. Alt dette træder saa igjen sterkere i forgrunden lige før og efter de epileptiske anfald. Af den grund kan man fra patientens pirrelighed ofte slutte sig til, at nye udbrud staar for døren. Indtræder der dybere sløvelse, gaar dette i særlig grad ud over erindringsevnen.

Denne *epileptiske sindssvækkelse* holder sig imidlertid i flerheden af tilfælde paa en saadan lav høide, at tilregneligheden maa antages at være i det mindste *delvis bevaret*. En voldshandling som følge af *epileptisk pirrelighed* kan ikke betragtes som sindssyg mands gjerning.

---

[1] Ved stød paa hovedet kan der for de fleste sindssygdommes vedkommende ske en paaskyndelse af frembruddet.

Overgangene er dog visselig flydende her. Ved udpræget glemskhed og svigtende selvkontrol bør man i hvert fald ikke længere tale om sindssvækkelse, men om sløvsind *(dementia epileptica)*.

Fremdeles kommer den omstændighed til, at de sindssvækkede epileptikere ofte lider under voldsomt alkoholbegjær, samtidig som deres hjerner paavirkes meget ømfindtlig af giften. Smaa alkoholdoser kan hos epileptikere til og med udløse anfald af bevidstløshed (side 65).

Medens der saaledes i regelen ikke foreligger nogen varig epileptisk sindssygdom *(dementia epileptica)*, antager derimod de «epileptiske dæmringstilstande» eller «anfald af bevidsthedsforstyrrelse» gjennemgaaende saadanne styrkegrader, at udtrykket bevidstløshed eller transitorisk sindssygdom vil være paa sin plads.

Epileptiske dæmringstilstande.

Den enkleste situation er følgende: Vedkommende har havt et krampeanfald og begynder efterhaanden at vaagne. Et og andet sanseindtryk naar atter frem til bevidstheden; men omtaaget som den syge fremdeles er, kommer der ingen rigtig tydning istand. Da stemningen tillige bærer præg af angst, bliver igjen de omgivende personer let taget for fiender, hvem det gjælder at verge sig mod. Herunder kan det saa bryde ud med voldsom, blind paagaaenhed *(epileptisk furor)*. Særlig tager det ofte denne vending, hvis man giver sig for meget af med vedkommende; lader man ham derimod rolig ligge, til han vaagner af sig selv, pleier det hele at løbe af uden større opstyr. Saadanne kortvarige anfald af *epileptisk furor* efter forudgaaende kramper hører til det forholdsvis vanlige.

Men forholdet kan ogsaa være omvendt, idet bevidsthedsforstyrrelsen kommer først og krampeanfaldet tilslut. Endelig kan ogsaa det sidste ganske udeblive.

Ved andre former af epileptisk bevidsthedsforstyrrelse gjælder de samme regler: *dæmringstilstandene kan optræde enten 1) før, 2) efter eller 3) istedetfor krampeanfald.* Nogen virkelig vanskelighed for en rigtig tydning er der først, naar samtlige anfald ytrer sig ved psykiske symptomer alene (epilepsia larvata).

Disse *epileptiske dæmringstilstande* falder nu i to hovedgrupper, eftersom den syges optræden under anfaldet har et mere eller mindre ordnet præg. Iøvrigt kan der opstilles en flerhed af typer:

Ved den *epileptiske furor* bærer vedkommende sig ad som vild bersærk; han gjennemlever hallucinatoriske skrækscener og re-

sig til modverge i blindt raseri. Kommer nogen i hans vei, kan han støde dem ned paa flekken med rædselsfuld brutalitet. En saadan tilstand staar som regel paa nogle minuter til timer, men kan ogsaa vare længere.

Af mere harmløs natur er den *epileptiske stupor,* hvor de syge holder sig dorske, fortumlede og uvirksomme.

Forholdsvis ufarlig er ogsaa den *epileptiske ekstase* med de himmelske aabenbaringer og den lykkelige henrykkelse.

Ved furor, stupor og ekstase pleier desuden bevidsthedsforstyrrelsen at være let kjendelig for omgivelserne.

En meget mere ordnet optræden finder man til gjengjæld ved *epileptisk somnambulisme* eller *automatisme.* Her minder den syges handlinger skuffende om det vaagne, normale menneskes maade at være paa, og dog foreligger der en fuldstændig mangel paa selvbevidsthed. Vedkommende kan begaa indbrudstyveri, ildspaasættelse, vekselforfalskning — ja, han kan endog afslutte kontrakter —, og naar han vaagner til sig selv, ved han saa godt som intet af det hele. Man kjender til og med eksempler paa, hvorledes epileptiske søvngjængere har indskibet sig i europæiske havne og ikke vaagnet til sig selv igjen før i Indien eller Australien; besynderlig nok havde medpassagererne neppe engang fundet deres opførsel paafaldende. Disse langvarige tilstande af saakaldt *dobbeltbevidsthed* (vigilambulisme) hører imidlertid til de rene undtagelser. Vanligvis dreier det sig blot om forholdsvis kortvarige anfald paa minuter, timer eller dage.

Under saadanne *automatiske* sindstilstande sover hjernen for største delen, og det er som oftest kun et enkelt hjernesystem, som arbeider. Hvis det f. eks. er kjønsligheden alene, som rører sig i sindet, saa skyder der frem alskens ukontrollerede erotiske begjær. Herunder streifer da den syge omkring uden at lægge videre merke til omgivelserne; men derimod agter han nøie paa, hvad der passer ind i den erotiske grundstemning. Møder han f. eks. et kvindemenneske, kan det nok hænde, at han skrider til voldtægt midt paa aaben gade, idet han ikke er sig bevidst, at der findes tilskuere. Eller han nøier sig ihvertfald med temmelig elementære forsigtighedsregler. I alle fald pleier der at være noget høist ubetænksomt og planløst over disse automatiske handlinger, hvilket tyder paa, at selv de mest nærliggende kontrolforestillinger ikke bliver vakt tillive. Paa den anden side maa man ikke netop udelukke muligheden af somnambulisme, fordi der tilsyneladende ikke er lagt nogen grov ubetænksomhed for dagen. Det væsentlige ved forholdet er, at vedkommende handler i kraft af partielle

forestillingsrækker, medens sindet iøvrigt sover og derfor ikke virker regulerende (kfr. side 53 om partiel systematisk vaagenhed).

Som tidligere nævnt bestemmes den «bevidstløse bevidstheds» indhold ved øiebliksindtryk, periodiske minder (side 52), nys stedfundne oplevelser og gammel tankevane. Den sidste omstændighed forklarer, hvorfor det af naturen liderlige menneske let bliver besat af kjønslige impulser, medens tyven snarere giver sig til at naske osv. Men mere end relativ gyldighed har heller ikke dette synspunkt, al den stund selv den skikkeligste mand kan begaa baade voldtægt og tyveri i kraft af en øieblikkelig indskydelse, naar han i automatisk tilstand tilfældigvis kommer nær en kvinde eller støder lige paa en attraaværdig gjenstand.

Eiendommeligt er det fremdeles, hvorledes mange epileptikere begaar de *selvsamme handlinger under hvert nyt anfald;* enkelte blotter sig (exhibitionisme) eller sætter stadig paa varme (pyromani); andre begaar regelmæssig indbrudstyveri, atter andre streifer om paa reiser *(den epileptiske desertion)* osv.

Denne omstændighed vil man lettest forstaa, naar man ser hen til den psyko-fysiologiske regel, hvorefter der til enhver bestemt hjernetilstand svarer en bestemt stemning, og hvad dermed hænger sammen. Alle følelsesmennesker ved, hvorledes synsmaader, vurderinger og tilbøieligheder veksler lovmæssig med stemningerne — de tanker, som passer ind i disse, staar *rede* til at dukke frem, og der vil let gives dem leilighed til at blive vakt tillive. Under epileptisk furor raader f. eks. altid en svær angst, og angstforestillinger fra tidligere anfald staar følgelig beredt til at rykke ind i bevidstheden.

Tidligere er anført, hvorledes epileptiske anfald *som regel* ikke efterlod erindringsspor. Men, blev der tilføiet, denne sats maatte ikke tages i absolut forstand. Et og andet vigtigt træk kunde nok staa for mindet i drømmeagtig uklarhed, og hukommelsen var endog forholdsvis god, saalænge den syge endnu ikke var vaagnet rigtig op (side 54—55).

Imidlertid kjender man ogsaa lettere epileptiske bevidstheds-forstyrrelser, hvor erindringen bagefter er noget bedre i behold; saa synes det bl. a. at forholde sig ved den epileptiske ekstase.

I mange tilfælde bidrager alkoholnydelse til udløsning af saadanne epileptiske dæmringstilstande. Overhovedet er det et velkjendt forhold, hvorledes epileptikere ikke taaler alkohol; men til sine tider er denne *utaalsomhed* særlig fremtrædende. Mange af disse patienter har uden ydre grund sine bitre dage, da alt synes skjævt og vantriveligt. Giver de sig saa herunder til at drikke

hvad de pleier at føle sterk trang til, glider de let over i tilstande af furor eller somnambulisme. Meget af, hvad man kalder *atypisk alkoholreaktion*, skyldes i virkeligheden epilepsi. Enkelte epileptikere faar desuden krampeanfald, hver gang de har drukket.

Man har endvidere ment, at den *periodiske drikkesyge — dipsomanien* — skulde bero paa et epileptisk anlæg, der særlig ytrede sig ved tilbagevendende anfald af mismod og alkoholtrang. Sikkert er det, at mange periodedrikkere i ny og næ ogsaa har krampeanfald og andre epileptiske symptomer.

Epilepsien kan, som det vil skjønnes, paa mangehaande vis føre til lovovertrædelse. Det dreier sig ikke blot om *bevidstløse* handlinger under dæmringstilstande, men ogsaa om kriminelle udslag af den epileptiske sindssvækkelse. Fremdeles spiller epileptikerens trang til alkohol og utaalsomhed for denne gift en betydningsfuld rolle. I virkeligheden støder man inden forbryderverdenen paa et uforholdsmæssig stort antal af epileptikere, selv naar man ikke regner med dem, som kun forgaar sig mod loven, naar de befinder sig i bevidstløs tilstand. Vænner man sig til at erkjende epilepsi ikke blot ved krampeanfald, men ogsaa ved andre periodiske hjernesymptomer, bliver sygdommens store betydning end mere iøinefaldende.

Hvor de epileptiske dæmringstilstande trækker i langdrag eller viser hang til gjentagelse, vil man ikke længere kunne opfatte sindsforstyrrelsen som transitorisk. Her bliver der følgelig anvendelse for begrebet sindssygdom (insanita epileptica).

Hos afkommet er det ret vanligt at finde idioti, alkoholisme eller rodfæstet kriminalitet; for epileptikere gjælder det endog i høiere grad end for de fleste sindssyge, at de ikke bør sætte børn ind i verden. Det kan nok gaa godt, men faren i modsat retning er overvældende stor[1].

I nedenstaaende tilfælde af epileptisk somnambulisme bliver aarsagen at søge i arv, drik og stød paa hovedet.

Epileptisk søvngjængeri.

I. K. P., sjømand og straffange, indkom paa G. asyl den 12te oktober 1894, 31 aar gammel. Far, mor og broder drikfældige. Selv havde han fra konfirmationsalderen været henfalden til drik. I 20-aarsalderen fik han et slag af en planke i venstre tinding, hvorefter han laa bevidstløs i 4 uger. Senere har han ofte havt anfald af smerter i venstre halvdel af hovedet. 3 maaneder efter stødet optraadte der anfald af bevidstløshed med paafølgende erindringsmangel. Med aarene

[1] Kfr. *Fr. Lange:* «Slægter».

blev disse anfald hyppigere og hyppigere, og høsten 1892 optraadte de lige optil 1—2 gange daglig. Medens anfaldene stod paa, gik han omkring, talte høit og foretog sig meningsløse ting; gjorde flere gange selvmordsforsøg. Trykkede man 1/4 minut paa det *ømme* ar i venstre tinding, indfandt der sig rykninger i armene. Vaaren 1893 foretoges paa rigshospitalet trepanation af hjerneskallen, og det viste sig ved den anledning, at der under arret havde dannet sig en valnødstor, vædskefyldt hule i selve hjernemassen. Operationen medførte iøvrigt kun en forbigaaende og lidet væsentlig bedring. Paa asylet havde han den hele tid forholdsvis faa anfald af ca. 1/4 times varighed, men anfaldstypen var til at begynde med den samme som før. Det begyndte med sprængende smerter i arret, hovedpine og svimmelhed. Dernæst svandt bevidstheden, men han kunde fremdeles gaa oppe. Blikket var stirrende, pupillerne store og reaktionsløse. Det saa ud, som om han var ræd, og engang fortalte han, at han saa en «blaa mand». Ved forsøg paa at føre ham tilsengs, gjorde han voldsom modstand. Flere gange var anfaldene ledsaget af kramper. Bagefter var erindringen fuldstændig borte. I løbet af 1895 blev anfaldene meget sjeldne, og i 1896 har de vistnok kun optraadt undtagelsesvis. Desuden havde det mere og mere sit forblivende med ordinære krampeanfald. Af sygelige fænomener var der tilsidst kun tilbage en tiirvis optrædende grættenhed og trættekjærhed. Han udskreves som bedret den 22de december 1896.

29de december 1903 har man gjennem politiet erfaret, at han siden udskrivningen skal have drukket meget og mishandlet hustruen.

Det viste sig her, som ved saa mange analoge tilfælde, at anfaldene tog af i hyppighed og heftighed under roligt, alkoholfrit anstaltsliv og brug af bromkalium. Men om helbredelse var der ikke tale.

Formentlig voldes de epileptiske anfald ved en i selve legemet dannet gift, der gjennem blodet indvirker paa hjernen. Da nu alkoholens virkninger omtrent er de samme, maa disse to faktorer nødvendigvis trække i samme retning, naar de gjør sig gjældende samtidig.

Atypiske alkoholreaktioner (tilstande af alkoholisk furor og somnambulisme; utaalsomhed for alkohol).

I hovedsagen har man her et sidestykke til de epileptiske dæmringstilstande. Særdeles ofte stikker der desuden en skjult epilepsi bagom den atypiske alkoholreaktion.

Men aarsagen til denne hjernens utaalsomhed ligeoverfor alkohol kan ogsaa være af anden art.

Især handler det sig hyppig om *traumatisk sindssvækkelse* efter stød paa hovedet, en tilstand, der bl. a. giver sig tilkjende ved hovedpineanfald, ømme ar i hovedhuden og nedsat selvkontrol. I andre tilfælde kan man paavise organiske hjernelidelser,

neurasteni, hysteri, sindssygdomme, hjernesyfilis m. v. Og endelig hænder det forholdsvis ofte, at selve den kroniske alkoholisme med aarene leder til en stigende ømfindtlighed ligeoverfor den vanemæssig brugte gift. Under overanstrengelse og spænding kan ogsaa det friske menneske vise sig i høi grad utaalsomt.

Karakteristisk for disse tilstande i deres reneste skikkelse er paa den ene side 1) de forholdsvis smaa alkoholmængder, som skal til, f. eks. nogle halve eller hele flasker øl, og 2) dernæst de manglende ydre tegn paa beruselse. Den syge raver ikke synderlig og fører heller ikke lallende tale; tvertimod kan han vise en forholdsvis ordnet ydre optræden. Men ikke destomindre er han uden selvbevidsthed og orientering.

Bagefter staar oplevelserne kun for ham i de allermest taagede omrids, eller erindringen mangler ganske. Forholdet minder ogsaa i denne henseende om de epileptiske dæmringsanfald, om der end ved de alkoholiske tilstande hyppigere er nogen grad af erindring i behold. I 24 tilfælde af selvmordsforsøg under alkoholisk automatisme fandt Sullivan[1], at erindringen manglede fuldstændig 20 gange og var delvis i behold 4 gange. I sidste fald var det atter det sterkt følelsesbetonede, afgjørende moment — handlingsøieblikket —, som dæmrede for mindet. Ligedan stiller forholdet sig ved automatiske mordhandlinger. Sjelden varer disse anfald udover nogle timer eller dage.

Iøvrigt gives der alle overgange mellem den typiske og den atypiske rus. Undertiden dreier det sig saaledes om ren utaalsomhed for alkohol, idet allerede smaa kvantiteter udløser en forholdsvis sterk rus af samme type som hos friske personer. I andre tilfælde kommer det til anfald af furor eller somnambulisme, men først efter nydelse af store mængder. Især forholder det sig paa sidstnævnte vis ved alcoholismus chronicus.

Jeg skal anføre en del eksempler, hvoraf de fleste er hentede fra den engelske fængselslæge W. C. Sullivan[2], som paa dette omraade sidder inde med en enestaaende erfaring.

Usømmelig blottelse under alkoholisk automatisme.

50-aarig mand, af frisk slegt; paadrog sig syfilis for 10 aar siden og begyndte 3 aar derefter at drikke. Han havde allerede været drikfældig i 4 aar, før der begyndte at optræde anfald af automatisme. Disse tiltog efterhaanden i hyppighed og udløstes ved forholdsvis smaa

[1] Journ. of mental science: «A clinical note on Alcoholic Automatism». 1904. April. Side 292.

[2] Journ. of mental science, 1904.

alkoholmængder. Under anfaldene, der aldrig varede udover 24 timer, gjorde han indkjøb og viste et i det ydre ganske ordnet væsen. Bagefter manglede enhver erindring. Han havde flere gange streifet omkring i denne omtaagede tilstand og endog foretaget smaa reiser, men var aldrig kommet i konflikt med loven, før han en dag kl. 2 eftermiddag blottede sig paa aaben gade for en flok unge piger. Han huskede intet af, hvad der havde tildraget sig fra kl. 11 formiddag til kl 3 eftermiddag.

Tyveri under alkoholisk automatisme.

45-aarig journalist, er tiltalt for tyveri af en bicykle. Han er af sund slegt, men fik i 19-aarsalderen under en jernbaneulykke et stød paa hovedet. Fra 24-aarsalderen periodedrikker. Efter den tid kom han ved nydelse af alkohol let over i søvngjængertilstande, hvorunder han foretog sig meningsløse handlinger. En dag forsøgte han f. eks. at kjøre en vogn ind i en sterkt befærdet passage, en anden gang slæbte han en kanonkugle bort fra et oplag. Efterpaa var erindringen dels borte, dels blot i spredte træk bevaret. Han havde imidlertid intet strafbart foretaget sig, før han en dag tog en bicykle og drog afsted med denne paa saadan planløs vis, at en konstabel blev opmerksom paa hans forvirrede optræden. Udspurgt om, hvad han havde isinde, kunde han ingen anden besked give, end at han skulde tage med sig bicyklen for N. N., hvis navn han dog ikke var istand til at opgive. Bagefter huskede han ikke selve tyveriet, men havde derimod en vag erindring om, hvorledes han lige forud havde drukket i et vertshus. Ligeledes foresvævede det ham, at han havde faret omkring med en bicykle, og at han var blevet tiltalt af en konstabel.

I begge disse tilfælde har øiebliksindtry skpillet hovedrollen.

Da de fleste kroniske alkoholister vantrives legemlig og sjælelig, har selvmordstanker let for at dukke frem saavel i vaagen som i somnambul tilstand. Saaledes fremgaar det af den meget paalidelige danske statistik, at henimod halvparten af de mandlige selvmordere (40 pct.) var henfaldne til drik. Tager man alene hensyn til *selvmordsforsøg*, er alkoholismen endog i den grad den altoverveiende omstændighed, at man ved statistiske undersøgelser har kunnet benytte *selvmordsforsøgshyppigheden* som ligefrem gradmaaler paa alcoholismus chronicus[1].

Et tilfælde som nedenstaaende er af udtalt automatisk natur, skjønt den nydte alkoholmængde er for stor til, at der kan tales om nogen helt atypisk reaktion.

---

[1] *W. C. Sullivan:* 1) »Alcoholism and suicidal impulses», Journ. of mental science, april 1898; 2) «Relation of Alcoholism to Suicide», Journ. of mental science, april 1900.

Selvmordsforsøg under alkoholisk automatisme.

E. W., 25 aar. Ingen slegtsbelastning; har drukket i aarrækker. Fik engang en voldsom beskadigelse af hovedet ved *overkjøring*. Har i tilstand af sterk beruselse kastet sig foran en vogn, formentlig i selvmordsøiemed. Selv husker han intet af det hele og er sig ikke bevidst noget selvmordsmotiv. Antagelig har det gamle minde om overkjøringen været bestemmende for handlingens natur.

Som eksempel paa «de sidste vaagne indtryks» betydning (side 50) skal jeg anføre, hvorledes en person, der under alkoholisk automatisme satte ild paa et hus, lige forud havde været tilstede ved en juletræfest.

Størst betydning har nu de automatiske mordhandlinger. Her handler det sig i regelen om konemord, og paafaldende hyppig støder man ogsaa paa en kombination af mord og selvmord[1].

Mord og selvmordsforsøg under alkoholisk automatisme.

28-aarig matros. Sindssygdom i slegten; har selv havt solstik. Er altid voldsom under beruselse, men iøvrigt fredsommelig. Drikfældigheden skal have varet i 10 aar, og han har 3 gange været straffet i den anledning. Efter 11 dages rangel gik han en kveld hjem med sin hustru. Natten derpaa dræbte han hende med en barberkniv, medens hun laa i sengen. Bagefter tilføiede han sig selv et alvorligt saar med samme vaaben. Han erindrede intet af det hele og var ikke istand til at angive noget motiv.

Ogsaa her var der nydt en forholdsvis stor alkoholmængde i forveien, men iøvrigt foreligger en tilstand af typisk automatisme.

Naar mand og hustru har levet paa spændt fod, som det ofte hænder, og manden kanske endog har udstødt trudsler mod hende, kan det ved konemord være vanskeligt nok at udelukke en bevidst hensigt. Men i og for sig er det netop at vente, at den vanemæssige spænding mellem egtefolkene maa komme til at bestemme retningen af den automatiske handling (kfr. side 52).

Hos kroniske alkoholister kan ogsaa den lettere rus være præget af angst og sterk ophidselse, med hang til voldsomhed og stor bevægelsesuro i det hele taget. Overgangene til den udtalte furor alcoholicus er ganske flydende.

Det bør ogsaa nævnes, hvorledes der hos gamle alkoholikere ofte optræder *sansebedrag* under rusen. Denne *deliriøse rus* leder igjen let til angreb paa omgivelserne.

---

[1] *W. C. Sullivan:* «Alcoholic Homicide», Journ. of mental science, oktober 1900.

I praktisk henseende gjælder det, at man ikke godt kan anskue selve alkoholnydelsen som strafbar uagtsomhed, ifald reaktionen var af væsentlig atypisk art. Til dette forhold vender vi imidlertid senere tilbage.

Feberdelirierne og de *flygtige forvirringsanfald,* som særlig optræder hos barselkvinder, bør ligeledes henføres til bevidstløshedens begreb.

8de forelæsning.

Sindssvækkelse og nedsat bevidsthed.

Ved siden af sindssygdom og bevidstløshed trænger psykiatrien ogsaa faste begreber for de lettere sindslidelser og bevidsthedsforstyrrelser. I den tyske borgerlige straffelov sondres der til det øiemed mellem «Geisteskrankheit» og «Geistesschwäche», idet handleevnen ansees *ophævet* ved den første af disse tilstande, men kun *nedsat* ved den sidste. En person, som lider af «Geistesschwäche», kan f. eks. drive en forretning, naar han blot følger visse anvisninger fra sin «Pfleger». Nogen tilsvarende retsorden kjender rigtignok ikke vort land, men lige fuldt kunde praktiske grunde tale for, at man foruden sindssygdom tillige opstillede begrebet «sindssvaghed». Desværre har imidlertid det ligetydige ord «aandssvaghed» i tidens løb faaet en særmening, idet det nu alene anvendes om idiotien (kfr. lov om abnorme børns undervisning af 1881). Var det oprindelige udtryk for idioti — nemlig «vanvit» — blevet holdt i hævd, kunde forholdet stillet sig anderledes. Da havde «sindssvaghed» egnet sig som fællesbetegnelse for alle de varige psyko-pathologiske tilstande, som ikke falder ind under begrebet af sindssygdom. Nu maa derimod et andet udtryk vælges, og som saadant vil jeg foreslaa «*sindssvækkelse*».

Enhver lettere bevidsthedsforstyrrelse, der falder udenom begrebet af bevidstløshed, skal af tilsvarende grunde i det følgende betegnes som «*nedsat bevidsthed*».

Ved *sindssvækkelse*[1] og *nedsat bevidsthed* har det øiensynlig været lovens mening, at tilregneligheden i det store og hele taget

[1] Under tilregnelighedslæren vil det blive nærmere drøftet, hvorfor man i retslivet vanskelig kan tage hensyn til de lavere grader af varig sindssvækkelse.

kun skal ansees som formindsket. Straffelovens § 56 lyder som følger:

«Retten kan nedsætte straffen under det for handlingen bestemte lavmaal og til en mildere strafart, naar nogen under overskridelse af nødverge eller drevet af berettiget harme har forøvet en strafbar handling, eller naar han ved dens foretagelse befandt sig i nogen tilstand af de i §§ 44 og 47 omhandlede slags, men dog ei i saa høi grad, at strafskyld udelukkes. Foranstaaende bestemmelse finder ikke anvendelse paa selvforskyldt beruselse».

Paa den anden side er det dog ganske utvetydigt forudsat i § 44, at der ogsaa gives andre psyko-pathologiske tilstande end sindssygdom og bevidstløshed, hvorved tilregneligheden udelukkes helt:

§ 44: «En handling er ikke strafbar, naar den handlende ved dens udførelse var sindssyg, bevidstløs, *eller iøvrigt utilregnelig paa grund af svækkelse af aandsevnerne eller sygelig forstyrrelse af disse eller formedelst tvang eller overhængende fare*».

Rigtignok er den sidste del af tilregnelighedsparagrafen blevet til i kraft af rent juridisk tænkesæt, og det falder ikke let for psykiatrien at bestemme ved sikre kjendetegn, hvad der egentlig sigtes til. Men ihvertfald har det været meningen at give en noget tøielig definition, som giver mere rum for dommerens eget skjøn i tilfælde af sindssvækkelse og nedsat bevidsthed. Tydeligvis har man ogsaa tænkt sig, at de *psykiske tvangstilstande* kunde udelukke strafbarheden.

Som det vil skjønnes, er den rigtige anvendelse af disse forskjellige begreber ikke nogen ganske ligetil sag. Det ligger allerede i selve definitionerne, at omraaderne for sindssygdom og sindssvækkelse — respektive for bevidstløshed og nedsat bevidsthed — støder lige op til hinanden. Nødvendigvis maa det derfor blive vanskeligt at afgjøre, under hvilket begreb et grænsetilfælde helst bør indordnes. Men standpunkt maa i givet fald tages, og det bør ikke glemmes, at begreberne skal holdes skarpt adskilte, hvormeget end tilstandene glider over i hverandre i den virkelige verden. Naturen gjør ingen hop, men den menneskelige tanke sætter ikke destomindre sine grænse-skjel.

En sindssvækkelse af forbigaaende art kommer let istand ved overarbeide, søvnmangel, underernæring og alkoholbrug. Lignende betydning har menstruation, svangerskab og fødsel. Mere varige er de tilstande, som skyldes neurasteni, hysteri, epilepsi, stød paa hovedet og organiske hjernesygdomme. Et gjennemgaaende merke er det, at arbeidsevnen og selvkontrollen ligger betydelig nede. Alle de former af aandsvirksomhed, som kræver større hjerne-

energi, vil ikke lykkes. Derfor skorter det paa opmerksomhed, handlekraft, læredygtighed og hemningsevne. Til gjengjæld raader vedkommende fremdeles over sine gamle minder, færdigheder og drivkræfter. Vanearbeider kan saaledes fremdeles udføres ganske tilfredsstillende. Kjæmper flere tilskyndelser om overtaget, kommer de yngste, ulystbetonede, mest uvante og uforberedte motiver lettest til at ligge under, og hvad som er helt nyt og særegent ved en situation, veier allermindst i beslutningen. Paa den vis bliver der gjerne handlet i kraft af drift, affekt, fordom, regel eller vane paatvers af de konkrete, aktuelle hensyn.

Udmerket klart træder denne forskyvning af motiver frem i nedenstaaende skildring, som er meddelt mig ved velvilje af lægerne J. Scharffenberg og Widerøe.

Sindssvækkelse efter 10 døgns ophold paa et vrag.

Ubesindig sænkning af et fartøi.

K. G., 45-aarig skibsfører, er kommet fra et godt hjem og er kun i ringe grad arvelig belastet. Evnerne middels. Han har faaet en god skoleuddannelse; tog styrmandseksamen i 1878 eller 1879; skal to gange have havt solstik i troperne, sidste gang i 1890. I 1886 blev han gift. Af hans tre børn lever kun en datter. Det egteskabelige forhold var i de senere aar ulykkeligt, hvorfor egtefællerne har levet adskilt. I 1901 gjennemgik han en alvorlig sygdom af høire øie, som senere har været omtrent blindt. Efterat hans skib var solgt, blev han et par aar gaaende ledig og følte sig i denne tid pint ved at ligge sine søskende til byrde. Han var derfor meget lykkelig, da han igjen i begyndelsen af 1904 fik et 40 aar gammelt skib at føre. Han har fra sine redere et godt lovord, ogsaa for ædruelighed.

23de mars 1904 seilede han fra Tønsberg med ballast. Skibet var assureret, men ikke hans egne eiendele, da han ikke havde havt raad dertil. For at faa skibet at føre havde han taget to aktier deri, hvortil han maatte laane penge. 1ste april brød det ud med voldsomt uveir. Han var derfor paa dækket fra kl. 7 morgen til kl. 1 næste nat. En time senere, medens han igjen var oppe, brækkede stormasten over; ogsaa de andre master ødelagdes, og skroget blev meget beskadiget uden at springe læk. Der strømmede imidlertid vand ind, naar sjøen slog over dækket. De forreste pumper var gjort ubrugbare, medens veirmøllepumpen endnu kunde benyttes. Baadene strøg med paa en liden pram nær. Ogsaa ruffet forud med kabyssen tog alvorlig skade, og i det overhændige veir var det i 5—6 dage umuligt at opholde sig forud og lave varm mad eller drikke. I denne tid maatte de ombordværende leve af vand, biskøit og haardt rugbrød samt hermetik; det sidste kunde K. G. ikke nyde. Han fik dertil omtrent ikke sove og gik den hele tid om i vaade klæder. Det ombordværende brændevin var forseglet og blev ikke rørt.

Skibet drev nu som et hjælpeløst vrag, og under skibsraad blev det fremhævet, hvorledes man ved første redningsanledning maatte forlade

skibet og bore fartøiet isænk, forat det ikke skulde drive om som en stadig fare for skibsfarten. Man befandt sig i denne tid i meget farligt farvand opimod Orkenøerne, og K. G. levede i angst og spænding med en tung følelse af sit ansvar som fører. Tillige var han nedbøiet over paany at være kommet ud i fortrædeligheder efter den lange arbeidsledighed. 9de april blev skibet endelig iagttaget fra en engelsk damptrawler; men først den 11te havde veiret bedaget sig saavidt, at de to fartøier kunde træde i nærmere forbindelse.

Efterat mandskabet og deres tøi var overført til den engelske trawler, kom dennes kaptein og 1ste maskinist ombord paa vraget, hvor de forhandlede med K. G. om de videre forholdsregler. K. G. vilde herunder ikke gaa ind paa, at hans skib skulde slæbes iland, dels af hensyn til bjergelønnen, dels fordi han mente, at skibet alligevel vilde kondemneres, naar det kom i havn. Endvidere har han vistnok antydet, at han vilde drive med vraget og tilsidst søge redning i prammen. Han slog ogsaa paa, at han i tilfælde af slæbning vilde blive ombord. Vred og utaalmodig over al denne vakling fra K. G.'s side forlanger saa den engelske kaptein en afgjørelse, hvorefter han ror tilbage til sit eget fartøi. Mellem de to skibsførere var der desuden kommet op misstemning, idet K. G. følte sig krænket over, at den anden besigtigede hans skib. I den anledning betydede han denne, at han selv var kaptein ombord. Senere har han omtalt de engelske trawleres kapteiner som pengegridske personer, som «Nordsjøens haier».

K. G. gav lige derpaa sine to styrmænd ordre til at sænke skuden, og da disse gjorde indvendinger om det muligens ulovlige heri, svarede han, at ansvaret faldt paa ham som kaptein. Da boringsforsøget mislykkedes, blev styrbords baugport slaaet ud, og der sattes ild paa kahytten ligeledes efter K. G.'s ordre. Dernæst roede K. G. og styrmændene over til trawleren, som laa nær ved. Vraget sank straks efter. Det hele skede ved høilys dag. Over denne fremgangsmaade var den engelske kaptein forbitret, og han skal ogsaa forud have truet K. G. med at lade ham arrestere, hvis han indlod sig paa saadant.

12te april blev mandskabet landsat i S., og i sjøretsforklaring for konsulen i A. samme dag omtales vragets sænkning med den motivering, at «skibet laa paa et farligt sted for skibsfarten». Senere kom der op mistanke om, at skibet var sænket i ulovlig hensigt, og 22de juli 1904 blev K. G. arresteret.

Hans forklaringer under retsforhørene var tildels usikre og konfuse; han fremhævede saaledes, hvorledes indbugsering til havn vilde været krænkende for hans sjømandsære og i strid med naturens orden. Han benegtede enhver svigagtig bagtanke og mente at have handlet efter bedste skjøn. Først i retten vaagnede der tvil hos ham om hans handlemaades rigtighed: han havde handlet «som efter en indskydelse».

De sagkyndige fandt ham dybt nedbøiet, nervøs og noget skjælvende, og han gjorde et i alle dele vederheftigt indtryk. Det var til og med langt fra, at sænkningen havde bragt ham eller rederiet nogen fordel. Under henvisning til eksperimenter ved den Kraepelinske skole over virkningerne paa sindet af sult, overanstrengelse og søvnmangel betoner de sagkyndige, hvorledes han — svækket paa sindet — i valget mellem boring og slæbning af skibet valgte det første alternativ, der

var *forberedt i hans sind* og lystbetonet, og som bragte en hurtig afgjørelse. Retten frikjendte ham, da den ikke antog nogen svigagtig hensigt.

En lignende konstellation af motiver synes ret almindelig ved «*barnemord*». Under det forudgaaende svangerskab vil ønsket om at blive barnet kvit let dukke frem, og dette *forberedte* motiv vinder atter en skjæbnesvanger overvegt i tiden straks efter nedkomsten, hvor kræfterne ligger mest nede. Som ved al sindssvækkelse kan man ogsaa ved denne *puerperale*[1] form finde mange træk af ilterhed og ophidselse, hvilket igjen undertiden giver sig udslag i mishandling af barneliget. Paa dette sted bør det tillige fremhæves, hvorledes en saadan tilintetgjørelsesdrift regelmæssig melder sig, saasnart som alle udveie lukkes[2].

I tilfælde som disse har neppe nogen straffetrudsel nævneværdig vegt i selve gjerningsøieblikket; men derfor er det ikke udelukket, at frygt for straf kan hindre kvinden i at kredse om barnemordstankerne, saalænge svangerskabet varer. Men kan det derved undgaaes, at mordmotivet forberedes i sindet, vil den farlige indskydelse heller ikke have saa let for at blive eneraadig i det øieblik, da kræfterne svigter. Af større betydning i forebyggende øiemed er det imidlertid, at ikke alle *muligheder* bliver stængte for disse ulykkelige mødre. Undertiden fremgaar det rigtignok af retsakterne, at mordforsættet allerede var fattet før nedkomsten, ligesom svangerskabet af den grund blev holdt hemmelig efter bedste evne. Dog er ogsaa den sammenhæng almindelig, at tanken om at tilintetgjøre barnet vaagner for første gang lige efter fødselen. Fra og til gjøres der ikke engang forsøg paa at dølge hverken svangerskabet eller mordet I selve begrebet af barnemord har man taget hensyn til, at den handlendes sindskræfter maa antages at være nedsat.

De perverse ytringer af kjønsdriften[3]

tør vel i regelen ansees som tegn paa sindssvækkelse, omend denne ingenlunde behøver at naa nogen høiere grad. Enkelte vil endog hævde, at det mangen gang snarere handler sig om normale variationer af menneskesindet end om egentlig abnormitet. Jevnlig ligger der imidlertid ogsaa en udtalt sindssvækkelse til grund.

Tager kjønsdriften retning mod personer af samme kjøn, be-

[1] Puerperium vil sige tiden lige efter nedkomsten.

[2] Ogsaa hos dyr ser man undertiden, at hunnen dræber de nyfødte unger.

[3] *Forel:* «Die sexuelle Frage», 1905.

tegnes forholdet som *homosexualitet*. Der gives utvilsomt personer, hos hvem dette eiendommelige følesæt er medfødt og uforanderligt; selv under erotiske drømme kredser saadanne mænds fantasi kun om mænd. I andre tilfælde har vistnok kjønsfølelsen oprindelig været rettet baade mod personer af eget og modsat kjøn (*psykisk hermafrodisi*), men ved tilfældige oplevelser i yngre alder kom den homosexuelle retning til at træde i forgrunden for senere at fæstne sig til vane. Hertil kan atter masturbation have bidraget.

Nogenlunde hyppig er videre en kombination af kjønsdrift med eksalteret religiøsitet eller grusomhedstrang. Om *sadisme* taler man, naar nogen ynder at hundse eller lemlæste den anden part i kjønsforholdet. Hid hører f. eks. de lærere, som pisker elever for at blive sexuelt tilfredsstillet. I værste fald driver disse sadister det endog til drab og ligskjænding (Jack the ripper?). Velkjendt er ligesaa det omvendte forhold, hvor lysten gaar ud paa selv at blive mishandlet og traadt i støvet: *masochisme*.

Ved *fetischisme* og *exhibitionisme* forstaaes dernæst, at kjønsdriften tager sigte paa bestemte gjenstande, eller at den giver sig udslag i blottelse af kjønsdelene. Storbyerne kan opvise mange fetischister, som stjæler damesko, kvindelommetørklæder o. l. i vellystigt øiemed; andre ser sit snit til at klippe af fletter. Overalt, hvor man i retslivet støder paa disse perversiteter, bør sagkyndig hjælp tilkaldes. Ellers bør det synspunkt raade, at samfundet ikke skal blande sig ind i den enkeltes kjønsliv, uden hvor noget andet menneske lider overlast derved.

Sindssvækkelse med tvangsforestillinger og tvangsimpulser.

(Psychasteni).

Er hjerneenergien betydelig nedsat, pleier forestillinger at sætte sig fast i sindet paa særlig haardnakket vis. Man bliver dem ikke kvit, hvor meget man stræver for at ryste dem af sig. En saadan indre kamp føles da som *tvang*. Som let antydning er dette fænomen velkjendt ogsaa indenfor det normale sindsliv. De fleste aandsarbeidere vil have erfaret, hvorledes de efter anspændt virksomhed udover kvelden kun med møie falder i søvn, fordi tankerne ikke vil høre op. Til sine tider kan dette forhold endog blive i høi grad plagsomt; men isaafald ligger der gjerne en sterkere udtømmelse af kræfterne til grund. Ligedan stiller det sig, naar betydningsløse ord eller indtryk «klistrer sig fast i hjernen», som det heder i de syges egen fremstilling. Paa denne
an især oppositionelle, obskøne og ufromme vendinger
atter og atter under alvorsfulde situationer. Der gives

f. eks. personer, som ikke kan lade være at bande indvendig, hver gang de nyder alterens sakramente.

Erfaring viser dernæst, hvorledes det uvisse, *uklare, uforklarede* og *uopklarede* har en særegen magt til at bore sig fast i bevidstheden. Har f. eks. en læge skrevet en recept uden særlig eftertanke, husker han ikke altid klart dens nøiagtige indhold. Han føler sig derfor tvunget til at bringe forholdet paa det visse, f. eks. ved at telefonere til det ekspederende apotek. Af samme grund vender man ofte tilbage for at se efter, om et lys er slukket, om en dør virkelig er lukket osv. Har man derimod udført disse vanemæssige handlinger ikke halvveis ubevidst, men med fuld agtpaagivenhed, saa skal ogsaa forholdet engang for alle staa klart. Maa man alligevel kontrollere op igjen og op igjen for at komme til vished, da foreligger der en sygelig tilstand af *tvangstvil (folie de doute)*. Et menneske af denne art var hertug Skule, som tvilede paa sin egen tvil og maatte have en anden til at tro paa sig for at være vis i sin sag. I «Paul Lange» har Bjørnson skildret en lignende karakter.

Erkjendelsesdriften bringer os vistnok alle til at lede efter *forklaringer*. Men lader disse sig foreløbig ikke finde, slaar man sig til ro og tænker paa andre ting. Om en svækkelsestilstand dreier det sig imidlertid, naar angjældende ikke formaar at lægge det uforklarede tilside. Maa han evig og altid gruble over det gaadefulde, bliver forklaringsbehovet til *tvangsgrublen*. Tildels kan det herunder udarte til barnlig *spørgesyge:* hvorfor . . . . . ? (Fragesucht, Grübelsucht).

Fremdeles kjender alle og enhver den indre, urolige længsel efter *opklaring,* som mange situationer fører med sig. Bliver f. eks. et navn borte, er der ofte nok til at begynde med ingen fred i sindet, før man atter har fundet det tabte ord frem af erindringen. Ved tilstande af sindssvækkelse kan nu dette udarte til en formelig *tvangssøgen*. Der gives individer, som bærer paa sig vidtløftige fortegnelser over personnavne for altid at kunne faa opklaret de spørgsmaal, som i saa henseende maatte stille sig. Andre stænger sig til og med inde, da de af erfaring ved, hvorledes en spadsertur vil vække altfor mange uopklarlige indtryk.

Et typisk fænomen er endvidere *tvangsfrygten*. Enkelte mennesker tør ikke gaa over aabne pladse af ubestemt ængstelse for, at noget ondt skal støde til. Andre nærer paa samme vis frygt for sygdom, smitte, ensomhed, teaterbesøg, baadfarter osv. Gjør de alligevel vold paa sig, ender det som oftest med skjælven, angst, svedudbrud, tilløb til besvimelse o. l. I sin frygt

smitte kan de tilbringe hele dagen med vaskning, børstning og andre sikkerhedsforholdsregler *(manies des precautions)*.

Ved den saakaldte *tvangshemning* kan angjældende ikke komme sig til handling, fordi kontramotivet ikke staar til at forjage. Karakteristisk er forsaavidt, hvad Clouston beretter om en patient, som stoppede op midt i en sølepyt og ikke kunde komme videre, fordi hun ikke indsaa, hvorfor hun ikke ligesaa godt kunde blive, hvor hun var. Paa Gaustad forpleies der for tiden en kvinde af samme art, der hjemme ofte blev staaende hele natten ved siden af sengen uden at kunne beslutte sig til at lægge sig. Ligesaa umuligt var det for hende at give moderen mad i rette tid. Haand i haand med denne viljehemning gaar der i regelen det utroligste pedanteri, idet den syge kun orker at gjøre, hvad han allerede har gjort engang før *(manie de precision)*.

Alle disse tvangsfænomener møder man nu fortrinsvis hos nervesvage individer, særlig til tider, hvor kræfterne ligger yderligere nede paa grund af overanstrengelse, underernæring, alkoholisme eller legemlig sygdom. Men som regel spiller disse tilstande kun liden retspsykiatrisk rolle. De leder ikke umiddelbart til lovovertrædelse; snarere hænder det, at disse svækkede mennesker tyr til uhæderlige midler i deres meget besværede kamp for tilværelsen.

Synderlig betydning for retslivet har heller ikke tvangsimpulserne. Her føler individet sig drevet til at udføre handlinger, der strider mod hans natur, samtidig som han ikke er istand til at faa disse fremmede tilskyndelser ud af sit sind. Selvmordsmotiver kan f. eks. dukke frem med saadan sterk indre tvang, at vedkommende gjemmer tilside toug, barberknive o. l. for at være tryg, ifald modstandskraften skulde svigte. I nødsfald trygler han endog om at blive modtaget paa asyl. End snarere gribes der til denne sidste udvei, naar mordmotiver tvinger sig frem med stor styrke.

Hvert aar pleier man paa Gaustad asyl at faa ind en og anden saadan syg, som ikke længere stoler paa sig selv. Er det at befrygte, at den syge ikke mere har magt over sine handlinger anser man det nemlig i psykiatrisk praksis for beføiet at udstede sindssygdomserklæring.

Hyppigere end den egentlige *tvangsdrift* optræder der hos sindssvækkede individer en tilstand af *tvangsængstelse* eller bekymring for, at det fremmede motiv trods indre protest dog skal faa overtaget. Her er tvangen ingenlunde uimodstaaelig, og erfaring viser endog, at den som oftest modstaaes. Blandt 300 personer med saadanne tvangsængstelser saa Pierre Janet aldrig, at det kom til alvorlig handling. De syge sondrer ogsaa selv skarpt mellem den

tvangsmæssige ængstelse for «mod sin vilje at komme i skade for at gjøre, hvad de for enhver pris ikke vil og heller ingen lyst føler til» og den *tvangsmæssige drift* eller «pirrende lyst til at omsætte forestillingerne i handling». I sidste fald kjendes impulsen som et formeligt legemligt begjær efter tilfredsstillelse; det kribler i fingrene og driver over i gjerningen. Men er situationen af denne sidste art, vil det som oftest handle sig om en af de før beskrevne sindssygdomme, især om melankoli eller idiotia impulsiva.

Som ledetraad ved bedømmelsen af tvangsfænomener kan følgende synspunkter tjene:

1. Ved uimodstaaelige tvangsimpulser pleier der at foreligge sindssygdom.
2. De øvrige tvangstilstande lader sig opfatte som symptomer af sindssvækkelse eller sindssygdom.
3. Uden nogen grad af sindssvækkelse vil det derimod neppe komme til tvangsfænomener af nævneværdig styrke.

Imidlertid maa man undgaa forveksling af begreberne tvang og impulsivitet. Naar f. eks. en omtaaget alkoholiker paa impulsiv vis omsætter alle sine øiebliksindfald i gjerning, saa sætter hans sind sig ikke til modverge. Af den grund fornemmes heller ikke impulserne som paatvungne. Ved impulsivitet opnaar handlingen personens samtykke i selve handlingsøieblikket, hvorimod tvangsfølelsen beror paa indre protest og misbilligelse. En anden sag er det, at virkeligheden kan byde paa komplicerede situationer, hvor det impulsive og det tvangsmæssige moment optræder i forening. Nedenstaaende sygehistorier angaar udtalte tilfælde af

Sindssygdom med homicidale tvangsimpulser.

I.

B. K. B., 45-aarig tømmerhugger. Indkom paa G. asyl den 11te august 1902 under diagnosen melancholia. Efter en modgang for 3 aar siden var han blevet ængstelig, forsigtig og bekymret for udkommet. Han vedblev dog at arbeide som tidligere, og omgivelserne merkede heller intet særlig paafaldende ved ham. I denne tid gik kræfterne langsomt nedover paa grund af overanstrengelse, daarligt kosthold og slet fordøielse. En kveld i oktober 1902, medens han sad og spikkede fliser, kom der pludselig over ham en trang til at stikke kniven i datteren, som sad nærved. Han var ved den anledning «sliten og støl og sinkig». Da han ikke kunde blive tanken kvit, bad han om, at alle skarpe vaaben maatte gjemmes bort. Disse anfald gjentog sig flere gange i det følgende, dog især naar han var sulten og træt. Herover blev han mere og mere fortvilet og syntes, det var uraad at leve. Kom efter eget ønske til Gaustad, hvor der efterhaanden indtraadte bedring. Han udskreves helbredet den 25de juni 1903 efter at have lagt godt paa sig i huld og kommet sig til kræfter.

II.

I brev til den skotske sindssygelæge Clouston giver en læge følgende skildring af sine tvangsimpulser (Mental Diseases I. S. Clouston. 5 ed. 1898, side 352): «Gud alene kjender mine følelser. Hver dag har jeg levet i stadig frygt for at gjøre skade. Jeg havde ikke fred et øieblik. Jeg har praktiseret i 23 aar og hjulpet til ved 2550 forløsninger . . . . Jeg havde ikke havt nogen hviledag i mange aar . . . . Jeg holdt inderlig af min hustru og vore smaa børn, og hjemmet skaffede mig lykke og opkvikkelse efter det tunge dagsarbeide . . . . De ved, at jeg gjennemgik en meget langvarig sygdom med sengeleie — at jeg blev underkastet forskjellige operationer, fik rosen etc. To aar før dette fik jeg et alvorligt stød paa hovedet . . . . og siden dette fald har jeg aldrig følt mig ganske vel, skjønt jeg drev paa med arbeide som før. Fra og til havde jeg rigtignok eiendommelige fornemmelser i hovedet, men jeg nævnte det ikke til nogen. Lige til jeg kom under Deres behandling, var jeg tilsyneladende munter og fornøiet. Men naar jeg sad i en jernbanevogn, følte jeg lyst til at hoppe ud af vinduet, og naar jeg saa et tog i bevægelse, syntes jeg, at jeg maatte kaste mig under det. Skulde jeg pensle mine patienter i halsen med helvedessten, var jeg bange for at støde den ned i svælget. Jeg ængstede mig for at anlægge fødselstang, da jeg nærede en sand skræk for ikke at kunne modstaa trangen til at støde tangen langt ind i underlivet. Naar jeg aabnede verkansamlinger, syntes jeg, at jeg maatte stikke kniven ind længst mulig. Naar jeg satte mig ned ved mit eget bord, blev jeg grebet af en voldsom drift til at skjære over halsen paa mine egne børn med forskjærerkniven. Ved synet af en knappenaal forekom det mig, som om den havde sat sig fast i halsen . . . . Jeg havde ogsaa mange andre fornemmelser, som jeg vanskelig kan beskrive. Saa jeg en barberkniv eller et gevær, var jeg bange for at volde ulykke ved en pludselig uimodstaaelig impuls. Jeg tog ofte opium uden nogen egentlig tanke derpaa, blot i kraft af et pludseligt indfald — men heldigvis kastede jeg det op igjen . . . . Min hjerne føltes ganske som død . . . .»

Efter nogen tids pleie gjenoptog han sit arbeide og var omtrent som før. Men han overanstrengte sig paany og fik senere hen tilbagefald. Denne gang ytrede det sig fortrinsvis som en uimodstaaelig trang til alkohol.

Hysteri

med anfald af bevidstløshed og nedsat bevidsthed.

Skjønt det ved hysteri i virkeligheden handler sig om ganske typiske sygdomsytringer, bliver udtrykket desværre jevnlig anvendt i flæng, som et klængeord uden klar mening.

Hvad der kjendetegner tilstanden, er den sterke modtagelighed for indtryk. Sindet sættes let i bevægelse, saa øieblikkets indfald og stemninger bliver eneraadige. Til gjengjæld danner der sig ikke nogen fast personlig kjerne af grundsætninger eller ledemotiver. Med denne vidtdrevne følsomhed og *suggestibilitet* hænger det igjen

sammen, at legemet paavirkes saa sterkt ad psykisk vei. Der kan hos hysterikere optræde lammelser, kramper, følelsesløshed, døvhed, indsnevring af synsfeltet og andre hjernesymptomer, der paa det nøieste hænger sammen med sindslivet; — et sindsindtryk kan trylle fænomenerne frem, og ved et nyt sindsoprør kan de atter svinde.

Ogsaa ved de normale sindsbevægelser sker der en paavirkning rundt om i legemet: angst giver sig bl. a. udtryk i bleghed og koldsved; omvendt ytrer skamfølelsen sig som ansigtsrødme; under frygt kommer det ikke sjelden til uvilkaarlig afgang af urin og exkrementer, medens voldsom spænding kan føre til madlede og brækninger; i tilfælde af forlegenhed svinder herredømmet over lemmerne, og ved tungsind synker kroppen sammen som følge af muskelslappelse; bliver man slagen af rædsel, taber man endog mælet osv. Kort sagt, der raader den inderligste afhængighed mellem sind og legeme. I hysteri er imidlertid dette forhold sygelig forsterket paa grund af sindsbevægelsernes særegne styrkegrad.

Nøiere seet er sammenhængen følgende: Under det ubændige hysteriske sindsoprør virker indtrykkene overvældende, og den regulerende tankevirksomhed bliver sat ud af kraft. Der finder sted en formelig afstængning af associationsbanerne i storhjernen, idet der ikke mere kommer istand nogen fornuftig opfatning eller planmæssig handlemaade. Til gjengjæld sker der en desto voldsommere udladning gjennem de baner, som leder fra hjernen ned til centrerne i rygmarven og den forlængede marv. Paa denne vis modtager muskler og kjertler sterke nerveimpulser. Det fører da videre til raske svingninger i pulshyppigheden, til farveskiftninger, aandenød, brækninger, hiksten, skjælven, krampe, hoste, svedning m. m. m. Er hjernens virkninger paa de lavere centrer af lammende art, hvilket ogsaa kan hænde, kommer det omvendt til lammelser og nedsat afsondring af forskjellige kjertelvædsker som spyt, sved og mavesaft.

Ved disse udbrud kan der i mange tilfælde endnu være saa megen bevidsthed tilbage, at anfaldene viger for en kold vandstraale, et elektrisk stød og lignende sterke sanseindtryk.

Som en lov kan det dernæst opstilles, at det fortrinsvis bliver de associerede hjernedele, der indstiller sin virksomhed paa grund af hysterisk affekt. Hvorledes dette synspunkt bidrager til forstaaelse af de hysteriske lammelser og de andre legemlige svækkelsestegn, er det ikke her stedet at gaa nøiere ind paa. Som en antydning kan eksempelvis nævnes, at en hysterisk sporvognskusk i

skræk for sammenstød især vil være udsat for at lammes i den høire arm, som staar for bremsingen. Fremhæves bør det derimod, hvorledes det i kraft af denne regel netop bliver de tilvante, indgroede, mest nærliggende følelser og forestillinger, som lettest skyves tilside: den usedvanlig ømme moder glemmer alle de hensyn, der dikteres af ømhed; den lidenskabelige kjærlighed slaar om i had, osv.

Som oftest er selvbevidstheden ikke ganske borte under anfaldene, og heller ikke pleier den syge at tabe orienteringen med hensyn paa tid og sted. I regelen dreier det sig altsaa ikke om nogen egentlig bevidstløshed, skjønt det nok ved de sværere krampetilstande gjerne ogsaa naar saa vidt; bl. a. gives der tilstande af *hysterisk somnambulisme,* som maa bedømmes lige med de øvrige former af søvngjængeri.

Stundom kan der desuden optræde mere varige *hysteriske sindssygdomme (insania hysterica).* Sammenhængen er da den, at sindet stadig bringes i nyt oprør, fordi aarsagen varer ved. Saaledes iagttager man fra og til i varetægtsfængslerne den vildeste fortvilelse, med sansebedrag og selvmordsforsøg. Dette kan staa paa i dage og uger; men uroen pleier atter hurtig at svinde, naar de ydre forhold ændrer sig til det bedre, f. eks. naar tiltale frafaldes.

At enkelte legemlige symptomer undertiden kan holde sig gjennem maaneder og aar, er en omstændighed, som her blot skal nævnes i forbigaaende.

Under *hysteriske vredesudbrud* bærer det løs mod omgivelserne med spark og spænd; gjenstande slænges i hovedet paa folk, møbler væltes og tøi rives itu osv. Der tages ikke længere hensyn af nogen art, og det hele giver indtryk af, at vedkommende blindt giver sig sine onde lidenskaber i vold. Ofte kommer det endvidere til lettere krampefænomener, uden at bevidstheden fuldstændig omtaages. Efterpaa pleier derfor erindringen at være i hvert fald delvis i behold.

Særlig betydning har de *hysteriske udbrud af fortvilelse* paa grund af den opdukkende tilintetgjørelsestrang. I almindelighed gaar det dog ikke egentlig paa livet løs, om der end gjøres alskens tilløb til selvmord. Oftere dræber hysteriske mødre sine børn, naar de i øieblikket ikke længere øiner nogen udvei. Ved disse tilstande kan den ydre optræden iøvrigt ogsaa være af mere ordnet natur (kfr. sygehistorien side 81).

Kramper, tab af mælet, lammelser og andre svære legemlige sygdomstegn er fortrinsvis knyttet til de *hysteriske skrækanfald.* Hyppig kommer det herved til efterligning af symptomer, som har

gjort indtryk paa den syge. En hysterisk pige, som pleier sin lamme fader, bliver f. eks. lam i selvsamme legemsdel, idet hun i sin skræk stadig har faderens tilstand dybt indprentet i bevidstheden (nervous mimicry, paralysis dependent on idea).

Sjeldnere er de *hysteriske glædesudbrud.* Af andre typiske hysteriske affekter kan nævnes skinsygen samt følelsen af at krænkes og tilsidesættes. En ypperlig skildring af den hysteriske «onde kvinde» — mandeplageren — finder man i Jesus Sirachs søns visdom, kap. 25.

Hvad der gjør alle disse tilfælde saa vanskelige at bedømme, er de gradvise overgange til normale sindsbevægelser. Selv under disse lider jo den rolige overveielse, og mange ellers virksomme motiver mister sin magt. Hvor er saa grænsen at sætte? Har en hysterisk kvinde givet sig ind paa forbryderbanen, og hænger den hysteriske affekt nøie sammen med hendes hele kriminelle forhistorie, kan de praktiske hensyn blive vanskelige nok at affinde sig med, saafremt der ikke foreligger nogen tilstand af virkelig sindssygdom eller bevidstløshed. Skulde en handling ansees som utilregnelig, fordi den var udført under et anfald af nedsat bevidsthed, vilde man i mange tilfælde ligefrem staa vergeløse ligeoverfor de hysteriske forbrydere; thi kan man hverken anbringe dem i sindssygeasyler som sindssyge eller i fængsler som forbrydere, saa maa de slippes løs paa gaden, saalænge indtil straffelovens § 39 træder ud i livet[1]. Nedenstaaende sygehistorie er i saa henseende oplysende; den viser tillige, hvorledes der mellem de hysteriske udbrud kan foreligge en varig tilstand af sindssvækkelse.

Anfald af hysterisk fortvilelse med nedsat bevidsthed.

J. M. J. 26-aarig arbeiderkone, blev den 8de juli 1904 indlagt paa G. asyl til observation. Hun havde i aarenes løb foretaget en række vekselfalsknerier. Da hun den 11te mars 1904 fik den besked fra banken, at vekslerne nu straks maatte indfries, blev hun grebet af raadvild fortvilelse. Hun øinede ingen udvei, fik hovedpine og sov ikke de følgende nætter. Den 14de mars kom det pludselig over hende, at hun og børnene maatte væk; der var kun ulykke at vente. Efter hendes egen fortælling lagde hun saa først en strikke om den ældste af de to og dernæst om den yngste. Saavidt hun husker, gav de ikke lyd fra sig, og det hele gik meget hurtig. Da hun havde faaet strikken om sig selv, hørte hun imidlertid en stemme ovenfra, fra sin afdøde broder, der sagde, at hun

[1] Under trykningen af dette arbeide har man oplevet, at en yderst farlig brandstifter maatte slippes løs, fordi lagretten antog ham for at have været utilregnelig, uagtet de sagkyndige hverken havde fundet ham sindssyg eller bevidstløs.

ikke maatte gjøre det for ikke at bringe manden i uleilighed. Hun fuldbyrdede derfor ikke sit forsæt. Lige efter anmeldte hun sig selv. I virkeligheden var der hengaaet 1—2 timer mellem de to drab, og i denne tid havde hun stelt middag til sin mand og kogt kaffe til en nabokone. Hendes erindring fra anfaldet var vistnok i det hele meget mangelfuld, om end hovedtrækkene syntes at være i behold. Iøvrigt lod det sig ikke med sikkerhed udrede, i hvilken grad hendes erindring var oprindelig og egte. Nogen tid senere berettede hun i hvert fald om flere enkeltheder, som hun antagelig først havde erfaret i løbet af de mange forhør. Under varetægtsopholdet sov hun mindre godt, hørte engang et af børnene raabe «mama!» og havde desuden enkelte lettere hysteriske anfald uden bevidsthedstab. Paa asylet var hun den hele tid ved god samling, havde ingen sansebedrag eller vrangforestillinger, men frembød en række symptomer af hysteri. Blandt andet var hudfølelsen noget nedsat. Endvidere havde hun anfald med hovedpine, sammensnøring af halsen, smaarykninger i armene og pludselige farveskiftninger i ansigtet.

Af hendes egen forklaring fremgik det, at hun som barn oftere havde skrevet sin faders navn paa veksler efter dennes opfordring. Først i egteskabet havde hun imidlertid begyndt at skrive falsk navn i egennyttigt øiemed. Hermed havde hun dog allerede begyndt 4 aar før katastrofen. De sidste par aar havde hun været svag af kræfter og havt enkelte besvimelser. Forholdet til manden var mindre godt. Det kom ofte til heftige scener, bl. a. fordi manden kom underveir med hendes pengeaffærer. Desuden led hun af jalousi. Kort før den 14de mars havde hun været dybt grebet ved synet af nogle smaa nabobørn, som skulde fjernes fra hjemmet efter beslutning af vergemaalsretten. Hun havde ogsaa hørt, at saadanne børn ofte fik det ondt.

Da hun ikke antoges at have været sindssyg eller bevidstløs, blev hun dømt til 10 aars strafarbeide for drab og vekselfalskneri. I den sagkyndige erklæring var det fremhævet, hvorledes hun var et i moralsk henseende lidet udviklet og ved nervesygdom og sorger svækket individ af belastet familie, og at hendes dømmekraft havde ligget nede i handlingsøieblikket.

Selv vilde jeg i tilfælde have skildret hende som et sindssvækket, hysterisk individ, der handlede i en tilstand af sterkt nedsat — indsnevret — bevidsthed[1].

Jeg nærer endvidere personlig den opfatning, at handlinger af denne utvilsomt sygelige art i fremtiden ikke længere vil straffes. Naar man engang faar de i straffelovens § 39 forudseede kur- og pleieanstalter — der, NB! ikke skal være sindssygeasyler —, kan man uden mindste resiko frikjende saadanne hysterikere og tage

[1] I sin «Kriminalpsychologi», side 84 flg. giver Robert Sommer en meget indgaaende analyse af et lignende tilfælde, hvor en hysterisk kvinde efter oprivende scener med sin mand drukner sit 50 dage gamle barn i et badekar. I henhold til Sommers erklæring blev hun frifunden. Det dreiede sig dog maaske her om noget større erindringshuller med hensyn til oplevelserne under anfaldet end hos J. M. J.

dem i pleie og forvaring, om saa trænges. I ovennævnte tilfælde kunde man iøvrigt have nøiet sig med at anbringe vedkommende i pleie eller tjeneste borte fra hjemmet. Men endnu kan det ikke skjønnes, at vort samfund har de institutionelle forudsætninger til at følge saadanne principer konsekvent.

Ved imbecillitet og de lettere grader af idioti, er sammenstød med hysteri noget forholdsvis vanligt. Om mange prostituerede gjælder f. eks. dette. Det er især disse laverestaaende hysterikere, som nærer det bekjendte hang til sensation, fantasiløgn og fri opdigtning (pseudologia phantastica). Omvendt gives der ogsaa forholdsvis høitudviklede personer, der frembyder hysteriske udbrud en og anden sjelden gang, som efter svær modgang eller voldsomt tab af kræfter.

9de forelæsning.

Alkoholisme (selvbedøvelse).

Ved alkoholisme menes de umiddelbare følger for individ og samfund af alkoholmisbrug.

Denne folkelige uvane har igjen sine dybtliggende aarsager.

For det første giver de medfødte eller erhvervede sindssvækkelser hyppig anledning til svaghedsfornemmelser og ulystfølelser med levende begjær efter *opkvikkelse*. Dybere seet dreier det sig dog herved om en trang til selvbedøvelse, og erfaring viser, hvorledes det tilsigtede velvære i virkeligheden naaes ved smaa doser af de forskjelligste bedøvelsesmidler — som morfin, opium, cocain, haschisch, æther, alkohol, chloroform m. v.

Et andet vigtigt forhold er de proletariske kaar. Trætte, underernærede mænd søger lise og glemsel i selvbedøvelse, og de nøier sig gjerne med hvadsomhelst, som kan bringe dem bort fra livets tryk. Laddevin, skaap og nafta er lige yndede midler.

Fremdeles hører det til den faste orden, at alkohol misbruges af lediggjængere, spekulanter, jobbere, prostituerede og andre samfundsparasiter.

Men som regel bunder alkoholismen slet og ret i vane og brug. Det fremgaar ikke mindst af den omstændighed, at kvinder kun

rent undtagelsesvis giver sig hen til drik, naar bortsees fra overklassekredse, hvor forskjellen er udvisket mellem mands- og kvindeskikkene. Paafaldende er det ligeledes, hvor ædruelige alkoholisters søstre og døtre pleier at være. Man kan muligens ville indvende, at hanget til selvbedøvelse er en oprindelig maskulin kjønseiendommelighed; men noget bevis kan ikke leveres for en saadan paastand.

Paa denne maade faar man at regne med fire hovedtyper: den pathologiske, proletariske, parasitære og konventionelle selvbedøvelse (sygdomsdrik, elendighedsdrik, lediggangsdrik og selskabsdrik). Som regel sker der imidlertid et samvirke af aarsager, og selskabsdrikken, drikkeskikken, er gjerne den udløsende omstændighed, som sætter kræfterne i bevægelse.

Hos undermaalsmennesker vil dernæst alle de nævnte aarsager særlig let vinde overtaget. I grov almindelighed kan man paa den maade sige, at den vanemæssige selvbedøvelse ogsaa er et symptom af imbecillitet. Ved det sidste udtryk er det den mangelfulde udvikling af viljelivet, som der fortrinsvis sigtes til (side 43, note).

Da nu paa den anden side ogsaa lovovertrædelser i vid udstrækning skyldes imbecillitet og sindssvækkelse forøvrigt, kan det tidt være vanskeligt nok at udrede den virkelig dybere sammenhæng mellem de to store sociale onder alkoholismen og forbrydelsen. Ganske vist er næsten alle vaneforbrydere henfaldne til drik. Men, kan der spørges, dreier det sig her om fællesvirkninger af samme grundaarsag — sindssvækkelse? Eller er lovovertrædelsen en virkning af selvbedøvelsen? Den tredie mulighed, at alkoholismen kunde være en følge af forbryderlivet, maa ligeledes tages med i betragtning. Uden tvil kan sammenhængen ogsaa være af denne tredobbelte art.

Omvendt er det kun et mindretal af alkoholister, som røber kriminelle tilbøieligheder.

I de senere aar har *alkoholens indvirkninger paa sindet* været nøie undersøgt. Herved har det igjen i hovedtrækkene vist sig følgende: Allerede ved smaa alkoholmængder som ½—1 flaske øl svækkes evnen til at iagttage sanseindtryk. Forsøger man gjennem en trang udkigsspalte at opfatte rækker af ord, som i al hast farer forbi synsfeltet, saa sker der forholdsvis mange «mistydninger» og «udeladelser», naar alkohol er nydt lige i forveien. Ved andre fremgangsmaader bliver udbyttet tilsvarende. Adskillig mere indviklet er derimod indflydelsen af alkohol paa de vilkaarlige bevægelser, og det er fremfor alt dette forhold, som spiller retslig rolle. Ved meget store doser indtræder jo fuldstændig slappelse,

og før det kommer saavidt, sker bevægelserne paa høist usikker vis, idet der ikke længere finder sted noget ordnet samarbeide mellem de enkelte bevægecentrer i storhjernen. Dernæst gaar det mest ud over de *nye, øvede* og *indviklede* færdigheder. Om man er stø paa fødderne endnu, sidder man ikke tryg paa sin bicykle. Selv efter *ret smaa* alkoholmængder lader der sig imidlertid paavise nogen forstyrrelse af bevægelsernes *harmoni* ved anvendelse af saadanne finere metoder som maaling af skrivehastighed og skrifttryk[1]. Til en begyndelse kan der under enkle løftende bevægelser udfoldes omtrent den samme kraft, enten der nu lige forud er nydt lidt alkohol eller ikke. Derimod bliver *bevægelsestiltaget* ansporet ved dette stof, saa vedkommende formaar at løfte gjennem noget længere tid end ellers, før han paa grund af træthed nødes til at høre op. Denne fordel er imidlertid temmelig ubetydelig og af meget flygtig natur; senerehen slaar forholdet om. Man kan dog allerede paa grundlag af disse forsøg opstille den vigtige sats, *at alkohol letter udløsningen af bevægelser uden at øge deres kraft.* Ofte finder man det øgede tiltag ligefrem forbundet med en svækkelse af kræfterne.

Hvor der kræves virkelig seig udholdenhed og kraftanspændelse til det yderste, gjør, som bekjendt, selv de mindste mængder alkohol skade. Den erfaring er allerede gjort i Paulus' og Horats' dage[2]. Paa særlig ømfindtlig vis lider desuden de arbeider, der som skarpskydning paa en gang kræver fin sanseopfatning og nøie afpasset muskelvirksomhed.

Alkoholens retslige betydning afhænger nu i første række af det øgede bevægelsestiltag. Denne omstændighed maa derfor dvæles ved nærmere.

Sætter man et forsøgsindivid til at holde en elektrisk ledning sluttet, idet pegefingrene trykkes mod hver sin fjædrende elektriske kontakt, saa vil strømmen blive afbrudt, straks en af fingrene fjernes. Naar denne ordning er truffet, giver man dernæst forsøgsindividet anvisning paa at rykke høire pegefinger væk paa signalet *a* og venstre derimod paa signalet *o*. Tillige sørges der for, at et fint elektrisk urverk sættes igang samtidig med signalerne, medens uret stanser, naar den ene finger

[1] «Om alkoholens virkninger m. v.» Særtryk af foredrag og diskussion i Kristiania medicinske selskab, 1904, side 23.

[2] «Quid studet optatam cursu contingere metam, multa tulit feçitque puer, sudavit et alsit, abstinuit venere et vino» (Horats).

«Hver den, som kjæmper (paa veddeløbsbanerne) er afholdende i alt» (Paulus 1 korr. 9, 25).

fjernes og strømmen saaledes ophører. Herved kan man da maale de tider, som forløber, fra signalerne gives, og indtil vedkommende ved en fingerbevægelse reagerer derpaa. Ved disse «*valgtider*» dreier det sig gjerne kun om nogle tiendedels sekunder. I hovedsagen medgaar atter denne tid til opfatning af signalet og beslutning om, hvilken af de to bevægelser der hver gang skal vælges.

Anvendes der nu alkohol under disse *reaktionsforsøg,* kommer det i typiske tilfælde til forkortning af valgtiderne paa grund af flygtig overveielse og øget beslutsomhed. Tillige finder man i forbindelse hermed en forholdsvis stor procent af *feilreaktioner,* hvor den finger fjernes, som ikke passer til signalet.

Dette lille eksperiment er som et sindbillede af alkoholismen. Forhastet handling i kraft af mangelfuld overveielse — øget ydre virksomhed som følge af svækket selvkontrol — det er kjernen i det hele.

Fortræffelig er denne sammenhæng belyst i en samtale mellem Goethe og Eckermann. Idet den første fremhæver, hvor lidet alkohol er skikket til at fremme den aandelige produktivitet, bemerker den sidste[1]:

«De siger, hvad jeg selv ofte har erfaret . . . . Men dog forekommer det mig, at man ved naturlige midler kan øge den produktive stemning uden overanspændelse. I livets løb har jeg ofte været i den omstændighed, at jeg under indviklede forhold ikke saa mig istand til at træffe nogen rigtig beslutning. Drak jeg derimod ved saadanne anledninger nogle glas vin, saa stod det klart for mig, hvad jeg skulde gjøre, og jeg havde paa stedet min beslutning færdig. Men det er dog en slags produktivitet at fatte en beslutning, og naar nogle glas vin har denne gode side, saa bør man vel ikke ganske forkaste et saadant middel.»

Her skildrer altsaa Eckermann, hvorledes alkohol øger beslutsomheden ved at fjerne modgrunde, og hertil kræves alene «nogle glas vin».

Forfølger man forholdet nøiere gjennem iagttagelser fra livet omkring, ser man fremdeles, hvorledes det altid er øiebliksindfald og driftsmæssige tilskyndelser, som forsterkes paa bekostning af de høiværdige motiver. Der sker ligesom under mani et *nivellement af motiver* (side 13). Det sekundære, etiske jeg dukker under, medens selvhævdelsen og kjønsbegjæret tager ledelsen. Et socialstatistisk udtryk herfor i stor stil har man deri, at ca. 75 pct. af veneriske infektioner skyldes alkoholisk oprømthed og rus[2].

[1] «Gespräche mit Goethe», von J. Eckermann. Reclam. III, s. 168.

[2] *Forel:* «Die sexuelle Frage», s. 322: «Ich habe dass Verhältniss der venerischen Infektion zum Alkohol statistisch festzustellen gesucht und bei einer

Naar aarsagerne til en ulykkeshændelse bliver drøftet, vækker det ofte anstød, naar den mulighed nævnes, at et par glas vin kunde have voldt uheldet gjennem en eller anden overilet beslutning. Men en saadan sammenhæng er visselig ikke uvanlig. Paa lignende vis kan en aftenrangel indvirke paa den følgende dags handlinger. Det er i erkjendelsen heraf, at der i stigende udstrækning kræves total-afholdenhed af lodse, jernbanekonduktører, sporskiftere og dampskibsførere; farmaceuter og politibetjente kunde ogsaa gjerne tages med.

Efter at have skildret valgreaktionernes forhold under alkoholbrug tilføier Aschaffenburg[1]: «Denne psykiske alkoholvirkning lader sig uden videre sammenstille med de dagligdagse hændelser. Saaledes træder forholdet mellem rus og forbrydelse i det rette lys. Ogsaa i vertshuset og senerehen ude paa gaden gjør disse alkoholegenskaber sig gjældende. Signalet bestaar i en ytring, et skjældsord, en truende bevægelse eller et tilfældigt sammenstød — reaktionen sker i form af fornærmelse, slag med næve, stok eller ølglas, knivstik osv. . . . .»

Nogen virkelig styrkende egenskab eier alkohol overhovedet ikke. Ved at nedsætte kritiken kan den ganske vist øge beslutsomheden, og ligeledes lader arbeidstiltaget sig anspore for en kortere tid, især hvis det i forveien ligger nede paa grund af mismod, træthed eller smerter. Men lignende virkninger har i grunden de fleste bedøvningsmidler, naar de blot anvendes i smaa doser; det beror antagelig derpaa, at visse regulerende, «bremsende», hjernefunktioner bliver sat ud af spillet. At alkohol er en i alle dele sindssvækkende gift, bekræftes tillige derved, at mange former af sindssvækkelse og sindssygdom frembyder nøiagtige sidestykker til hovedtrækkene i den psykiske alkoholvirkning.

Mest af alt synes det ved alkoholbrug at gaa ud over *læredygtigheden:* evnen til at optage ny kundskab og erhverve ny færdighed. Det er af den grund, at der kræves total afholdenhed under træning. Til gjengjæld kan selv udtalte alkoholikere saa nogenlunde besørge de tilvante gjøremaal, om jo end arbeidsydelsen altid er nedsat. Skal man forstaa alkoholismen i dens hele retslige rækkevidde, maa man have aabent øie for denne fremadskridende uduelighed og svigtende evne til at afpasse sig efter nye vilkaar. I godt lag bliver der endosseret med stor beslutsomhed og ubetænksomhed — naar vanskelighederne indfinder sig, slukkes sor-

Zusammenstellung von rund zweihundert Fällen gefunden, dass in ca. 75 pct. der Infektionen ein erheblicher Alkoholgenuss vorausgegangen war».

[1] *Aschaffenburg:* «Das Verbrechen und seine Bekämpfung», s. 70.

gerne i drik — og efterhvert som tiltaget og fremfærden tager af, skabes der mere og mere en situation over evne. Saa bliver der i hjælpeløshed grebet til ulovlige midler — det er omtrent gangen ved de typiske forbrydelser i betroet virksomhed. Fra den sidste jobbetid kunde der anføres et utal af eksempler herpaa.

Som allerede nævnt, kommer det under den normale rus til nivellement af motiver: øiebliksindfald omsættes i gjerning, hvad som falder paa tungen udtales, og drifterne faar magt over individet. Rusen er følgelig en psykisk ufri tilstand, hvor handlingernes tilregnelighed er ophævet eller formindsket. Af nærliggende, kriminal-politiske grunde er straffelovene imidlertid høist utilbøielige til at indrømme denne kjendsgjerning. Ved selvforskyldt beruselse (§ 56) vil den nye straffelov overhovedet ikke vide af nogen nedsat tilregnelighed, og bliver en gjerning udført under alkoholisk bevidstløshed, skal vedkommende kunne straffes som for uagtsom lovovertrædelse (§ 45).

§ 45.

Har nogen i den hensigt at forøve en strafbar handling hensat sig i en forbigaaende tilstand af nogen i § 44 (side 70) omhandlet art, bliver denne tilstand uden indflydelse paa strafbarheden.

Er han ellers ved egen skyld kommen i en saadan tilstand, og foretager han paa grund af denne nogen handling, der er strafbar, ogsaa naar den forøves af uagtsomhed, anvendes den for uagtsomhed bestemte straf.

Man kan jo naturligvis hævde, at det i og for sig er strafværdigt ved drik at hensætte sig i en mere eller mindre omtaaget forfatning. Men isaafald maatte straffen snarere knyttes til beruselsen som saadan end til de herunder udførte handlinger; særlig burde der gribes til strenge straffe ved enhver beruselse under ansvarsfulde forhold, selv om ingen ulykke blev voldt derved. Den følgeslutning vil man alligevel ikke være med paa.

Modsigelsen har dog sine let forstaaelige grunde. Samfundet træffer her som ellers de forholdsregler, som er nødvendige til dets beskyttelse, og stemmer det ikke med dets tarv at betragte rusen som formildende omstændighed, saa lader lovgiverne det ogsaa være. At dette ikke godt stemmer med skyldteorien, er jo for mange en kjedelig omstændighed, men viser paa den anden side, hvorledes hensynet til den personlige skyld i grunden ikke danner noget øverste ledemotiv i strafferetten. Den *berusede* kan af offentlige grunde ikke faa gjøre hvadsomhelst — paa en eller anden vis *maa* han staa til regnskab for sine gjerninger —; følgelig heder

det sig, at hans handlinger er tilregnelige, selv om han aldrig saa meget var i en fuldstændig omtaaget, psykisk ufri forfatning. Bedre hænger ikke tankerne sammen paa dette felt, hvor egeninteressen er saa sterkt med[1].

Skulde man bedømme disse forhold logisk, hvilket vanskelig lader sig gjøre paa grund af de mange interesseslyngninger, vilde det lyde: De meget smaa alkoholmængder fjerner den finere selvkontrol og gjør følgelig det første skaar i personens magt over sig selv. Under lettere rus er nu denne selvkontrol — magten over de habituelle ledemotiver — yderligere nedsat, og under sterk beruselse raader øieblikket og drifterne temmelig uindskrænket. Selvkontrollen synker følgelig efter en linjeret skala, og hertil svarer der nødvendigvis for handlingernes vedkommende en ligesaa jevnt graderet *tilregnelighed*[1]. At man ikke lader *strafbarheden* stige og synke paa samme vis med graden af selvkontrol eller psykisk frihed, betyder derimod blot, som ovenfor antydet, at de strafferetslige forholdsregler kan have grunde for sig, der veier tyngre end hensynet til handlingernes tilregnelighed.

Det rimelige forhold vil vel være, at rushandlinger bedømmes mildt, saalænge man endnu har for sig et i alle hovedtræk socialt sindet, ufarligt individ. Det har t. eks. liden hensigt at dømme en uberygtet unggut til mangeaarigt strafarbeide, fordi om han i omtaaget tilstand gaar haardhændt tilverks, og dette ulykkeligvis volder svære følger. Kanske vil det vise sig, at han kun har nydt, hvad der var stedets skik, samtidig som det var ham ubekjendt, hvor lumsk en virkning alkohol kunde udøve paa ham personlig. Til gjengjæld bør det fordres, at angjældende forpligter sig til aldrig mere at nyde alkohol, og samfundet maa naturligvis i tilfælde paase, at dette løfte ogsaa bliver holdt. Ofte vil betingede straffedomme her være paa sin plads. Siger man, at strenghed er nødvendig til afsky og skræk for ligesindede, saa er dertil at merke, at rusen hvert aar er skyld i et saadant utal af ulykker og ulykkeshændelser, at hver den, som er modtagelig for skræk, har mere end anledning nok til at blive paavirket.

Ønskeligt vilde det desuden være, om dommerne altid rettede en indtrængende opfordring til berusede og drikfældige lovovertrædere om at slutte sig til et afholdsselskab og fortrinsvis til en af den internationale Good-Templarordens loger. Formaninger til

[1] Om den tvetydige anvendelse af begrebet tilregnelighed, se under tilregnelighedslæren. Her tales altid kun om «handlingers» tilregnelighed (se ogsaa forordet).

maadehold kan man derimod gjerne brænde inde med. Thi den, som forgaar sig i rus, har ikke det overskud af selvkontrol, som maadeholdet forudsætter. Ganske vist sker der altid et nivellement af motiver ved brug af alkohol. Men det er tillige klart, at dette forhold faar desto mindre betydning, jo sterkere de moralske hemninger er paa forhaand, og jo svagere driftslivet arter sig. Til gjengjæld vil det blive hos de viljesvage, umodne, utøilede personer, at der lettest opstaar farlige tilskyndelser. Men derfor bør man naturligvis gaa ud fra som praktisk regel, at det alene er det totale afhold, som egner sig for rusforbrydere. Meget ofte foreligger der iøvrigt ogsaa nogen grad af kronisk alkoholisme ved forbrydelser under rus.

Af statistiske undersøgelser fremgaar det, hvorledes det fortrinsvis er voldshandlinger og sedelighedsforbrydelser, som skyldes den akute alkoholforgiftning. Et forhold som følgende er fuldstændig typisk[1]:

	Sum.	Leilighedsdrik.	
			pct.
Legemsfornærmelser	351	180	51.3
Modstand mod politiet	429	300	70.1
Brud paa husfreden	217	120	55.1
Beskadigelse af gjenstande	78	43	55.1
Sedelighedsforbrydelse	48	29	66.0
Tyveri	1 467	243	16.5
Underslag	260	49	18.8

En anden statistik[2] viser beruselse i 64 pct. ved 148 tilfælde af modstand mod politiet. Ved legemsfornærmelser var forholdet som 46 pct. og ved tyveri som 7 pct. (af 613 tilfælde). Legemsfornærmelse, modstand mod politiet, brud paa husfreden, beskadigelse af gjenstande og sedelighedsforbrydelse er altsaa typiske rusvirkninger.

I mange af disse tilfælde handler det sig uden tvil om sindssvækkede, degenererede individer, men herom pleier ikke statistikerne at give nogen oplysning. Selv om man imidlertid fuldt har øie for, at rusen neppe er det ene afgjørende, men at ogsaa det

[1] *Aschaffenburg:* «Das Verbrechen und seine Bekämpfung», s. 61 flg.
[2] *Sammesteds*, s. 61—65.

personlige anlæg og den personlige forhistorie spiller ind med stor styrke, er det lige meget givet, at alkoholen virker som *agent provocateur* ved flerheden af volds- og sedelighedsforbrydelser. Var ikke den sidste rest af selvkontrol fjernet, kunde forbrydelsen mangen gang være undgaaet. Man tør derfor haabe paa en væsentlig nedgang i kriminaliteten ved et direkte arbeide mod alkoholbrugen. Hos os er slagsmaalsscenerne i virkeligheden sjeldne i de bygder, hvor der finder mindst alkoholsalg sted.

Til belysning af disse forhold kan yderligere henvises til, hvorledes forbrydelserne fordeler sig paa ugedagene i et land som Tyskland, hvor alkoholsalget er frit til enhver tid[1] (se tegningen næste side).

Enten man nu som Lang og Koblinski bygger paa aktemateriale, eller man med Fertig og Kürz holder sig til erfaringer fra politilægevirksomhed, fremgaar det af kurverne, hvorledes legemsfornærmelserne hovedsagelig falder paa de dage, hvor der nydes alkohol i størst mængde. Medens f. eks. Koblinski fandt henholdsvis 25, 121 og 32 tilfælde af legemsfornærmelse paa lørdag, søndag og mandag, var tallene paa tirsdag, onsdag, torsdag og fredag henholdsvis 9, 9, 5 og 4. Med alkoholbrugen hænger det ogsaa efter Aschaffenburg sammen, at saa mange tyske studenter gjør sig skyldige i legemsfornærmelser. Eiendomsforbrydelser var derimod en ren undtagelse i disse kredse.

Økonomisk betyder alkoholismen gjennemgaaende det dobbelte eller tredobbelte af de europæiske landes militærudgifter.

10de forelæsning.

Alkoholisme (forts.).

Som De fra forrige time vil erindre, fandt volds- og sedelighedsforbrydelser som oftest sted under beruselse. Men samtidig blev det fremhævet, hvorledes den akute alkoholforgiftning fik mest skjæbnesvangre følger, naar selvkontrollen var liden paa

[1] *Aschaffenburg*, s. 64.

Fig. 2. **Legemsfornærmelser fordelt paa ugedagene.**

(Aschaffenburg).

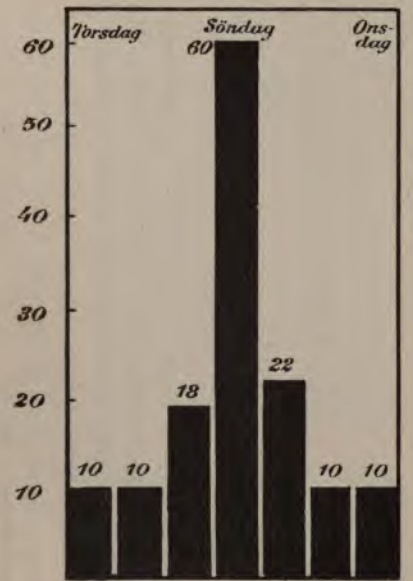

Efter Lang (Zürich).

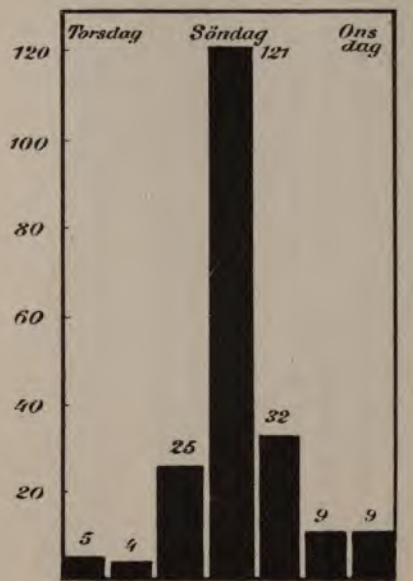

Efter Koblinski (Rhinprovinsen).

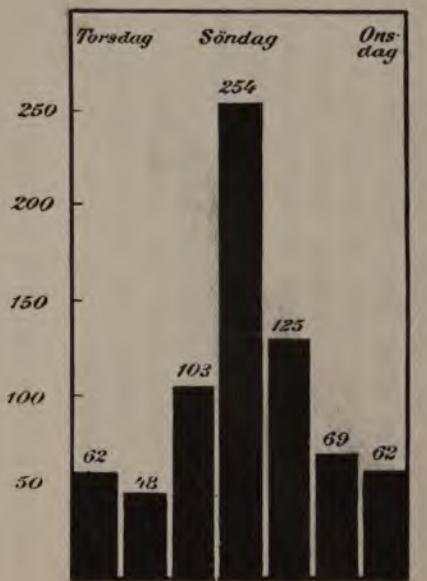

Efter Aschaffenburg (Worms) og Fertig.

forhaand. Det kraftig udviklede, dannede, voksne, sindssterke menneske bevarer til gjengjæld i almindelighed saapas megen hemningsevne, at det ikke netop gaar løs paa ære og liv. Skjønt de høiere kontrolforestillinger allerede gaar tilgrunde ved forholdsvis smaa mængder alkohol, er det alligevel væsentlig kun hos unge, umodne, udannede, imbecille, kronisk alkoholiserede eller iøvrigt sindssvækkede personer, at rusen udarter til ligefrem ustyrlig vildhed. Desuagtet fandt Aschaffenburg, at ikke mindre end 60 pct. af de berusede voldsmænd var forhen ustraffede personer, mest arbeidere, haandverkere og unggutter; dog er igjen nogen grad af kronisk alkoholisme sedvansmæssig inden disse tyske folkelag.

Men støder der andre svækkende omstændigheder til i form af underernæring, søvnmangel, overanstrengelse, sindslidelser m. v., saa øges farerne ved en rus betydelig selv for det ellers sindssterke menneske. Gjennem sang, musik, dans og anden livlig rhytmisk bevægelse udvikler der sig dernæst en lignende tilstand af ilterhed og handletrang som efter alkohol. Imidlertid pleier ikke denne «*bevægelsesrus*»[1] — ivresse motrice — at lede til overilede skridt. Skjæbnesvanger kan den nok derimod blive, hvis der nydes alkohol til samme tid. Ligedan sker der en summering af kræfter, hvergang den alkoholiske og erotiske rus løber sammen. I enrum og stille omgivelser virker alkohol paa den anden side mere tyngende og søvndyssende end egentlig hidsende.

Som før nævnt reagerer de svækkede hjerner i regelen atypisk paa alkohol, idet der bryder ud anfald af raseri eller søvngjængeri (side 65). Det blev ved samme leilighed tillige omtalt, hvorledes rusen præges af desto større bevægelsesuro og ophidselse, jo større misbrug af alkohol der var gaaet i forveien. I saa henseende minder forholdet om kloroformbedøvelsen, som med engang leder til rolig søvn hos kvinder, børn og totalister, medens alkoholikerne først maa gaa igjennem et «excitationsstadium» med spark og spræl.

At de mange lovovertrædelser, som sker i heftighed og driftsmæssig ophidselse, maa staa i nøie sammenhæng ikke blot med den akute, men ogsaa med den kroniske alkoholforgiftning, vil af det foregaaende være klart.

---

[1] Bevægelsesrusen medfører ligesom alkoholnydelsen en følelse af opkvikkelse ved at trænge ulystforestillinger fra dagens stræv tilside. Gymnastik og sport er derfor de naturlige stimulationsmidler. (*Madsen*, Med. revue 1905).

Den alkoholiske sindssvækkelse.

Under længerevarigt alkoholmisbrug svækkes organerne, og med tiden indtræder der synbare forandringer.

Mavekatarrh, skrumplever, fedtlever, fedthjerte, forstørret hjerte, skrumpnyre og forkalkninger af pulsaarerne hører til de typiske alkoholsygdomme. Men retslig betydning har dog nærmest kun den alkoholiske sindssvækkelse og de forskjellige alkohol-sindssygdomme. De sidste kan imidlertid henvises til sindssygeasylerne, hvorfor det i retslivet er forholdsvis let at affinde sig med dem. Den alkoholiske sindssvækkelse er derimod det europæiske samfunds store smertensbarn. Overalt staar man omtrent lige raadløs ligeoverfor denne tilstand, hvis hovedmerke er det uimodstaaelige alkoholbegjær. Kun i en sterk frihedsbegrænsning er der følgelig hjælp at finde; men hertil pleier igjen lovene ikke at aabne nogen brugbar adgang. Det siger sig jo ogsaa selv, at man ikke godt kan gribe ind i en persons selvbestemmelsesret, alene fordi han i nogen grad er drikfældig. Skal noget saadant alvorligt skridt tages, maa det ihvertfald kræves, at en virkelig sygelig tilstand lader sig paavise.

«Ingen mand», siger Clouston, «misbruger alkohol i 10 aar, uden at han sjælelig forandres til det værre, selv om han i denne tid aldrig har været drukken. Vi ser dette hos vore venner og ved, hvad følgen vil blive, men vi kan ikke sætte fingeren paa noget bestemt. Deres arbeide og formue lider, og dog tør vi ikke betegne dem som drankere; thi den betegnelse passer ikke. Det afhænger imidlerlid af den medfødte, oprindelige hjerneenergi, hvor langt nedad det skal glide. Vanligvis støder der til en akut sygdom eller en degeneration af organerne, saa vedkommende ikke bliver gammel. Jeg har seet saadanne folk glide over i tidlig alderdomssløvhed paa grund af mildt og pynteligt alkoholmisbrug, uden svære udbrud af nogen art. De taber erindringen, bliver pirrelige og mister ethvert selvstændigt tiltag». . . . . Til disse lettere former af alkoholisk sindssvækkelse kan man vanskelig tage hensyn i retslivet. Her maa lægen og de paarørende nøie sig med at øve paavirkning ad frivillighedens vei.

Men i fuldt udtalte tilfælde bør der være adgang for slegt eller øvrighed til at underkaste angjældende den frihedsbegrænsning, som er nødvendig til helbredelse. Man maa derfor komme til enighed om et bestemt medicinsk begreb af alkoholisk sindssvækkelse som det grundlag, hvorpaa de syge skal kunne undergives behandling uden hensyn til deres egen vilje.

I enkelte tilfælde lider særlig hjertet og nyrerne ved alkoholmisbrug. Paa lignende vis kan den kroniske alkoholisme fortrinsvis ytre sig som en sygdom i fordøielsesorganerne. Men som regel er dog hjernen det organ, som hurtigst tager skade.

Imidlertid spiller der her ind mange biomstændigheder. Særdeles hyppig virker f. eks. alkohol og syfilis i fællesskab. Dernæst er de alkoholiserede organer en god jordbund for alskens smittestoffe. Alkoholiserede marsvin og kaniner dør efter Laitinens forsøg ved indførsel i legemet af bakterier, som ikke dræber totalafholdne kontroldyr. Af tilsvarende grunde har restauratører og ølbryggere en tuberkulosedødelighed, som kan være over det dobbelte af gjennemsnittet. Alkoholikere viser i det hele taget en høi grad af sygelighed, uden at det altid saa nøie lader sig afgjøre, hvor meget heraf skyldes alkohol alene.

De forskjellige organlidelser, som man paa denne maade finder hos alkoholister, tyder nu vistnok i regelen paa et betydeligere alkoholmisbrug; men ingenlunde er der derfor altid nogen udtalt sindssvækkelse tilstede. Og omvendt kan man finde de sværeste former af sindssvækkelse og sindssygdom, uden at noget sygdomstegn i øieblikket lader sig paavise fra de øvrige organer.

Symptomer fra hjertet, lungerne, nyrerne, mavesækken, leveren m. v. kan følgelig ikke tillægges nogen afgjørende vegt, om de end i væsentlig grad støtter paavisningen af, at det er en *alkoholisk* sindssvækkelse, som man har for sig. Til gjengjæld vil denne sygdom kunne erkjendes alene ved sjælelige tegn, selv om det ogsaa skulde skorte paa alle symptomer af kronisk alkoholisme forøvrigt.

Til selvforsvar pleier ikke sjelden alkoholikere at fremlægge lægeattester, hvis indhold gaar ud paa, at der ikke hos dem kan paavises tegn til kronisk alkoholisme. Saadanne udtalelser har imidlertid blot den negative betydning, at lægen ved sin undersøgelse ikke kunde iagttage nogen tydelig organlidelse og heller ikke noget grovere udslag fra nervesystemet i form af skjælven, ulige pupiller, lammelser m. v. Men disse symptomer hører dels til sjeldenhederne, dels kan de til gjengjæld svinde efter nogle dages totalafholdenhed. Sindssvækkelsen varer derimod ved i maaneder og aar og maa i hovedsagen erkjendes ved en undersøgelse af selve sindslivet.

Det fineste tegn paa al sindssvækkelse har man i den svigtende evne til at taale modsigelse, forstyrrelse og andre uventede vanskeligheder. Saaledes giver ogsaa det lettere alkoholmisbrug sig tilkjende ved pirrelighed og braahed. Der tages ærgrelse af

alt. Som bekjendt udarter igjen dette ved de sværere former til høirøstet braasinne og haandgribelig brutalitet.

Den fortrydelighed, som altid er forbundet med opgaver over evne, ytrer sig hos den svækkede alkoholiker til en begyndelse nærmest som utilbøielighed til at forlade den vante rutine i arbeide og tænkesæt. Især volder ogsaa nye meninger en tirrende ufred i sindet paa grund af det indre stræv, som deres tilegnelse medfører. Der tænkes og handles i det hele ud fra et stedse kortere livsperspektiv.

Men eftersom tiden gaar, lærer alkoholikeren den kunst at stænge de plagsomme indtryk ude. Mere og mere forkapsler han sig i kynisme og galgenhumor. En uret eller usandhed maa nu være meget stor, om den endnu skal kunne erkjendes som saadan, og der er neppe nok spor tilbage af retsindighed og vederheftighed i ædlere forstand. De værdier, som den svækkede mand paa grund af tankeladhed og svindende arbeidskraft ikke længere kan tage i besiddelse, behandles som værdiløse, uden at han selv lægger synderlig merke til denne indre sammenhæng. Han søger rent ubevidst at holde sig skadesløs for alle værditab ved at fornegte livsværdierne.

Paa den maade udviskes først de finere etiske vurderinger; senerehen bliver det indre liv i sin helhed grovt, raat og simpelt. Tilsidst har han kun kraft tilbage til den allergroveste selvhævdelse, og egoismen breder sig frodig under sterkt forhøiet selvfølelse. Paa naiv, forløiet vis synes han synd paa sig selv og kaster al skyld over paa de andre, inderlig overtydet om, hvor god og brav han vilde være, om blot de andre tog ham fra den rette side. Samtidig bliver arbeidet mere og mere forsømt, indtil det ender med opsigelse fra stilling, konkurs, vekselfalsk eller anden økonomisk elendighed.

Indtræder der herunder vending til det bedre, melder gjerne alle de tabte værdier sig paany med dyb sjælesmerte, og sindet pleier af den grund at bevæge sig frem og tilbage mellem kynisme og sentimentalitet. Værdierne trampes under fødder, og bagefter bærer det til gjengjæld løs med jammer og ynkelighed.

Saaledes bliver alkoholikeren til plageaand for omgivelserne. Han forsimpler tilværelsen for de andre ved sit grove sindelag. Han skræmmer dem til taushed ved braasinne og prygl, og gjennem sit tyranniske væsen hindrer han i det længste enhver kontrol fra slegtens side med de økonomiske anliggender, hvormed det gjerne er saare mislig bevendt. Naar der omsider gaar hul paa *verken,* pleier derfor ødelæggelsen at overskride selv de værste

formodninger. Næsten altid maa man med sig selv erkjende, at der allerede for aar tilbage burde været skredet ind.

Nogen dybere lidelse af forstanden foreligger kun i sjeldnere tilfælde og i vidt fremskredne stadier. Selv om ingen ny kundskab mere optages, kan det sindssvækkede menneske alligevel hjælpe sig længe til nødtørft med, hvad han engang har lært, forudsat at der ikke kræves synderlig andet end vanearbeide og blind fremmarsch mod opstukne maal. Der maa dog til en stadig gjentagen ansporelse ved nye doser alkohol. Paa et embedskontor gaar det f. eks. an at sætte saadanne personer til ekspedition af løbende sager. I krigs- og kolonialpolitik kan nogen grad af alkoholisk brutalisme til og med være formaalstjenlig. Med aarene udvikler der sig imidlertid større glemskhed, og det hænder, at evnen til indprentning af nye indtryk — «mærkeevnen» — svinder fuldstændig. Isaafald foreligger der dog ikke længere nogen blot og bar sindssvækkelse, men udtalt sløvsind.

Endvidere bør mistænksomheden fremhæves som et mere almindeligt træk. Især er den *alkoholiske jalousi* af høist eiendommelig art. Som rimeligt kan være, bliver hustruerne fra og til utaalmodige, og naar mændene kommer drukne hjem, faar de ikke altid nogen særlig øm og kjærlig modtagelse. Men deraf trækker alkoholikeren den raske slutning, at hustruen holder sig til andre. Et støttepunkt finder han maaske ogsaa deri, at han med aarene er blevet svækket i seksuel henseende — i virkeligheden som følge af drik, men efter hvad han selv tror paa grund af den anden parts kulde. Saa prygler han sin egtefælle, men lover fred og gode dage, om hun blot vil *tilstaa*. Er nu angjældende saa taabelig at gjøre dette, bliver situationen først rigtig ilde, da han for al fremtid envist pukker paa, at hun «jo har gaaet til bekjendelse».

Hvor denne mistænksomhed fæstner sig til faste vrangforestillinger, er imidlertid sindssvækkelsens omraade allerede overskredet. Som en egen sindssygdomstype har man opstillet det *alkoholiske jalousi-vanvid*.

I forløbet af den alkoholiske sindssvækkelse kan der optræde angstanfald med voldsom hjertebanken og søvnløshed, flygtige udbrud af forfølgelsesfrygt og skræmmende sansebedrag, epilepsilignende krampeanfald, delirium tremens samt saakaldte atypiske rustilstande med blindt raseri eller søvngjængeri. I regelen dreier det sig herved om tilstande af bevidstløshed eller flygtig sindssygdom; men kun undtagelsesvis bliver der alligevel af praktiske grunde tale om indlæggelse paa sindssygeasyl. Medens mange

alkoholikere ret som det er har saadanne anfald, kan enhver antydning dertil mangle i andre tilfælde. Hvor de findes, tjener de som vegtigt bevis for, at der virkelig foreligger en svær sindssvækkelse.

Det afgjørende tegn paa alkoholisk sindssvækkelse er dog under alle omstændigheder selve det ustyrlige alkoholbegjær, den sygelige trang til selvbedøvelse. Hvor dybe rødder dette begjær har, viser sig deri, at et enkelt glas vin kan være nok til atter at rive ned alle gode forsætter. Selv efter maaneders totalafhold er vedkommende som en slave af sin lidenskab, naar denne trang er tændt paany ved tankeløs nydelse af en ganske ringe alkoholmængde. Men derfor er ogsaa livsvarig totalafholdenhed ubetinget paakrævet. Lykkeligvis kan ogsaa sindssvækkelsen bedres derved, ifald der endnu ikke har udviklet sig noget sløvsind. Men nogen evne til at kunne nyde alkohol med maade lader sig næsten aldrig mere opnaa.

Ved alkoholisk sindssvækkelse skal man følgelig af al evne lede den syge til et virkelig fast afholdsforsæt. Lykkes ikke dette, maa man uden hensyn til vedkommendes egen vilje anbringe ham i alkoholfrie omgivelser og helst i en alkoholfri nervekuranstalt. Bedst er det naturligvis, om man med det gode kan bringe ham til selv at tage dette skridt.

Naar loven om løsgjængeri, betleri og drukkenskab engang sættes i kraft — om dette nogensinde sker —, vil der blive aabnet en noksaa vid adgang til indlæggelse af alkoholister paa kuranstalt eller i arbeidshus efter *forudgaaende retsforhandling*. Men betingelsen er da den, at vedkommende har gjort sig skyldig i en række nærmere angivne rusforseelser, eller at han falder det offentlige til byrde, f. eks. ved at misligholde sine forsørgelsespligter.

I lov om umyndiggjørelse vil man dernæst finde opstillet regler for indlæggelse paa kuranstalter af *umyndiggjorte* alkoholister; men heller ikke denne lovparagraf er traadt ud i livet.

Fremdeles indeholder vor lovgivning bestemmelser om, hvorledes en alkoholist kan indlægge sig *frivillig* paa en af kongen autoriseret kuranstalt; men — og dette er hovedsagen — underskriver han samtidig en forpligtelse om at blive f. eks. 6 eller 12 maaneder paa stedet, saa faar ogsaa denne hans underskrift retslig gyldighed. Om han senerehen undviger, kan man isaafald afhente ham eller paa anden maade tvinge ham til at vende tilbage.

Alle disse regler venter endnu paa at tages i brug, og jeg kan heller ikke lægge skjul paa det syn, at de efter hele sin aands-

retning er lidet tilfredsstillende. Hvorvidt en alkoholiker skal kunne frelses ud af sin ufri tilstand, bør t. eks. ikke bero paa, hvorvidt han har nogen formue eller ikke. Til de fattige, som intet «gods» har, maa der ogsaa tages hensyn, og her er veien om umyndiggjørelse neppe anvendelig. Og skal man paa den anden side ty til løsgjængerloven, saa faar man fortrinsvis alene tag paa det alkoholiserede forbryderproletariat og de allerdybest forkomne, sløvede alkoholikere, der alligevel vanskelig staar til at redde.

Mangfoldige alkoholister vil man desuden ad disse veie ikke række. Jeg skulde antage, at de fleste aldrig har været mulkteret for gadeuorden eller anden raahed under beruselse. Hyppigere vil det vel lykkes at føre bevis for, at forsørgelsespligten er misligholdt; men i andre tilfælde kan jo vedkommende leve af sine rentepenge, eller han har maaske ingen anden at sørge for end sig selv, hvad han til nød klarer. Eier han noget, er det desuden heller ikke udelukket, at han paa fornuftig vis drager omsorg for sig og sit gods. Naar de værste rusvirkninger er over, kan iøvrigt ikke saa faa alkoholikere træffe forstandige dispositioner, og det er vanskeligt at indse, hvorfor de under ophold i en kuranstalt ikke skulde kunne styre sine egne anliggender, naar de har de sjælelige forudsætninger dertil. Umyndiggjørelse vil saaledes i disse tilfælde let blive følt som en urimelighed.

Vistnok kan det være godt og vel, at man ved saadanne love drager i felt mod alkoholismens civilretslige og strafferetslige følger; men naar disse følger ikke foreligger, staar man lige raadløs som før. Det vilde svare til, om man var afskaaret fra at behandle lungetuberkulose, medmindre der kunde paavises saadanne bestemte symptomer, der som nattesved og hektisk feber alt efter omstændighederne kan mangle eller være tilstede. Gik man frem paa den vis, vilde det kun lidet lønne sig at bygge tuberkulosesanatorier, da jo portene var laast for de helbredelige patienter. Men ved de nævnte love vil der ske en lignende udvælgelse af haabløse tilfælde. Hvem nænner f. eks. at tilføie sin alkoholsyge slegtning den tort at lade ham stille for en domstol, der først dømmer ham til fængsel og bagefter omgjør straffen til forvaring i en kuranstalt eller et tvangsarbeidshus?

I Tyskland, hvor den nye borgerlige lovbog giver anvisning paa indlæggelse af umyndiggjorte alkoholister i kuranstalter, har man allerede erfaret, hvorledes intet nævneværdigt lader sig opnaa ved saadanne plumpe midler.

Af praktiske, logiske og humane grunde maa der følgelig

aabnes adgang henholdsvis for slegt og øvrighed til at berøve de sindssvækkede alkoholikere deres frihed til selvbedøvelse, og det retslige grundlag bør alene søges deri, at angjældende bevislig lider af alkoholisk sindssvækkelse med uimodstaaeligt alkoholbegjær. Der skal med andre ord kræves en bestemt sygdomsdiagnose i form af sagkyndig lægeerklæring.

Hvor en saadan foreligger, bør gadeuorden, modstand mod politi, beskadigelse af gjenstande, slagsmaal, usømmelig blottelse og andre forseelser under alkoholindflydelse betragtes ikke som strafværdige forseelser, men som symptomer af den alkoholiske sindssvækkelse. Men det er givet, at øvrigheden isaafald skal have pligt til at iverksætte den fornødne kur eller pleie uafhængig af slegtens vilje. Er derimod det forbryderiske hang af alvorligere art, og kan det ikke antages at være en blot og bar virkning af alkoholismen, maa samfundet selvfølgelig ogsaa kunne ty til andre indgreb i vedkommendes frihed. Kun berettiger ikke den alkoholiske sindssvækkelse i og for sig til berøvelse af nogen anden frihed end friheden til selvbedøvelse. Skal vedkommende umyndiggjøres, maa der foreligge særlige grunde dertil.

At alkoholtrangen ansees som uimodstaaelig, vil dernæst praktisk talt sige, at vedkommende ikke har vist sig istand til at modstaa den, uagtet alle det frie livs støttende og vernende kræfter har været bragt i anvendelse. Imidlertid maa det blive overladt den lægevidenskabelige praksis at finde yderligere holdepunkter til en sikker bedømmelse.

Ved en kontrolkommission i lighed med sindssygeasylernes kunde der skaffes det fornødne vern mod misbrug. I det hele lod det sig paa dette omraade let gjøre at tillempe reglerne for indlæggelse af sindssyge paa asyl (kfr. lov af 17de august 1848). Dog burde der maaske i princípet tillægges øvrigheden en noget mere udstrakt indlæggelsespligt af hensyn til alkoholikerens skrækregimente i hjemmet.

Vil man sige, at den personlige frihed sættes i fare ved saadanne bestemmelser, bør man nøie overveie, hvorledes enhver anden fremgangsmaade nødvendigvis fører til slavekaar for den afhængige familie. Hvor hustruer sørger sig til sindssvækkelse og sindssygdom, hvor børn sultes til tuberkulose og menneskeliv undfanges gjennem forgiftede kimceller, maa der i frihedens navn fremfor alt kræves en stopper for hærverket. Alene den har frihedens ret, som har magt over sig selv og ikke stænger andres vei til personlig selvudfoldelse.

Skal den vidtkomne alkoholiske sindssvækkelse behandles med held, er ½—1—2 aars anstaltsophold som regel nødvendigt. Men allerede efter faa dages eller ugers alkoholfrit liv ophører i regelen de grovere forstyrrelser fra nervesystemet. Længere hænger pirreligheden i, men ogsaa den pleier at svinde i løbet af uger til maaneder. Hvad som er mest haardnakket, er selve alkoholtrangen eller rettere sagt modtageligheden for fristelse, idet begjæret saa let blusser op ved syn af rusdrikke; i alkoholfri omgivelser spores til gjengjæld lidet eller intet deraf. Paa den anden side optræder der i begyndelsen fra og til *reaktionsperioder* med ængstelse, ildebefindende og øget alkoholtrang, hvorunder faren for tilbagefald er overmaade stor[1].

Alkoholiske sindssygdomme.

Under den alkoholiske sindssvækkelse optræder der forholdsvis hyppige anfald af

delirium tremens

med skjælven, uro og livlige synsbedrag; især pleier det at myldre med smaadyr i ustanselig bevægelse. Samtidig gaar tids- og stedsorienteringen tabt. Til gjengjæld tror den syge sig gjerne ifærd med sin vante dagsbeskjæftigelse: vognmanden er ude og kjører med sine heste, fiskeren pilker og kellneren bestiller og serverer drikkevarer (Beschäftigungsdelirium). Trods al denne uro og forvirring er den syges gamle erindringer merkelig nok i ganske god orden. Forud for disse delirier gaar der i regelen et par døgn med ildebefindende, daarlig søvn og appetitmangel; kramper, der minder om epilepsi, er heller ikke sjeldne i denne tid. Efter nogle faa døgns forløb slutter saa anfaldet med dyb, langvarig søvn, hvorpaa vedkommende igjen vaagner til klarhed. Almindeligvis finder man forklaringen til det enkelte udbrud i en eller anden forbigaaende svækkende omstændighed, som febersygdom, legemsbeskadigelse, mangelfuld ernæring eller anden afkræftelse. Pludselig afvænning spiller derimod neppe i og for sig nogen væsentlig rolle.

Sørges der for sengeleie og god pleie i det hele, kan man omtrent uden undtagelse braastanse med alkohol, uden at alkoholikeren bliver udsat for noget faretruende abstinens-symptom derved.

En af de sindssygdomsformer, der hyppigst leder til asylindlæggelse, er

[1] *J. W. K. Holm:* 15 aars erfaringer fra sanatoriet Tandem.

den akute alkohol-hallucinose

eller *den akute alkohol-paranoia,* som den tidligere blev kaldt. Uden at glide over i nogen egentlig forvirring med tab af den grovere orientering, gaar vedkommende ganske op i ængstelig frygt for forfølgelse. Han hører, hvorledes der bliver lagt op onde planer mod ham, hvorledes der gjøres istand til hans henrettelse o. l. I blind rædsel kan han derfor hoppe ud af vinduet og brække sine ben, eller han skjærer halsen over med barberkniv for ihvertfald at slippe pinslerne. Ofte søger han desuden at stelle det slig til, at «fienderne» stryger med i det samme. Medens de første anfald af hallucinose gjerne kun staar paa nogle dage eller uger, ifald der stoppes med alkohol, trækker det mere og mere i langdrag senerehen. Ved fortsat alkoholmisbrug kan der endog med aarene udvikle sig en *kronisk alkohol-hallucinose* (dementia alkoholica hallucinatoria). Som eksempel skal nævnes

kronisk alkohol-hallucinose

med selvmord- og mordforsøg.

C. R. F., 28-aarig omflakkende svensk arbeider; indkom paa G. asyl til observation den 10de juni 1901; udgik den 27de august s. a. efter afgiven sindssyge-erklæring. En broder er aandssvag. Selv viste han sig allerede som barn vanartet og blev derfor tidlig sat i en opdragelsesanstalt; har drukket fra ungdomsaarene af og er flere gange straffet for gadeuorden, modstand mod politiet, betleri og smaatyverier. Han beretter selv om, hvorledes han i de senere aar har kunnet høre stemmer, ligesom han ved et par anledninger har troet sig efterstræbt paa livet; men dette har ikke staaet længe paa ad gangen. Naar han havde arbeide og ikke kunde komme til rusdrikke, følte han sig vel; ellers var humøret i regelen tungt og trist. Den 9de juni 1901 gjorde han et dobbelt selvmordforsøg efter nogen tids sterk rangel. Han blev paatruffet af en politibetjent, idet han holdt en bundt antændte dynamitpatroner i haanden. Paa politibetjentens anraab kastede han imidlertid patronerne fra sig, hvorefter der fulgte en voldsom eksplosion. Da han saa blev indsat i politiarrest, søgte han at kvæle sig med en afreven skjortestrimmel; i sidste øieblik blev han i halvkvalt tilstand skaaret ned. Af papirer, som fandtes i hans besiddelse, fremgik det, at han troede sig forfulgt som spion af de norske myndigheder, der havde sendt tatere ud for at snigmyrde ham. Det havde han baade hørt og seet. Han havde ogsaa udtalt, at en af forfølgerne skulde stryge med. Da han havde de tændte dynamitpatroner i haanden, stod han ved en husvæg, og huset vilde formentlig været sprængt i luften, om ikke dynamitten i sidste øieblik var blevet kastet ud paa tunet. Under asylopholdet troede han sig fremdeles den hele tid efterstræbt.

En høist karakteristisk type er dernæst

det alkoholiske jalousi-vanvid.

Til en begyndelse dukker der frem mere flygtige mistanker, især under rus, og paa dette tidspunkt kan vel ogsaa sygdommen afbrydes ved gjennemført total-afhold. Senerehen arter det sig derimod som en fast, urokkelig, varig vrangforestilling. Alligevel kan disse sigtelser for utroskab synes vel begrundede, og det er isaafald kun ved nøie udredning af den virkelige sammenhæng, at det pathologiske grundlag sikkert lader sig erkjende. Ganske anderledes let stiller diagnosen sig i de tilfælde, hvor rigelige sansebedrag slutter sig til, og hvor angjældende hører og ser medbeilere allevegne. Særdeles ofte ender det med koneplageri og mord af hustruen eller den formentlige elsker. Nogle sygehistorier hidsættes:

Alkoholisk jalousi-vanvid (koneplageri).

Gaardbruger O. C. B. Indkom den 27de februar 1896 paa G. asyl, hvor han fremdeles opholder sig. Er nu 82 aar gammel. Var flink som skolegut. Giftede sig 21 aar gammel. Omtrent paa samme tid gjennemgik han en kortvarig sindssygdom med ængstende sansebedrag. Han skal ogsaa senerehen have været noget skvætten og ræd. Siden 30-aarsalderen har han nydt store mængder alkohol, uden at dette syntes at gjøre ham noget. Har havt to børn. I 1894 klagede han for en advokat over, at hans hustru havde været ham utro i mere end 40 aar. Senerehen beskyldte han den 78-aarige egtefælle for at staa i forhold til snart sagt alle mænd i bygden, gifte og ugifte, konfirmerede og ukonfirmerede, verdslige og geistlige. Paa en fortegnelse over hendes elskere fandtes flere hundrede navne samt det antal gange, de angivelig skulde have havt samleie med hustruen. Selv mente han at have iagttaget dette baade med syn og hørsel. Hans klageskrifter indeholder de mest detaljerede skildringer heraf; saaledes benytter en mand hende timevis ad gangen osv. For at forebygge disse utilladelige forhold, havde han hjemme i stuen slaaet fast en lænke i gulvet, hvori han efter eget udsagn skulde binde konen, og hjalp ikke dette, skulde han stikke hende ihjel med en stor kniv eller skyde hende med en revolver, som han har vist forskjellige personer. Han blev derfor indlagt paa asyl af politiøvrigheden som farlig for den offentlige sikkerhed (kfr. lov af 17de august 1848, § 10). Selv opfatter han sig som en helt igjennem snil, medgjørlig, ædruelig, meget dygtig og i alle maader brav mand. I virkeligheden har han været urimelig og vanskelig, ligesom han paa grund af drik har maattet gaa fra gaarden. Under det lange asylophold har han haardnakket holdt fast ved rigtigheden af alle beskyldninger imod hustruen. «Det var en sygdom», tilføier han til hendes undskyldning. Selvfølelsen har stadig været forhøiet, og han benegter bestemt at have misbrugt alkohol. Med aarene er der indtraadt adskillig sløvhed.

Alkoholisk jalousi-vanvid (koneplageri).

L. P., 44-aarig arbeider; indkom paa G. asyl den 20de september 190.. og opholder sig der fremdeles. Han har været en skikkelig egtemand og familieforsørger, indtil han for 3—4 aar siden begyndte at ture meget. Fra vaaren 1903 har hustruen fundet hans opførsel besynderlig. Han tog da efter hendes sigende til at «drikke forfærdelig». I drukken tilstand var han saa slem og ubehagelig, at hun vægrede sig for at have samleie med ham. Herved blev igjen hans mistanke om utroskab vakt tillive og næret. Han begyndte nu at udspionere hende og fik medhold og bekræftelse hos en sindssyg kone i nabolaget. Der optraadte desuden illusioner og hallucinationer for hørsel og syn, fra først af kun i drukken, men senere ogsaa i nøgtern tilstand nat efter nat. Han blev under dette mere og mere voldsom mod hustruen, mishandlede hende om natten for laaset dør og skræmte hende slig, at hun maatte «gi tilstaaelse» og svare ja til alle hans beskyldninger. Nat til den 18de mai 190.. var han vistnok nær ved at myrde hende. Ved hjælp af en voksen søn kom hun imidlertid ud af vinduet og hjem til sine forældre, hvor hun senere har opholdt sig.

I 1903 fremkom han med anklage mod 3 navngivne personer for utugt med hustruen. Dette kom for meddomsret, men der fremkom ingen oplysninger, som kunde bekræfte sandheden af hans paastande, hvorfor de anklagede blev frifundne. For at faa sagen gjenoptaget har han atter rettet ærekrænkende beskyldninger mod den ene af de ved meddomsretten frifundne, T. P., hvorfor han nu selv har været under tiltale. Han paastod, at samtlige vidner og hustruen havde afgivet falsk forklaring i meddomsretten; thi de «var alle oppe hos sagfører M. og blev enige om, hvad de skulde sige og gjøre» — en liden datter af ham har gigt, og hun maa derfor være T. P.'s datter, mener han, da denne «kan med at gjøre krøblinger».

Under asylopholdet har han den hele tid vist en ordnet optræden. Han forklarer sig greit, sammenhængende og uden selvmodsigelser, idet han haardnakket fastholder sin opfatning af hustruen. Især lægger han sterk vegt paa hendes egen tilstaaelse. Selv benegter han baade at have misbrugt alkohol og at have været voldsom.

Paa asylet har ingen sansebedrag været iagttaget; derimod hævder han, at de lægeerklæringer, som danner grundlaget for hans asylindlæggelse, er skrevne for at faa sagen «neddysset».

En forholdsvis sjelden, men høist eiendommelig alkohol-sindssygdom er beskrevet af Korsakoff som

den polyneuritiske psykose.

Den ledsages som regel af sygdomstegn fra de perifere nerver i form af smerter og lammelser. Derhos faar den psykiske tilstand sit fortrinsvise præg ved et næsten fuldstændigt *tab af merkeevnen.* De syge beholder ingen nye indtryk og ved i almindelighed intet om, hvad der har tildraget sig i løbet af de sidste uger, maaneder eller aar. Samtidig udfyldes erindringshullerne med fri opdigtning.

Som følge heraf mister patienterne orienteringen i tid og sted; men til gjengjæld er de ofte særdeles klare over sine fortidsminder, ligesom den ydre optræden pleier at være nogenlunde ordnet. Oftest ender det i varig sløvhed. Lignende tilstande skal ogsaa kunne optræde ved enkelte andre forgiftninger.

At alkohol, foruden at fremkalde bestemte, særprægede sindssygdomme, ogsaa paaskynder udbrud og forløb af andre psykoser, skal her kun antydes. Endvidere kan alkoholtrang være et *symptom* af mange forskjellige sindssygdomme, som mani, paralysis generalis og epilepsi m. v.

11te forelæsning.

Løsgjængeri.

Løsgjængere kalder man den klasse af arbeidssky individer, som væsentlig ernærer sig ved betleri. Mange af dem er tillige landstrygere, og kun de færreste lader en magelig anledning til tyveri gaa fra sig. Om nogen planmæssig forbrydervirksomhed er der imidlertid som regel ikke tale. Tvertimod pleier løsgjængerne at være slappe og holdningsløse, uden tiltag, hverken til godt eller ondt. Næsten altid giver de sig derhos hen til drik og forstyrrelse af den offentlige orden. Paa tidligere stadier af livet har mange af dem været straffet for mere alvorlige forbrydelser. Ikke faa løsgjængere er, hvad J. Flynt betegner som «discouraged criminals», d. v. s. vaneforbrydere, der har tabt modet og er gaaet træt.

Prostitutionen skal som en særskilt form af løsgjængeri blive omtalt for sig.

Overalt er man enige om, at løsgjængerne danner et udvalg af det slettest mulige menneskestof. Saaledes fandt Bonhoeffer[1] ved undersøgelser fra Breslau, at ikke mindre end 12 pct. af de derværende betlere og landstrygere var udtalt sindssyge. «Meget større», tilføier han, «var antallet af dem, der fra psykiatrisk standpunkt maatte betegnes som formindsket tilregnelige. Regner man hid alle lettere medfødte eller erhvervede svækkelsestilstande

[1] Über grossstädtisches Bettel und Wagabondenthum. Zeitschrift f. d. ges. Strafrechtswissenschaft. Bd. XXI.

— imbecille, impulsive eller alderdomssvage individer, epilektikere, alkoholikere osv., saa vil antallet af disse naa op til over 75 pct. af det hele». I tredieparten af samtlige (404) tilfælde forelaa desuden epilepsi (11 pct.) eller imbecillitet (22 pct.).

Et trist indblik i forholdene giver ogsaa den omstændighed, at 57 pct. af Bonhoeffers løsgjængere nedstammede fra drikfældige forældre.

Hvor arvelig belastning kunde paavises, dreiede det sig iøvrigt i 9 pct. af tilfældene om sindssygdom, i 12 pct. om epilepsi og i 79 pct. om alkoholisme paa fædrene eller mødrene side.

De af hans landstrygere, som var kommet ind paa forbryderbanen før det 25de aar, drak gjennemsnitlig $^3/_4$ liter brændevin om dagen, og kun 12 af 113 nød ikke snaps regelmæssig til hvert døgn. I 63 pct. af tilfældene blev der endvidere fundet tydelige tegn paa kronisk alkoholisme. Som oftest var dog atter drikfældigheden væsentlig at opfatte som et symptom af medfødt sindssvækkelse.

Paa grund af legemlige feil kunde 70 pct. ikke anvendes til militærtjeneste.

Ved sammenligning af dem, som for første gang var kommet i konflikt med loven henholdsvis 1) *før* og 2) *efter* det 25de aar, viste det sig endelig, at der paa den sidste gruppe faldt forholdsvis mange indflyttere fra landsbyerne, samt et betydeligere antal af ren alkoholisme (27 pct.) og erhvervet sindssygdom (10 pct.). Til gjengjæld talte den første gruppe flere imbecille personer (31 pct.) og epileptikere (16 pct.).

Et eneste lyspunkt danner det lille antal egteskaber og den ringe fødselshyppighed — gjennemsnitlig 12 børn paa 10 familier. Halvdelen af egteskaberne var endog børnløse.

Blandt 100 arbeidslemmer i arbeidsanstalten Wunstorp (Hannover) viste de 87 sig efter Snells[1] opgaver i høi grad drikfældige, med et gjennemsnitsforbrug i aarrækker af $1^1/_2$ liter brændevin om dagen; hos 67 fandtes desuden tydelige tegn paa alcoholismus chronicus. J. Flynt[2], som har studeret landstrygernes livsforhold ved selv at leve som vagabond i de forenede stater, England, Tyskland og Rusland, betoner ogsaa sterkt disse personers hang til alkohol. Iøvrigt fik han et gjennemgaaende godt indtryk af deres sundhedstilstand. Naar han derimod skildrer dem som aandelig veludrustede individer, gjør han sig skyldig i

[1] Citeret efter *Aschaffenburg:* «Das Verbrechen und seine Bekämpfung», s. 59.

[2] *Josuah Flynt:* «Tramping with tramps».

den vanlige forveksling af professionel betlersluhed med virkelig intelligens.

Gaar man ud fra sindssygeasylernes erfaring, faar man dernæst det indtryk, at det ved siden af imbecillitet, epilepsi og alkoholisme jevnlig ogsaa handler sig om lettere svækkelsestilstande efter tidligere sindssygdom. Ligeledes frembyder mange løsgjængere det typiske billede af dementia præcox med tab af vilje, interesse og arbeidstiltag; men paa den anden side kan dette sløvsind gjennem aarrækker være i den grad mildt antydet, at det kun ved nøie undersøgelse lader sig erkjende. Mangen gang kan der hengaa baade 5, 10 og 20 aar, før skridt omsider bliver taget til at faa angjældende behandlet som sindssyg.

Blandt 120 paa sindssygeasyl forpleiede landstrygere fandt K. Willmanns[1] 7 alkoholpsykoser, 3 tilfælde af idioti, 4 af mani, 4 af dementia paralytica, 19 af epilepsi og 66 af dementia præcox. I sidste fald dreiede det sig atter forholdsvis hyppig om et let residuært sløvsind. Hysteri var derimod en sjeldenhed. Men selvfølgelig er det blot et faatal af løsgjængerne, som havner paa asyl, og erfaringerne derfra bliver saaledes meget ensidige. — Ved epilepsi danner vistnok sindssvækkelse og krampeanfald en væsentlig hindring for angjældende i at opnaa en fast arbeidsansættelse. Men oftere hænder det, at epileptikeren af egen drift forlader sin post under anfald af uro og vandrelyst. Naar han faar sine mørke, triste, grætne dage, opgiver han uden videre det hele, giver sig til at drikke og stryger sin vei. Mange epileptikere flakker paa den maade viden om, medens de igjen til andre tider er i ordnet arbeide.

Ved dementia præcox er det især ligegyldigheden og viljemangelen, som spiller hovedrollen. Her skorter det i aller høieste grad paa arbeidstiltag.

Den typiske løsgjænger tilbringer nu sit liv afvekslende paa gaden, landeveien og arbeidshuset eller i fængsel. Mange streifer fra og til indom sindssygeasylet.

En gruppe for sig danner hos os det egentlige taterfolk. Her stiller vel forholdet sig snarest saaledes, at en mindreværdig, men i hovedtrækkene sund race ikke godt formaar ved egen hjælp at afpasse sig til vor mere fremskredne samfundsorganisation. Naar de ydre forhold ordnes paa skjønsom vis, skal der til gjengjæld være forholdsvis meget at udrette for de egte tatere. At der ogsaa

[1] «Die Psychosen der Landstreicher». Centralblatt f. Nervenheilkunde u. Psychiatrie. Decbr. 1902.

blandt dem findes megen vanslegtning og sindssvækkelse, staar dog ikke til at negte.

Inden vore omstreiferfamilier skal antallet løbe op til ca. 4 000 individer[1]. Hertil kommer saa de omvankende ledige personer, hvis tal er steget sterkt i det sidste; for tiden dreier det sig vistnok om nogle tusender.

Som venteligt kan være, har arbeidet mod løsgjængeriet ikke noget stort, umiddelbart udbytte at opvise. Oftest mangler de aller enkleste sjælelige forudsætninger til en fri livsførsel. Mangen en holdningsløs, imbecil person kan t. eks. være baade flittig og praktisk brugbar, saalænge der under ophold i fængsel eller arbeidshus staar en sterkere vilje over ham og ansporer ham til arbeide. Men skal han klare sig paa egen haand, bærer det let overende igjen med det samme. Alkohol, underernæring og uregelmæssigt levesæt gjør det hurtig af med den smule arbeidslyst og arbeidsevne, som med møie var opelsket. Uden en viss ydre *ansporelse eller tvang til arbeide* kommer man overhovedet ikke godt ud af det med den slags folk.

Lykkes det heller ikke ved gjentagne, ihærdige forsøg i arbeidshus at faa saa megen arbeidsevne opøvet, at vedkommende omsider formaar at greie sig paa egen haand, er der ingen anden rimelig udvei længere tilbage, end at løsgjængeren nu bliver anbragt i arbeidsanstalt paa ubestemt tid.

Ved en fast gjennemførelse af disse principer vil i alle fald de mildere former af løsgjængeri heldigvis kunne stoppes i udviklingen. Der skal efter Hippel[2] ikke finde nogen gjenindsættelse sted synderlig mere end i 50 pct. af tilfældene, naar hensyn alene tages til dem, som var anbragt i arbeidshus for første gang.

Fra økonomisk synspunkt vil det oven antydede system til og med vise sig lønsomt. Hvad befolkningen maa skyde til, forat disse folk skal underholdes i arbeidsanstalter, bliver i virkeligheden mere end opveiet ved de indsparede almisser, og desuden kan driften blive forholdsvis billig sammenlignet med fængsler og sygehuse.

Den store tvangsarbeidsanstalt Merxplas i Belgien, som har et belæg af ca. 4 000, giver saaledes et aarligt overskud af 200 000 fr. paa et budget af 2 300 000 fr. Pr. individ udreder staten, provinsen og kommunen ikke mere end 22 centimes (ca. 15—16 øre) hver daglig, og deraf bliver igjen 6—21 centimes betalt ud som arbeidspenge.

[1] Kfr. dokument nr. 100 (1896) fra stortingets budgetkomite, s. 5 flg.

[2] *Robert von Hippel:* «Die strafrechtliche Bekämpfung von Bettel, Landstreicherei und Arbeitsscheu», s. 194—195.

Efter erfaringer fra Belgien, som af alle lande har den bedst ordnede arbeidshusvirksomhed, reddes 15 pct., medens 85 pct. vender tilbage til anstalterne[1].

Man bør dog ikke uden videre betragte og behandle alle arbeidssky personer som løsgjængere, Foreligger der udtalt sindssygdom eller alkoholisme, bliver jo løsgjængeriet snarere at opfatte som et symptom af en dybere grundlidelse. Et af naturen arbeidsvilligt og endnu i og for sig arbeidsdygtigt menneske, som er ødelagt ved drik, trænger i hovedsagen kun at blive behandlet for sin alkoholiske sindssvækkelse; dermed vender arbeidstiltaget tilbage af sig selv, uden at det bliver nødvendigt at ty til arbeidstvang. Ved uhelbredelig alkoholisk sindssvækkelse stiller forholdet sig rigtignok anderledes, eftersom mangelen paa evne og vilje til arbeide nu er blevet det afgjørende. Under begrebet af løsgjængeri hører tillige de tilfælde, hvor arbeidsskyheden er det væsentlige og oprindelige, medens alkoholmisbruget mere er en følge af det hele levesæt, end en selvstændig virkende aarsag.

Da det her næsten uden undtagelse handles om svækkede eller abnorme individer, bliver det ihvertfald paakrævet at faa de enkelte tilfælde underkastet en sagkyndig bedømmelse. Skal midlet mod det egentlige løsgjængeri søges i en kraftig ansporelse til arbeide, saa bør der ogsaa til arbeidskolonier og arbeidshuse kun udvælges saadanne individer, som virkelig er baade arbeidssky og arbeidsdygtige. Hippel nævner i denne sammenhæng som en stor urimelighed, hvorledes der i de tyske arbeidsanstalter findes talrige invalider og erhvervsudygtige oldinge paa 70—80 aar. Ogsaa blandt Bonhoeffers storby-løsgjængere var der ca. 20 pct., som snarere hørte hjemme paa almindelige sygehuse end i arbeidsanstalter. Naar man engang i fremtiden skal forsøge at fordele den store flok af sindssvækkede lovovertrædere imellem arbeidshuse og kuranstalter for alkoholikere, epileptikere og andre sindssvækkede personer, vil af den grund det første og væsentligste skridt maatte bestaa deri, at disse folk bliver indlagt til nærmere observation paa psykiatrisk ledede optagelses-stationer. Ved juridiske begrebsbestemmelser alene vil det aldrig lykkes at træffe det rette valg.

Naar en person først er bleven erkjendt som løsgjænger, bør ogsaa hans retsstridige løsgjængerhandlinger ikke betragtes som forbrydelse, men slet og ret som symptomer af løsgjængeriet.

Til bedre forstaaelse af arbeidsskyheden vil det være tjenligt at dvæle noget nærmere ved *arbeidets fysiologi og hygiene.*

[1] Dokument nr. 100, s. 22—23.

Ethvert arbeide styres nu fra hjernen af, og arbeidsevnen beror i første række paa hjernens funktionsdygtighed. Nøiere udtrykt finder der sted en omsætning af hjerneenergi i et bestemt hjerneomraade, hvergang der sker en virksomhed i sind eller legeme. Selvfølgelig maa der i sidste fald ogsaa regnes med musklernes tilstand, men dette forhold er alligevel af forholdsvis underordnet natur. Hvis nemlig musklerne blot modtager de fornødne impulser fra storhjernen, saa bliver muskelsystemet som regel holdt i tilstrækkelig tjenstdygtig stand.

Dernæst har hjernen det træk tilfælles med enhver anden energikilde, at der ikke kan omsættes energi paa et sted, uden at det hele energiforraad nedsættes. To samtidige hjernearbeider hemmer hinanden af den grund. Man kan eksempelvis ikke tænke klart, naar man til samme tid maa anstrenge hjernens bevægecentrer med at styre vanskelige kropsarbeider.

Paa lignende maade bliver igjen det hele legeme at betragte som en enheds-maskine. Gaar der megen energi med til fordøielsen og de øvrige underlivsfunktioner, bliver der mindre tilovers til hjernearbeidet osv. Derfor er tænkeevnen selv under normale vilkaar nedsat under saadanne fysiologiske processer som fordøielse, menstruation og svangerskab. Og ved sygdom sluger det almindelige stofskifte en saa stor del af legemets energi, at hjernefunktionerne tager betydelig af.

Til gjengjæld øges atter hjerneenergien ved alle de forholdsregler, som i øieblikket tager sigte paa at formindske de øvrige legemlige ydelser. Det har bl. a. sin grund heri, naar man under træning søger at nedsætte fordøielsesarbeidet og hjertevirksomheden til et lavmaal ved koncentreret, let fordøielig føde og mindst muligt forbrug af vædske; drikker man blot nogle liter mere, end legemet trænger, bliver hjertet nødt til at pumpe sterkere end strengt paakrævet til skade for hjernearbeidet.

Som venteligt er maa alle legemets funktioner lide i ganske særlig grad ved hunger og sygdom i fordøielsesorganerne. Naar ikke den fornødne næring kan optages, mister legemet selve den kemiske energi, som det ellers omsætter i arbeide. Gjennem nøiagtige forsøg er det endvidere bragt paa det rene, hvorledes svækkende kræfter, som f. eks. sult og alkohol, især nedsætter læreevnen, medens de allerede før tilegnede kundskaber og færdigheder holder bedre stand. Overhovedet er det øvelsesevnen og udviklingsdygtigheden, som fortrinsvis tager skade ved legemlige svaghedstilstande.

Med alle disse forhold for øie bliver det igjen let at indse,

hvorledes løsgjængerens arbeidsfærdighed og læredygtighed nødvendigvis maa ligge nede, naar hans organer er syge af alkohol, syfilis, gonorrhoe m. v., saaledes som tilfældet pleier at være i større eller mindre grad. Jeg skal imidlertid ikke opholde mig længere ved denne side af sagen. Thi om end den nedbrudte helbred ofte gjør det vanskelig for løsgjængeren at komme paafode igjen ved egen hjælp, saa er det dermed ikke forklaret, hvorfor han fra først af kom ind paa det skjæve spor.

Delvis i samme lys bør man se sammenhængen mellem løsgjængeri og alkoholisme. Det staar vistnok fast, at drik er hovedaarsagen til de idelige tilbagefald i løsgjængeri, men naar alkoholen her leder til saa uvanlig skjæbnesvangre følger, saa maa arbeidslysten og arbeidsevnen formentlig have været ringe allerede paa forhaand. Den rene alkoholiske sindssvækkelse skal have naaet en meget høi grad, før den alene leder til virkelig varig arbeidsskyhed. Hvis der ikke stødte alkoholisme til, kunde antagelig de sværere former af løsgjængeri ofte forebygges; men selv under de bedste og tryggeste ydre forhold vil der altid blive tilbage en gruppe af mindreværdige abnorme, svækkede individer, som kun kan holdes til arbeide ved ydre ansporelse og opsigt.

Hvilke er da de oprindelige forudsætninger for vor arbeidslyst og arbeidsevne? Hertil maa svares: en sund, kraftig hjerne, som er blevet planmæssig opøvet i de yngre aar, medens udviklingsdygtigheden endnu var paa sin høide. Kunde man hindre sindssyge, epileptikere, alkoholikere og andre sindssvækkede personer i at forplante slegten og dernæst sætte alle forsømte børn i skole borte fra de slette hjems indflydelse, vilde man ogsaa have rammet løsgjængeriet i dets udspring.

Sættes igjen anlæggene ud af betragtning som oprindelige givne størrelser, bliver arbeidsevnen væsentlig at anskue som et produkt af øvelse eller træning. Er alle forhold iøvrigt lige, vil derfor et lands produktion være et tro speilbillede af den iver og omhu, hvormed ungdomsundervisningen ledes. Udføres det samme arbeide dag efter dag, tiltager, som bekjendt, udbyttet pr. tidsenhed stedse mere og mere. Ved en række additionsforsøg, som jeg personlig anstillede for nogle aar tilbage, steg antallet af additioner pr. halvtime fra 1007 til 3568 i løbet af ca. 6 uger ved en daglig «træningstid» af 5 kvarter. Men tiltrods for, at udbyttet saaledes flerdobledes med den tiltagende øvelse, blev træthedsvirkningerne snarere mindre efterhvert. Og ligedan stiller forholdet sig gjennemgaaende. Heraf kommer det, at fagarbeideren udretter det

mangedobbelte af nybegynderen uden dog at trættes saa meget som denne.

Med støtte i denne øvelsens lov kan det endvidere opstilles som et hovedsynspunkt, at den vidtdrevne træning i en enkelt retning bliver desto mere paakrævet, jo daarligere anlæggene er i og for sig. Følgelig bør der ikke spildes tid med at skaffe imbecille, sindssvækkede børn saakaldt almendannelse; tvertimod skal man allerede i meget tidlig alder dygtiggjøre dem til én bestemt færdighed. Det er den eneste forudsætning, hvorunder de vil kunne hævde sig i nutidens haarde eksistenskamp.

Lykkeligvis er nu den engang indvundne evelse af forholdsvis varig natur. Skydes der ind arbeidspauser paa dage eller uger, saa gaar vistnok det virtuosmæssig opdrevne, fineste *øvelsesfremskridt* hurtig tabt; men bortseet fra de første pausedage skrider *øvelsestabet* kun meget langsomt fremad. Hvad man engang grundig har lært, er i hovedsagen et eie for livet. Desuden lader gammel øvelse sig let opfriske.

En fremtrædende rolle i al arbeidsvirksomhed spiller tillige den *indre ansporelse*. Herved menes da den flygtige bedring af arbeidsevnen, som indtræder i løbet af den enkelte arbeidstørn, medens man driver dampen tilveirs og arbeider sig varm. Sætter man sig til at arbeide, gaar det, som alle ved, ofte tungt og trevent til at begynde med; først efterhvert, som man kommer sig ivei, gaar det lettere fra haanden. Men indtil saa sker, vil adspredende tanker let indfinde sig; foreløbig griber man sig ret som det er i at lade sindet vandre frit omkring, — kort sagt, man har endnu ikke rigtig samlet sig. Og før det lykkes at faa sindet fast indstillet i den nye retning, gaar arbeidet ogsaa uden synderlig interesse. Skal man over fra én virksomhed til en anden, bliver der desuden altid en overgangstid, hvor to interesser kjæmper om overtaget og gjensidig svækker hinanden. Særlig er det ved uventede afbrydelser let at iagttage, hvilket indre stræv det koster at faa interessen for det nye drevet frem.

Jo bedre et arbeide paa forhaand er indøvet, des hurtigere kommer imidlertid den indre ansporelse eller beredthed til arbeide istand. Saaledes kan man uden anstrengelse og i løbet af kort tid faa interessen samlet om det vante fagarbeide, medens det kræver lang tids møie at faa iveren op, naar der skal tages fat paa noget helt nyt og uvant. Saa mangfoldige krydsende indflydelser, som der gjør sig gjældende i sindet, kan nok denne regel let blive overskygget af sterkere kræfter; men forholdet ændres

ikke, fordi om man ikke altid øiner den enkelte kraft i de mange kræfters resultant.

Nu hører det paa den anden side med som et vanligt symptom af sindssvækkelse, at den indre ansporelse kræver længere tid end vanligt, og vedkommende personer har derfor gjennemgaaende mindre lyst til at gaa ivei med arbeide. De gruer hver morgen, naar de skal til, og først i dagens løb livner de op efterhaanden. Følgelig er det ogsaa i særlig grad paakrævet, at de aarene fremover gjør ansporelsen mindst mulig byrdefuld ved at holde sig til én og samme bestemte arbeidsvirksomhed. Hvad enten man tager hensyn til øvelsen eller ansporelsen, har fagarbeidet paa denne maade lige store og afgjørende fortrin. Skjæbnesvangert for den vordende løsgjænger er, som bekjendt, ogsaa ethvert forsøg paa at komme over i nye virksomhedsgrene. Ofte ender det med, at angjældende fra fagarbeider i videre forstand synker ned til at blive løsarbeider, og derfra til løsgjængeri er veien ikke mere lang.

I høi grad ansporende virker dernæst enhver henlæggelse af arbeider til faste tider, steder og situationer. Herved kommer nemlig organismen i vane med at indstille sig til bestemt arbeide paa klokkeslettet, og i og med dette er ogsaa arbeidslysten straks fremme. I de vante omgivelser melder der sig heller ingen adspredende tanker; meget mere vækkes der tillive en række forestillinger, som man netop i øieblikket har brug for. Af egen erfaring ved nok nogen hver, hvorledes iveren uvilkaarlig anspores, saasnart man træder ind i sit eget arbeidsværelse, medens det omvendt føles ligefrem vantriveligt at tage alvorlig fat under helt fremmede forhold. Hvor besværlig falder f. eks. ikke det literære aandsarbeide for den, der sidder paa et hotelværelse uden bøger eller arbeidsbord. Antagelig skyldes det ene og alene denne samme grund, naar gamle røgere føler sig saa inderlig sikre paa, at tobak ansporer til arbeide. Personlig kan jeg ganske sætte mig ind i løsgjængerens følesæt, naar han efter nogle dage finder det nye arbeide paa uvant klokkeslet i fremmede omgivelser saa uudholdelig kjedsommeligt, at han løber fra det hele.

Velkjendt er ogsaa den erfaring fra arbeidshusene, at folk, som arbeider flittig, saalænge de bevæger sig i anstaltens faste gjænge, skeier ud og intet gider, straks de sættes paa fri fod.

Ethvert forsøg i ny arbeidsgren eller paa nyt arbeidssted har saaledes altid sine særlige ulemper for gemyttet. Følgelig er det heller ikke andet, end hvad man maatte vente sig, naar saa mange tilbagefald i løsgjængeri allerede sker efter nogle faa dages forløb.

Af samme grund bliver det igjen en hovedopgave at støtte

løsgjængeren under denne besværlige tilvænning til nye vilkaar. Som praktisk forholdsregel foreslaar Hippel en udskrivning paa prøve fra arbeidshuset med ret til tilbagehentning, om angjældende ikke modtager eller holder ud ved det anviste arbeide.

Kunde man sætte disse folk et virkeligt maal for deres gjerning, vilde de sterkeste drivkræfter være sat igang. Men her er vanskelighederne noget nær uovervindelige. Til familiestiftelse f. eks. kan man af gode grunde ikke opfordre disse mindreværdige, sindssvækkede individer, der iøvrigt gjerne savner forældrebegreb. Nogen ærgjerrighed er det ligesaa vanskeligt at faa vakt tillive. Hvor det hører til befolkningens faste vaner at sætte i sparebank eller bygge egen stue, har løsgjængeriet vistnok vanskeligere for at brede sig.

Etwas muss der Mensch sein eigenes nennen.
Oder der Mensch wird morden und brennen!

Glæden ved at se bankbogen vokse kan ogsaa gjøre den imbecille til gjerrig sparemand; men mere end nogen forebyggende betydning har heller ikke dette sparesystem.

I et alkoholfrit, vindskibeligt samfund med god organisation af arbeidslivet vil det dog ihvertfald kun blive de meget sindssvækkede personer, som hengiver sig til fuldstændig lediggang.

Én ting kan tillige undlades, nemlig at arbeidshusene bliver betegnet som tvangsarbeidsanstalter. Man skal ikke i utrængsmaal berøve arbeidet dets værdi for følelseslivet.

Mod det indgroede løsgjængeri turde de landlige arbeidskolonier vistnok blive det fremtidige hovedmiddel; for at gjøre driften billig og muliggjøre klassificering bør de ogsaa bygges store. Dernæst maa det haves for øie, hvorledes det her *i hovedsagen* dreier sig om en forvaring af samfundets værste snyltere. Did faar man sende de betlere, som kan arbeide, og samtidig bør det socialt tænkende menneske principielt ophøre med *enhver planløs* almisseuddeling.

Sløvsind og løsgjængeri.

M. H., fattiglem, 72 aar, indkom sidste gang paa G. asyl 28de oktober 1899 og udskreves 11te juli 1905. De tidligere ophold samme-steds var fra 12te august 1864 til 29de august s. a., fra 2den september 1870 til 31te december 1871, fra 5te januar 1875 til 9de november 1876 og fra 2den november 1894 til 9de april 1895. Desuden *har* han været indlagt paa Eg, Trondhjems og Rosenbergs sinds-

sygeasyler. Ellers er den største tid medgaaet til omstreifning; dog har han ogsaa i aarevis hensiddet i fængsel og arbeidsanstalt eller paa fattiggaarde.

Om familien savnes oplysninger. I hans presteattest heder det, at han i skolen har vist en upaaklagelig opførsel, og at han i 1850 blev konfirmeret med temmelig god kristendomskundskab. 17 aar gammel kom han til en tobaksspinder i Larvik og var saa 1 aar hos en bager i samme by. Derefter reiste han til Horten, hvor han fik ansættelse ved verftet.

Fra 19-aarsalderen begyndte han at stjæle; men det dreiede sig mest blot om smaasummer og lidet værdifulde gjenstande. Paa grund af tyveriernes hyppighed blev han alligevel dømt til $5^1/_2$ aars ophold paa bodsfængslet og tugthuset. Paa det sidste sted «teede han sig gjentagne gange som sindssyg paa en saadan maade, at inspektøren ikke kunde tro, at han simulerede sindssygdom». En tid var han ogsaa i en arbeidsanstalt; her afgav han efter et undvigelsesforsøg en saa underlig forklaring, at der blev fattet formodning om, at han ikke var i en ganske normal tilstand.

I 1860 blev han for indbrudstyveri paa Hønefos dømt til 6 aars og 6 maaneders slaveri; den hele sag synes dengang at have dreiet sig om rene ubetydeligheder. Under arrestopholdet paa Hønefos «viste han sig ogsaa en tid fjollet, dog saaledes at saavel arrestforvarer som læge ansaa det for forstillelse».

Fra Akershus landsfængsel indlagdes han den 12te august 1864 som sindssyg paa G. asyl. Han var i mars 1864 blevet stille, taus og modstræbende; samtidig havde han, som det heder, «et opmerksomt, listigt udtryk». Nogle dage senere brød det løs med uro og forvirring; han miskjendte omgivelserne og svarede ikke paa tiltale, men «lo haanligt». I midten af mai indtraadte nogen bedring, men lige efter maatte han atter isoleres i celle. Ved indkomsten paa asylet svarede han forvirret paa spørgsmaal og gjentog uafladelig: «Jeg skal paa Flækberge, di gjør vel inte saa, at jeg skal dø?» Nogle uger senere var han ved samling, og diagnosen blev gjort op til mani. Han udgik helbredet allerede den 29de august s. a. (utvilsomt har det dreiet sig om en langsomt fremadskridende dementia med uroanfald).

Under det senere ophold paa Akershus indtil 29de mai 1868 synes han ikke at have frembudt noget usedvanligt.

Samme aar, som han løslodes, blev han i Trondhjems amt tiltalt for hestetyveri og som sindssyg indlagt paa Trondhjems asyl. Efter kort tid blev han udskrevet, og man har øiensynlig ogsaa denne gang næret mistanke om simulation.

I 1869 var han paany under tiltale for tyveri, men frifandtes som sindssyg.

I 1870 blev han efter et tyveri i Fredrikshald indlagt paa G. asyl til observation. Særlig er det ved denne anledning bemerket om ham, at han lo fjollet og svarede forkjert paa spørgsmaal. Man fandt ham ogsaa sindssyg og herom blev der afgivet erklæring. Den 3die december 1870 anføres: «Nægter at arbeide, forlanger dagløn». 31te december 1871: «. . . har i det hele vist sig vekslende, idet han periodevis har arbei-

det flittig og ordentlig; til andre tider har han været tvær, modvillig og ubehagelig». Han var undveget 6te s. m.

Da han i 1875 indkom paany under diagnosen dementia efter et tyveri paa Kongsvinger, var der næsten intet svar at faa af ham, da han altid kun snakkede om uvedkommende ting. 21de august 1875 heder det: «tilstaaes en ½ fl. øl, da han ellers ei vil arbeide». Senere tog han sig lidt til, men var fordringsfuld af væsen. Udgik uhelbredet 9de november 1876.

I 1880-aarene vides han at være behandlet paa Eg asyl ved Kristianssand. Sandsynligvis har han paa den tid streifet om i de sydlige landsdele.

Da han i 1894 efter megen omstreifning atter blev indlagt paa G. asyl, led han af forfølgelses- og storhedsforestillinger, udgav sig for præsident og vilde reformere samfundet. Lige i forveien var han blevet arresteret for drukkenskab og voldsomhed mod politiet. 9de april 1895 er anført: «Han har gaaet ordentlig og rolig i B (asylets afdeling for rolige syge) og har hjulpet til med arbeide; han taler ogsaa mindre om sin præsidentværdighed og slaar det hele bort i spøg, naar man berører det. Udgaar bedret.»

Ved indkomsten den 28de oktober 1899 oplyses, «at han for 3 aar siden paadrog sig gonorrhoe. Han har i den senere tid været farlig for den offentlige sikkerhed, idet han har kastet sten paa folk og undsagt flere paa livet»; angiver, at han er præsident og har magt over alle, baade fyrster og konger.

Senerehen har han holdt sig adskillig sløv og lidet foretagsom. Han hjælper blot til med lidt rengjøring, men sidder ellers mest for sig selv med foldede hænder, beder høit og synger. Lige til det sidste har han bevaret en viss færdighed i at skrive digte. De gaar altid paa samme versemaal, er meget fattige paa indhold og skrives med gotiske trykbogstaver. Han siger nu, at han er glemsk, og at han har lidet at huske tilbage til, da han mest har «forgaat sig mod den borgerlige orden». Vrangforestillingerne synes at være traadt tilbage.

12te forelæsning.

Prostitution.

Ved prostitution forstaaes erhvervsmæssig utugt. Ligesom betleriet falder denne levevei ind under begrebet af løsgjængeri.

I vanlig sprogbrug tænker man vel nærmest ved utugt paa de forskjellige illegitime kjønsforhold; men denne *manglende legalitet* er dog et rent udvortes kjendemerke. Fra etisk standpunkt lader *begrebet utugt* sig nøiere definere som en tilfredsstillelse af kjøns-

driften paa større værdiers bekostning. Utugtighedens grad vil saa igjen afhænge af, hvor store værdier der bliver ofret. Ved en saadan bedømmelse rammes imidlertid ogsaa mangt et legalt kjønsforhold.

Prostitution i etisk-psykologisk mening betyder dernæst, at den sexuelle akt er et middel til at opnaa materielle, økonomiske goder. Det stemmer med denne betragtningsmaade at betegne kvinder som prostituerede, naar de giver sig hen til mænd af lyst til at glimre og øve indflydelse eller for at blive skjænket smukke toiletter, theaterbilletter o. l. Den samme betegnelse passer i grunden ogsaa paa egteviede hustruer, som opfylder den egteskabelige pligt alene for at faa hul paa mændenes pengepung.

Imidlertid vil der her alene blive taget hensyn til de grovere former af prostitution, hvor den sexuelle akt staar tilfals for høistbydende, og hvor dette salg finder sted sedvansmæssig.

Paa den anden side har det intet med prostitution at gjøre, naar kjønsdriften tilfredsstilles for sin egen skyld. Hos mange prostituerede viser det sexuelle behov sig endog snarere nedsat; trods al raahed i udtalelser er blot de færreste af dem udpræget libidinøse. Især pleier den saakaldte *kontrektationsdrift* at være mangelfuldt udviklet. Det menneske maa helst ikke føle sterk tiltrækning til nogen, som skal kunne nænne at give sig hen til hvemsomhelst. Gjensidige homosexuelle tilbøieligheder (amor lesbicus) mellem prostituerede ser man ofte; andre nærer oprigtig kjærlighed til sin «Zuhälter». Men i forholdet til kunderne spiller der næsten aldrig ind noget drag af lidenskab.

Skal prostitutionen kunne trives, maa der i samfundet findes megen kjønstrang, der kun kan tilfredsstilles paa utugtig vis. Ungkarlsvæsen og sene egteskaber er derfor en hovedaarsag.

Under primitive forhold har de to kjøn endnu let for at finde hinanden, naar den sexuelle trang melder sig. Paa den vis faar den kvindelige kjønsydelse heller ingen nævneværdig salgsværdi. Til gjengjæld synes prostitutionen at være fast knyttet til de høiere kultursamfund med deres sterkere vern om de vordende hustruers renhed.

Man har med urette talt om prostitution i forbindelse med den ældgamle barbariske skik, at egtefællen overlod hustruen til den veifarende ven (die gastfreundliche Prostitution). Med bedre føie bærer *tempelprostitutionen* sit navn; hos grækere og fønikere skal Venus- og Astartetemplernes kvindebetjening have været tilfals for de besøgende.

En *borgerlig prostitution* i moderne forstand blev indført i de

græske byer gjennem Solon. Han prises besynderlig nok i den anledning som folkets velgjører. I oldtidens kultursamfund spillede prostitutionen overhovedet en meget fremskudt rolle, uden at der blev gjort meget for at raade bod derpaa. Langt større kraftanstrengelse har de kristne samfund udfoldet; men de har alligevel stadig maattet taale uvæsenet. Bekjendt er især de rigorøse straffe, som blev anvendt af Ludvig den hellige og Marie Therese — angivelig til ingen nytte. Senerehen opgav man alle forbud mod prostitutionen som ørkesløse for isteden at gaa igang med en *reglementering* af trafiken. Først i nyere tid er hovedvegten blevet lagt paa den rent *sanitære kontrol*. Nu regnes der vel i almindelighed med prostitutionen som et inden visse grænser uundgaaeligt onde, der vanskelig lader sig bekjæmpe ved direkte lovforholdsregler. Derimod søger den moderne lovgivning at gaa saa meget haardere i rette med de to bifænomener, kobleriet og alfonsuvæsenet (das Zuhälterthum).

Naar bortsees fra særlige forhold i verdensstæderne, gives der praktisk talt kun kvindelig prostitution. Man kan sikkerlig gaa ud fra, at mandlige løsgjængere med fornøielse vilde drive handel med sit legeme; men der findes øiensynlig intet videre marked for den vare, uden forsaavidt som at enkelte mænd søger tilfredsstillelse for sine perverse, homosexuelle drifter. At kvinder tilkjøber sig sexuel omgang hører til sjeldenhederne.

Til forstaaelse af prostitutionens natur maa man gjøre sig det klart, hvorledes den mandlige og kvindelige sexualitet er af høist forskjellig slags. Den mandlige drift bestaar for en væsentlig del i, hvad tyskerne betegner som «Detumescenstrieb», d. v. s. en trang til ophævelse af den lokale sexuelle spænding. Dette forhold beror igjen paa sædblærernes fyldning og leder ved sexuel abstinens til pollutioner; noget tilsvarende findes i høiden kun antydningsvis hos kvindekjønnet. Omvendt er her den erotiske *Kontrektationstrieb* (forelskelse) sterkere og renere udviklet. Der gjør sig overhovedet hos kvinderne gjældende et livligere *begjær efter tilnærmelser* baade af psykisk og fysisk art, som det slaar ud i sjælelig dragelse, kjælenhed, haandtryk, kys og omfavnelser. Man tænke blot paa den forskjellige optræden, naar to venner og naar to veninder mødes. Især gaar den uberørte piges erotiske længsler næsten udelukkende ud paa at komme i en elsket persons nærhed, føle hans haandtryk, høre hans stemme, se hans ansigt, tilegne sig hans tanker osv. (se den klassiske skildring af «kontrektation» i «Faust»: «Meine Ruh ist hin . . . . .»). Der kræves som regel en langvarig sexuel tilvænning, om der ogsaa hos kvinder skal melde sig et

lignende spontant behov som ved den mandlige detumescensdrift. Ofte er kjønsdriften i snevrere forstand endog sterkere udtalt hos kvinder over den kjønsmodne alder, end hos unge piger. I modsætning hertil virker atter de moderlige funktioner til at nedsætte det sexuelle begjær. Iøvrigt er ogsaa den fuldstændige sexuelle koldsindighed ret almindelig indenfor den kvindelige verden.

Mænd er saaledes mere sexuelle end kvinder, medens disse har et sterkere og mere jevnt vedvarende erotisk behov i videre betydning. Dog gives der nok mandhaftige kvinder og kvindeagtige mænd, hvor disse modsætninger udviskes. Derhos vil man kunne paatræffe en sterkere libidinøsitet hos kvinder, som gjennem et langt sexuelt liv har unddraget sig alle moderfunktioner. I det store og hele tør det imidlertid siges om den normale kvindelige kjønsdrift, at den under gunstige ydre forhold forholdsvis let lader sig modstaa.

Prostitutionens oprindelige aarsag bliver følgelig at søge i den mandlige detumescensdrift. Ved denne faar igjen det kvindelige legeme høi salgsværdi, hvad de forlystelsessyge og arbeidssky kvinder ved at benytte sig af.

I hovedtrækkene hører de prostituerede nemlig til samme type som løsgjængerne og vaneforbryderne. Det dreier sig for det meste om mindreværdige personer, som fra barnsben af har vist tegn paa imbecillitet eller hysteri, og for hvem et liv i lediggang, fornøielse og smukt antræk er det, som huer mest.

Medens nu hysterikerne gjerne ved at udnytte de bedste erhvervskilder inden faget, falder de kummerligste roller — som rimeligt kan være — paa de svagest begavede imbecille. Høiere i psykisk forstand staar naturligvis igjen de «*leiligheds-prostituerede*», som i storbyerne driver denne slags haandtering som bierhverv.

Indenfor den *antropologiske skole* turde man imidlertid have lagt altfor ensidig vegt paa disse medfødte, indre vilkaar for prostitutionen. Det er en given sag, at slet eksempel i barneaarene under elendige boligforhold maa afstumpe følelsen for det æreløse ved denne levevei, og mangelfuld opøvelse af evnerne befordrer naturligvis ogsaa hanget til løsgjængeri. I beruselse kan det første skjæbnesvangre skridt blive taget. Ligesaa selvindlysende er det, at en kvinde kommer lettere til at drive handel med sit legeme, naar hun ikke ser nogen anden udvei til de eftertragtede goder. Den rige tøs kan skaffe sig fine hatte, theaterbilletter, glimrende omgang, flot og dovent liv m. v. paa ulige nemmere vis.

Til gjengjæld færdes den *sociale skole* utvilsomt paa vildspor, naar den fortrinsvis ser paa de prostituerede som ofre for sam-

fundets uretfærdighed. At tale om ærbare piger, som sælger sig for ikke at forkomme i nød og elendighed, hører intetsteds hjemme. I storbyerne kan der nok findes dem, som driver leiligheds-prostitution for at bedre sine elendige lønsvilkaar; men det er allerede betænkeligt, naar de ikke heller søger andet erhverv paa steder, hvor man lønner bedre. Ingen, der har kjendskab til hjemlige forhold, vil f. eks. paastaa, at ikke ethvert nogenlunde intellektuelt og moralsk udstyret kvindemenneske skulde kunne finde sig en anstændig levevei. Blandt 462 prostituerede fandt Ströhmberg[1] kun én gang nød anført som aarsag, og den anførsel viste sig ogsaa ved nærmere undersøgelse som ganske løgnagtig. 175 af disse 462 gadetøser var desuden tyve, og kun faa drev ærligt arbeide ved siden af. Behrend[1] fandt endog, at 5.3 pct. af de prostituerede boede hjemme hos nogenlunde velstillede forældre.

Stort set maa man nok give Lombroso ret, naar han omhandler prostitutionen som et sidestykke til — et *ækvivalent* for — løsgjængeriet og vaneforbrydelsen[2]. Men der bør ikke lægges mere ind i denne synsmaade, end at de prostituerede ansees som mindreværdige personer, der skyr det ærlige arbeide og derfor vælger utugtshandelen som den letteste udvei til et lediggjængerliv; det udelukker ikke, at de samme personer ogsaa betler og stjæler, hvis forholdene indbyder dertil. Desuden kan leveveien som saadan give anledning til lovovertrædelser af forskjellig art.

Vigtigere end nød og elendighed er alle de sociale kræfter, som antænder den mandlige detumescensdrift og hindrer dens tilfredsstillelse ad ærbar vei. Det er paa disse felter, at prostitutionen virkelig kan bekjæmpes med udsigt til held. Følgende synes mig at være hovedpunkter:

1) Gjennem usedelige billeder, bøger, avertissementer, sceniske fremstillinger m. v. er der ypperlig anledning til at tjene penge paa de sexuelle lidenskaber. Hvor der ikke nedlægges lovforbud mod denne pornografiske trafik, vil hver ny opvoksende generation gjennemsyres af sexuelle forestillinger allerede i meget ung alder. Men virkningen heraf maa igjen blive et for tidlig vakt kjønsbegjær og en dermed følgende nedsat evne til at byde modstand fremover i ungdomsaarene. Heldigvis lader det sig vel gjøre at ramme denne nederdrægtige pengespekulation i de menneskelige drifter uden at komme den literære og kunstneriske ytringsfrihed for nær. Gjennemgaaende har ogsaa det norske samfund forstaaet

[1] Cit. efter *Aschaffenburg*, s. 76—77.

[2] *Lombroso* und *Ferrero:* «Das Weib als Verbrecherin und Prostituierte».

at hævde en skjønsom holdning i disse anliggender. Saa firkantet har man ikke opfattet frihedens begreb, at man har villet indrømme sjofelister ret til at ernære sig ved at tvinge sexuelle pirringsmidler ind paa hvemsomhelst.

2) Af kræfter, som hemmer detumescensdriften, er blufærdighedsinstinktet og forelskelsen blandt de sterkeste. Ungdom skulde være forskaanet for sexuel passiar og sexuelle lokkemidler, medens det omvendt kun er af det gode, naar de to kjøn pleier fri omgang i dannede former. Ofte hænder det ganske vist derved, at kontrektationsdriften anspores; men denne kan lettere holdes i tømme, ifald den gode tone blot ikke tillader nogen slags intimere tilnærmelser. En paa sæt og vis utilfredsstillet kontrektationsdrift — d. v. s. en forelskelse paa anstændig afstand — er til og med et ypperligt middel til at holde detumescensdriften nede i de første ungdomsaar. Senere kan igjen fornuftgrunde bedre overtage denne rolle. Hermed hænger det videre sammen, at mændenes kjønstrang fortrinsvis arter sig som ren detumescensdrift ved manglende adgang til fængslende ærbart kvindeselskab.

3) Smaa og middelstore mængder alkohol virker kraftig ansporende paa detumescensdriften. Ved 200 veneriske infektioner kunde Forel[1] paavise, at der i 75 pct. af samtlige tilfælde var gaaet en ikke ubetydelig alkoholnydelse iforveien. Øiensynlig virker her to omstændigheder i fællesskab, idet alkohol paa en gang ægger det sexuelle begjær og øger uforsigtigheden ligeoverfor smittefaren. Fra ungdomsselskaber burde alkohol være fuldstændig banlyst.

4) Naar man lever op uden adgang til sport og frit liv ude i naturen, svækkes helbreden, og opmerksomheden bliver let rettet indad mod de legemlige funktioner. Forkjælede, nøie passede, nervesvage stuebørn lægger tidlig merke til de sexuelle fornemmelser, medens uvorne, freidige gutter mindre agter derpaa.

5) Fremdeles vokser detumescensdriften, naar der jevnlig gives efter for den. Ved sexuel abstinens bliver dette begjær til gjengjæld afsvækket, saa det med tiden falder mere og mere let at staa imod. Dertil kommer, at *alle tilskyndelser hemmes i sit udspring, naar de ved sin fremdukken i bevidstheden mødes med bestemt afvisning.* Det kategoriske imperativ «du skal ikke!» er i dette fald den bedste hjælper. Ligesom afholdsforsættet dræber alkoholbegjæret ved at kaste alkoholforestillingerne paa porten, saaledes kan ogsaa det indre coelibatsløfte tøile kjønstrangen. Mest er det

[1] *A. Forel:* «Die sexuelle Frage», s. 322.

om at gjøre. at der paa disse felter ikke vises maadehold, men at standpunkterne hævdes uafkortet. Alene det. som i min overbevisning bedømmes som ret og slet *umuligt* for mig, er ikke længere gjenstand for min attraa. Er man beredt til at vende venstre kind til ved slag paa det høire. kan hevnlyst aldrig mere faa magt over sindet. Naar de sindssyges pleiere *under ingen omstændighed* maa anvende tvangsmidler. føler de heller ingen pirring i næverne til at gaa haardhændt frem osv. Men ved smaa undtagelser i ny og næ slippes atter dæmonerne løs.

Værst er det, om man lytter til den falske lære, at detumescensdriften under normale vilkaar skulde være uimodstaaelig. Selv om ogsaa det livsvarige coelibat kan svække hjerneenergien og stundom volde sygdom, saa stiller dog forholdet sig ganske anderledes, saalænge legemet endnu er i udvikling.

6) At sene egteskaber og pengegiftermaal holder liv i prostitutionen, er en ligetil sag, som kun skal peges paa her. Vil ikke kvinderne nøie sig med beskedne kaar og tage en haard tørn i de første aar af egteskabet, kommer de tidt nok til at maatte trækkes med inficerede og utro gemaler. Prostitutionen og mammonismen staar ikke til at skille ad[1].

At gjøre prostitutionen som saadan strafbar, kan der ikke godt blive tale om. Er derimod den prostituerede ikke istand til at godtgjøre, at hun har nogen anden levevei ved siden, som sikrer hende nødtørftigt udkomme, bør myndighederne have adgang til at behandle hende som løsgjængerske, hvis hendes optræden og forhold iøvrigt gjør et saadant skridt paakrævet. Vil hun paa ingen maade følge politiets anvisninger, og udsætter hun sin kundekreds for nogen særegen stor smittefare, er hendes rette plads paa arbeidsanstalten — om fornødent for bestandig. For tiden er 6 maaneder maximum, medens den endnu ikke i kraft traadte «lov om løsgjængeri, betleri og drukkenskab» har sat en høieste tid af 3 aar resp. i gjentagelsestilfælde af 6 aar. I straffelovens §§ 212 og 378 indeholdes dernæst bestemmelser om straf for dem, som offentlig krænker ærbarheden ved utugtig adfærd i handling eller ord, eller som indbyder til utugt ved ord, tegn eller uanstændig opførsel paa offentligt sted.

Hvor vidt man skal udstrække den sanitære kontrol med de prostituerede, afhænger tildels af det enkelte samfunds moralske

[1] Udmerket er denne sammenhæng behandlet i *Forels* indgaaende arbeide: «Die sexuelle Frage».

udviklingstrin. I storbyer med regelmæssige visitationer af de «*indskrevne*» gadetøser viser det sig gjerne, at det kun bliver et lidet faatal, som man faar tag paa. I Berlin staar f. eks. ca. 3 000 under politiopsigt, medens antallet af samtlige prostituerede anslaaes til ikke mindre end 40—50 000[1]. Selv om nu ogsaa de 5—10 pct., som underkastes visitation, driver sin forretning med størst ihærdighed og paa denne maade betegner den største smittefare, vil naturligvis den sanitære kontrol i sin helhed blive overmaade mangelfuld under saadanne omstændigheder. Mange mener derfor, at man ligesaa godt kan afstaa fra disse lægeundersøgelser, som jo i flere henseender forarger den offentlige mening. *Abolitionisterne* har ogsaa hos os formaaet at drive denne synsmaade igjennem. I 1888 blev de offentlige visitationer sløifet, uden at man har sporet nogen tilvekst af veneriske sygdomme. Rigtignok tog syfilis betydelig til i antal i Kristiania under «jobbetiden» — aarene før 1899 — men senere har den igjen taget sterkt af i de magre aar — takket være fremforalt det ringere alkoholforbrug. Fra kyndigt, samvittighedsfuldt lægehold fremhæves alligevel det ønskelige i, at der maatte blive adgang for politiet til at sætte *leilighedsvise* undersøgelser igang under visse bestemte forudsætninger. Man kunde hertil anvende kvindelige læger, og det kan ikke skjønnes, hvorfor der i og for sig skulde være noget at indvende mod, at samfundet paa dette, som paa andre felter, søger at opspore og verge sig mod smitsomme sygdomme.

I kampen mod de veneriske infektioner nærer man nuomstunder størst tiltro til det planmæssige oplysningsarbeide. Det var jo at vente, at folk vilde tage sig bedre ivare for saadan smitte, naar det stod klart for dem, hvor befængte alle prostituerede pleier at være med gonorrhoe og syfilis[2].

Dernæst lægger man vind paa at bringe saavidt mange af de veneriske syge som muligt under tidlig lægebehandling. I Kristiania er der til det øiemed aabnet adgang til at faa kjønssygdomme behandlet poliklinisk uden betaling. Omvendt har det sine betænkeligheder at stille for store krav til disse patienter — det leder i regelen blot til, at de unddrager sig de nødvendige kurforholdsregler, søger kvaksalvere og anstifter større ulykker end ellers.

Paa den sexuelle etiks omraade trænges ogsaa nogen omvurdering af værdierne. Tidt nok bliver der stillet grusomme krav,

[1] *Aschaffenburg*, s. 76.

[2] *Erik Pontoppidan:* «Kjønssygdommenes betydning og forebyggelse».

som naar det fordres af kvinder, at de skal fortsætte det egteskabelige samliv med alkoholsyge mænd, trods den nærliggende fare for at føde epileptikere, forbrydere, idioter eller andre svæklinger. Heller ikke tillader i regelen den gode tone, at en mand skiller sig fra sin hysteriske kone, om han end mister al sin hjertefred og sindsligevegt under hendes braak og «trollete» opførsel. Til vederlag bliver der i mange kredse snarere seet gjennem øinemed, om nogen søger sin trøst i prostitutionen. Paa disse enemerker, hvor livets fleste tragedier udspilles, bør mennesker selvfølgelig færdes varligt om hverandre og se til alle kanter, før de dømmer. Man turde alligevel kunne blive enig om, at prostitutionen hører til det laveste i livet, som det er mennesket mest uværdigt at benytte sig af. Ligeledes staar det fast, at pligten mod afkommet veier med særlig tyngde. Men det enkelte menneske har ved siden heraf en naturlig ret til erotisk kjærlighed, naar andre værdier ikke krænkes derved. Heldigvis pleier egtefæller at holde saa meget inderligere af hinanden, jo mere de ved selvtugt og kjærlig handling opøver sig dertil. Det sunde, viljekraftige menneske kan i vid udstrækning verne om sine oprindelige følelser, saa at ingen ny lidenskab forjager dem. Dog kræves hertil i alle fald nogen grad af gjensidig godvilje, og lovene bør ikke stænge adgangen til skilsmisse fra saadanne vitterlige koneeller mandeplagere, som ikke forbedrer sig inden rimelig tid.

13de forelæsning.

Forbrydelse.

Med forbrydelse i juridisk forstand menes en forsætlig eller uagtsom lovovertrædelse, som kan regnes en handlende person til skyld. Begrebet veksler følgelig i omfang med ethvert nyt straffebud, som kommer til, og ethvert gammelt, der bliver ophævet. Vor interesse er dog i denne sammenhæng fortrinsvis knyttet til det udtalte forbryderiske hang.

Under omtalen af løsgjængeriet og den alkoholiske sindssvækkelse blev der, som De vil erindre, gjort forsøg paa at snevre ind forbrydelsens omraade ud fra det grundsyn, at hver især af de *store* samfundssygdomme burde behandles paa sin egen vis. Men

selv efter en saadan begrænsning danner ikke forbrydelsen nogen naturlig, særpræget gruppe af menneskelige handlinger. De uagtsomme lovovertrædelser og lettere forseelser mangler jo mangen gang al dybere sammenhæng med den individuelle karakter, og de politiske forbrydelser kan endog være udslag af høisindet offervillighed. I det hele bliver det til vort øiemed nødvendigt at se bort fra den lovovertrædelse, som ikke skyldes nogen vilje til at skade berettigede værdier. Tilovers bliver saa den *egentlige* forbrydelse i kraft af de mere udprægede asociale motiver.

To væsentlige modsætninger maa der atter regnes med i denne forbindelse, eftersom den retsstridige selvhævdelse kan være et øiebliks verk eller et udtryk for sindelaget.

I første fald har samfundet tydeligvis ingen grund til at frygte for gjentagelser. Maa der ikke destomindre anvendes straf for at hævde lovens autoritet, sker da dette *i forhold til lovovertræderen* ene og alene i gjengjældende hensigt — *quia peccatum est.*

Det asociale sindelag betyder derimod, at man har for sig en egte forbryder, mod hvem der bør træffes sikkerhedsforholdsregler. Opdragelse, veiledning eller forvaring kommer her i betragtning som de væsentlige *forebyggende* midler.

Naar samfundet opstiller straffetrusler, stikker der selvfølgelig ogsaa deri et præventivt formaal, nemlig at danne en almindelig modvegt ligeoverfor de asociale motiver. Kan straf paa den anden side undlades, uden at berettigede værdier bliver sat i fare, bør saa altid ske. Under visse ydre og indre vilkaar turde det nok kunne hænde de fleste mennesker engang i livet, at et fremstormende asocialt motiv gik af med seiren, især ved forenet virkning af alkohol og lidenskab. Først ved en sedvansmæssig overvegt af de asociale motiver har man i det hele ret til at tale om forbrydernatur. Kun i denne stikker der igjen nogen væsentlig fare for samfundet, og dette bør følgelig i sin straffende holdning lægge meget mere vegt paa forbryderens karakter end paa lovovertrædelsen som saadan. Denne retning har ogsaa udviklingen taget i senere tid. Medens man f. eks. nu gjør langt større forskjel end før mellem forsæt og uagtsomhed, kan der spores en ligesaa udtalt tilbøielighed til at udviske modsætningen mellem forsøg og fuldbyrdet handling. Et udtryk for samme strømning er den tiltagende interesse for kriminal-antropologi. Færre og færre bliver overhovedet de dommere, som holder sig til det nøgne gjerningsindhold.

Gives der nu nogen egentlig forbryder-karakter?

Saavidt jeg har kunnet erfare, raader der enighed om at betegne flerheden af forbrydere som mindreværdige saavel i fysisk som

psykisk henseende. Men naar det er blevet hævdet fra den antropologiske skoles mænd, og særlig fra Lombroso, at den typiske forbryder — *homo delinqvens* — skulde frembyde ikke blot sjælelige, men ogsaa legemlige kjendetegn af særegen art, saa har denne opfatning ikke vist sig holdbar. Ganske vist finder man legemlige degenerationstegn, som tilbageløbende pande, spids ansigtsvinkel, fremskudt overkjæve, hvælvet gane m. v., noget hyppigere hos forbrydere end hos ærlige, normale individer; men herpaa lader intet sig bygge. De fleste forbrydere savner nemlig disse merker, og en række fortræffelige personer besidder dem i udpræget grad. Heller ikke viser forbryderen nogen psykisk eiendommelighed, som man ikke ogsaa kan træffe hos andre mindreværdige individer.

Derimod har Lombroso utvilsomt ret, naar han betegner den typiske forbryder som moralsk imbecil, d. v. s. mangelfuldt udviklet i retning af altruistiske, etiske kontrolforestillinger.

Vanskeligere er det allerede at afgjøre, om denne stansede udvikling væsentlig skyldes medfødte betingelser, eller hvorvidt det snarere skulde være anlæggene, som ikke kom til at blive opøvet i de yngste aar.

I retning af den første synsmaade peger allerede det store antal af sindssyge, epileptiske og drikfældige forældre hos forbrydere. Slaar man sammen de statistiske anførsler hos Sichart, Marro og Penta[1] fra ialt 2 781 forbrydere, fremgaar det, hvorledes der blandt forældrene var 21.8 pct. forbrydere, 12.4 pct. sindssyge, 4.1 pct. epileptikere og 30.7 pct. alkoholister. At der her nødvendigvis har maattet foreligge et fra fødselen mindreværdigt afkom turde være umiddelbart indlysende.

For arvelighedens store betydning taler dernæst erfaringerne fra de mindreaarige forbrydere. Selv en saa ivrig modstander af Lombroso som Baer[2] maa medgive dette. Blandt 22 mordere og drabsmænd i alderen fra 14—18 aar fandt han saaledes, at 3 var aandssvage fra fødselen, 4 epileptiske, 3 psykisk defekte og kun 12 friske; 5 af disse sidste havde imidlertid havt forbigaaende tungsindsanfald med selvmordsforsøg. «Er disse tal» — tilføier Baer — «et bevis paa, at antallet af psykisk defekte og abnorme personer er overmaade stort hos vore unge forbrydere (ca. 50 pct.), saa kan man ogsaa hos de fleste af dem paavise talrige tegn paa psykisk degeneration . . . . Trods forholdsvis tilstrækkelig intelligens viser mange af vore unge forbrydere en ringe udholdenhed

[1] *Aschaffenburg:* «Das Verbrechen und seine Bekämpfung», s. 102.

[2] «Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik», dr. *H. Gross*. b., 2—3 h. «Über jugendliche Mörder und Todtschläger», *A. Baer*, s. 163.

af tænkeevnen og mangel paa opmerksomhed, hvorfor de ogsaa hyppig har siddet igjen paa skolen. Omend tildels i besiddelse af ganske gode anlæg for tekniske og endog for kunstneriske haandteringer, eier de dog mindre tænkeevne og dømmekraft end gjennemsnitspersoner fra samme aldersklasse og sociale stilling . . . . En særlig udtalt mangel viser mange unge forbrydere og særlig ogsaa vore unge mordere med hensyn til viljestyrke og viljeevne . . . Overmaade skjævt er gemyts- og følelseslivet hos vore unge forbrydere . . . . hos 14 af vore unge mordere har der aldrig vist sig nogen virkelig anger over gjerningen . . . .»

Baer antyder imidlertid samtidig, hvorledes denne mangel paa anger «i enkelte tilfælde» er en følge af selve gjerningen, som forhærder og forstener gemyttet. Dertil lægger han langt større vegt paa de ydre aarsager, end den antropologiske skole pleier at gjøre. «Hos en del af disse svære forbrydere» — tilføier han — «skorter det paa al moralsk følelse, men denne brist skyldes ofte nok en slet og ret mangel paa opdragelse og dernæst det daarlige eksempel fra omgivelserne. Foruden mange arvede og medfødte organisationsfeil erhverves der nemlig inden forbryderklasserne megen skjævhed og ufuldkommenhed ved omgivelsernes indflydelse. Produktet af disse indvirkninger er nu atter forbryderen, ligesom mange ikke-forbrydere fra de nedre folkelag bærer stemplet af mindreværdighed. Legemlige feil opstaar hyppig i disse klasser ved mangelfuld ernæring, sundhedsskadelig levemaade og tidlig overanstrengelse. Raahed i følelseslivet, ufølsomhed ligeoverfor andres lidelser, afstumpning af gemyttet og sedelig forkommenhed bliver saaledes i stor udstrækning næret ved eksempel og tilvænning. Af vore unge forbrydere havde blot de 2 nydt en bedre opdragelse; hos 9 havde den været slet og hos 11 mangelfuld. 8 var forældreløse, og kun 9 havde gaaet mere regelmæssig paa folkeskole. 11 hørte hjemme i meget fattige familieforhold og maatte allerede fra tidligste alder bidrage til familiens underhold. Og endelig var 10 opvokset i storbyernes gader, udsat for al deres fristelse . . . . Virkelig anger, sjælslidelse, selverkjendelse og samvittighedsnag viser kun faa af vore unge mordere, og mest saadanne, som stammer fra landlige forhold . . . .» Kun i 3 af disse 22 tilfælde næres der haab om, at vedkommende senerehen skal holde fast ved en ordnet livsførsel.

Skjønt nu Baer lægger denne sterke vegt paa de proletariske livsforhold, og uagtet han ingenlunde vil anerkjende læren om den fødte forbryder, indrømmer han altsaa ikke destomindre, at der hos

50 pct. af hans unge mordere forelaa en aandelig abnormitet eller svækkelse fra tidligste tid af.

Personlig skulde jeg endog mene, at Baer i nogen grad er tilbøielig til at overdrive de ydre vilkaars indflydelse. Man maa jo nemlig ikke glemme, hvorledes det gjennemgaaende er de mindreværdige og sindssvækkede individer, som efterhvert synker ned i proletariatet, og denne omstændighed vil igjen nødvendigvis ytre sig som mindre gode anlæg hos proletariatets børn. Men tages der ikke hensyn hertil, vil der øiensynlig blive lagt større vegt paa de ydre betingelser, end rigtigt er. Af samme grund stiller det sig tvilsomt, om flerheden af forsømte børn vil kunne hæves til nogen virkelig helværdig livsførsel ved tidlig at fjernes fra hjemmene. Noget helt andet er det, at hvad der overhovedet lader sig udrette til forebyggelse af forbrydelse, opnaaes i første række ved opdragelse af vanstelt ungdom. Thi selv om anlæggene er mindreværdige, vil det ikke dermed være udelukket, at evnerne kan opøves i aarenes løb, saavidt som det trænges til en social livsførsel [1].

Naar vore offentlige og frivillige hjem for unge lovovertrædere og forsømt ungdom har faaet virke gjennem aarrækker, vil der maaske herfra kunne hentes sikrere erfaring om, hvorvidt forbrydelsen mest beror paa arv eller vanstel. Fra tilsvarende anstalter i England har man rigtignok længe havt gode efterretninger, og man har heri villet se et bevis for, at det ikke fortrinsvis er de medfødte anlæg, som det kommer an paa; men endnu turde det dog være for tidlig at udtale nogen bestemt mening om, hvor langt man vil kunne naa ved disse pædagogiske forholdsregler. Desuden kan det i og for sig vel tænkes, at megen forbrydelse staar til at undgaa, naar imbecille forbrydermennesker holdes under opsigt gjennem ungdomsaarene, hvor det kriminelle hang er sterkest udtalt. I det hele kan det ikke siges, at den antropologiske opfatning af forbrydelsen endnu er rokket ved erfaringerne fra skolehjemmene — snarere tvertom, som det skal sees.

Af de børn, som for tiden samler sig i offentlige opdragelsesanstalter, har nogle allerede overtraadt lovene, medens andre er i høi grad vanstelt. Erfaringsmæssig er det forbrydelsens vordende rekruter, som man her har for sig. Fra alle hold indrømmer man, at det i hovedsagen er de samme menneskegrupper, som man møder i de offentlige opdragelseshjem og i fængslerne.

[1] Uden tvil kan arbeidet med forsømte børn i mange tilfælde redde værdifulde anlæg fra ødelæggelse. Helt bortseet fra, hvad der *gjennemsnitlig* er at opnaa for disse børn, maa det være et samfunds høie moralske pligt at yde disse *stedbørn* vederlag for, hvad en grusom skjæbne har berøvet dem.

Fra dette synspunkt knytter der sig nu en særskilt interesse til Mönkemöllers[1] undersøgelser fra opdragelsesanstalten Lichtenheim. Af 200 børn og mindreaarige fra byen Berlin var 134 indlagt paa grund af lovovertrædelser. Ikke mindre end 68 var høigradig imbecille. Men ogsaa hos de øvrige var aandsevnerne gjennemgaaende saa smaa, at man maatte afstaa fra oprettelse af en klasse, svarende til den øverste paa folkeskolen. Ved siden af imbecillitet fandtes tillige hysteri, epilepsi og sindssygdom. Tilbage blev der kun 73 normale elever, eller 83, naar man yderligere regner med 10 epileptikere, hvis intelligens ikke havde lidt noget nævneværdigt. Og alligevel tilføier Mönkemöller, at dette sidste tal vistnok er for høit sat. At det her væsentlig maa have dreiet sig om medfødt svækkelse og ikke om slet opdragelse alene, vil være indlysende; thi forsømte børn med gode naturlige anlæg viser sig lærvillige og udviklingsdygtige, straks de kommer under ordnede forhold. Desuden var disse 200 børns fædre og mødre drikfældige i 85 tilfælde (42.5 pct.), sindssyge i 24 (12 pct.), epileptiske i 26 (13 pct.) og høigradig nervøse i et tilsvarende stort antal tilfælde[2]. Men har disse Mönkemöllers erfaringer almen gyldighed, og skriver tillige flerheden af vaneforbrydere sig fra de forkomne børns rækker, saa følger heraf, at de egte forbrydere gjennemgaaende er til en viss grad imbecille fra fødselen af, ogsaa i intellektuel henseende.

I modsætning hertil bliver det ofte betonet af fængselsfunktionærer, hvor listige fangerne pleier at være. Typisk for dette tænkesæt er det, naar Josuah Flynt[3] tildeler sine løsgjængere en ret betydelig intelligens, fordi de med stor sluhed ved at udnytte svage sider hos medmennesker. I virkeligheden kan selv meget svagsindede personer lægge omtanke for dagen, naar det kun staar om at forfølge et eller andet selvisk formaal. Meget tarvelig udrustede hysteriske kvinder kan paa samme vis være endeløst opfindsomme, naar det gjælder at hitte paa intriger. Træk af forbløffende listighed er til og med velkjendt fra dyrepsykologien. Evnerne kommer nemlig til ensidig udvikling, naar al opmerksom-

[1] *Mönkemöller:* «Psychiatrisches aus der Zwangerziehungsanstalt. Allg. Zeitschrift f. Psychiatrie». Bd. 56. 5. 14. Cit. efter Aschaffenburg.

[2] Til sammenligning kan anføres, at *Diem* ved nøiagtige undersøgelser af 1 193 friske, normale individer fandt sindssygdom, nervesygdom og drikfældighed hos forældrene henh. i 2.2, 5.7 og 11.5 pct. Ved tilsvarende undersøgelser af 3 515 sindssyge var procentforholdet af sindssyge, nervesyge og drikfældige forældre henh. 18.2, 5 og 19 pct. *Otto Diem:* «Archiv für Rassen und Gesellschafts-Biologie». Mai—Juni 1905.

[3] *Josuah Flynt:* «Tramping with tramps».

hed gaar i samme retning, saaledes som tilfældet er, hvor en enkelt interesse jevnlig har overtaget.

Omvendt bliver det gjerne medgivet, at forbryderen er et øieblikksmenneske, som ikke handler efter almene grundsætninger. Opmerksomheden er flygtig og tænkeevnen lidet udholdende, som Baer udtrykker det. Andre betoner særlig holdningsløsheden som et fremtrædende karaktertræk. Ofte hører man ogsaa om nedsat dømmekraft og mangelfuld forstaaelse af andres ret.

Tydelige paranoide drag i temperamentet er heller ikke uvanligt. Mange tror sig forurettede af politi og fængselsbetjening.

End mindre indsigt pleier de at røbe ligeoverfor sin egen forbrydelse, og som bekjendt hører det til de sjeldneste undtagelser, at nogen forbryder føler behov af at gjenoprette den forvoldte uret. Er straffen sonet, vies det ingen tanke, hvad ofrene lider og har lidt.

Foruden det asociale sindelag eller den etiske brist finder man i det hele taget nok af træk, som tyder paa en mangelfuld udvikling af de høiere aandsevner. Hvor man end vender sig hen, kommer man saaledes til den opfatning, at der virkelig gives en forbrydertype, og at «forbrydermennesket» frembyder nogen grad af imbecillitet, særlig paa det etiske omraade.

Paa den anden side møder man forholdsvis sjelden nogen egentlig bevidst samfundsfiendtlig — antisocial — vilje. I regelen har det sit forblivende med en blot og bar ligegyldig — asocial — holdning ligeoverfor samfundsværdierne.

Jeg skal straks for at undgaa misforstaaelser tilføie, at vaneforbrydernes ringe moralske udviklingsdygtighed er en grund ikke til at forkorte, men til at forlænge de nødvendige sikkerhedsforholdsregler.

Træffende er den imbecille vaneforbryder skildret af P. Winge[1]: «Ordet bacillus bruges særlig om lictorernes stav, altsaa øvrighedens kommandostav, eller om man vil, disciplinens symbol. Ordet imbecil kunde saaledes oversættes med den, som ikke kan greie sig, medmindre han er undergiven kommando og disciplin . . . . Disse syge . . . bliver staaende paa et vist barnligt standpunkt og naar ikke det normale voksne menneskes evne til selvstændigt arbeide og selvstændig holdning. Sterkest fremtræder lidelsen paa følelseslivets — ethikens — omraade . . . . Ikke sjelden er de særlig begavede i en enkelt speciel retning, medens deres intelligens forøvrigt ligger temmelig lavt. Deres mangel paa moralsk holdning og deres meget labile

[1] Forhandlinger i det medicinske selskab 1905, s. 184.

stemning sammen med deres høie suggestibilitet og impulsivitet gjør dem afhængige af tilfældige indskydelser . . . . Overmaade ofte lider de under øget trang til og formindsket taalsomhed for narkotiske midler, fornemmelig alkohol . . . . I fængslerne pleier de under disciplinær ledelse at arbeide med liv og lyst . . . . Sin vanskjæbne tilskriver de altid uheld og for det meste omgivelsernes ondskab og forfølgelse . . . . Deres selvfølelse er i regelen kjendelig forhøiet . . . .»

Ved psykiatrisk undersøgelse af straffanger pleier man at støde paa udtalt sindssygdom i nogle procent af tilfælde, 2 pct. angiver Baer, medens Aschaffenburg blandt 405 fanger med straffe paa 6 maaneder og derover fandt ikke mindre end 19 personer (ca. 5 pct.), som efter hans mening hørte hjemme paa sindssygeasyl. Desuden led 10 af epilepsi, 1 af hysteri, 9 af udtalt nervesvækkelse og 59 af svær imbecillitet. Fra strafanstalten Moabit i Berlin anføres endog 10 pct. af aandelig defekte (?sindssyge) personer.

Særlig er hyppigheden af sindssygdom og høigradig imbecillitet stor hos *sedelighedsforbrydere*. Naar alfonserne[1] (die «Zuhälter») blev sat ud af betragtning, fandt Aschaffenburg[2], at kun 14 af 69 var fuldstændig friske; af erhvervede psykoser led 8, nemlig 2 af dementia præcox og 6 af dementia senilis; dertil kom 12 idioter, som efter Aschaffenburgs mening hørte hjemme i sindssygepleien. 20 : 69 = 29 pct. af disse sedelighedsforbrydere var følgelig dømt med urette, eftersom deres sindssygdom var brudt ud før handlingsøieblikket. — Som tidligere nævnt begaar idioter ofte crimen bestialitatis, medens de alderdomssløve særlig hengiver sig til utugt med børn og mindreaarige. En god regel er det altid at tilkalde psykiatrisk sagkyndighed ved sedelighedsforbrydelser.

For nogle aar siden hørte man ofte den frygt blive udtalt, at sindssygelægerne skulde erklære ikke-sindssyge forbrydere for sindssyge. Hertillands har imidlertid noget saadant aldrig hændt, saavidt mig bekjendt. Heller ikke foreligger der troværdige meddelelser om den slags tildragelser fra de europæiske kulturlande. Derimod har jeg gjentagne gange set folk blive indlagt fra fængslerne til Gaustad asyl paa grund af sindssygdom, der utvilsomt allerede havde foreligget paa gjerningstiden. Overhovedet gaar tendensen baade blandt jurister og sindssygelæger i den retning, at sindssygdom erkjendes for sjelden; i tvilstilfælde bliver regel-

[1] Det norske sprog har intet ord for disse de prostitueredes hjælpere og kjærester.

[2] *Aschaffenburg*, s. 151 flg.

mæssig den antagelse lagt til grund, at vedkommende ikke er sindssyg. Det heder sig gjerne, at alle mennesker maa ansees som normale, indtil det modsatte tilfulde er godtgjort. Til gjengjæld pleier de mest verdenskloge sagkyndige at holde sig en bagport aaben ved antydninger om, hvorledes tilstanden maaske senerehen kan udvikle sig til sindssygdom.

Under *varetægtsophold* kommer det ret ofte til forbigaaende anfald af tungsind med selvmordsforsøg, særlig hos hysteriske kvinder. Vanskeligheden bliver selvfølgelig at afgjøre, hvorvidt sygdommen allerede var under frembrud paa gjerningstiden.

I løbet af *straffefuldbyrdelsen* optræder der ligeledes fra og til akute sindssygdomsanfald med ængstende sansebedrag og forfølgelsestanker. En del af disse former helbredes, medens andre fører til et lettere sløvsind af den paranoide type. At eneværelse-systemet skulde være skyld i disse udbrud, er lidet sandsynligt.

Imidlertid er det dog trods alt kun et lidet faatal af fanger, som er sindssyge eller i høiere grad sindssvækkede. Den store flerhed nyder tvertimod en jevnt god helbred. Vistnok er den sjælelige udvikling som regel mangelfuld, men dette berettiger ingenlunde til at tale om sygdom. Alene den omstændighed, at imbecilliteten er en oprindelig og varig tilstand, der ikke egner sig for lægebehandling, gjør en saadan betragtningsmaade ganske umulig. Forbryderne danner meget mere en gruppe for sig, som maa behandles efter særegne principer forskjellige fra dem, der er afpassede til syge folks tarv. Fremforalt maa man beskytte sig mod deres asociale sindelag, hvilket kun kan ske ved frihedsbegrænsning.

At denne bør bringes ned til et lavmaal ved uagtsomme lovovertrædelser, naturlige affektudladninger, forgaaelser under tilfældig rus, pervers tilfredsstillelse af kjønsdriften, barnemord og leilighedsforbrydelser i det hele taget, er en sag for sig. Her har samfundet i hovedsagen kun at paase, at straffetruslerne fuldbyrdes, forsaavidt som det af folkepsykologiske grunde nødvendigvis er paakrævet. Ved et virkeligt asocialt sindelag bør frihedsbegrænsningen derimod i principet udstrækkes efter det enkelte tilfældes behov. Er det givet, at angjældende ganske savner forudsætninger for en social vandel, skulde frihedsbegrænsningen endog vare ved paa ubestemt tid — en tankegang, som jo er knæsat ved den nye straffelov (§ 65).

§ 65. Har nogen gjort sig skyldig i flere fuldbyrdede eller forsøgte forbrydelser, strafbare efter §§ . . , ..., kan retten beslutte at stille lagretten spørgsmaal, om den skyldige i betragtning af forbrydelsernes *beskaffenhed*, den drivfjer, som for samme ligger til grund, eller det

sindelag, som gjennem dem aabenbarer sig, maa ansees særlig farlig for samfundet eller for enkeltes liv, helbred eller velfærd.

Bejaes det stillede spørgsmaal, kan dommen bestemme, at domfældte kan beholdes i fængsel, saalænge det findes fornødent, dog ikke længere ud over den fastsatte straffetid end det tredobbelte af denne og i intet tilfælde længere end 15 aar ud over samme.

At flerheden af vaneforbrydere ogsaa af fængselsfolk betragtes som uforbederlige, fremgaar med tydelighed af en preussisk statistik fra 1900[1]. Det angaar samtlige de tugthusfanger fra 1ste oktober 1894 til 31te mars 1897, som havde været straffet med frihedsberøvelse mindst 3 gange, og i hvert fald én gang med mere end 6 maaneder — ialt 15 539 mænd og 2 510 kvinder. For disse personers vedkommende antog fængselsraadene, at 95 pct. af mændene og 93 pct. af kvinderne sandsynligvis vilde faa tilbagefald efter løsladelsen. Og næsten altid blev uforbederlighed angivet som den grund, der gjorde tilbagefald sandsynlig.

Blandt de imbecille vaneforbrydere kan paa den anden side mange egne sig for et adskilligt friere liv end det, som fængslerne pleier at byde paa. Selv om man ogsaa ved en friere og mere individualiserende ordning skulde resikere nogle *undvigelser*, kan det lidet betyde, sammenlignet med den utryghed, som det doktrinære straffesystem bærer i sig. Er en mands straffetid omme, skal han jo efter nedarvet praksis slippes løs paa samfundet igjen, om han end er aldrig saa samfundsfarlig.

Uagtet de egentlige forbrydere maa betegnes som psykisk mindreværdige personer, kan man dog alligevel haabe paa nedgang af kriminaliteten ved sociale forholdsregler. Imbecille personer vil i regelen let blive drikfældige, og ved volds- og utugtshandlinger virker gjerne alkohol som agent provocateur. Derfor tiltager ogsaa disse forbrydelser under gode tider og i de varme maaneder. Som tidligere anført falder desuden hovedmassen af legemsfornærmelser i Mellem-Europa paa de ugedage, da der drikkes mest (side 92). En begrænsning af rusdriksalget spiller af den grund overmaade stor rolle. I vore landdistrikter har antallet af voldshandlinger i virkeligheden sunket betydelig i de senere aartier som følge af den større ædruelighed.

For eiendomsforbrydelsernes vedkommende kan der i Tyskland og Frankrige paavises en parallelisme med kornpriserne, idet stigende pris paa brød medfører hyppigere tyverier. Desuden tiltager disse

[1] Cit. *Aschaffenburg*, s. 163.

i antal i de kolde maaneder, hvor erhvervsvilkaarene stiller sig vanskeligst. Paa den anden side hører det til de sjeldneste undtagelser, at noget ærligt menneske stjæler paa grund af øieblikkelig nød. Under iøvrigt lige forhold tør man nok gaa ud fra, at eiendomsforbrydelserne vil aftage ved tryggere samfundsøkonomi. De moralsk imbecille personer fra de høiere samfundslag pleier heller ikke at stjæle, om de end presser penge ud af sine omgivelser.

Imidlertid viser det sig hertillands i modsætning til Tyskland og Frankrige, at der ogsaa kommer flest tyverier paa de gode tider. Sandsynligvis maa denne uoverensstemmelse forklares saaledes, at alkoholforbruget er mere fluktuerende i Norge. I gode tider bliver der hos os drukket saa uforholdsmæssig meget mere end ellers, at virkningen af den bedre økonomi fuldstændig ophæves derved.

Et eiendommeligt forhold er sedelighedsforbrydelsernes hyppighed i mai maaned. Paa den tid finder tillige de fleste konceptioner sted — alt et udtryk for, at vaaren er menneskets urgamle brunsttid.

Ved løsgjængeri, prostitution og forbrydelse handler det sig ikke om sygdom i medicinsk forstand. Følgelig bør der ikke blive tale om at skride ind mod det enkelte individ alene paa grundlag af lægeerklæringer, som ved sindssygdom og alkoholisk sindssvækkelse (side 91 flg.). Ved en eller anden bevisførsel maa det godtgjøres «juridisk», at lovens fordringer om et bestemt gjerningsindhold virkelig er opfyldt. Ikke destomindre stiller der sig snart sagt i hvert eneste tilfælde spørgsmaal af psykiatrisk natur. En ordning, som turde have fremtiden for sig, er den, at der under «varetægt» regelmæssig finder sted en «observation» ved sagkyndige. Ved et organiseret samarbeide mellem læger og praktiske kriminalister skal det herunder slaaes fast, om angjældende i tilfælde har sin rette plads i sindssygeasylet, kuranstalten, pleiehiemmet, arbeidshuset eller fængslet. En stor teknisk vanskelighed ligger utvilsomt deri, at lægestanden gjennemgaaende savner den uddannelse, som maatte kræves af saa sterkt betroede sagkyndige personer; men herpaa lader der sig rette med tiden, og hvor store værdier staar paa spil, kan jo indsendelse finde sted til centrale observationsanstalter. Men jeg skal ikke fordybe mig i fremtidstanker. Indtil saadanne synsmaader kan omsættes i brugbar praksis, faar man i alle fald haabe paa skjønsomhed og villighed fra juristens side til benyttelse af sagkyndig lægehjælp.

14de forelæsning.

Samfundsbeskyttelse og tilregnelighed.

«I det almindelige samkvem», siger Lotze, «ledes vi alle af den overbevisning, at det sunde sind er ansvarligt for den retning, som viljen tager. Hvor man saa end vil søge den teoretiske begrundelse for denne almindelige tro — vist er det, at denne tro er tilstede, ligesom den danner grundlaget for vor hele moralske livsorden. Hvor urokkelig han maatte være i sin teoretiske overbevisning, vil selv den ivrigste determinist ikke være i den grad smagløs, at han ogsaa i det virkelige liv vil unddrage sig det krav, som vi stiller til menneskene, at de indestaar for sine handlinger. Paa denne almindelige tro kan ogsaa retspleien hvile med fuldstændig tryghed. Den kan saa alligevel aldrig stræbe efter at udfolde i verdensløbet de sidste absolute principer for, hvad som er og skal være — «die letzten absoluten Principien des Seins und Sollens» —, meget mere er retspleien stedse blot den form, hvori menneskehedens sedelige bevidsthed hævder sig lovgivende og gjengjældende, ubekymret om sin egen spekulative begrundelse».

Samfundets holdning til lovovertræderne hviler saaledes paa forudsætningen om menneskets praktiske ansvarlighed for dets egne handlinger. Gjør man sig ikke noget filosofisk problem af den omstændighed, at man selv opsiger en doven tjener eller stænger døren for løsgjængere, behøver man i grunden — som Lotze siger — heller ikke at gruble over, hvorfor samfundet paa samme vis hævder sine egne interesser. Enhver videre begrundelse kan derfor synes overflødig. Alligevel føler jeg mig opfordret til at fremhæve nogle metafysiske synsmaader, der muligens kan fjerne endel tvistepunkter mellem determinisme og indeterminisme[1].

Hvis Kant stod op af sin grav for at foredrage retsfilosofi, vilde han sikkerlig betone, hvorledes den hele deterministiske lære om forebyggelse og behandling af lovovertrædelser meget vel kunde forliges med det indeterministiske postulat om personlighedens «frihed» eller «mangel paa aarsagsbestemmelse». «Jeget» eller

[1] Det følgende afsnit indtil side 139, 9de l. f. n. er af metafysisk natur og kan overspringes, uden at den hele sammenhæng taber mening. Som modvegt mod al den naive, ureflekterede metafysik, som ubevidst trænger sig frem paa et omraade som dette, vil imidlertid den bevidste metafysiske overveielse være paa sin plads.

«personligheden» er nemlig ifølge den Kant'ske opfatning noget i streng forstand oprindeligt, som ikke kan føres tilbage paa fjernere aarsager. Men derfor er den personlige vilje ogsaa efter sit væsen ganske uudgrundelig. Man bevæger sig fuldstændig i ring, naar det f. eks. anføres som grund, at individet maa verne om sine formaal og rettigheder; thi dette er jo kun viljens indhold og gjenstand. Viljens kjendsgjerning bestaar netop deri, at jeg og mine lige *har opgaver*, som vi *vil* fremme uafhængig af modstand.

For personlighedens vedkommende lader der sig i virkeligheden heller ikke gjennemføre nogen aarsagsbetragtning i den forstand, at selve «jeget» skulde kunne forklares som kommet istand ved udvikling af noget andet. Begrebsmæssig utænkelig er saaledes den materialistiske opfatning af personligheden som en virkning af atomers samspil. Thi et atom vil sige en gjenstand, som kun har de rumlige egenskaber: udstrækning og bevægelse, medens ingen af disse igjen finder anvendelse paa den psykiske virksomhed. Ligesaalidt kan man forbinde nogen klar tanke med det ordbrug, at personlighederne er skabte af Vorherre. En kritisk overveielse giver uvægerlig altid det resultat, at personlighederne er til, men at de ikke kan tænkes som tilblevne. Rummets og tidens prædikater kan her ikke bruges paa en maade, som giver nogensomhelst mening. Men følgelig er der ogsaa mindst af hypotese i den lære, hvorefter personligheden er immateriel, evig og fri — d. v. s. uden noget tænkeligt forhold til rum, tid og kausalitet. Hermed er ikke udtalt nogetsomhelst positivt om, hvad immaterialitet, evighed og frihed vil sige. Personligheden bliver i egentligste forstand en «urposition», det værendes grundbestemmelse, som ikke lader sig opløse ved nogensomhelst analyse. I axiomet: jeg skal! — nemlig hævde min personlighed, ser derfor enhver af os sit væsens kjerne, og det anfegter os ikke, at vi kun vanskelig ser os istand til at forlige denne metafysiske frihed med den empiriske determinisme.

Enhver enkelt viljeakt eller handling har nemlig sin aarsag, det maa vi holde fast ved.

Personlig finder jeg mig mest tiltalt af den betragtning, at jeg selv som villende væsen udgjør en energikilde, som staar i vekselvirkning med andre personligheder og med energierne i den anorganiske natur.

En handling kan nu have sin aarsag i min egen villende personlighed, eller den kan bero paa en vekselvirkning med den verden, som ligger udenfor mit jeg («ikke-jeget»); handlingen kan enten være *endogen* eller *exogen*. I første fald maa den helt ud tilregnes mit egen væsen, der bliver alene om ansvaret. Omvendt falder

dette udenom mig, hvis gjerningen ikke havde nogen rod i min egen personlighed, men ene og alene skyldtes vekselvirkninger. Er «jeget» og «ikke-jeget» sammen om handlingen, bliver tilregneligheden atter proportional med jegets andel deri. Den *absolut* endogene eller exogene handling maa man alene tænke sig som et idealt grænsetilfælde.

Jeget eller personligheden opfattes altsaa som et evigt, immaterielt, frit væsen, der sætter kræfter i bevægelse, samtidig som det selv er gjenstand for en mangfoldighed af vekselvirkninger. Disse bliver igjen i sidste række formidlet gjennem de fysiologiske hjerneprocesser, uden at man nærmere forstaar denne sammenhæng mellem hjernevirksomheden og jeget. Hver gang noget tildrager sig i sindet («jeget»), sker der formentlig samtidig en omsætning af energi i hjernen; men disse processer i hjerne og sind er af inkommensurabel art, og det er jo ikke tilladt at tale om *aarsag og virkning,* medmindre der foreligger en uafbrudt rækkefølge af virkelig kommensurable fænomener.

Her stikker det deterministiske syn frem i den betragtning, at enhver handling saavelsom enhver anden empirisk sindsvirksomhed er aarsagsbestemt, nemlig enten ved jeget eller noget udenfor dette. Indeterminismen gjør sig derimod gjældende i opfatningen af jeget som en uafhængig faktor, der virker determinerende uden selv at være determineret[1].

Vil man indvende, at den personlige vilje dog tilsidst — gjennem arv, opdragelse m. v. — har sin aarsag i vekselvirkningerne, — det vil sige de ydre indflydelser, — saa havner man i uløselige tankevanskeligheder.

Intet er os mere umiddelbart sikkert, end at vi selv udøver viljevirksomhed. Kan jeg f. eks. ikke forstaa mig selv som en kombination af atomer, saa vækker ikke denne omstændighed nogen tvil i mit sind angaaende min egen, men derimod om atomernes realitet. Skal jeg endvidere forsøge at danne mig en hypotese om «ikke-jegets» væsen, ligger det nærmere at tænke det i analogi med «jeget» end at anskue det som «materie». Thi er «jeget» det eneste fuldt virkelige for mig, vil det i metodisk henseende bedst lade sig forsvare at antage tilværelsen ogsaa af andre personligheder end min egen. Derved havner man i den metafysiske

[1] Vil man ved indeterminisme forstaa, at der under forudsætning af et bestemt jeg og bestemte ydre indflydelser skal kunne ske andet end én ganske bestemt ting, bliver den indeterministiske doktrin meningsløs. Dens opgave er ikke at begrunde «valgfriheden», men «ansvaret».

grundopfatnng, hvorefter det værende bestaar i personligheder, som hver paa sit eiendommelige sæt udøver viljevirksomhed. Paa denne vis maa man da igjen tænke sig vekselvirkningerne som indflydelser fra andre personligheder. Men har ikke min personlige vilje sit ophav i mig selv, saa lader det sig heller ikke forstaa, hvorledes andre personligheder skulde kunne sætte kræfter i bevægelse. Isaafald bliver der heller intet tilbage til at forklare vekselvirkningerne, respektive de ydre indflydelser. Den naturligste af alle antagelser maa derfor være, at jeget er en aarsag ved siden af de andre; men at den selv som kjernen i al virkelighed ikke *kan tænkes* tilbleven.

Den eneste hindring for antagelsen af en fri, selvstændig personlighed er det absolute gudsbegreb. Thi har «Gud» al magt, bliver der intet tilbage, som mennesket har af sig selv. Iøvrigt løses vel denne modsætning, saasnart man forestiller sig «Gud» ikke som udenforstaaende aarsag til personlighederne, men som énheden af disse. Opfattes «jeget» som en del af «Gud», som en udtryksform for det guddommelige princip («verdensgrunden»), saa er ikke forholdet længere tænkt som virkning og aarsag. Delene mister ikke sin selvstændighed — nemlig som dele — ved, at en énhed omslynger dem og holder dem sammen. Vi støder i vort indre paa ubetingede logiske og etiske fordringer, og vi udleder heraf den formodning, at alt personligt liv bunder i en fælles verdensgrund; men bevidstheden om at være frie væsener lider intet skaar herved. Tvertimod dæmrer for sindet det ideal af frihed, hvor de logiske og etiske krav opfyldes, og hvor «jeget» i sine tanker, vurderinger og handlinger nærmer sig det absolut fornuftige og almengyldige. Med «personligheden» som metafysisk grundprincip søger man at lægge sig tilrette et dermed forligeligt begreb af «Gud», og vil ikke dette helt lykkes, tviler man ikke om rigtigheden af «personlighedsforestillingen», men om gudstankens anvendelighed.

Mit fysiske jegs tilblivelse kan jeg vistnok forstaa evolutionistisk, men min egen personlighed opfatter jeg ikke paa samme maade som en virkning af mine forgjængere. Følgelig lægger jeg heller ikke ansvaret for mine handlinger over paa mine forældre eller forfædre. Man kan nok give «slegten» skylden for de pathologiske indflydelser, som hindrer personligheden i at udfolde sig; men isaafald føler man ligefuldt, at jeget har skyld, om man ikke staar disse fremmede kræfter imod.

«At ei du kan vil dig forlades, men aldrig at du ikke vil». (Ibsen).

Naar jeg i denne forstand giver mig selv skyld for en handling, saa menes dermed i første række, at handlingen anerkjendes som en saadan, hvori *mit* væsen har andel. Ser man dernæst personlighedens kjendemerke i en stadig opdukken af formaal, som kræver at blive virkeliggjort, bliver det ogsaa klart, hvorledes handlingerne vil vurderes efter de idealer, som personligheden selv stiller sig. Den handling, som det «bedre» (større) jeg frakjender værdi, uagtet jeget erkjender handlingen som sin egen, føles som brøde eller synd.

Dette er det begrebsmæssige indhold af den moralske tilregnelighed: en handling er mig tilregnelig som brøde, naar mit væsen har andel i gjerningen, og denne tillige staar i strid med mine bevidste ideale opgaver.

Alle praktiske forholdsregler mod de tidligere omtalte samfundssygdomme finder dog, som sagt, sin tilstrækkelige grund i principet om samfundets selvhævdelse. Den metafysiske spekulation kunde derfor nok være udeladt her. Ideen om den personlige vilje som livets urfænomen har imidlertid en ganske væsentlig betydning, idet den indgyder selvagtelse og agtelse for andre. Ingen brøde bliver for en saadan betragtning at sammenligne dermed, at man bidrager til sin egen eller andres værdiforringelse. Det vil igjen overført paa strafferetten sige, at samfundet faar indskrænke sin selvhævdelse ligeoverfor individerne til det mindst mulige. Og denne selvhævdelse bør tillige vælge en saadan form, at den verner om og opbygger de personlige værdier. Særlig bliver det en pligt saavidt muligt at foretrække de pædagogiske, etiske og kurmæssige forholdsregler fremfor den plumpe selvhævdelse, som enhver straf betegner. Ogsaa det naturvidenskabelige, medicinske bidrag til læren om samfundets selvhævdelse maa sees som middel til løsning af høie, ideale retsopgaver og ikke som udslag af snevre nyttehensyn[1].

Under primitive forhold verger samfundet sig med blind heftighed mod lovbryderen. Denne faar staa for, hvad han har gjort. Hans angreb paa samfundet vises tilbage uden tanke om nogen proportionalitet mellem brøde og hevn.

Et mere fremskredent standpunkt betegner allerede *jus talionis:* øie for øie, tand for tand. Her forlanges ihvertfald, at samfundets selvhævdelse skal være nøie afpasset efter handlingen.

Først senere i udviklingen lægges der en mere afgjort vegt paa de subjektive forudsætninger. Det moralske tilregneligheds-

[1] Kfr. side 135, note under teksten.

begreb holder nu sit indtog i strafferetten, og dommerens hovedopgave bliver at afgjøre, i hvilken grad lovbruddet skal skrives paa individets skyldkonto. Eftersom ydre indflydelser kan paavises, gjøres der et tilsvarende fradrag for det personlige ansvars vedkommende i form af straffenedsættelse. Og endelig ophæves alt ansvar, naar personligheden ikke længere antages som gjerningens aarsag, f. eks. ved bevidstløshed. Paa et tidligt trin mødes igjen denne tankeudvikling med forestillingen om, at sjælen er bortbyttet hos de sindssyge.

Saaledes kommer strafbarheden til at stige og synke med graden af den moralske tilregnelighed — d. v. s. personlighedens andel i gjerningen.

Ud fra dette synspunkt kan samfundet unegtelig ogsaa træffe fuldt sikre forholdsregler, saalænge lovovertræderne betragtes som fuldt ansvarlige personer. Thi jo ondere sindelag der ligger til grund for lovovertrædelsen, des større bliver paa én gang samfundsfaren og tilregneligheden. Finder en forbrydelse sted efter nøie «overlæg», eller dreier det sig om «gjentagelse», saa har ogsaa gjerningen særlig dybe rødder i sindet. Det vil altsaa sige, at de farligste handlinger cet. par. bliver de mest tilregnelige. Efter denne betragtning gives der heller ingen formildende omstændighed for de beregnende vaneforbrydere, som udelukkende handler i kraft af sit eget asociale væsen. Personligheden har jo i og for sig lige megen andel i gjerningerne, hvad enten den vil det gode eller onde.

«Der gives tilfælde» — siger Kant[1] — «hvor mennesker fra barnsben af — uagtet de nyder samme gode opdragelse som andre — dog viser en saa tidlig ondskab, der yderligere tager til fremover i manddomsaarene, at man holder dem for fødte ugjerningsmænd og anser deres sindelag for uforbederligt. Alligevel dømmer man dem for deres gjøren og laden, ligesom man regner dem deres forbrydelser til skyld — ja, selv finder de disse tilrettevisninger saa ganske velbegrundede, som om de — til trods for sindets haabløse, naturlige beskaffenhed — dog var ligesaa ansvarlige som ethvert andet menneske. Dette vilde ikke kunne ske, hvis vi ikke forudsatte, at alt, som sker med vedkommendes vilje (saaledes uden tvil enhver forsætlig udført handling), ogsaa har sin grund i en fri kausalitet, som fra ungdommen af giver sin karakter tilsyne ved fænomener (nemlig handlingerne), der ved sin ligeartethed røber en natursammenhæng. Men denne (natursammenhæng[2]) er

[1] «Kritik der praktischen Vernuft». Reclam. S. 120.

[2] Tilføielser i oversættelsen.

ikke aarsag i viljens onde beskaffenhed; meget mere er den selv (natursammenhængen[1]) en følge af de (af personligheden[1]) frivillig antagne onde og uforanderlige grundsætninger, som kun gjør den (naturlig sammenhængende kjæde af onde handlinger[1]) desto mere forkastelig og strafværdig».

Man merke sig vel, hvorledes «uforbederlighed» i og for sig ikke antages at nedsætte, men at øge den onde handlings moralske tilregnelighed — idet tilregnelighedens grad falder sammen med gjerningens mere eller mindre dybe rod i personligheden.

En virksom samfundsbeskyttelse kan imidlertid bygges ogsaa paa andre principer end handlingens moralske tilregnelighed. Mindreaarige lovovertrædere trænger fremforalt opdragelse, og for de sindssyges vedkommende vil samfundet være bedst tjent med at faa dem anbragt i asyler til kur eller pleie. Hvorvidt de mindreaariges og sindssyges handlinger er moralsk tilregnelige eller ikke, kan man derimod se ganske bort fra, naar man først er enig om at betragte straf, opdragelse, kur og pleie som i og for sig ligeberettigede beskyttelsesmidler.

Hovedsagen er snarest, at omraadet for disse forskjellige sociale forholdsregler holdes skarpt adskilt. Jeg skal søge at vise hvorfor.

Tager man psykiatriske hensyn ligeoverfor vaneforbrydere, som skal ilægges straf, saa maa nødvendigvis enhver grad af imbecillitet afsvække handlingens tilregnelighed i nogen udstrækning. Men paa den maade formindskes tilregneligheden, efterhvert som imbecilliteten bliver mere fremtrædende. Jo mere imbecil og uforbederlig en vaneforbryder er, des mildere maa han følgelig ogsaa bedømmes — hvis man idetheletaget anskuer hans imbecillitet som sygdom. De farligste personer bliver saaledes — cet. par. — de mindst strafbare, og dermed er det ogsaa forbi med al samfundssikkerhed. Hvor der saa alligevel ikke vil blive tale om medicinske forholdsregler, bør derfor regelen være, at tilregneligheden ikke ansees formindsket, medmindre særlige forhold skulde være stødt til ved den enkelte anledning. Ligedan stiller forholdet sig i tilfælde, hvor vaneforbryderens opdragelse er forsømt, uden at der dog kan skrides til opdragelsesforsøg.

Uvilkaarlig spiller imidlertid de psykiatriske og pædagogiske begreber ind ved mange retsafgjørelser. Men altid leder disse sammenslyngninger af strafferetslig, psykiatrisk og pædagogisk maxime til uhjælpelig forvirring.

Et udslag af saadan eklektisk tankegang er det bl. a., naar

[1] Tilføielser i oversættelsen.

dommerne lægger vegt paa straffetruslernes antagelige virksomhed. I saa henseende viser nemlig ikke blot børn og sindssyge personer, men ogsaa mange farlige forbrydere sig høist lidet paavirkelige. Leder imidlertid dette enkelte lighedspunkt ved uklar begrebsoverførelse dertil, at vaneforbryderen bliver anseet som et halvveis umodent eller abnormt individ, saa afsvækkes jo de farlige personers strafbarhed i foruroligende grad. Lignende falsk analogi ligger til grund, naar tilregneligheden antages nedsat, fordi angjældende kun lidet lader sig paavirke af tugt og straffefuldbyrdelse. Det er derfor et grundvilkaar for al samfundssikkerhed, at de synspunkter, som passer for syge og umodne personer, ikke paa nogen maade overføres til de friske og voksne, selv om disse staar lavt i intellektuel og moralsk udvikling.

Vil man omvendt føre strafferetslig tankegang ind i sindssygepleien, taber denne sit helstøbte præg, og samfundets tryghed lider. Giver man sig f. eks. til at straffe sindssyge i de enkelte sjeldne tilfælde, hvor lovovertrædelserne i nogen grad kan synes at være moralsk tilregnelige, saa kan man alligevel ikke se bort fra, at denne tilregnelighed baade er liden og saare tvilsom. Følgelig vil der i høiden kunne gribes til minimalstraffe, som ikke giver nogen varig sikkerhed. Her skaffer den ordnede sindssygepleie uden tvil en meget større offentlig tryghed.

Vor straffelov anerkjender, som tidligere nævnt, ogsaa det standpunkt, at de sindssyges handlinger ikke skal straffes under nogensomhelst omstændighed (kfr. s. 70).

»Naar det i kraft af denne lovregel (§ 44) ofte heder sig, at de sindssyge ikke er tilregnelige, maa man imidlertid være sig bevidst, at der herved lægges en helt anden mening end den hidtil omhandlede ind i tilregnelighedsbegrebet. Fra at være en egenskab ved den *enkelte handling* er nemlig tilregneligheden ved denne sprogbrug gledet over paa det *handlende individ*. Det dreier sig i dette tilfælde om en begrebsforskyvning, som i virkeligheden har foregaaet temmelig ubemerket i løbet af det 19de aarhundrede. Medens den gamle straffelov endnu (kap. 6, § 1) talte om «handlingens større eller mindre tilregnelighed», heder det i den nye, at «en handling er ikke strafbar, naar *den handlende var* sindssyg, bevidstløs eller iøvrigt *utilregnelig* . . . . . .» I daglig tale flyder desværre disse to begrebsmeninger som regel ihob[1].

Denne tvetydighed bør man dog se til at komme forbi, og det

[1] Dr. *P. Winge* har ved forskjellige anledninger gjort opmerksom paa denne forvirrede begrebsanvendelse.

har heller ingen hensigt at tale om *utilregnelige personer*. De sindssyge saavel som børn under 14 aar er af loven erklæret ustrafbare, og man kan i retslivet uden videre nøie sig med at omtale disse i strafferetslig forstand saakaldt «utilregnelige individer» henholdsvis som sindssyge og mindreaarige. For alle andre menneskers vedkommende er det derimod ene og alene den *enkelte handling,* som under visse forudsætninger kan blive betegnet som utilregnelig. En handling, der udføres i bevidstløs tilstand, er saaledes utilregnelig, fordi personligheden ikke havde nogen andel deri; men derfor er ikke personen i og for sig utilregnelig. Moralsk seet staar personerne tvertimod altid til ansvar for sine gjerninger; men ofte hænder det jo, at menneskelige handlinger overhovedet ikke kan tilregnes eller skrives paa regning af nogen personlighed i nævneværdig grad. Begrebet af en *utilregnelig person* bliver paa den vis baade overflødigt og meningsløst.

Vor lovgivning kjender i det hele tre systemer af forholdsregler, — opdragelse af mindreaarige, straf og sindssygepleie, — som hver paa sin vis fuldt ud betrygger retssikkerheden. Ihvertfald stiller forholdet sig saaledes i hovedsagen, og mangler i det enkelte kan rettes paa uden ændring af grundprinciperne. Skulde det f. eks. vise sig, at samfundet ikke var tilstrækkelig beskyttet mod de periodisk sindssyge, saa følger det alene deraf, at sindssygelovgivningen maatte gjøres mere fuldstændig.

Omfang og indhold af sindssygdomsbegrebet bliver det nu psykiatriens sag at bestemme. Den væsentlige ledetanke vil her altid være, at de samme sygdomme, som berettiger til indlæggelse paa sindssygeasyl, de udelukker ogsaa straf, hvor der foreligger lovovertrædelse. I det enkelte tilfælde maa derfor den sagkyndige læge afgjøre, om han kan stille diagnosen af en — ved psykiatrisk teori og praksis — anerkjendt sindssygdomstype. Hvis saa er tilfældet, kan der imidlertid ikke gives rum for nogensomhelst betragtninger over handlingens tilregnelighed. Selv om man ogsaa maatte synes, at denne for en del var i behold, saa bliver det uden betydning, da loven alligevel har afskaaret enhver anvendelse af straf. Den medicinske kompetence kan dommeren neppe komme forbi. I praksis tages der hensyn hertil, idet paatalemyndigheden gjerne indstiller straffeforfølgningen, naar der fra sagkyndigt hold er udstedt sindssygdomsattest.

Foreligger hverken sindssygdom eller mindreaarighed, kan straffe-retsligt ansvar altid blive gjort gjældende, saafremt der ikke støder til noget særligt forhold, hvorved den enkelte handlings tilregnelighed

udelukkes. Alt, som ophæver eller formindsker personlighedens andel i gjerningen, maa jo ogsaa ophæve eller nedsætte strafbarheden. Hvad t. eks. en sovngjænger foretager sig, kan ikke tilskrives eller tilregnes ham selv.

Vi stilles paa denne maade ligeoverfor spørgsmaalet om, hvilke de sindstilstande er, som udelukker eller formindsker personlighedens indflydelse paa handlingerne, uden at der samtidig foreligger nogen sindssygdom. Jeg skyder her ind den almindelige bemerkning, at loven altid kræver som betingelse for straf, at personligheden ihvertfald skal have *saa stor andel i gjerningen,* at denne bliver vedkommende tilregnelig enten som forsæt eller uagtsomhed. Selv om handlingerne ikke opnaar denne grad af tilregnelighed, kan jo individet meget vel tilregne sig dem som moralsk brøde. At en handling er *strafferetslig tilregnelig*, betyder følgelig, at tilregneligheden skal have naaet en viss høide. *Tilregnelighed* er altsaa et videre begreb end *strafferetslig tilregnelighed.*

Mangler selvbevidstheden, bliver personlighedens indflydelse at anse som ophævet. Fra gammel tid gjælder derfor det synspunkt, at en handling ikke er strafbar, naar den handlende ved dens foretagelse var «*bevidstløs*», d. v. s. «*uden selvbevidsthed*» (s. 48).

Dernæst kan ogsaa personligheden overmandes ved de ydre indflydelsers særegne styrke, uden at selvbevidstheden hører op samtidig. Ydre situationer volder undertiden *impulsiv* udladning, før personligheden endnu har vundet tid til at samle sig. Automatiske vanehandlinger og instinktreaktioner vil saaledes kunne udløses i farten uden nogen ædækvat ydre foranledning[1]. I en farefuld situation kan f. eks. en slagter gribe til kniven og stikke den i et andet menneske uden at vide deraf — blot fordi han er saa vant til at bruge dette vaaben[1]. Har han i forveien nydt alkohol, realiseres en saadan impuls saa meget desto lettere. Eller det dreier sig om et sygeligt motiv, som uimodstaaelig tvinger sig frem mod vedkommendes eget ønske og tiltrods for en energisk indre protest; isaafald har man dog som regel en udtalt sindssygdom for sig (kfr. s. 77). Og endelig kan selvbevidstheden være delvis bevaret, uagtet de personlige vurderinger og motiver er sat ud af spillet, som ved de høiere grader af hysterisk affekt. I alle disse tilfælde maa personlighedens indflydelse siges at være undertvunget, og begrebet «tvang»[2] kan af den grund anvendes som

[1] «Reflexoide Handlungen und Strafrecht» v. Dr. *Hans Gross.* Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik. Bd. 2, h. 3, s. 141.

[2] «Tvang» i denne forstand er et videre begreb end de indre tilstande, som *ledsages af subjektiv* tvangsfølelse (s. 74 flg.).

fællesbetegnelse. Men hermed har man vel ogsaa nævnt alle de sindstilstande, hvor der ikke længere bliver tale om nogen nævneværdig personlig andel i gjerningerne.

Utilregnelighedsbestemmelsen burde derfor have følgende indhold: «En handling er ikke strafbar, naar den handlende ved dens foretagelse var sindssyg eller uden selvbevidsthed, eller naar han handlede formedelst tvang». I alle disse begreber kan der lægges et bestemt psykologisk resp. psykiatrisk indhold. Giver man derimod, som i den nuværende lov (§ 44), indpas for begrebet tilregnelighed, er alle døre aabnet for spekulation og lægmandsskjøn. En fordel ved ovenstaaende ordlyd er det desuden, at man udtrykkelig undlader at tage med saadanne affekttilstande, som væsentlig bunder i det personlige sindelag og ikke er personligheden paatvunget enten ved sygdom eller ydre indvirkninger. I henhold hertil bliver f. eks. ikke vaneforbryderens ansvar ophævet, fordi om han i handlingsøieblikket giver sig hen i vild, ustyrlig lidenskab med ophør af alle kontrolforestillinger. «Utilregnelig» paa grund af «svækkelse af aandsevnerne» (§ 44) er en vending, der lettere kan lede til ubetimelige frikjendelser af imbecille lidenskabsforbrydere.

Naar handlingernes strafbarhed ophæves paa grund af sygelige sindstilstande, siger det sig selv, at samfundet maa have adgang til at træffe sikkerhedsforanstaltninger mod angjældende person, ifald hans tilstand indebærer fare for gjentagelser (kfr. straffelovens § 39).

§ 39. Naar retten finder, at en tiltalt, der enten frifindes eller i henhold til §§ 45 og 56 (kfr. s. 88 og 70) idømmes nedsat straf, er farlig for retssikkerheden paa grund af utilregnelighed eller formindsket tilregnelighed, kan den beslutte, at han efter øvrighedens nærmere bestemmelse bliver at anvise eller forbyde et bestemt opholdssted eller, forsaavidt dertil efter almindelige forskrifter, udfærdigede af kongen eller den, han dertil bemyndiger, er adgang, at anbringe i sindssygeasyl eller kur- eller pleieanstalt eller arbeidshus. Den trufne forholdsregel bliver igjen af vedkommende regjeringsdepartement at ophæve, naar den efter indhentet lægeerklæring ikke længere findes nødvendig.

I lagmandsretssager skal retten, inden den fatter saadan beslutning som i forrige led omhandlet, forelægge lagretten spørgsmaal, om tiltalte paa grund af utilregnelighed eller formindsket tilregnelighed er farlig for retssikkerheden. Alene et for tiltalte gunstigt svar er bindende for retten[1].

[1] Det vilde have været meget at foretrække, om loven her istedenfor «utilregnelighed» og «formindsket tilregnelighed» havde talt om «sindssygdom» og «sindssvækkelse». Det er nemlig kun de *varige* sygelige sindstilstande, som medfører fare for retssikkerheden. Ethvert «*hang*» til bevidsthedsforstyrrelse

Desværre har man imidlertid hertillands endnu intet andet sted end sindssygeasylet, hvor man kan anbringe personer, som af hensyn til sin sindstilstand frikjendes for straf. Men samtidig forudsætter § 44 ganske utvetydig, at lovovertrædere paa denne vis skal kunne gaa fri ogsaa i tilfælde, hvor der ikke foreligger sindssygdom og følgelig heller ikke kan blive tale om nogen indlæggelse paa asyl[1]. Retssikkerheden er af den grund utryg, saalænge § 39 endnu ikke bliver sat i kraft (kfr. s. 70 og 81).

End skarpere træder denne utryghed frem ved den saakaldte *formindskede tilregnelighed.*

Som tidligere nævnt danner sindssygepleie og straffebehandling to skarpt adskilte, hver i og for sig fuldstændige systemer, begge paa sin vis fuldt ud tjenlige til samfundets beskyttelse, saalænge principerne ikke sammenblandes. Det bedste vilde være, om der kunde sættes et absolut grænseskille, saaledes at der aldrig blev tale om at anvende straf ved sygelige sindstilstande. Dette lader sig dog umulig gjennemføre for øieblikket. De nervesvage, hysteriske, epileptiske og alkoholsvækkede lovovertrædere kan i regelen ikke sendes til sindssygeasylerne, og heller ikke kan man altid undlade at træffe sikkerhedsforholdsregler ligeoverfor dem. Følgelig maa de enten straffes eller ogsaa anbringes i særegne anstalter. Men paa den anden side vil dette sidste alternativ kun være paakrævet ved de mere udtalte sygdomstilfælde. Det vilde derhos for tiden være ørkesløst at bringe i forslag noget *helt system af særskilte behandlingsprinciper* for disse individer, saaledes at straf kunde sløifes fuldstændig ligesom for de sindssyge. Mellem sindssygdom og normalitet bliver der saaledes tilbage et omraade, hvor psykiatriske og straferetslige maximer sammenslynges.

Et udtryk herfor giver straffelovens § 56 (kfr. s. 70). Personlig skulde jeg foretrække en redaktion, som gav plads for mere bestemte psykologisk-psykiatriske begreber — f. eks.: «Retten kan nedsætte straffen under det for handlingen bestemte lavmaal og til en mildere strafart, naar den handlende ved gjerningens udførelse var tydelig sindssvækket eller ved nedsat bevidsthed».

Der tales her med vilje om «tydelig sindssvækkelse», da de hos

---

og impulsiv reaktion skyldes saaledes enten sindssygdom eller sindssvækkelse. Som § 39 nu er formet, kan de psykiatriske sagkyndige vanskelig yde sin medhjælp, da *utilregnelighed* og *formindsket tilregnelighed* jo ikke er psykiatriske, men metafysiske begreber. Vil man lægge noget videnskabeligt indhold ind i disse udtryk, nødes man til at tale om sygelige sindstilstande.

[1] Paa et sindssygeasyl kan ingen modtages uden i henhold til en læges sindssygeattest.

vaneforbrydere hyppig forekommende *ubetydelige* grader af medfødt sindssvækkelse (imbecillitet) ikke bør komme i betragtning. Derimod bør der nok i tilfælde tages hensyn til den sindssvækkelse, som skyldes menstruation[1] og svangerskab.

Paa dette «grænseomraade» vil psykiatriske og strafferetslige overveielser kunne lede hver til sin kant. Den sindssvækkede person trænger nemlig kur, pleie eller forvaring, saalænge sygdommen varer; men lovovertrædelsens nedsatte tilregnelighed maa igjen paa sin side føre til en forkortelse af straffetiden. Her er et kompromis nødvendigt, saaledes som det ogsaa i grundtanken er gjennemført i straffelovens § 39. Kun burde rettens adgang til istedenfor straf at anvise vedkommende personer opholdssted eller at anbringe dem i hospitalsmæssige anstalter ikke alene bero paa faren for retssikkerheden, men ogsaa paa hensynet til de syges behov af tilsyn, kur eller pleie.

Saalænge som den «formindskede tilregnelighed» *kun* medfører straffenedsættelse — fordi der ikke gives kur- og pleieanstalter (§ 39) —, betegner den væsentlig blot en svækkelse af retssikkerheden. For tiden kan der neppe tænkes mere ubekvemme psykiatriske erklæringer end de, hvis konklusion gaar ud paa, at der ikke foreligger sindssygdom, men meget sterkt udtalt sindssvækkelse. Selv ligeoverfor meget farlige forbrydere bliver domstolene isaafald henvist til at anvende minimalstraffe, som der kun er liden betryggelse i. (Kfr. «Retspsykiatriske erklæringer» af Knud Pontoppidan. Kjøbenhavn 1901. Tilfælde 31 dreier sig om en efter stød paa hovedet sindssvækket 32-aarig mand, med voldsomme affekter og sterk sexuel ophidselse. Trods en *række* uterlige handlinger mod en 11-aarig steddatter nøier den danske ret sig med at idømme ham 6 gange 5 dages vand og brød, fordi tilregneligheden ansaaes formindsket. End betænkeligere stiller afgjørelsen sig i tilfælde 41, hvor en sindssvækket person i voldsom affekt med delvis patologisk præg (? furor epilepticus) overfalder sin husholderske med saadan ustyrlighed, at hendes liv strøg med. For vold og drab ved uagtsomhed blev han som formindsket tilregnelig idømt 4 gange 5 dages vand og brød. — Under saadan sultekur vil sindssvækkelsen desuden blot forværres og faren for retssikkerheden tage yderligere til).

En særskilt vanskelighed byder beruselsen og den alkoholiske sindssvækkelse. Thi skulde tilregneligheden ogsaa i saadanne tilfælde

[1] At kvinders modstandskraft er betydelig nedsat lige før og under menses, fremgaar af de forholdsvis talrige selvmord, mord, ildspaasættelser, tyverier m. v. paa dette tidspunkt. *Kraft-Ebing:* «Lehrbuch der gerichtlichen Psychopathologie», 1892, s. 330.

regelmæssig ansees som formindsket, vilde straffen maatte nedsættes for de fleste farlige voldshandlinger (kfr. s. 90). Paa den anden side kan selv det hæderligste og bedste menneske gjøre sig skyldig i forbrydelser, naar bevidstheden er omtaaget af alkohol. Samfundsmæssig seet taler vistnok alle grunde for, at den drikfældige vaneforbryder bærer sit ansvar uafkortet. Men omvendt har det ingen fornuftig hensigt at gaa særdeles haardt irette med velmenende, harmløse personer, som en enkelt gang har forbrudt sig, fordi de enten var berusede eller svækkede af alkohol. Under alle omstændigheder bør loven her give vidt spillerum for individuelle hensyn. At § 56 ikke skal kunne komme i betragtning ved «selvforskyldt beruselse», er utvilsomt en for lidet bøielig bestemmelse. Paa dette felt bør det derhos i særlig grad være afgjørende, hvorvidt hanget til forbrydelse eller hanget til alkohol er det oprindelige og væsentlige. I sidste fald burde der — foruden anvendelsen af § 39 — ogsaa være adgang til at frafalde tiltale, naar angjældende kom. under behandling for sin alkoholiske sindssvækkelse eller stillede anden sikkerhed for, at han senerehen ikke mere skulde nyde alkohol.

Med hensyn paa løsgjængeriet skal jeg paany betone, hvorledes saavel de sindssyge som de i essentiel forstand alkoholsyge personer ikke har sin plads i arbeidsanstalterne. Disse er derimod det rette sted for saadanne sindssvækkede individer, som fortrinsvis alene savner evne til at arbeide ved egen kraft uden ydre ansporelse.

Tilregnelighedslærens historie kan her kun flygtig berøres.

I alle kulturstater har den praktiske udvikling ført til, at der i stigende udstrækning bliver taget hensyn til de sygelige sindstilstande. Men nogen ordnet behandling af de sindssvækkede lovovertrædere (kfr. §§ 56 og 39) er dog, saavidt vides, endnu ikke gjennemført noget sted.

Megen strid har der gjennem det 19de aarhundrede staaet om, hvorvidt straffelovene udtrykkelig skulde erklære de sindssyge som ustrafbare. I Code Napoleon ligesom i vor egen lovgivning er dette synspunkt gjennemført. I England, Holland, Tyskland og mange andre lande støder man til gjengjæld paa utilregnelighedsregler, hvorefter den faktiske afgjørelse rykkes ud af lægernes hænder. Det overlades f. eks. til dommernes skjøn at afgjøre, hvorvidt angjældende har savnet «indsigt i handlingens strafbarhed», eller om han har været «uden forstaaelse af dens retsstridige beskaffenhed». I flere stater kan der atter spores en tilbøielighed til overgang fra intellektualistiske til voluntaristiske definitioner.

Hvor der for 50—100 aar siden var tale om «evne til at sondre mellem godt og ondt» — om at have «indsigt i handlingens straffbarhed» o. l., spørges der nu snarere, om vedkommende i gjerningsøieblikket kunde «beherske sin opførsel», eller om han var i besiddelse af «evne til fri viljebestemmelse». I praksis er man dog nu baade i England og Tyskland enige om, at «sindssygdom» («certifiable insanity», «Geisteskrankheit») ophæver denne fri viljebestemmelse («the control of conduct» — «die freie Willensbestimmung»).

Saa mangelfuld som den norske læges uddannelse i psykiatri fremdeles er, vil det ved de sindsforstyrrelser, der ligger mindre klart i dagen, som regel være nødvendigt at lade vedkommende lovovertræder blive observeret paa et sindssygeasyl.

Literaturfortegnelse

vedkommende tilregnelighedsspørgsmaalet (med særligt henblik paa tilregnelighedsbestemmelserne i den nye straffelov og udkastet dertil).

Evensen, H.: Skal sindssyge straffes? Dagbladet 1899, nr. 347.

Getz, B.: Kfr. motiver til udkast til almindelig borgerlig straffelov.

— Kfr. den norske kriminalistforenings forhandlinger (4de møde 30te oktober 1896). 1897.

— Straffelovsforslagets tilregnelighedsbestemmelser. Morgenbl. 1900, nr. 217.

Hagerup, F.: Forelæsninger over strafferettens almindelige del (kontratrykudgave), 1903 (§ 18).

— Kommentarudgave af straffeloven (1903), s. 40—42.

— Straffeloven og tilregnelighed. Aftenposten 1901, nr. 812, 849, 852, 858.

— Kfr. Den norske kriminalistforenings forhandlinger (4de møde, oktober 1896). 1897.

Holmboe, M.: Forbrydelse og tilregnelighed. Morgenbladet 1892, nr. 502.

— Om utilregnelighed i strafferetslig henseende. Den norske kriminalistforenings forhandlinger (4de møde, oktober 1896). 1897.

— Straffelovsforslagets tilregnelighedsbestemmelser. Morgenbladet 1900, nr. 251.

— Kfr. ogsaa Aftenposten 1895, nr. 32.

Stang-Lund, Fr.: Tilregnelig? En kritik over det nye straffelovsudkast. Morgenbladet 1899, nr. 768.

Stang-Lund, Fr.: Tilregneligheden og det nye straffelovsudkast. Aftenposten 1901, nr. 864, 865.
— Nogle bemerkninger i anledning af justitskomiteens forslag til lov. ang. bestemmelser om tilregneligheden. Dagbladet 1901, nr. 324.
Malm, O.: Straffelovsudkastet. Dagbladet 1901, nr. 303, 304.
Scharffenberg, J.: Forbrydelse og sindssygdom. Straffelovsudkastet § 44. Dagbladet 1896, nr. 316 (anon.).
— Træk af den sindssyge lovbryders behandling i ældre tid. Dagbladet 1897, nr. 52.
Sitje, O.: Om utilregnelighed — kfr. Verdens Gang 1899, nr. 316, og 1901, nr. 314.
— Dagbladet 1901, nr. 48 og 101.
— Aftenposten 1901, nr. 821 («Praktikus i strafferet»).
Thue, L. A.: Tilregnelighed. Aftenposten 1901, nr. 807, 818 og 860 («Jurist»).
Urbye, A.: Det nye straffelovsudkast. Norsk retstidende 1897, s. 609 (kfr. s. 622—625).
Vogt, R.: Sindssyge lovovertrædere. Morgenbladet 1901, nr. 18 og 30.
— Tilregnelighedsreglerne. Morgenbladet 1901, nr. 691, 698, 723 og 746.
— Kfr. Aftenposten 1901, nr. 855 og 866.
— Tilregnelighedsspørgsmaalet. Den norske lægeforenings tidsskrift 1901.
Winge, P.:

Afhandlinger:

— Den retsmedicinske undersøgelse af den sindssyge lovovertræder. 1896. Cammermeyers forlag.
— Samfundet og den sindssyge lovovertræder. 1898. Cammermeyers forlag.
— Den norske sindssygelovgivning. (Forelæsninger). Universitetsprogram for 1ste semester 1900 (1ste, 2den og 4de forelæsning er tidligere trykt i «Tidsskrift for den norske lægeforening» for 1900 og 1901).
— Om den retspsykiatriske udtalelses form. 1902. (Tidligere trykt i «Tidsskrift for den norske lægeforening» for 1902).
— Congrès pénitentiaire international de Budapest 1905. Est-il nécessaire de créer des établissements de détention specialement affectés:
a) aux personnes à responsabilité restreinte,
b) aux ivrognes invétérés?
Si oui, selon quels principes ces établissements devraient-ils être organisés?
Rapport présenté par M. Paul Winge, dr. med. à Christiania.

I Norsk magazin for lægevidenskaben:

— Om det strafferetslige krav paa enhed i den psykiatriske bedømmelse. (Foredrag i det norske medicinske selskab 21de december 1898). 1899.
— Et afsnit af utilregnelighedsbestemmelsens historie. 1900.

Den norske kriminalistforenings forhandlinger:

— Om utilregnelighed i strafferetslig henseende. Foredrag i kriminalistforeningens 4de møde, 30te oktober 1896. (Se forhandlingerne s. 49 flg.). 1897.

Afhandlinger trykte som stortingsdokumenter:

— Kritik af den kgl. proposition til ny borgerlig straffelov § 39. (Trykt som stortingsdokument nr. 27, 1899—1900).
— Foreløbigt udkast med anmerkninger til nye grundregler for behandlingen af invalide forbrydere. (Trykt som tillæg til storthingsdokument nr. 27, 1899—1900).

I Morgenbladet:

Winge, P.: Den nye straffelov. Et varsko. 4 artikler i november 1899. Nr. 771, 782, 789 og 811.

— Straffelovsforslagets tilregnelighedsbestemmelser. To artikler for april og mai 1900. Nr. 240 og 282.

I Aftenposten:

— Vor tilregnelighedsret. 6 artikler i juni og juli 1901. Nr. 461, 463, 470, 479, 482 og 485.

— Straffelovsforslaget og utilregnelighedsbestemmelsen. 4 artikler i oktober og november 1901. Nr. 763, 766, 785 og 798.

— Straffeloven og tilregnelighed. Tilsvar til professor Hagerup. 2 artikler i november og december 1901. Nr. 856 og 882.

I Dagbladet:

— Forslaget til ny straffelov. 2 artikler for december 1900. Nr. 364 og 367.

— Lægerne og tilregnelighedsafgjørelsen. 1 artikel i november 1901. Nr. 309.

Motiver til udkast til almindelig borgerlig straffelov.

Ot. prp. nr. 24, 1898—1899.

Indst. O. VII, 1899—1900.

Ot. prp. nr. 14, 1900—1901.

Indst. O. I, 1901—1902.

Det nye straffelovsudkasts bestemmelser, der vedrører lægestanden. Den norske lægeforenings tidsskrift, 1901, s. 940.

Forhandlinger i odelstinget (nr. 50), 1901—1902, s. 396 flg., især s. 460, 462—473, 475—491, 499—512, 561—567.

Forhandlinger i lagtinget s. a. (nr. 21), s. 161 flg., især s. 183—184 og 185—192.

Straffeloven. Hvad vil den koste? Dagbladet 1901, nr. 316.

Hvem er utilregnelig? Dagbladet 1901, nr. 292.

Den nye straffelov. Omkostningsspørgsmaalet. Dagbladet 1901, nr. 302.

Sagregister.

Aandssvaghed: 43. 69.
Abolitionister: 123.
Abstinens, sexuel: 121.
Afasi: 42.
Afholdsselskaber: 89.
Anstalter: 98. 134.
Alderdomssløvhed: *39.*
Alkohol-reaktion: 14. 31. *84—87.* 121.
— atypisk: 64. *65.* 68. 93. 97.
— hallucinose, akut og kronisk form: *102.*
— trang: 46. 61. *98.* 100. 105.
— utaalsomhed: *63.* 64.
Alkoholisme: 2. 66, *83. 91.* 106. 111. 126.
Alkoholisk automatisme: *66.*
— furor: *65.*
— jalousi: 97.
— jalousi-vanvid: 97. *103.*
— sindssvækkelse: *94.* 124. 134. 147.
— e sindssygdomme: *101.*
— somnambulisme: *57. 65.*
Amentia: *42.*
Amor lesbicus: 117.
Ansporelse: 112.
Apperception: 115.
Arbeidsanstalter: 108. 134.
Arteriosclerose: 41.
Atrophia cerebri: *39.*
Aura: *59.*
Automatisme: 66. 67.
Barnemord: 73. 132.
Barselfeber: 42.
Beschäftigungsdelirium: 101.
Betingede straffedomme: 89.
Bevidstløshed: *48. 59.* 78. 97. *144.*
Bevægelsesrus: 93.
Beziehungswahn: *21.*
Crimen bestialitatis: 44. 131.
Delires des actes: 11.
Delirium tremens: 97.
Dementia: 30.
— alcoholica: 32. 97.
— epileptica: 32. *61.*
— ex vitiis organ. cereb.: 32.
— paralytica: 32. *36.* 107.
— præcox: 32. 107.
— — hebefrenica: *33.*
— — katatonica: *35.*
— — paranoides: *34.*
— senilis: 32. *39.*
— — arteriosclerotica: *41.*
— traumatica: 32.
Determinisme: 4. *135.*
Detumescenstrieb: *118.*
Dipsomani: 15. *64.*
Dobbeltbevidsthed: 62.
Drømmebevidsthed: *48.*
Drømmeforestillinger: *56.*
Efterarbeide: *50.*
Efterbilleder: 52.
Eiendomsforbrydelser: *133.*
Einfühlung: *6.* 10.
Emollitio cerebri: *39.*
Epilepsi: *59.* 70. 106. 126. 128.
— larveret: 61.
Epileptiske anfald: *59—64.*
Epileptisk sindssvækkelse: *60.*
Erindring: 54. 63. 66.
Exhibitionisme: 62. 74.
Falske overbevisninger: *57.*
Fantasifoster: *56.*
Feberdelirier: 69.
Feilreaktion: 86.
Fetischisme: *74.*
Folie à deux: *27.*
Folie lucide: 11.

Folie morale: 11. 15.
Folie raisonnante: 11.
Forbrydelse: 2. *124.* 134.
Forsømte børn: *128.*
Forvirring: *42.*
Fragesucht: 75.
Fødsel: 70.
Grand mal: *59.*
Grübelsucht: *75.*
Handlingsforestillinger: 57.
Handlingssuggestibilitet: *34.*
Helbredelse ved tro: *58.*
Hermafrodisi, psykisk: 74.
Hjerneblødning: *39.*
Hjernesyfilis: *66.*
Homosexualitet: 74.
Hydrocephali: *43.*
Hypnose: *55.*
Hypokondri: 8.
Hypomani: *11.*
Hysteri: 66. 70. *78.* 129.
Hysteriske anfald: 57. 80.
Hæmorrhagia cerebri: *39.*
Ideflugt: *14.*
Ideomotorisk handling: 5. *11.*
Idiotia: *43.* 69. 83.
Idiotia impulsiva: *45.* 77.
Idiotia moralis: 14. *45.*
Imbecillitet: 43. *83.* 84. 106. *130.* 141.
Impotens: 41. 97.
Impulsivitet: 34. 71. 77. 144.
Incontinens af stemninger: 41.
Indeterminisme: 4. 135.
Insania arteriosclerotica: *41.*
— epileptica: *64.*
— hysterica: *80.*
Internering: 145.
Jalousi: 21. 22. 29. 41. 97.
«Jeg» det primære: 14.
— — sekundære: 14, 40, 86.
Jus talionis: 139.
Katalepsi: *34.*
Katatoni: *35.*
Kleptomani: 15 (kfr. 63).
Kontrektationsdrift: *117.*
Kretinisme: 43.
Kværulanter: *21.*
Ledetanker: 14.
Lokalisation af hjernefunktioner: *40.*
Lov om løsgjængeri, betleri og drukkenskab: *98.* 122.
Lov om umyndiggjørelse: *98.*
Løsgjængeri: 2. *105.* 120. 124. 134.
Mammonisme: 122.
Mani: *10.* 46. 107.
Mania sine delirio: 11. *17.*
Manisk temperament: *16.*
Masochisme: 74.
Melankoli: *5.* 75.
Melankolsk temperament: 8.
Menstruation: 31. 70. *147.*
Merkeevne: *40.*
Mikrocephali: *43.*
Modforestillinger: 6.
Moral insanity: 15. 31. 47.
Morfinisme: 2.
Motiver, høiværdige: *13.*
— lavværdige: *13.*
Motivernes nivellement: *13.* 15. 86. 90.
Nedsat bevidsthed: 58. *69.* 78. *81.*
Negativisme: *34.*
Nervesvækkelse: 8. 31.
Nervous mimicry: 81.
Nevrasteni: 66. 70.
Nymfomani: 15.
Observationsanstalter: 109. 134.
Opmerksomhedsflugt: *15.*
Ordblindhed: *39.*
Orddøvhed: *39.*
Overværdige ideer: *21.*
Paralysis dependent on idea: *81.*
Paranoia: *20.*
— circumscripta s. minor: 22.
— completa s. major: 23, *28.*
Paranoisk temperament: *29.*
Partiel søvn: *55.*
— vaagenhed: 52 *56.*
— systematisk vaagenhed: 53.
Perception: 15.
Periodiske bevidsthedsfænomener: *50.*
Periodisk drikkesyge: *64.*
Periodisk mani: 17.
— sindssygdom: 8. *19.*
Pervers kjønsdrift: *73.* 132.
Petit mal: 59.
Polyneuritisk psykose: *104.*
Prostitution: 2, *116.* 134.
Pseudokværulanter: *29.*
Pseudologia phantastica: 83.

Psychastheni: *74.*
Psykiske tvangstilstande: 70. *74.* 144.
Pyromani: 15. 63.
Reaktionsforsøg: 86.
Reflexoide handlinger: 144.
Sadisme: 74.
Samfundsbeskyttelse: 1. 135.
Sanitær kontrol: 118. 123.
Sedelighedsforbrydelser: *40.* 90. *131.*
Selvbevidsthed: 49.
Selvmord: 5. 7. 9. *67.* 80. 102. 132.
Sigtelsestro: *21.*
Sindssvækkelse: 2. 31. *69.* 84.
— alkoholisk: 32. 94.
— epileptisk: 32. *60.*
— hysterisk: *81.*
— puerperal: *73.*
— traumatisk: 32. *65.*
— med tvangsforestillinger og tvangsimpulser: *74.*
Sindssygdom: 2. *4.* 106. 126. 128. 134.
Sindssyge lovovertrædere: *131.*
Skole, antropologisk: 119. 126.
— social: 119. (127).
Slaganfald: *39.*
Sløvhed, senil: 13.
Sløvsind: 30. 46. 114.
— alkoholisk: 32. 97.
— epileptisk: 32. *61.*
— initialt: *30.*
— juvenilt: *32.* 107.
— paralytisk: 32. 36. 107.
— residuært: *30.*
— senilt: 32. 39.
— traumatisk: 32.
Somnambulisme: *53.* 57. 62. 65. 80.
Stereotypi: *34.*
Storhedsvanvid: *37.*
Stød paa hovedet: *60.* 64. *65.* 70.
Stupor: *34.*
Suggestion: 34. 55. 56. 78.
— posthypnotisk: *57.*
Svagsind: 30.
Svangerskab: 70.
Systematiserede vrangforestillinger: *22.*
Søvndrukkenhed: 54.
Søvngjængeri: 49. *53.* 80.
Taterfolket: 107.
Testamente: 41.
Tilintetgjørelsestrang: 6. 73. 80. 81.
Tilregnelighed: 7. 23. 29. 70. 81. 88. 105. *135.*
— formindsket: 146.
Totalafholdenhed: 87. 98.
Tvang: *144.*
Tvangsforestillinger: *74.*
— frygt: 74.
— impulser: *74. 77.*
— ængstelse: *76.*
Ubestemte straffedomme: 132.
Umyndiggjørelse: 16, 27, 38, 98.
Valgtid: *86.*
Vaneforbrydelse: 120. 130. 141.
Vanvit: 69.
Vidneevne: *45.*
Vigilambulisme: *53.* 62.
Viljeautomati: *34.*
Viljeforstyrrelser, katatone: *34.*
Voldsforbrydelser: 90, 92, 148.
Vrangforestillinger, inducerede: *27.*
— systematiserede: *22.*
Zuhälter: 117. 131.
Øvelse: 111.
Øvelsesfremskridt: 112.
Øvelsestab: 112.

R. VOGT

PSYKIATRIENS GRUNDTRÆK

FØRSTE DEL

Særtryk af N. mag. f. lægev. 1903—1905.

KRISTIANIA.
STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG.
1905.

Forord.

Syv artikler i NORSK MAGAZIN FOR LÆGEVIDENSKABEN er her føiet sammen til 1ste halvdel af en lærebog i psykiatri. I løbet af nogle aar haaber jeg at kunne føre arbeidet til ende.

Den forvirrende meningsforskjel indenfor psykiatrien gjør det desværre vanskeligt for en lærer i faget at henvise de studerende til nogen bestemt lærebog, med mindre denne i grundtankerne stemmer overens med hans egen personlige opfatning. Selv vilde jeg i saa henseende ikke have noget andet valg end at anbefale de store verker af KRAEPELIN eller SOMMER. Imidlertid dreier dog striden sig i første linie om de to sygdomsbegreber, insania intermittens og dementia præcox, som behandles i denne bogs 6te og 7de afsnit. Sammenlignet hermed giver de øvrige sygdomsformer — paranoia, paralysis generalis, epilepsi, alkoholpsykoser m. v. — mindre anledning til tvist, og jeg har for deres vedkommende den tilfredsstillelse at kunne henvise til et dansk arbeide: Friedenreich «Kortfattet speciel psykiatri» (281 s).

Den erfarne læser vil i 3die, 5te, 6te og 7de afsnit gjenfinde mange Kraepelinske ledetanker. Ifra Tysklands anden store psykiater WERNICKE vil man ogsaa kunne spore paavirkning. 1ste, 2det og 4de afsnit, samt kapitlet om tvangsfænomener hviler derimod i hovedsagen paa selvstændig grund. Hvad særlig angaar de psykiske tvangstilstande, stemmer den givne fremstilling ihvertfald i sin grundtanke overens med PIERRE JANETS synsmaader, saaledes som disse fremføres i «les obsessions et la psychasthenie» (Paris 1903) et i alle dele

ypperligt verk, som jeg først i den seneste tid har havt den glæde at stifte bekjendtskab med.

Et særpræg turde dette arbeide have, forsaavidt som der i forholdsvis stor udstrækning er taget hensyn til moderne psykologiske synsmaader.

En vis mangel paa enhed i fremstillingen finder sin forklaring deri, at de enkelte afsnit er offentliggjort til ulige tid i N. Mag. f. Lægev. Ved en senere bearbeidelse vil der kunne raades bod herpaa.

Siden trykningen af de første afsnit er der allerede hengaaet et par aar. Jeg føler derfor trang til at skyde ind nogle udfyldende bemerkninger, som imidlertid først bør læses, naar man er færdig med afsnit I—IV.

1. Det Lipp'ske princip om *energi-absorption* kaster et klart lys over hysterilæren, ligesom det forklarer baningsterapiens væsen [1]) (s. 69—70). Forholdet er følgende: to samtidig virksomme hjernedele A og B træder altid i associativ forbindelse (A ⟶ B). Ved fornyet virksomhed af A sker der saa en tilførsel af energi fra A til B, hvorved B atter træder i funktion. Dertil kommer lighedsassociatonerne. I associationslovene har man reglerne givne for dette samspil. Nu indfører imidlertid LIPPS det nye synspunkt, at der ved siden af denne *energi-derivation* fra A til B ogsaa finder sted en energistrømning i modsat retning, saaledes at A suger til sig eller absorberer energi ifra B (A ⟵ B). Men ved en saadan *energi-absorption* ifra B bliver dette hjerneparti gjenstand for flygtig hæmning eller mere varig lammelse, alt efter energi-absorptionens varighed og styrke.

Anvendt paa hysterilæren kommer man herved til følgende regel for de hysteriske hæmnings- og lammelsesfænomener: de hæmmende sindsprocesser eller hjerneprocesser gjør sin indflydelse gjældende langs associationsbanerne, nemlig ved energi-absorption fra de associerede hjernedele. En hysterisk

[1]) Theodor Lipps: Über psychische Absorption. München 1901. Anvendelsen paa hysterilæren af de Lipp'ske synsmaader staar for min egen regning.

skrækaffekt virker f. eks. ikke lige lammende paa alle hjernedele. Tvertimod finder der en udvælgelse sted, saaledes som det kan anskueliggjøres ved følgende eksempel: En sporvognskusk er under fare for sammenstød vant til at bremse ved hjælp af høire arm. Naar der i hans sind vækkes en forestilling om sammenstødsfare (A), sendes der følgelig en energistrøm til det psykomotoriske centrum (B), hvorfra den høiresidige bremsende armbevægelse tager sit udspring. Han giver sig da straks til at bremse af alle kræfter. Ved *ubændig skræk for sammenstød* føler han derimod straks, at den høire arm ligesom vil til at lammes, og først lidt senere kommer bremsingen istand. Her sker der saaledes til en begyndelse en energi-absorption til «A» ifra «bremsecentret» (B); noget bagefter lykkes imidlertid ogsaa her den normale energi-derivation, hvorved bremsingen udføres. Men hvis nu sporvognskusken ved truende sammenstød reagerer paa hysterisk vis, vil al energi suges væk ifra bremsecentret, hvorved der opstaar en *høiresidig monoplegi* af mere eller mindre varig natur. Paa lignende maade kan skræk føre til afoni ved energi-absorption, medens jo det vanlige forhold er, at denne affekt leder til øget innervation af larynxmuskler (skrig, interjektioner!). Et udtryk for samme lov er det ogsaa, naar den ømme moder i hysterisk fortvilelse taber alle ømme hensyn af sigte i den grad, at hun lægger haand paa sit elskede barns liv. De *habituelle følelser og motiver* kan ikke blot forsterkes, men ogsaa sættes helt ud af magt.

Med henblik paa baningsterapien kan det Lipp'ske princip formuleres saaledes: Et arbeidende hjerneparti (A) suger til sig energi fra andre samtidig virksomme hjernedele (B), naar blot processen i A er betydelig sterkere end i B (s. 69—70). Tænkning (A) befordres saaledes ved samtidig mild virksomhed af psyko-optiske, psyko-akustiske, psyko-thermiske og psyko-motoriske centrer (B). Ved sterke sandseindtryk og bevægelser bliver derimod tankearbeidet hæmmet, fordi B-centrerne nu har overtaget og suger til sig energi ifra A. Jo svagere en hjerne er, des mindre vil den imidlertid kunne godgjøre sig af disse

«banende» processer, d. v. s. at sandseindtryk og bevægelser maa — for at virke ansporende og ikke trættende — være af desto mildere natur, jo mere sindet er svækket. Ved enhver sindssvækkelse sker «baningen» i det hele taget langsomt og med ringe styrke, og det hænger vel endvidere sammen hermed, naar saa mange sindssvækkede personer først kvikner til og føler sig mere vel ud paa eftermiddagen.

2. S. 42 er omtalt, hvorledes der ved degenerativ sindssvækkelse ofte indtræder periodiske svingninger i sindslivet. SWABODA'S [1]) undersøgelser har nu i væsentlig grad udvidet vor kundskab paa dette omraade. Han mener iøvrigt, at ethvert sind er underkastet periodicitetens lov, saaledes f. eks. at oplevelser har en tendens til at dukke frem som spontane minder med visse periodiske mellemrum — f. eks. af 23 eller n × 23 timer. Ved sindssvækkelse gjør imidlertid dette forhold sig gjældende med særlig styrke: hos en sexual neurasteniker kan f. eks. en dysforisk sexualakt melde sig 23 timer efter i form af angst, aandenød, kvalme og andre tegn paa svækkelse af livsintensiteten. Her er det ikke længre en bestemt forestilling, men en «almen hjernetilstand», som rekapituleres efter periodiske principer. Endnu er dog studiet af disse perioder i sin begyndelse.

3. Ved skildringen af de degenerative tvangsfænomener (s. 47 flg.) blev den tanke lagt til grund, at det svækkede sind ikke formaaede at undertrykke de modforestillinger, som voldte uvished og uklarhed. Enhver sindsvirksomhed antoges at være af den svage art, at der ikke kom istand nogen endelig klarhed. Følelse af uklarhed og begjær efter klarhed, vished, forklaring, opklaring skulde saaledes være kjernen i de typiske tvangsfænomener. I sit førnævnte arbeide («Les obsessions») har P. JANET paa meget indgaaende vis og paa grundlag af et rigt klinisk materiale udviklet en tilsvarende tankerække, idet han fremhæver, hvorledes der regelmæssig foreligger en «senti-

[1]) Swaboda: Die Perioden des menschlichen Organismus in ihrer psychologischen und biologischen Bedeutung. Wien 1904. 135 s.

ment d'incompletude» ved de med tvangsfænomer forbundne former af sindssvækkelse (psychastheni). Sandseindtryk, forestillinger og sindsbevægelser medfører ikke nogen følelse af fuld realitet, vished eller tro. Selv i opfatningen af eget legeme og egen person kan følelsen af vished og realitet mangle. Ofte siger f. eks. de syge, at de er som maskiner eller automater, og at deres tale og handlinger ikke fornemmes som noget dem selv tilhørende. Men fordi enhver sindsvirksomhed er saa svag og ufuldstændig, realiseres heller ikke tvangsimpulserne. Hos over 300 psykasteniske patienter saa JANET aldrig, at nogen tvangsimpuls i retning af suicidium eller homicidium kom til udførelse. I $^2/_3$ af hans tilfælde indtraadte relativ helbredelse, men som regel først efter 25—30-aars alderen.

4. S. 57—58 er der ved omtalen af homo-sexualitet maaske lagt for liden vegt paa de medfødte og for stor vegt paa de erhvervede aarsager til denne lidelse. I alle fald maa det fastholdes, at det homosexuelle følesæt *kan* være medfødt i dette ords strenge forstand. I disse tilfælde vil det heller ikke ved noget middel — som f. eks. hypnotisk suggestion — lykkes at faa vakt tillive nogen virkelig kjærlighed til det andet kjøn. Indtræder en saadan homosexuelt følende person i egteskab, vil ogsaa den heterosexuelle part i forholdet blive grusomt bedraget derved. Anderledes stiller sagen sig ved oprindelig psykisk hermafrodisi, hvor tilfældige oplevelser har givet kjønsfølelsen en væsentlig homosexuel retning.

5. Under øvelsesterapi (s. 70) hører ogsaa hærdning. Ved arbeide paa at opnaa øvelse eller hærdning gjælder det dernæst, at fremskridtene sker raskest, naar hjerneenergien er stor og viljen anspændes til det yderste under prøverne. Det meget nervesvage resp. viljesvage menneske er derimod mindre hærdningsdygtigt, og hærdning kan isaafald kun ske langsomt og varsomt.

6. Under psykoterapi (IV kapitel) bør vel ogsaa den psyko-katartiske metode (FREUD) nævnes. Princippet er følgende: Under en affekt af f. eks. hysterisk natur kom der ingen regu-

lær udladning istand: den skrækslagne kvinde kom sig f. eks. ikke til at skrige om hjælp, og heller ikke holdt hun sig sine angribere fra livet. Derved er affekten blevet «indeklemt». Nu mener FREUD, at mange psyko-pathologiske og særlig hysteriske fænomener skyldes saadanne «indeklemte» affekter, som med tiden er gaaet i forglemmelse. Derfor gjælder det for det første om at forsterke erindringsevnen ved hjælp af hypnose, for paa denne vis at komme paa spor af den forglemte oplevelse i patientens liv. Lykkes dette, skal dernæst angjældende give den gjenopfriskede affekt udladning i situationsmæssige ord og bevægelser. Den skrækslagne skal f. eks. raabe paa hjælp og redde sig undaf, holde angribere fra livet o. l. Skrækaffekten skal billedlig talt «kastes op» (katarsis), idet vedkommende tér sig som den, der er situationens herre. En enklere og i høi grad anbefalelsesværdig form for psyko-katarsis bestaar deri, at man taalmodig hører paa, medens sindslidende patienter udøser sit indre. Ved at udlades skal saa affekterne tabe deres pathogene — hidsende eller lammende — indflydelse.

Paa grund af fremstillingens sammentrængte form vil lærestoffet vanskelig kunne tilegnes af nybegyndere uden samtidig støtte i kliniske demonstrationer.

1—9—1905.

R. Vogt.

Psykiatriens hovedtræk: I. Neurasteni.

Af

R. VOGT,

reservelæge ved Gaustad asyl.

Gjennem en række mindre opsæt skal jeg i løbet af nogle aar søge at give «Magazinets» læsere en kortfattet sammenhængende fremstilling af psykiatrien i dens hovedtræk. Særskilt opmerksomhed vil herunder blive viet differentialdiagnosen mellem sindssygdommene og de sygelige eller abnorme sindstilstande forøvrigt. Dernæst kommer sindssygdommenes forebyggelse og behandling til at blive drøftet nøiere under stadigt henblik paa de samfundsmæssige opgaver.

Psykiatriens indhold og omfang.

Psykiatri er læren om de abnorme sindstilstande og de til grund liggende forandringer i storhjernens barklag. Noget hævdvundet udtryk, som omfatter alle disse patologiske sindsændringer, gives der rigtignok ikke i vort sprog, men i det følgende vil ordet «*sindslidelse*» blive brugt i denne betydning. Psykiatrien kan derfor ogsaa bestemmes som en lære om sindslidelserne og deres materielle grundlag.

Begrebet «*sindssygdom*» maa derimod i henhold til vore love benyttes i snevrere forstand, saasom sindssyge

personer under ingen omstændighed kan idømmes straf, medens de til gjengjæld savner den personlige frihedsret. Disse individer danner følgelig en retslig administrativ undtagelsesgruppe, hvad man aldrig bør tabe af sigte.

For de øvrige sindslidelsers vedkommende, hvor afvigelserne fra det normale eller sunde sind er af mindre gjennemgribende natur, foreslaaes benævnelsen «*sindssvækkelse*».

Psykiatrien kommer saaledes til at omfatte *sindssvækkelserne* og *sindssygdommene*.

Sindssvækkelserne.

Omend strengt taget ogsaa visse sindssygdommes følgetilstande og indledningsstadier hører hid, vil det dog i denne forbindelse være hensigtsmæssigt at indskrænke sig til en omtale af *neurastenien, hysterien* og *de degenerative grændsetilstande*.

Neurastenien.

Ved neurasteni forstaaes en almindelig svækkelse af de høiere nervøse funktioner, af forholdsvis ringe grad og uden erkjendbart anatomisk grundlag. Det dreier sig ingenlunde om nogen specifik sygdom, men snarere om et samlebegreb for de lettere funktionelle hjernelidelser efter overarbeide, underernæring og andre indvirkninger paa hjernen, hvorved dennes energi lidt efter lidt udtømmes. Skjønt denne svækkelse naturligvis kommer des lettere istand, jo mindre modstandsdygtig hjernen allerede er paa forhaand, hører det «svagelige hjerneanlæg» dog ikke med som nogen nødvendig forudsætning. Snarere vil det være hensigtssvarende — i overensstemmelse med MOEBIUS — at behandle de hereditære svækkelsestilstande for sig og ikke at tage andet med under neurastenien end det symptomkomplex, der kan opfattes som en virkning af overarbeide

og extracerebrale (exogene) aarsager paa en hjerne af middelere modstandskraft

I modsætning til neurastenien udmerker derimod hysterien og de degenerative grændsetilstande sig ved en medfødt svagelig eller disharmonisk hjernetilstand. Men heraf følger igjen, at neurastenien let maa kunne træde til som et komplicerende moment ved disse hereditære neuroser.

Opfattes neurastenien som en udbredt hjerneskade af forholdsvis ringe styrke, vil det let forstaaes, hvorfor de svære almene hjernelidelser, som vi kalder sindssygdomme, maa kunne frembyde neurasteniligne indlednings- og slutningsstadier. I praxis gjælder det ogsaa fortrinsvis om at sondre mellem den mere godartede neurasteni, der som regel bedres, saasnart de svækkende indflydelser hører op, og disse neurasteniforme sindssygdomsfaser.

Som *aarsager* til neurasteni maa nævnes 1) alle uforholdsmæssig sterke krav til hjernearbeidet, 2) mangelfuld ernæring og 3) lettere giftvirkninger.

Til en begyndelse bør det fremhæves, hvorledes *hjernen har den tredobbelte opgave, at besørge aandsarbeidet, muskelinnervationerne og de funktionelle impulser til legemets øvrige organer.* Nærer nogen tvivl herom, vil jeg blot bede dem nøie fæste sig ved suggestionens vidtrækkende indflydelse — f. eks. paa menstruationsprocesserne — og ved sindsbevægelsernes virkninger paa blodomløbet, tarmbevægelserne og kjertelafsondringerne. *Men dernæst gjælder det øiensynlig som et alment princip, at ingen sterk hjernevirksomhed kan finde sted uden paa bekostning af den samlede hjerneenergi,* og denne maa fremdeles antages at have en nogenlunde fast afgrændset størrelse til ethvert givet tidspunkt.

Under det overvættes livlige aandsarbeide bliver der saaledes mindre kraft tilovers til de motoriske og trofiske opgaver, medens omvendt den aandelige ydeevne nedsættes ved legemlige strabadser og sterke krav til de vegetative funktioner, saaledes som det f. eks. er tilfældet ved men-

struationen, svangerskabet, pubertetsudviklingen, de sterke vekstperioder og rekonvalescenstilstandene. Heraf følger imidlertid videre, at hjernen staar i fare for at overanstrenges til disse tider, hvis der samtidig stilles sterke krav til aandsvirksomheden.

I tidens løb kan hjerneenergiens effektivitet derimod stige betydelig, eftersom hjernen vokser og *funktionerne opøves*, indtil en vis grændse, der veksler med individernes forskjellige udviklingsdygtighed. For blot ved et enkelt eksempel at gjøre dette særdeles vigtige forhold mere anskueligt skal jeg her anføre, hvorledes jeg efter henimod 1½ maaneds træning i taladdition kunde udføre paa 8—9 minuter det samme regnearbeide, hvortil der i begyndelsen medgik ikke mindre end en halv time; men tiltrods for at arbeidsudbyttet pr. tidsenhed nu var mere end tredobbelt, gjorde der sig dog snarere mindre træthedsvirkninger gjældende i arbeidets løb.

Ved alsidig harmonisk træning og stor udviklingsdygtighed kan hjernen derfor mestre en arbeidsbyrde, som ellers vilde virke rent ud nedbrydende. Paa den anden side har de neurasteniske plager let for at indfinde sig, naar udviklingsdygtigheden i og for sig er ringe, og kravene samtidig stiller sig med stor styrke uden forudgaaende opøvelse.

Allerværst bliver dog situationen, naar saadanne vanskelige nye krav stilles under sterke legemlige udviklingsperioder. Vor gamle gouvernanteuddannelse kan her nævnes som advarende eksempel. Af samme grund kan det forcerede sportsliv uden hensigtsmæssig afpasset træning blive en kilde til neurasteni.

Efter lange uvirksomme tider vil de høiere nervecentrers ydeevne være nedsat som følge af mangelfuld øvelse, men hermed er ogsaa kraften til at staa de nervesvækkende indflydelser imod forringet.

Bortseet fra evnernes direkte opøvelse indspares desuden megen hjerneenergi ved den gradvise *tilvænning* til de

sedvanemæssige sanseindtryk, forestillinger og sindsbevægelser, hvorimod alle pludselige overgange — som f. eks. fra landliv til storstadsliv — tærer sterkt paa kræfterne i den første tid. Et eiendommeligt udtryk herfor er den paa jordmoderskolerne velkjendte amenorrhöe hos de nyankomne læredøtre.

Stor kraftbesparelse finder ogsaa sted ved selve det regelmæssige i arbeidsordningen, idet opmerksomheden ganske uvilkaarlig indstiller sig paa den til hvert givet tidspunkt planlagte virksomhed; men ingen vil være i tvivl om, at det arbeide, hvorpaa man i øieblikket er ganske uforberedt, tidt volder besvær og fortrydelse. *Mangel paa øvelse, tilvænning og regelmæssighed begunstiger følgelig neurasteniens udvikling.*

I kraft af ovenstaaende kan det hævdes som en almen regel, at den effektive hjerneenergi i længden synker baade ved forlidet og formeget arbeide, hvorimod den vedligeholdes eller befinder sig i stigende under de midlere grader af hjernevirksomhed. *Heraf kommer det f. eks., at middels sterke sanseindtryk øger hjernens ydeevne, medens det modsatte forhold gjør sig gjældende saavel ved de overvættes sterke som ved de meget svage impulser gjennem sanserne.* Derfor udøver smertefulde lokallidelser, tropisk hede, indesiddende stueliv og langvarigt sengeleie samme nervesvækkende indflydelse. Af samme grund kan de klimatiske forhold virke slappende baade ved overdreven strenghed og mildhed, ligesom gymnastik og bad kun virker gunstigt indenfor visse rammer. Som vigtige aarsager til neurasteni nævnes ikke blot de kjønslige udskeielser, men ogsaa de sexuelle impulsers ophør i den klimakteriske alder.

Sanseindtrykkenes virksomhed paa hjernen beror dog ikke blot paa irritamenternes objektive størrelse, men ogsaa paa den større eller mindre tilvænning dertil. Livlige fornemmelser udløses derimod ved alle raske overgange. Som følge af disse forhold virker bl. a. det ensformige veirligt med smaa aarstidsvekslinger i længden saa træt-

tende paa folk, der er vant til sterkere klimatiske omskiftninger.

Den uafbrudte tilvænning til hverdagslivets ensformige indtryk og forestillinger har ogsaa efterhvert noget slappende ved sig, der bør modarbeides ved adspredelser, ferieudflugter og andre afvekslinger. Under dette synspunkt vil man tillige bedst forstaa den umiddelbare visdom i de gamle seder med deres udprægede rhytmiske inddeling af tiden til arbeide, hvile og fest.

De forskjellige livsstillingers særskilte farer skal her kun flygtig berøres. Meget mere end det intellektuelle arbeide slider de sterke sindsbevægelser paa hjernekraften. Spænding, tvivl, ængstelse, uro, sorg og miskjendelse undergraver skridt for skridt den aandelige spænstighed, medens glæde, haab og anerkjendelse holder livskraften oppe. Produktivt aandsarbeide stiller ofte store krav, især til de tider, da tænkningsresultater begynder at dæmre i bevidstheden uden endnu at finde form, eller naar tankerne besætter sindet uden at ville lægge sig til hvile. Det samme gjælder om de særlig ansvarsfulde virksomheder. Sterkt oprivende virker i længden alt rekord- og virtuosarbeide med den evige spænding for at opnaa eller hævde mesterskabet. Endelig maa natarbeide, stueliv og sterke hedevirkninger nævnes som mere betydelige ulemper.

Hvilken overordentlig vegt god søvn og ernæring har, ligger aabent i dagen. Skorter det herpaa, erstattes jo ikke mere den forbrugte hjerneenergi. Derfor gives der neppe heller nogen almen lidelse uden en vis grad af «sekundær neurasteni».

Giftstoffe som alkohol, bly, kviksølv m. m. leder vistnok før eller senere til lidelser af udtalt særpræg, men til en begyndelse giver de sig ofte blot tilkjende ved det almindelige neurasteniske symptomkomplex. Saa er ogsaa tilfældet ved de snigende infektionssygdomme og autointoxikationer. Ikke sjelden er neurastenien desuden en eftervirkning af akute infektioner som f. eks. ved influenza.

Paa grund af den eiendommelige lise, som ved slaphedstilstande spores efter smaa doser af narkotiske midler, griber neurastenikere ikke sjelden til alkohol, morfin o. lign., hvorved deres tilstand let forværres.

Forbruget af tobak, the og kaffe maa vistnok være ret betydeligt, inden der melder sig sterkere neurasteniske ulemper. Som medvirkende aarsag spiller dog disse stoffe utvivlsomt nogen rolle. The kan saaledes volde daarlig søvn, skjønt den nok i det store og hele taget anvendes paa harmløs vis. Større er derimod den skade, som det ensformige liv paa kaffe og smørrebrød fører med sig; men her foreligger vel tillige ofte ligefrem underernæring.

Efter *stød paa hovedet* møder man dels sværere nervelidelser af skarpere udtalt særpræg, dels lettere neurastenilignende tilstande.

Den *arvelige belastning* overveier vistnok alt andet i betydning, men paa den anden side føres vi des mere bort fra den rene ukomplicerede neurasteni, jo sterkere dette aarsagsmoment træder i forgrunden.

Endelig bør det betones, hvorledes selv svagere kræfter kan komme til at spille virksom rolle, naar andre skadeligheder griber ind samtidig. Her gaar det som med de EDINGER'ske rotter, hos hvem en tabeslignende degeneration af de bagre rygmarvsstrenge først kunde bringes istand ved den forenede virkning af pyridin-indsprøitninger og anstrengende sprang i trædemølle, men ikke ved noget af disse indgreb for sig alene.

Ligeledes maa det antages, at de hjerneregioner, der tillige er udsatte for andre samtidige skadevirkninger, rammes sterkest af den nervesvækkende proces.

Til anskueliggjørelse af dette almindelige patogenetiske synspunkt skal jeg her minde om det analoge forhold ved de tabiske lidelser, der tidligst optræder i de sterkest anstrengte legemsdele, f. eks. hos ryttere i den arm, der fører tømmerne. Af samme grund har infektionsstoffe og

gifte særskilt tilbøielighed til at slaa sig paa neurastenikernes hjerne.

Neurasteniens symptomatologi.

Ved hjælp af det psykologiske eksperiment kan man med stor nøiagtighed bestemme virkningen af gifte, overanstrengelse, underernæring, søvnmangel o. lign. paa aandsarbeidet og muskelinnervationerne. Til dette øiemed lader man forsøgspersonerne foretage en række enkle, maalbare arbeider dels under helt normale vilkaar, dels efter gjennemvaagede nætter, hungerdage, alkoholnydelse etc. Da disse forsøg, der særlig er foretagne ved KRAEPELIN'S psykiatriske klinik i Heidelberg, kaster lys over neurasteniens væsen, skal de her kortelig berøres, paa den vis at alkoholexperimenterne som de mest oversigtlige vil blive stillet i forgrunden.

Evnen til at opfatte sanseindtryk viser sig gjennemgaaende nedsat selv efter smaa alkoholdoser. Ord og bogstaver, der i al fart iler forbi forsøgspersonens udkigsspalte, bliver saaledes forholdsvis let mistydede.

De saavidt merkbare hudberøringer fornemmes aldrig uafbrudt. Tvertimod træder indtrykkene regelmæssig ud af bevidstheden for korte stunder indimellem, hvorved «merkbare» og «umerkbare» øieblikke kommer til at afløse hinanden. Men allerede efter ubetydelige alkoholmængder sker der en forholdsvis forlængelse af umerkbarhedstiderne (die Unmerklichkeitszeichen).

Fremdeles lykkes udenadlæren bedst i nøgtern tilstand.

Derimod er alkoholens virkninger paa muskelarbeidet af mere sammensat natur. Giver man en person i opdrag ved fingertryk at holde en elektrisk kontakt sluttet og dernæst hurtigst muligt at fjerne fingeren paa givet signal, saa tjener denne ordning til bestemmelse af de «enkle reaktionstider» eller den tid, der medgaar fra et sanseindtryks modtagelse og til den reaktive bevægelse. Hertil udkræves blot et fint elektrisk urverk, som kan sættes i bevægelse

samtidig med signalerne og stoppes ved fingerens fjernelse fra kontakten. Tilsiger man derimod forsøgspersonen at rykke finger *a* bort fra kontakt *a* paa signal *a*, men finger *b* fra kontakt *b* paa signal *b*, da har vi for os det mere indviklede forsøg til bestemmelse af «valgtiderne». Her er det nemlig forudsætningen, at der først skal reageres paa vedkommende signal *a* eller *b*, efterat dette er tydelig opfattet og forsøgspersonen har udvalgt sig den for hvert tilfælde rigtige bevægelse.

Efter smaa alkoholmængder støder vi nu til en begyndelse paa det høist eiendommelige forhold, der kaster saa klart streiflys over neurastenien, nemlig at valgtiderne delvis forkortes, paa samme tid som der forholdsvis oftere reageres feil, idet finger *b* fjernes paa signal *a* og omvendt. De hastige bevægelser er, med andre ord, ogsaa forhastede. Forsaavidt dreier det sig om et ganske simpelt sidestykke til de uoverveiede handlinger og den løsslupne tale under den lette alkoholrus. Men i alle tilfælde falder det naturligt at betragte denne psykomotoriske udladningstrang som udtryk for de høiere aandsevners svigtende kontrol.

Fremdeles har SOMMER paavist, hvorledes hjernen udøver en hemmende indflydelse paa patellarreflexerne, der atter hører op paa et vist trin af alkoholrusen, og det samme gjælder ved andre bevægelsesfænomener. Alkoholen virker her ganske paa samme vis som f. eks. enucleation af øinene hos frosk: der kommer istand livligere rygmarvsreflexer, fordi visse hemmende impulser fra de psykiske hjernedele ikke længere gjør sig gjældende.

Nævnes efterhaanden en række ord for forsøgspersonerne, og paalægger man dem herunder at give nøie besked om de tanker, der knytter sig til hvert af disse fremsagte ord, saa viser det sig efter alkoholnydelse, at ideforbindelserne nu forholdsvis oftere finder sted i form af rimerier og staaende talemaader eller paa grundlag af andre overfladiske lighedspunkter, medens den saglige sammenhæng er i aftagende. Paa grund af det springende, flygtige i tanke-

gangen har man ogsaa sat navnet «ideflugt» paa dette forhold, som altid er udtryk for adspredt opmerksomhed.

Endelig maa det fremhæves, hvorledes de sterkere alkoholdoser præges af rene lammelsestegn og hvorledes udviklingsdygtigheden lider under vanedrik.

Alt i alt støder vi følgelig kun paa udtryk for en almindelig hjernesvækkelse, men til en begyndelse gjør der sig rigtignok gjældende en øget bevægetrang og handletrang med tilbøielighed til ideflugt. Disse tilsyneladende «excitationssymptomer» betyder dog rimeligvis intet andet end «nedsat opmerksomhedskontrol». Forsaavidt har vi heri et anskueligt sidestykke til neurastenien med dens «reizbare Schwäche», og det vil derfor ogsaa falde naturligt at opfatte den nervesvages øgede irritabilitet paa lignende vis som et lammelsesfænomen slet og ret.

Saavel efter aandelig som legemlig virksomhed er den aandelige ydeevne foreløbig nedsat. Særlig erfarer vi ved hjælp af det psykologiske eksperiment, hvilken forbausende lighed der raader mellem virkningerne af de smaa alkoholdoser og det anstrengte kropsarbeide. Man har endog talt om en «ivresse motrice», noget, som navnlig tindebestigere ved at berette om.

Ideflugten og de raske, forhastede valgreaktioner mangler derimod som regel efter det rent intellektuelle arbeide. Men efter gjennemvaagede arbeidsnætter støder man leilighedsvis paa det samme hang til ideflugt og den samme psykomotoriske udladningstrang som ved alkohol og kropsanstrengelser.

Under additionsforsøg om formiddagen paa fastende hjerte var udbyttet regelmæssig ca. 20—30 pct. mindre end efterpaa et godt frokostmaaltid; rimeligvis var dog forsøgspersonen i dette tilfælde lidt af en neurasteniker.

Ved disse fintreagerende psykologiske metoder lader det sig ogsaa paavise, hvorledes arbeidsevnen kan være nedsat i løbet af flere døgn som følge af en enkelt gjennemvaaget nat, ligesom efterdønningerne af en aftenrangel paa

et par liter øl kan røbe sig hele den paafølgende dag tilende.

Finder der nu sted en ophobning af disse nervesvækkende indflydelser, fremtræder efterhaanden et stedse mere udtalt neurastenisk billede; men i princípet dreier det sig dog fremdeles om de samme symptomer som ved de nysskildrede psykologiske forsøg. Arbeidsevnen tager af, opmerksomheden slappes og selvbeherskelsen formindskes; hele det psykiske liv synker et trin nedad.

Det varer heller ikke længe, før træthedsfornemmelserne naar en pinlig høide. Arbeidet begynder derfor tidt at føles som en byrde. Andre kan kun holde ud kortere tid, før de gaar trætte, og hører de saa ikke op, kommer hevnen i form af hovedpine og søvnløshed. I høi grad pinlig fornemmes ogsaa den bristende evne til at ryste væk ubehagstanker og smertefulde sindsbevægelser. Især under søvnløse nætter arter denne mangelfulde tankehemning sig som vild, uordnet ideflugt — hvad vel de fleste leilighedsvis har iagttaget hos sig selv efter overarbeide. Ved de sværere former koster enhver beslutning megen selvovervindelse, og i hvert fald stundevis — efter vaagne nætter og sterkere anstrengelser — fortoner livet sig graat og glædesløst. Nogen tids ro bringer dog atter disse ulemper til at forsvinde.

Som før fremhævet, maa man tillægge de lettere impulser udenfra samt al mildere hjernevirksomhed en vis nervestyrkende evne. Derfor hænder det ogsaa, at neurastenikere, som vaagner trætte og uoplagte, kvikner til ud over dagen, efterhvert som hjernen træder i funktion. Samme virkning har livlige omgivelser, kolde afrivninger m. m. Paa den anden kant er intet mere karakteriserende for neurastenien end den store trætbarhed og plagernes forværrelse ved alt forceret arbeide. Disse omstændigheder maa sammmenholdes, forat det skal forstaaes, hvorfor de lettere hjernearbeider — i form af leg, adspredelser o. lign. — ofte skaffer større lindring end den absolute hvile.

Ved ensformige, enkle prøvearbeider, der fortsættes gjennem nogen tid, kan man skaffe sig et slags maal paa individernes trætbarhed og dermed følgelig ogsaa et objektivt holdepunkt for diagnosen neurasteni. Her staar dog endnu mange praktiske vanskeligheder tilbage at løse.

Paa stemningslivets omraade overveier snart apathien, snart grættenheden og pirreligheden; ufordrageligheden i det smaa gaar ogsaa let haand i haand med ligegyldigheden i det større. Noget hænger vel ogsaa dette sammen med det specielle anlæg, idet oprindelige stemningsdrag boltrer sig frit paa overfladen, naar de høiere hemninger falder bort. Om mange af disse folk gjælder overhovedet CLOUSTON'S ord, at de er engle eller dæmoner, alt eftersom de er udhvilte eller deres kræfter er udtømte.

Af samme grund kan et tidligere tøilet driftsliv faa overvældende magt. Heller ikke maa det glemmes, hvorledes de neurasteniske plager let medfører trang til narkotiske midler, og selvfølgelig nøier de sig i tilfælde ikke med de rent uvirksomme smaa doser. Rimeligvis stiger ogsaa arbeidskraften herved foreløbig, idet ubehagets hemmende indflydelse bortfalder. Men vi ved alle, hvorledes faren for misbrug er overvældende stor ved denne konstellation.

I det hele taget præges det neurasteniske sygdomsbillede ved en broget blanding af svækkelses- og pirringstegn, men de sidstnævnte maa vel atter tydes som udtryk for ophævet hemning. Ligesom driftslivet boltrer sig friere, naar fornuftens tøiler slappes, saaledes gaar det med alle lavere hjernecentrer, naar de overordnede dele sættes ud af spillet.

Psykomotoriske, psykosensorielle, sekretoriske og vasomotoriske pirringstegn støder man derfor jevnlig paa i form af fibrillære rykninger, øget peristaltik, forhastet ejakulation, neuralgier, paræstesier, øresus, flimren for øinene, øget svedsekretion, palpitationer, kongestioner o. s. v. Den almindelige hjernesvækkelse afsætter saa at sige en dobbelt

effekt i de mere underordnede regioner, idet den primære energiforringelse delvis bliver mer end opveiet ved hemningernes ophør. Heraf kommer det desuden, at organfunktionerne paa én gang præges af forhøiet ømfindtlighed og nedsat kraft. Pulsen løber f. eks. raskt tilveirs trods hjertets ringe udholdenhed, og kjønstrangen kan meget vel være forsterket, selv om kjønskraften er svækket. Paa enkelte omraader pleier dog gjerne de rene svækkelsestegn at være overveiende; saaledes er f. eks. forstoppelse og nedsat fordøielseskraft almindelig hos nervesvage.

Som tidligere nævnt, fører al sterk funktion af det ene hjerneparti til svækkelse af de andre deles virksomhed. Under aandeligt og legemligt overarbeide hemmes følgelig ogsaa storhjernens impulser til organprocesserne, hvilket bl. a. kan lede til fænomener som amenorrhöe, dysmenorrhöe og afmagring. Særlig har, som bekjendt, alle strabadser en ugunstig virkning paa kjønsprocesserne ved menstruationstiderne og i pubertetsalderen. I forbigaaende skal det ogsaa bemerkes, at menstruationen som saadan ledsages af en forbigaaende «periodisk» nervesvækkelse.

Jeg agter ikke at dvæle nærmere ved alle de sygdomsbilleder, som er opstillede under navn af kardial, visceral, sexuel, spinal samt cerebral neurasteni, og hvor de irritable svækkelsestegn fortrinsvis er begrændsede til snevrere omraader. Ofte tyder vistnok denne symptomernes lokalisation paa et oprindelig uligevegtigt anlæg, men aarsagen kan ogsaa skyldes en eller anden organlidelse, hvorpaa neurastenien, saa at sige, indpodes. En gonorrhöe f. eks. tærer først og fremst paa de angjældende organers nerveapparat og afstedkommer derfor let en udtalt «irritable bladder» hos et neurastenisk individ. *Overhovedet gjælder det om alle lokallidelser, at de hos neurastenikere let kompliceres med og efterfølges af lokalneuroser.*

Tilsidst maa den hypokondre selviagttagelse og de deraf flydende ængstelige stemninger og autosuggestive for-

værrelser omtales. Stadig er ihvertfald sygdomsfølelsen levende og længslen efter helbredelse vel udtalt.

Neurasteniens følgetilstande.

Som regel svinder de neurasteniske symptomer, naar aarsagerne fjernes — en omstændighed, der allerede i og for sig har stor differentialdiagnostisk betydning. Ikke sjelden træder dog forholdene hindrende iveien, f. eks. i de mange fattige hjem, hvor hustruerne føder og ammer uden pust i bakken, samtidig som de slider og stræver paa smal kost. Men omvendt fører ogsaa det langvarige sengeleie til yderliggaaende nervøs afkræftelse, fordi hjernelivet ikke holdes i aande.

Paa grundlag af de sværere neurastenier kan der stundom udvikle sig forskjellige sindssygdomsformer. Et puerperium, en skræk eller en infektionssygdom kan saaledes udløse «akute udtømmelsespsykoser» (forvirringstilstande) ved i en fart at opbruge den ringe rest af tilbagebleven hjerneenergi. I andre tilfælde dreier det sig om flygtige, vage forfølgelsesideer og sansebedrag uden omtaaget bevidsthed. Endelig kan den kardiale neurasteni ved de hyppige palpitationer bidrage til udviklingen af almindelig arteriosklerose.

Her bør det ogsaa nævnes, hvorledes nervesvækkende indflydelser forbereder jordbunden til udvikling af paralysis generalis, lues cerebri og andre sværere hjernesygdomme.

Neurasteniens differentialdiagnose.

Ofte vil man støde paa hysteriske tilstande med neurastenisk islæt og omvendt; men man bør isaafald vænne sig til at betragte det symptomkomplex, der flyder af den almene hjerneenergiudtømmelse, som neurastenien tilhørende. Paa hysteriens regning bør derimod opføres alle de symptomer, som skyldes «bevidsthedsindsnevringen»; jeg skal blot

minde om de eiendommelige anæstesier, synsfeltindskrænkningen, kramperne og hele den symptomgruppe, som englænderne betegner som «nervous mimicry», d. v. s. nervøs efterligning af organsygdomme.

Ligesaa ofte møder man neurasteniske tegn ved de medfødte uligevegtstilstande. Følgerne af hjerneenergiens ujevne fordeling — i form af skjærpelse eller svækkelse af bestemte aandsevner og anlæg — ligger dog udenfor neurasteniens ramme.

Tvangstankerne og tvangsdrifterne staar forsaavidt i en noget eiendommelig stilling, som de vistnok maa siges at bero paa uligevegtigt anlæg, paa samme tid som de dog fortrinsvis gjør sig gjældende, naar ydre nervesvækkende indflydelser kommer til. De bør derfor omtales i forbindelse med de degenerative grændsetilstande.

Af sindssygdomme er det særlig dementia paralytica, dementia præcox og de lettere periodiske depressioner, der til en begyndelse forveksles med neurasteni. Hvis en middelaldrende, forhen nervesterk mand uden erkjendbar ydre foranledning begynder at frembyde neurasteniske tegn, og tilstanden ikke svinder eller bedres væsentlig efter nogen tids hvile, er der erfaringsmæssig al sandsynlighed for, at en dementia paralytica er under opseiling, og ved forudgaaende syfilis øges naturligvis mistanken i denne retning. Symptomer som pupillestivhed, tab af knæreflexer, forbigaaende anfaldsvise hjernesymptomer eller glemskhed vil dernæst, praktisk talt, hæve diagnosen til vished.

Dementia præcox eller den juvenile sløvhed frembyder i det som oftest meget langvarige indledningsstadium visse lighedspunkter med neurastenien. Dog vil den tiltagende interesseløshed, tabet af ethvert arbeidstiltag, det sorgløse, villiesvage, overfladiske, ligeglade eller vredladne væsen og den fuldstændige utilgjængelighed for behandling og belæring gjøre os opmerksom paa, at vi rimeligvis har for os en af disse ulykkelige unge mennesker, der gaar sin aandelige opløsning imøde. End klarere bliver situationen i saa

henseende ved absurd, intraktabel hypokondri og ved opdukkende vrangforestillinger og sansebedrag.

De lette forstemninger af mere eller mindre udtalt periodisk type præges fortrinsvis af uduelighedsfølelse, stemningstomhed eller tydelig melankoli. Hver beslutning koster stor anspændelse, og de pligtmæssige opgaver fortoner sig som uoverkommelige. Haabløshed og livslede træder derfor sterkere i forgrunden. Desuden er det ofte vanskeligt at paavise nogen aarsag, og heller ikke har hvile og adspredelser samme gunstige virkning som ved neurastenien. Endelig kan disse depressive perioder veksle med tider af øget livslyst og ekstravagant virksomhedstrang.

Andre organiske hjernesygdomme, alcoholismus chronicus og stødvirkninger paa hjernen bør der ogsaa tænkes paa. Ligeledes kan stofvekselsygdomme som diabetes mellitus og andre almenlidelser skjule sig under neurasteniens maske.

Har man uklare, komplicerede neurasteniligne tilstande til bedømmelse, og spørgsmaalet om asylindlæggelse kommer paa bane, maa man i tvivlstilfælde have ret til at lægge stor vegt paa den syges handlingstilbøieligheder. Fører den manglende selvbeherskelse til væsentlige farer eller ulemper, der kun kan afbødes ved asylbehandling, saa vil dette tale for berettigelsen af en saadan forholdsregel.

Neurasteniens forebyggelse og behandling.

Rigelig ernæring, ret fordeling af arbeide, hvile og adspredelse samt afhold fra det vanemæssige brug af giftstoffe danner hovedvernet mod neurastenien. Her skal det kun yderligere tilføies, at neurotiske børn, efter engelske nervelægers mening, bør leve fortrinsvis paa melkemad og plantekost.

Betydningen af gradvis øvelse og tilvænning, regelmæssig arbeidsorden o. lign. vil fremgaa af det foregaaende. Jo mere nervesvag en husmoder er, desmere paakrævet er

det ogsaa, at husets dagsorden nøie overholdes, og at hun itide forberedes paa alt nødvendigt ekstraarbeide; man tænke blot paa al den hjerneenergi, der spares ind i aarenes løb ved regelmæssige vaner hos børnene, fra diegivningens tid af og fremover. For mange mænd staar det særlig om, at kontortiden respekteres — ogsaa af telefonen.

Ved behandling af lokallidelser maa der drages omsorg for, at ikke plagerne stiger til en nervesvækkende høide som følge af opmerksomhedens vedvarende indstilling paa de ubehagelige fornemmelser. *Derfor kan ogsaa den langvarige lokalterapi frembyde store ulemper.* Af samme grund var det ved de mere lokaliserede neurasteniformer tidt nok at foretrække, om de specialistiske haandgreb ikke rettedes mod selve sædet for de nervøse plager, men heller — i afledende øiemed — mod de andre kropsdele.

Den engelske nervelæge SCHOFIELD lægger i sin bog «The mental factor in medicine» en afgjort vegt paa den nervestyrkende virkning af glæde, tillid og haab. Som et vink for praksis, heder det hos ham, at mænd ved begyndende neurasteni bør drage en uge fra hjemmet, og at kvinderne bør lægge sig en dag tilsengs. Ved sværere neurasteni maa der dog hviles ud gjennem længre tid. Her er det imidlertid særdeles vigtigt, at hvilen ikke bliver saa komplet, at sanseindtrykkenes nervestyrkende virkning gaar tabt. Er sengeleie nogen tid paakrævet — saaledes som tilfældet er ved sterkere somatiske komplikationer —, bør der derfor gjennem massage, gymnastik, faradisation og hydroterapi sørges for tilstrækkelige impulser til hjernen udenfra. Langvarigt sengeleie maa overhovedet altid fraraades, men mest ligeoverfor ældre kvinder.

Ved den lettere nervesvækkelse kan ogsaa de mere robuste badeformer og det friskere friluftsliv have velgjørende indflydelse. Men altid gjælder det om at undgaa de sansepaavirkninger, der ved sin styrke eller uvanthed volder ubehagelig reaktion. Et vigtigt hensyn er derfor den gradvise tilvænning fra mildere til sterkere angreb paa sanserne.

Overhovedet er det den nøie fordeling af arbeide og hvile, med ret afpasning af de fysikalske indvirkninger paa sanseapparaterne, der udgjør kjernen i den egentlige neurastenibehandling. Legemlige og aandelige strabadser maa ihvertfald under alle omstændigheder forhindres, og nervesvage patienter bør som regel ikke flakke om, men holde sig i ro, naar de f. eks. under ferietider har anledning til at hvile ud. Ved siden heraf spiller ernæringsspørgsmaalet fremtrædende rolle — NB. melk, havresuppe og deslige!

Paa nervekuranstalterne maa der være rigelig anledning til let arbeide og fyldigt udvalg af de fysikalske kurmidler. Særlig maa det ogsaa kræves af lederen, at han fuldt behersker de fysikalske behandlingsmetoder og psykoterapien. Ved reglementsmæssig ordning af dagliglivets detaljer spares nervesystemet for meget slid, og det samme sker mere individuelt for hver enkelt patient, naar der gives ham en dagsplan.

Den kemiske terapi fylder derimod væsentlig kun symptomatiske indikationer og kan derfor forbigaaes. Noget nervestyrkende medikament gives der vel i det hele taget ikke. De narkotiske stoffe — som vin og alkoholsterke ølsorter — bringer kun foreløbig lindring, men er dog meget yndede. Sovemidler bør kun anvendes undtagelsesvis.

Desværre har vi ingen hensigtssvarende kuranstalter for fattige nervesvage, men omtalen heraf sker bedre i forbindelse med hysterien og de medfødte uligevegtstilstande.

II. Hysteri.

At give en fyldig fremstilling af alle hysteriens detaljer ligger ganske udenfor min plan. Derimod staar det for mig som en vigtig opgave, at give læseren den klarest mulige besked om hysteribegrebets natur og væsentlige indhold. Saameget mere vil dette ogsaa være paakrævet, som der vel neppe gives noget andet medicinsk felt, hvor sproganvendelsens ubestemthed naar den samme svimlende høide. I denne sammenhæng dukker der frem et minde om to af mine lærere, hvoraf den ene kaldte alle ubestembare planter for ugræs, medens den anden betegnede de stene, han ikke kjendte, som graasten; — thi paa samme vis omtrent maatte hysterien holde for, hvergang nerve- og sindssygelæger stødte paa brogede, hurtig vekslende symptombilleder, som ikke vilde passe ind i det øvrige system. Enkelte lod endog hysterien gjælde som synonym betegnelse for kvindenatur og lunefuldhed.

I modsætning hertil søgte CHARCOT at give hysterien fastere ramme, idet han stillede den fordring, at der skulde kunne paavises somatiske «stigmata»: lammelser, anæstesier, synsfeltindskrænkninger, krampeanfald o. s. v. Samtidig bragte han det mønstergyldige bevis for alle disse symptomers psykiske oprindelse. Senerehen har man derhos lært at forstaa, hvorledes disse «*legemlige udslag af*

indre psykiske tilstande» skyldes en *«indsnevring af bevidsthedsfeltet»*.

Men skulde alle den *«indsnevrede bevidstheds»* legemlige ytringer skrives paa hysteriens regning, da maatte ogsaa de hypnotiske fænomener tages med. Thi hypnosen er slet og ret en kunstig sindstilstand, hvor bevidstheden snører sig sammen til kun at rumme de forestillinger, som hypnotisøren ønsker. Derfor henter vi ogsaa fra det hypnotiske eksperiment den fyldigste kundskab om alle de fænomener, som kan følge af bevidsthedens indsnevring.

Hypnosen byder os saaledes et slags speilbillede af hysterien og alle dennes muligheder. Dette slegtskab mellem de hysteriske og hypnotiske tilstande giver os dog paa den anden side heller ikke nogen ret til at betegne hypnosen som en form af hysteri, hvad CHARCOT og hans skole vilde gjøre. Det forbyder sig allerede af den grund, at hypnosen ingenlunde kan betegnes som et patologisk forhold, da snart sagt ethvert friskt individ kan blive hensat i denne eiendommelige sindsforfatning.

Fremdeles kan bevidstheden indsnevres ved epileptiske dæmringstilstande, atypisk alkoholreaktion, katatoni m. v. Under disse forhold kan man derfor gjenfinde flere eller færre af hysteriens træk. Overhovedet er «bevidsthedsindsnevringen» en saapas hyppig foreteelse ved forskjellige sindssygdomme, at det let forstaaes, hvorfor man saa tidt kan støde paa et eller andet hysteriformt symptom.

Det væsentlige ved hysteribegrebet ligger følgelig ikke blot og bart i bevidsthedens indsnevring, men tillige i de nærmere vilkaar, hvorunder dette fænomenkomplex optræder. Inden vi kan naa til en endelig begrebsbestemmelse, maa vi derfor foreløbig i al almindelighed gjøre os nøiere rede for

Bevidsthedsindsnevringen, samt dennes aarsager og virkninger.

Alle ved vi af egen erfaring, hvorledes vi til ethvert givet øieblik kun han have ganske faa ting i tanken, og jo

skarpere opmerksomheden indstilles paa en bestemt fornemmelse, forestilling eller følelse, desmere trænges derved alt andet væk fra «bevidsthedsfeltets forgrund» — for at vælge et træffende, billedligt udtryk, der har vundet hævd.

Eksempel herpaa giver soldaten, som under kamptummelen ikke fornemmer saarsmerterne, og foredragsholderen, der lidet eller intet merker fra den værkende tand. Som billedligt udtryk for bevidsthedsfeltet — eller bevidsthedens indhold i det givne øieblik — maa vi følgelig ikke vælge det finpenslede portræt, hvor øine og skolidser træder lige klart frem, men det REMBRANDT'ske clair-obscur med det samlede midtlys og den rige række af halvtoner, som gradvis glider over i mørket.

Et fysiologisk schema vil antagelig gjøre forholdet mere anskueligt. Tænkes hjernen som et netverk af samvirkende dele (schema 1), og alt bevidsthedsliv bundet til materielle omsætninger i bestemte partier A, B, C, D, E, F. . . . . ., saa vil f. eks. den tanke, der knytter sig til B, dukke klart frem i bevidstheden, naar stofomsætningerne sammesteds naar en styrke = x.

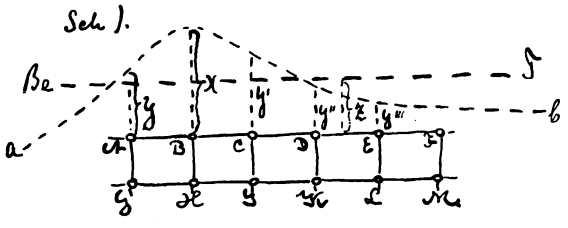

Men er dette tilfældet, saa vil den samtidige materielle virksomhed i A, C, D, E . . . . være af ringere styrke *(y, y', y''. .)*. Ordinaterne *(x, y, y' . .)* til den punkterede linie a—b vil følgelig give os et udtryk for den ulige klarhed, hvormed de til A, B, C . . knyttede bevidsthedsfænomener: a, b, c . . . . gjør sig gjældende i bevidsthedsfeltet. Vort schema tager imidlertid ikke blot hensyn til for-

skjellen mellem det klare aandsindhold (b), der belyst af opmerksomheden holder sig i *bevidsthedens brændpunkt,* og det vage aandsliv (a, c) ude i *bevidsthedens baggrund.* I D, E, F . . . finder nemlig ogsaa stofomsætninger sted; dog naar ikke disse den styrkegrad *z*, ved hvilken først bevidsthedsfænomenerne optræder. Bevidsthedens tærskel «Be T» er her endnu ikke overskredet.

Foruden det klare og det vage bevidsthedsindhold maa der altsaa tillige regnes med en tredie gruppe, hvor bevidsthedsfænomenet endnu kun befinder sig paa det forberedende trin. De til D, E, F . . . knyttede fornemmelser, følelser etc. staar, kan man sige, paa spranget til at rykke ind i bevidsthedsfeltet, naar blot en ny impuls træder til.

Omend bevidsthedsfeltet altid har et høist begrændset omfang, snevres det dog yderligere ind, naar sindet samler sig sterkt i en enkelt retning. Et grafisk billede heraf giver schema 2, hvor den optrukne krumme linie svarer til en opmerksomhedsindstilling af midlere styrke, den punkterede derimod til en høi grad af koncentration. Saalænge

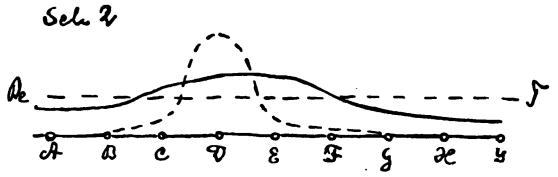

opmerksomheden er mindre samlet, vil det tydelig sees, at bevidstheden ikke blot har et alsidigere indhold (c, d, e), men at der ogsaa gives flere bevidsthedsfænomener paa det forberedende trin (A, B, F, G, H . . .).

Ved udtrykket «sindsfelt» skal man her forstaa den til hver tid raadende sum af virkelige og forberedte bevidsthedsfænomener, d. v. s. indholdet baade af den egentlige bevidsthed og den saakaldte underbevidsthed. Medens bevidsthedsfeltet repræsenteres (schema 2) ved rummet mellem

de krumme linier og Be T — bevidsthedstærskelen —, hører det hele parti mellem krumlinierne og abscissen (A. — B. . . G. H.) til sindsfeltet.

Som det heraf fremgaar, aftager ogsaa «sindsfeltets omfang» ved enhver bevidsthedsindsnevring. De forestillinger, følelser, motiver o.s.v., som ellers stadig ulmer i os, og som derfor let vækkes tillive i rette øieblik, de er her sat ud af beredskab eller dyssede i søvn. Vedkommende hører, ser, mindes og tænker kun, hvad der staar i samklang med det eneraadende idéindhold.

Udtrykt som en hjernefysiologisk lov heder det: *Jo livligere stofomsætningerne sker i parti D (sch. 2), desmere svækkes ogsaa de tilsvarende materielle processer i A, B, E . . . .* Her maa det imidlertid bemerkes, at A, B, C, D . . . . ikke betegner *corticale punkter,* men grupper af *samvirkende hjernedele.* Træder f. eks. en duftende rose og dennes navn frem i forgrunden, maa baade syns-, lugt- og lydcentrer være i virksomhed. Følgelig vilde det være rigtigere at erstatte de punktformige bogstavsymboler, A, B, med mere sammensatte schematiske figurer, som f. eks.

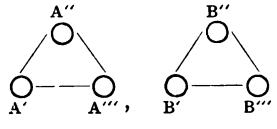

De indsnevrede bevidsthedstilstande vil efter det ovenanførte præges dels ved øget, dels ved hemmet virksomhed inden de funktionelt samhørige hjerneomraader: A, B, C. . . . . Mellem disse er det indbyrdes samspil atter mere eller mindre ophævet. Det dreier sig herunder kort sagt om forsterkede og svækkede hjernefunktioner i broget blanding, og dernæst om ringe samvirke mellem de enkelte dele.

Klarligen vil nu bevidstheden kunne indsnevres ad to forskjellige veie, nemlig:

1. *Ved en primær tiltagen af visse bestemte hjernepartiers irritabilitet* (f. eks. af D, sch. 2);
2. *Naar de med D konkurrerende hjernedele A, B, C, E, F . . . sættes ud af virksomhed.*

Under hypnosen dysses saaledes A, B, C, E, F . . . i lettere eller dybere blund, og stofomsætningerne i det endnu vaagne parti D bliver derfor ikke gjenstand for den hemmende indflydelse, der ellers udgaar fra de øvrige fungerende hjernedele.

Endvidere maa vi ved enkelte sindssygdomme tænke os talrige celler og associationsfibre som mere eller mindre funktionsudygtige. Heraf følger det saa atter ganske ligefrem, at stofomsætningerne i tilfælde maa kunne naa en uvanlig styrke i de endnu forholdsvis uberørte dele.

De epileptiske og alkoholiske bevidsthedsindsnevringer skyldes dernæst indvirkninger af gifte, som lammer de mindst modstandsdygtige dele, A, B, C, E, F . . ., men lader det mere eller mindre omfangsrige og sammenhængende forestillingskomplex d alene tilbage paa arenaen.

Ved hysterien foreligger derimod rimeligvis en sygelig følsomhed som aarsag til de let optrædende bevidsthedsindsnevringer. *Ihvertfald bør det fremhæves som væsentligt for hysteribegrebet, at bevidsthedsindsnevringen ikke skal bero paa forgiftning eller ødelæggelse af celler og associationstraade ved organisk sygdom og heller ikke paa hypnotisk suggestion.*

Hysteriens symptomatologi.

Naar ordet hysteri benyttes uden nærmere tilføielse, tænkes paa de sygdomsformer, hvor det «hysteriske symptomkomplex» optræder forholdsvis rent og ublandet. Hysterien danner nemlig ikke nogen skarpt afgrændset sygdom. Den kan f. eks. meget vel optræde i forbindelse med det neurasteniske symptomkomplex, og det rette vilde vel være at betegne hysterien som en fænomengruppe, der

snart optræder for sig alene, snart som islæt i mere sammensatte tilstande.

Et grundtræk ved hysterien er den store lethed, hvormed stemningerne bringes i oprør. Derfor er hyppigheden betydelig større blandt kvinder end blandt mænd. Øiensynlig er det ogsaa i kraft af denne sedvanemæssige overfølsomhed, at bevidsthedsfeltet saa let snører sig sammen. I det hele taget fører altid de sterke sindsbevægelser til nogen grad af bevidsthedsindsnevring; men hos hysterikere naar utvilsomt disse virkninger en ganske særegen styrke og varighed, ligesom de kommer istand ved særdeles ringe ydre foranledning.

Vanligvis er denne hysteriske overfølsomhed begrændset til selvopholdelsens og forplantningsdriftens omraade, medens det altruistiske stemningsliv til gjengjæld er mere eller mindre trægt.

Trangen til selvhævdelse kommer derved til at træde skarpt i forgrunden, i stort som i smaat. Dog gives der ogsaa tilfælde af hysteri, hvor det tvertimod er det sociale følesæt, som er sygelig forsterket.

I kraft af de livlige stemningsreaktioner kommer de forskjellige sindsbevægelser til raskt at afløse hverandre, eftersom indtrykkene veksler; men heraf følger nødvendigvis *et høist uligeartet bevidsthedsindhold til skiftende tider.* Derfor bliver heller ikke aandslivet støbt i de samme faste former som hos gjennemsnitsmennesket, hvor de forestillinger, som knyttes til hovedinstinkterne og livsopgaverne, stadig træder i forgrunden til fremme af bestemte retningslinier for tanke og handling. *Aandslivet bliver paa denne vis uden plan og sammenhæng. Ingen høiværdig tanke hemmer øieblikkets indfald, intet overmægtigt motiv tager ledelsen under livets konflikter. Adspredt og holdningsløs vakler den hysteriske hid og did, let afledbar eller stædig, alt eftersom viljelivet tilfældigvis bestemmes ved indtryk udenfra eller ved selvsuggestioner.*

Som regel virker tillige den sterke afledbarhed som en

væsentlig hindring for evnernes planmæssige træning, hvilket atter medfører et *undermaal af dygtighed.* Men i forbindelse med den sterke trang til selvhævdelse bliver udueligheden en kilde til løgn og bedrag, kneb og blændverk. Hvor heller ikke de ydre forhold byder støtte, ligger af den grund veien til forbrydelse og prostitution lige for haanden. *Særlig eiendommelig er den forbindelse af frodig fantasi, utro erindring og forfængelig selvhævdelse, som ligger til grund for de ensidige erindringsforfalskninger, fantasiløgnen og den saakaldte patologiske svindel.*

Opfatter man dette hang til bevidsthedsindsnevring paa grundlag af overfølsomhed som det afgjørende kjendetegn for hysterien, vil det selvfølgelig være ganske ubeføiet, at forlange varige somatiske stigmata som nødvendig betingelse for diagnosen. Det anførte psykologiske merke maa jo til syvende og sidst blive det afgjørende.

Forbigaaende legemlige tegn vil dog aldrig ganske kunne mangle, da sindsbevægelserne regelmæssig giver sig tilkjende ved bestemte ændringer i hjerteslaget, blodomløbet, aandedrættet, kjertelsekretionerne, tarmperistaltiken og udtryksbevægelserne. Hidhen hører skamrødmen; — blegheden, sveden, skjælvingen og det raske hjerteslag under angsttilstande —; sorgens slappende virkning paa kropsmusklerne —; skrækkens evne til at lamme de vilkaarlige muskler og til at volde uvilkaarlig afgang af urin og fæces o. s. v.

Sch. 3.

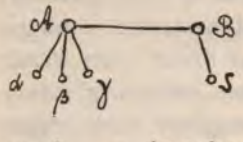

For at anskueliggjøre forholdet ved et eksempel skal skrækken tænkes knyttet til stofomsætninger i det corticale parti A. En virksomhed paa dette sted vil følgelig føre med sig talrige — dels banende, dels hemmende — impulser til de motoriske, vasomotoriske og sekretoriske subcorticale centrer (α, β, γ) (sch. 3).

Hos det helt sunde individ vil imidlertid de indtryk, der skaber skræk, samtidig vække tillive en skare forestillinger, bl. a. om hvordan det truende onde skal undgaaes.

Situationen vil ihvertfald under alle omstændigheder blive drøftet, og derefter vil der saa blive handlet. Schematisk kan dette forhold udtrykkes ved en forbindelsesbane mellem A og de hjernepartier (B), hvor de associerede forestillinger har sit sæde. De herfra udløste afværgende handlinger forudsætter atter en virksomhed i bevægelsescentrer (δ). Saalænge nu skrækken løser sig op i klare forestillinger og fornuftig handling, vil den i A ophobede energi finde afløb til B og videre til δ, saaledes at det kvantum energi, der havner i de subcorticale centrer α, β, γ, bliver forholdsvis ringe. I saa fald varer følgelig heller ikke den somatiske reaktion længe ved, ligesom den vanskelig opnaar nogen overdreven styrke.

Er bevidstheden derimod indsnevret omkring en ubændig skrækaffekt, saaledes at der hverken vaagner nogen klar tanke eller kommer nogen fornuftig handling istand, da vil hele den energimængde, der ellers finder afløb gjennem associationsbaner til B, gjennem projektionsfibre kaste sig over de subcorticale centrer α, β, γ og fremkalde stormende, længe vedvarende somatiske udslag.

Man taler gjerne uden videre om hysteri, naar sindsindtryk — istedenfor at udløse fornuftige tanker og formaalstjenlig handling — alene fører til utøilede stemningsudbrud. Disse sindsbevægelser med sterke legemlige udslag optræder dog under høist vekslende vilkaar, og man bør neppe heller se noget sygeligt deri, saafremt fænomenet blot optræder undtagelsesvis og som følge af voldsomme stormløb paa sindet. Ved imbecillitet, dementia præcox, folie circulaire m. v. vil vi ogsaa tidt nok støde paa saadanne hysteriforme udbrud, med utøilede udtryksbevægelser, skjælven, krampegraad, aandedrætskrampe etc.; men fænomenet pleier her at have andre aarsager. I virkeligheden hører skildringen af disse «*hysteriforme reaktioner*» hjemme i den generelle patologi. Skulde man sammenfatte alle tilstande, der frembød dette isolerede symptom, til en syg-

domsenhed hysteri, vilde man lige godt kunne opstille hoste og albuminuri som sygdomsnavne.

Paa den anden side vil det være hensigtssvarende at *betegne det vedvarende hang til ubændige stemningsudbrud som hysteri, men kun hvor forholdet ikke lader sig forklare som udtryk for nogen dyberegribende psykose.* Det samme forbehold maa ogsaa gjøres med hensyn paa andre hysterisymptomer.

Naar hysterikerens bevidsthed snevres ind ved smerte, angst, vrede eller andre sindsbevægelser, da træder de tilsvarende forestillinger frem i bevidsthedsfeltet med enevældig styrke. Midt imellem de reaktive fænomener fra aandedræt, hjerte, kar og vilkaarlige muskler, skimter man derfor tillige tegn, som viser, at et vagt aandsindhold er med i spillet. Den syge ter sig, som om han afværger en indbildt fare; han render blindt løs paa omgivelserne med spark og spænd; eller han foretager gnidninger og vridninger af kroppen som i raadvild fortvilelse for at undertrykke smerter o. s. v. Hvor bevidsthedsindsnevringen er særlig sterk, mindes derhos intet af det hele bagefter. I de lettere tilfælde foreligger derimod intet bevidsthedstab.

De sterke hysteriske *anfald* afvikler sig i mere eller mindre nøie overensstemmelse med det CHARCOT'ske schema: 1. først et epileptiformt stadium, dernæst store kropsvridninger (arc de cercle) og endelig dæmringstilstande, med sterkt følelsesbetonede erindringer og fantasier, der staar for de syges sind i fuldt virkelighedsskjær. Paa dette tidspunkt gaar der derfor et stemningsbevæget, dramatisk drag gjennem patienternes optræden (attitudes passionnelles).

Denne sidste fase kan vare gjennem kortere eller længere tid — fra minuter til dage —, men altid dreier det sig om *tilstande, hvor blot et engere sindsindhold kan betegnes som vaagent, medens sindet forøvrigt sover.* «*Delvis vaagenhed*» *er det mest træffende navn,* eftersom hjernen i sin helhed er dybt hemmet i sine funktioner,

medens blot en mindre kreds af følelser, forestillinger og handlinger holder sig i vaagen virksomhed. Forsaavidt minder tilstanden om drømfuld søvn. Udgjør atter dette vaagne, begrændsede sindsindhold et fastere ordnet hele, saaledes at bestemte erindringer, forestillingsgrupper eller handlingsmotiver giver sindslivet ensidig, fast retning, da taler man om *delvis, ordnet vaagenhed — partiel systematisk vaagenhed* —, et forhold, som vi gjenfinder i beslegtet form under hypnosen, søvngjængeriet, samt den epileptiske og alkoholiske somnambulisme.

Særlig er det vel skrækminder, som herunder pleier at besætte sindet; men det kan ogsaa dreie sig om lykkelige oplevelser. I alle disse tilfælde viser vedkommende sig mere eller mindre uimodtagelig for de indtryk, som ikke staar i samklang med den raadende ide eller stemning og derfor heller ikke passer ind i det vaagne forestillingsindhold. Kredser f. eks. den syges fantasi omkring et tidligere voldtægtsforsøg, forlis eller overfald, saa kan det neppe nytte at stille spørgsmaal iflæng. De naar ikke frem til bevidstheden. Bemerkninger, som peger hen paa det virkelige forlis eller overfald, opfattes derimod ulige lettere, ja det kan endog hænde, at den syge viser sig suggestibel, naar det endelig først er lykkedes at komme i rapport med det sterkt indsnevrede bevidsthedsindhold. Hvad delvis vaagenhed betyder vil kanske blive klarere, naar man tænker paa den sovende moder, som ikke fornemmer sterk støi, men vel enhver liden bevægelse af spædbarnet. Hid hører ogsaa anekdoten om den øienlæge, som man ikke var istand til at vække, før en skøier fandt paa at hviske ham noget i øret om fremmedlegemer i cornea.

Disse dæmringstilstande kan dog tillige optræde uden forbindelse med krampeanfald, og dernæst kan stadiernes rækkefølge ombyttes, saaledes at kramperne kommer til slut. Alle de mangfoldige fra hypnosen kjendte kataleptiske og lethargiske tilstande vil man ogsaa kunne støde paa.

De hysteriske anfald frembyder høist mangfoldige ulig-

heder hos de forskjellige personer, *men altid kan psykiske momenter paavises som udløsende aarsag.* Dels dreier det sig i saa henseende om ydre hændelser, der volder sterk skuffelse, vrede, skræk, fortvilelse eller anden sindsbevægelse, dels om stemningsbevægede minder. *Hyppig kan ogsaa anfaldene afbrydes ved sindsindtryk,* ligesom disse kan bringe andre hysteriske symptomer til raskt at forsvinde. *Denne sterke psykiske paavirkelighed og psykiske afledbarhed danner desuden et vigtigt skillemerke mellem de egentlige hysteriske udbrud og de i visse henseender beslegtede anfald,* som vi særlig vil lære at kjende under omtalen af epilepsien og katatonien.

Ved hvert enkelt tilfælde har anfaldene derimod en temmelig konstant type, og jo tættere disse udbrud følger paa hverandre, des lettere vil de ogsaa efterhaanden udløses. I kraft af øvelsens eller gjentagelsens princip vænnes nemlig de angjældende corticale og subcorticale centrer til et stadig mere og mere nøie samvirke. *Tilsidst kræves ikke anden leilighedsaarsag end den blotte forventning om, at anfaldet nærmer sig.* Dette indfinder sig da til bestemte dagstider, ved syn af bestemte personer eller steder o. s. v.

I væsentlig grad bestemmes vistnok anfaldenes særpræg ved de forskjellige centrers ulige irritabilitet.

Er saaledes aandedrætscentrerne af en eller anden grund i særlig pirrelig tilstand, vil ventelig nok den corticale energi, som kastes over paa projektionsbanerne, volde sterke respiratoriske udslag i form af alskens aandedrætskramper (schema 3). Er hoste-, hikke- eller brækningscentrerne ømfindtlige — f. eks. paa grund af forhaandenværende eller afløbne organlidelser —, da vil den somatiske reaktion let fiksere sig i form af hoste, hikke eller brækninger, — og det kan vel ogsaa tilføies, at nye reaktioner vanskelig kan udvikle sig, naar ældre reaktionsformer allerede har faaet anledning til at fæstne sig.

Et vigtigt hysterisk fænomen er hvad englænderne betegner som «nervous mimicry», d. v. s. psykisk efterligning

af organisk sygdom. Herunder dreier det sig atter dels om psykiske komplikationer, dels om psykiske eftersygdomme. Nogle eksempler vil gjøre sagen klar. Lider et hysterisk individ af laryngit, saa vil de laryngeale fornemmelser, hvorved hostereflexen udløses, let opnaa en særegen styrke og varighed, fordi opmerksomheden fortrinsvis indstiller sig paa dette ene punkt. Saalænge laryngiten varer ved, plages vedkommende derfor af en i forhold til den lokale sygdom uvanlig voldsom og haardnakket hoste. Undersøger man nærmere, vil man ogsaa lægge merke til, hvorledes en ængstelig selvoptagethed eller en overfølsomhed for smerte spiller ind her. Naar laryngiten dernæst hører op, gaar der ihvertfald en tid hen, før der atter kommer ro i de hjernedele (A), til hvilke opfatningen af larynxindtrykkene var knyttede.

Bevidstheden vedbliver følgelig at være rettet mod larynxregionen, og herunder kan selv de vage normale indtryk, som sjelden ganske mangler, fornemmes som forholdvis sterke. Vedkommende bliver da paa den vis aldrig helt fri for larynxfornemmelser. Men indøvet som banerne er blevne mellem dette parti A (schema 4) og de subcorticale centrer (h), hvor hostebevægelserne udløses, kræves der nu kun en ringe energiomsætning i A — d. v. s. en svag larynxfornemmelse —, for at hostereflexen skal fremkaldes. Ved dette samspil af omstændigheder bliver det saaledes let forstaaeligt, hvorfor hosten kan vare ved, længe efterat den oprindelige laryngit er borte. Og denne hysteriske eftersygdom kommer ikke til afslutning, før A og h (schema 4) har fundet sig en saa lang hvileperiode eller glemselstid, at centrernes irritabilitet og de forbindende baners farbarhed atter er væsentlig formindsket.

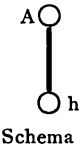

Schema 4.

Overhovedet kan alskens fornemmelser træde skarpere i forgrunden, naar opmerksomheden vedvarende indstilles derpaa. Selv lette indtryk fra fordøielsestrakten kan isaafald opfattes med den styrke, at der kommer istand bræk-

ning, hikke, øget peristaltik m. v. Kommer de syge dernæst i vane med at frembyde disse og lignende symptomer ved bestemte anledninger, f. eks. til bestemte tider efter maaltiderne, da vil *forventningen som saadan* i rette øieblik bringe tilveie den opmerksomhedens samling, der ad psykisk vei letter fænomenernes indtræden.

Ved sterk opmerksomhedsindstilling kan livlige forestillinger endog fremkalde de tilsvarende fornemmelser. Saaledes kan det hænde, at en moder, som ser sit barns lillefinger blive knust, kan føle sterke smerter sammesteds hos sig selv.

Rigtignok tør man ikke henføre enhver nervøs komplikation eller eftersygdom til hysterien. Det vil bl. a. erindres, hvorledes den neurasteniske proces lettest gjorde sig gjældende i de centraldele, hvis energi allerede paa forhaand var nedsat som følge af sygdom i det tilhørende perifere apparat. Til en organisk blæresygdom kan der derfor slutte sig en «irritable bladder» — d. v. s. en blanding af overømfindtlighed og svækkelse af blærefunktionerne. Men paa dette tidspunkt kan atter det lokal-neurasteniske fænomenkomplex forsterkes ved øget opmerksomhedsindstilling. Den ængstelige forventning om smertefuld urinladning kan føre til, at saadanne smerter virkelig ogsaa fornemmes o. s. v. Men denne frygt maa dog ofte betegnes som tilstrækkelig begrundet i selve lidelsens natur, og man bør af den grund helst ikke tale om hysteri i denne forbindelse, medmindre der gjør sig gjældende en udtalt vedvarende overfølsomhed for indtryk.

Det samme forbehold bør ogsaa tages ligeoverfor brugen af hysteridiagnosen ved de udtalte former af «nervøs efterligning». Har f. eks. et mavesaar været ved i aarevis, er det rimeligt nok, at opmerksomheden bliver sterkt indstillet paa fornemmelser fra mavesækegnen. Det kan følgelig ogsaa let hænde, at ulemperne ved fordøielsen tager til i aarenes løb som følge af øget opmerksomhedsindstilling. Og dette kan atter lede til, at visse symptomer varer ved,

selv efterat mavesaaret er groet igjen. Men da den øgede opmerksomhedsindstilling ikke skyldes nogen almindelig sedvansmæssig overfølsomhed for indtryk, bør ordet hysteri heller ikke nævnes her. Paa den anden side baner jo den hysteriske overfølsomhed i en ganske særegen grad vei for saadanne sterke opmerksomhedsindstillinger og dermed ogsaa for nervøse efterligninger af organsygdomme.

Der gives snart sagt ikke den hjernefunktion, som man ikke ved hysteri kan finde enten svækket eller forsterket. Evnen til at se, høre, lugte, føle, tale, svælge, gaa m. m. m. kan undertrykkes i større eller mindre udstrækning gjennem kortere eller længere tid. I modsætning hertil kan dog ogsaa sanserne vise sig skjærpede, om det end ved den «sensorielle hyperæstesi» som regel ikke dreier sig om nogen øget sansningsevne, men kun om en større ømfindt. lighed, saaledes at selv svage indtryk virker smertefuldt. Endvidere kan de motoriske funktioner anfaldsvis naa uvanlige styrkegrader f. eks. i form af profeterende tale, automatisk skrift etc. Al medievirksomhed beror paa ensidig forsterkede hjernefunktioner som følge af bevidsthedsindsnevring, og denne skyldes atter som regel den hysteriske overfølsomhed. Paa det rent psykiske felt kan man støde paa udslag baade af forsterket og nedsat erindringsvirksomhed.

Eiendommelig for hysterien er den omstændighed, at de mange tegn paa øget eller svækket hjernevirksomhed altid staar i forhold til bestemte funktionelle systemer og ikke til begrænsede hjernefoci. Ved anæstesier viser det sig saaledes, at mangelen paa hudfølelse er knyttet til bestemte kropsafsnit (den ene legemshalvdel; handske-, manchet- eller strømpeformede anæstesier o. s. v.). Nøiagtig det samme gjælder om de hysteriske kontrakturer og lammelser. Som oftest er vel disse lidelser begrændsede til «lokale systemer», — saasom den ene haand eller arm, begge ben, stemmebaandsmusklerne m. v. — Men det kan ogsaa hænde, at et snevrere funktionelt system af bevægelser er

gaaet tabt. Saaledes kan den syge f. eks. være ude af stand til at staa eller gaa, selv om benmusklerne forøvrigt gjør brugbar tjeneste. I det hele taget kan det siges, at der ikke gives nogen fra de øvrige afsondret hjernefunktion, som ikke kan rammes for sig alene ved hysteri.

Hysterisk sindssygdom og hysterisk sindssvækkelse.

Kun i de færreste tilfælde vil man ved hysteri have grund til at tale om «sindssygdom». Vistnok maa de egentlige hysteriske dæmringstilstande — den hysteriske lethargi og somnambulisme — betegnes som «transitorisk sindssygdom», men i de anfaldsfri mellemtider foreligger der kun en sindssvækkelse. Dernæst vil det i retsmedicinske tilfælde som regel være mest hensigtssvarende at anvende synspunktet «*bevidstløshed*» paa disse mere flygtige bevidsthedsforstyrrelser — ihvertfald saalænge det ikke af praktiske grunde bliver paakrævet at udstede sindssygeerklæring.

I retssproget forstaar man ved bevidstløshed de «ganske hurtig forbigaaende sindssygdomme». Begrebet passer dog i første linie paa alle de tilstande af indsnevret bevidsthed, der kjendetegnes ved paafølgende erindringsmangel. Baade ved sindssygdom og «bevidstløshed» er det strafferetslige ansvar ophævet.

Hvor de hysteriske udbrud er af den tøilesløse art, at vedkommende helt savner den for livet i det fri nødvendige evne til selvbeherskelse, vil man med fuld grund kunne træffe forføining til asylindlæggelse. Særlig bør man i saa henseende ikke være altfor ængstelig ligeoverfor den gruppe af unge hysteriske piger i pubertetsalderen, hvis sind er et slet og ret kaos af ubændige affekter. Her virker nemlig asylindlæggelsen ofte ligefrem fortræffelig. Ved hysteriske fortvilelsesudbrud maa desuden muligheden af selvmord heller ikke tabes helt af sigte. Derimod maa selvfølgelig

saadanne skridt ikke tages i blot og bart forvaringsøiemed, medmindre andre rimelige udveie først er prøvede.

Hysteriens aarsager

er de samme som til slegtsudartning overhovedet. Særlig maa nævnes sindssygdomme, nervelidelser, syfilis, alkoholisme, tuberkulose m. m. i det nærmere eller fjernere ophav. Dertil kommer alt, som svækker individet i dets fostertilværelse og i de yngste aar.

Præges hysterien i første række ved en overfølsomhed, som ikke kan finde afløb i fornuftig tanke og hensigtsmæssig handling, saa følger det øiensynlig heraf, at *enhver omstændighed, der sætter uro i stemningslivet og bom for tankeløbet, ogsaa maa fremme dens udvikling. Fortrinsvis sker da dette ved føleri og romantik i opdragelse og livsførsel, hvorimod den konsekvente opøvelse i tænkning og handling maa have modsat virkning.*

Fremdeles medfører de skræmmende, oprivende hændelser — saasom jernbaneulykker m. v. — ofte en vedvarende saar, ømtaalig sindstilstand *(traumatisk hysteri).*

Da neurastenien som tidligere anført volder øget følsomhed, vil ogsaa den give hysterien næring, *og endelig vil selvfølgelig det hysteriske stormløb paa projektionsbanerne (schema 3) komme des lettere istand, jo mindre brugbare selve associationsfibrene viser sig at være. Imbecillitet og hysteri er derfor gode tvillingbrødre.*

Diagnose.

Ved typisk hysteri foreligger til stadighed en eiendommelig tilstand af overfølsomhed og mangel paa sammenhæng i tanke og handling.

Sindet kastes derfor let over i nye baner, hvad man efter omstændighederne betegner som stundesløshed, afledbarhed eller adspredthed. Paa grundlag af denne «sindssvækkelse» optræder der atter svære stemningsudbrud med voldsomme legemlige udslag, i form af hysteriske krampe-

anfald, flygtige bevidsthedsforstyrrelser m. v. Endvidere maa man ikke glemme de mangfoldige hysteriske nervelidelser. Til sløvhed fører dog denne tilstand aldrig, og heller ikke skal der kunne paavises sansebedrag eller vrangforestillinger udenfor de egentlige anfald. Disse udløses og hæves endvidere ved psykiske indflydelser.

Til forskjel fra epilepsien vil man fortrinsvis have at fæste sig ved de hysteriske anfalds psykiske udløsning og den psykiske baggrund, som aldrig ganske mangler.

Voldsomme hysteriske stemninger og bevidsthedsforstyrrelser kan nok følge slag i slag gjennem længere tid uden dog at føre til noget uafbrudt vedvarende sindssygdomsbillede. Ganske vist betegnes mangt og meget paa asylerne som hysterisk sindssygdom, men som regel dreier det sig i disse tilfælde om alskens forskjellige psykoser, der blot i en eller anden henseende minder om hysteri. *Hysteriforme stemningsreaktioner er saaledes ret hyppige ved de periodiske og circulære sindssygdomme, og ligeledes ved visse former af* dementia præcox. Overhovedet burde vel meget af, hvad man pleier at kalde hysteri, egentlig henføres til de lettere former af circulær sindslidelse, hvor tungsindige og muntre stemninger veksler i mere eller mindre regelmæssig rækkefølge.

Ved disse *hysteriforme* stemningsudbrud har de psykiske leilighedsaarsager dog ikke den samme væsentlige betydning, og heller ikke lykkes det saa let at kaste stemningen om ved psykisk afledning.

Ved de ondartede «katatone» sindssygdomsformer, der gjerne ender i sløvhed, støder man ofte paa enkelte hysteriforme symptomer, saasom katalepsi, stumhed, uberegnelige indfald m. v.

Desuden gives der katatone krampeanfald, dels med skjælven, dels med sære bevægelser og fagter, som for det uøvede øie minder om hysterisk skaberi. Bevidstheden pleier imidlertid at være betydelig mindre omtaaget end ved de større hysteriske anfald, og ofte kan man paa op-

fordring endog faa disse katatonikere til at stanse bevægelserne et øieblik og give svar paa tiltale. Desuden mangler den psykiske udløsning, hvorimod der til gjengjæld hviler et besynderligt drag af stereotypi over det hele. Et sondringstegn er ogsaa katatonikerens fuldstændige psykiske upaavirkelighed.

Endelig kan der ogsaa optræde hysteriforme krampeanfald ved den atypiske alkoholrus.

De enkeltvise hysterisymptomer, som mere bunder i sterke suggestive indflydelser udenfra end i nogen sedvansmæssig overfølsomhed, burde vel snarere anvises hjemstavn ved siden af de hypnotiske fænomener; «hypnoide» tilstande har man ogsaa kaldt dem.

Tvangsfrygt, tvangstanker og tvangsdrifter maa opfattes som degenerationstegn, der vistnok ofte gaar haand i haand med hysterien, udenat disse tilstande dog behøver at være sammenknyttede.

Hysteribehandlingen

maa fortrinsvis gaa ud paa at bekjæmpe overfølsomheden og hindre dens udvikling. Den nøgterne, praktiske opdragelse byder i saa henseende paa store fordele, og det kan vel trygt sættes som en almindelig regel, at *øvelse i tænkning og handling virker dæmpende paa det sygelige føleri* (schema 3).

Ved det ufravigelige lydighedskrav skal dernæst selvhævdelsestrangen modarbeides længe og vel. Føler man sig nemlig først helt afmægtig i sin egen vilje — f. eks. ligeoverfor en ubøielig anstaltsdisciplin —, da dukker selvhævdelsesbegjæret ned i samme øieblik, som det maatte begynde at hæve sig op over bevidsthedstærskelen. Ganske anderledes derimod, naar selvhævdelsen fortoner sig som en mulighed, hvormed der kan regnes. Her rykker de egenraadige motiver ligesom helt frem mod bevidsthedens brændpunkt, før de modsatte kræfter optager den nu ulige vanskeligere kamp.

Ligeledes maa de erotiske tilbøieligheder holdes i ave, saa at ikke sanserne vækkes til fortidlig modenhed. Ogsaa i denne forbindelse knytter der sig særlige fordele til ophold paa gode anstalter, hvor intet giver tankerne sexuel retning.

Omtrent alt, hvad der gjælder for behandlingen af neurasteni, passer ogsaa paa hysterien. Ved god ernæring, afhold fra alkohol, opøvelse, tilvænning m. v. forebygges nervesvækkelse og dermed tillige det overfølsomme sind.

Ligeoverfor det enkelte hysteriske symptom staar det mest om at fjerne de psykiske leilighedsaarsager *og at udnytte de sterke magter, som ligger i den psykiske afledning*[1]).

Udløses anfaldene ved skræmmende minder, maa vedkommende f. eks. komme bort fra de personer og de steder, hvortil erindringen er knyttet. Efter jernbaneulykker maa der gjøres forsøg paa at bryde brodden af skræk-indtrykket, f. eks. ved suggestiv amnesi (hypnose).

Suggestions-, øvelses- og glemselsterapien skal senere blive omtalt i et afsnit for sig, og herunder vil der ogsaa blive anledning til at drøfte spørgsmaalet om egne sygehuse for nervesvage, hysteriske og andre sindssvækkede personer.

[1]) Kfr. Psykisk afledning og afledningsterapi. R. Vogt. N. Mag. f. Lægev. nr. 6, 1902.

III. Degenerative grændsetilstande.

Til det normale eller sunde sind hører der en vis grad af hukommelse, tænkning, stemningsfylde, interesse, sindsligevegt, handleevne m. v. Derhos skal de forskjellige anlæg være nogenlunde ligelig fordelt. I det virkelige liv støder man imidlertid paa en saadan rigdom af *sindsvarieteter*, at det uvilkaarlig bliver en ren skjønssag at bestemme grændserne, hvor det abnorme tager sin begyndelse.

Udenfor det normale sinds omraade befinder man sig dog uden tvil i de tilfælde, hvor hjerneenergien livet igjennem er fremtrædende liden eller sterkt ujevnt fordelt paa de enkelte funktioner, saaledes at visse sider af sindslivet er ensidig udviklet paa bekostning af andre. Vanligvis beror disse abnormtilstande paa svækkelse af selve kimcellerne; men de kan ogsaa skrive sig fra sygdom under fostertilværelsen eller i de første ungdomsaar. Tilsammen dannes der herved en høist broget gruppe af saakaldte degenerationsformer, blandt hvilke det er mere end vanskeligt at opstille nogenlunde fast afgrændsede typer.

Mest træffende er vel den af franskmænd foreslaaede fællesbetegnelse, *états déséquilibrés — uligevegtige tilstande.*

Derimod virker det af KOCH benyttede udtryk — *«psychopathische Minderwerthigkeit»* — temmelig misvisende, da flere hidhenhørende personer kan staa ganske høit i enkelte henseender.

Før omtalen af de specielle kliniske former vil det svare hensigt at anstille nogle rent almene betragtninger over de høist mangfoldige sindsændringer, som her kommer paa bane — ændringer, som man maa være beredt paa at møde i alskens brogede blandinger ved de konkrete sygdomstilfælde.

Ved den degenerative sindssvækkelse kan hver enkelt psykisk virksomhed baade vokse og tage af i styrke. Man kan støde paa vidundre af hukommelse, tænkning eller fantasi; men ogsaa paa svære intellektuelle mangler. Der maa regnes med den dobbelte mulighed af overvættes moralsk finfølelse og moralsk idioti. Villiens hemmende evne vil kunne naa slig høide, at individet aldrig kommer sig til handling, eller den kan mangle saa fuldstændig, at hvert opdukkende motiv fører til impulsiv udladning. Endvidere kan gemytslivet svinge mellem overfølsomhed og kulde. Paa driftslivets omraade gjentager det samme sig. Man møder baade sandselige og platoniske naturer, stor moderømhed og manglende moderinstinkt, herskesyge og lav selvfølelse, o. s. v.

Som en yderligere regel bør det fremhæves, *at man fortrinsvis møder de ensidig forsterkede sindsfunktioner ved den lette, begyndende degeneration, hvorimod evner og anlæg svækkes ved mere dybtindgribende skader.*

Dernæst er det atter et ikke sjeldent forhold, at *degenerationen stiger i omfang og styrke fra forældrene til afkommet.* Som udtryk herfor kan f. eks. anføres, hvorledes børn af sygelig samvittighedsfulde forældre ret ofte staar paa et saare lavt moralsk trin.

Men det hænder ogsaa, at disse overgange fra øget til svækket funktion kan paavises hos selvsamme individ. CLOUSTON skildrer saaledes et barn, hvis samvittighed

var ligesaa sløv og stump i 10 aars alderen, som den i 4 aars alderen var øm og saar. Og CHARCOT'S berømte kjøbmand, hvis optiske fantasi naaede den uvanlige styrke, at hele bogsider sprang frem i synserindringen med formelig sanselig anskuelighed, han blev, som bekjendt, senere sjæleblind, d. v. s. uden synserindring.

Paa dette sted vil hensyn ikke blive taget til de sværeste degenerationstilstande, der præges af en helt igjennem hemmet sindsudvikling. Tilbage bliver da de former, hvor intelligensen er nogenlunde i behold, og hvor sindssvækkelsen heller ikke paa de øvrige felter naar de høieste grader.

Til forklaring af degenerationsfænomenerne har man opstillet den sats, at *det «hendøende» nervevæv* reagerede med øget styrke til en begyndelse. Senerehen skulde der saa komme et stadium af «pervers» funktion — med kvalitative reaktionsforandringer —, og endelig skulde al irritabilitet efterhaanden høre op. Samtidig antog man, at det ene hjerneparti endnu kunde befinde sig i det hyperfunktionelle stadium, medens degenerationen allerede havde ført til pervers eller nedsat virksomhed andetsteds.

Fra først af tænkte man sig ogsaa, at degenerationen skred jevnt fremad fra det ene slegtled til det andet, hvorved den syge æt tilslut maatte dø ud paa grund af bristende forplantningsevne. I senere aar har man imidlertid bedre lært at kjende de mange regenerative indflydelser, hvorved denne skjæbnesvangre vandring nedover kan stoppes.

De forsterkede funktioner vil dog i mange tilfælde bedst forstaaes som udtryk for bortfaldende hemninger, efter det kjendte princip om hjernefunktionernes indbyrdes afhængighed. Ved en høit udviklet medlidenhedsfølelse afstumpes f. eks. det rent egoistiske følesæt, medens dette atter udfolder sig frit og utøilet, naar det altruistiske stemningsliv er gaaet tilgrunde. Kommer forældreinstinkterne ikke til udvikling, vil det rent sexuelle driftsliv — under forøvrigt lige vilkaar — vokse sig desto sterkere. Man

kan vel ogsaa paa samme vis regne med en ensidig dyrkning af hukommelsen hos folk, der mangler tænkeevne, o. s. v.

Men ligger store sider af sindslivet brakt helt fra fødselen af, vil den hele sum af hjerneenergi komme de tilbageblevne funktioner tilgode. Og herved befæstes ensidighederne end yderligere, idet der efterhaanden indtræder en hyperplasi af de hyperaktive hjernepartier.

Lignende ujevnheder kan vistnok ogsaa for en del bero paa mangelfuld opdragelse, naar der ikke i rette tid sørges for anlæggenes udvikling. Men ved de sværere degenerationstilstande synes det, som om visse anlæg laa nede fra første færd af, og at sindslivets disharmoni derfor kun vanskelig stod til at forebygge.

Ved disse uligevegtige sindstilstande kan hjernens samlede ydeevne være upaaklagelig, ja undertiden endog særdeles god; som oftest er den dog nedsat i sin helhed. Man taler isaafald om *hereditær neurastheni*. I atter andre tilfælde strækker hjerneenergien til under gunstige ydre vilkaar og ringe krav til hjernevirksomheden; men stiger derimod kravene, har de neurastheniske ulemper let for at indfinde sig. Ikke sjelden kan man ogsaa finde den hereditære nervesvækkelse og uligevegtighed parret med tegn paa hysterisk overfølsomhed.

Selv hos helt sunde mennesker spores visse periodiske svingninger af hjerne- eller sindsfunktionerne. Det ligger endnu indenfor sundhedens bredde, om folk er lidt tunge og uoplagte tidlig paa morgenen, men mere muntre og arbeidsdygtige ud over kvelden. Eller om livslysten er noget større ved sommer- end ved vintertid. *Men ved alle degenerative tilstande opnaar disse svingninger i sindslivet en uvanlig styrkegrad.* Allermest er dette forhold udtalt ved de egentlige *circulære* sindslidelser, hvor muntre og triste stemninger veksler i regelmæssige perioder. Denne sygdomstype skal dog trods dens mange berøringspunkter med de degenerative grændsetilstande ikke blive gjenstand for omtale paa dette sted.

1. Degenerative stemningslidelser.

Det uligevegtige sind ytrer sig tidt som vedvarende hang til tungsind, vrede eller andre sindsbevægelser; samtidig vil sindet let kastes over i nye stemninger, naar de ydre vilkaar skifter.

Særlig er det *melankolske temperament* hyppig af degenerativ oprindelse. Kun sjelden dreier det sig imidlertid herved om en isoleret stemningslidelse. *Vanligvis slutter der sig nemlig ogsaa en vedvarende nervesvækkelse og hypokondri til dette*

sedvansmæssige tungsind.

Vedkommende personer har da gjerne fra første færd af vist sig stilfærdige, nærtagende og lidet udholdende med tilbøielighed til alskens nervøse plager aarene igjennem. For livets lysere sider har sandsen ikke været stor, men til gjengjæld har de mange triste indtryk sat mere varige spor. Saadanne mørke sindsbevægelser vil ligesom ikke lægge sig til hvile igjen inden rimelig tid.

Aarevis kan de nu flakke om for at søge lindring og trøst, fra den ene læge til den anden, med mange afstikkere til kvaksalvere, haandspaalæggere, forsælgere af arcana, Voltakors o. s. v. Andre af dem hænger derimod fast ved arbeidet i det længste og lader sig kun leilighedsvis overvælde af de ængstelige bekymringer. Særlig støtter det godt til, om de kommer i venlige omgivelser og under kyndig sindspaavirkning. Men ved akut sygdom, overanstrengelse eller underernæring forværres tilstanden i væsentlig grad.

En slet indflydelse har ogsaa den fuldkomne ledighed, medens det ret afpassede regelmæssige vanearbeide har en særegen evne til at lede opmerksomheden bort fra tungsindet og den ængstelige selvbeskuelse. Da det selvstændige arbeidstiltag og beslutsomheden ligger nede, er det herunder kun heldigt, om de ydre forhold og pligternes krav udøver et mildt paatryk.

Nogen grund eller hjemmel for asylindlæggelse foreligger sjelden, og det har vel desuden sine særlige betænkeligheder at lade forestillingen om sindssygdom faa indpas i disse nærtagende sind. Af og til stiger dog ængstelserne og bekymringerne til en foruroligende høide — med eller uden selvmordsfare —, eller der dukker frem tvangstanker af betænkelig natur. Ret hyppig er saaledes en tvangsmæssig frygt hos de syge for, at de mod eget ønske skal komme i skade for at gjøre sig selv eller andre fortræd. Asylindlæggelse kommer isaafald paa bane, som regel i henhold til patienternes egen indstændige anmodning om at komme under sikker bevogtning.

Herunder bevares en levende sygdomsfølelse og trang til at søge lægehjælp. Sandsebedrag eller vrangforestillinger pleier heller ikke at dukke frem, ligesom de melankolske ringhedsideer ganske træder i baggrunden for den hypokondre modløshed. For selvmord kan man vistnok ikke være tryg, skjønt trangen dertil ikke netop er særdeles sterk, hvor meget der end tales om det graa og glædeløse liv.

Selv til disse mest trykkede tider kan stemningen lysne foreløbig ved grundig lægeundersøgelse og trøstende tiltale. Ved de mildere former kan stemningen desuden let slaa om i munterhed, naar de syge ved samvær med andre rykkes ud af den hypokondre selvbeskuelse. De fjernere omgivelser danner sig derfor let en fuldstændig forkjert dom om tilstanden.

Under god sindspaavirkning og nervestyrkende livsforhold kan disse sværere melankolske perioder atter vige for roligere tider, hvor de syge igjen optager arbeidet og greier sig selv saa nogenlunde. Men i de mest udtalte tilfælde kan ogsaa symptomerne vedvarende have en saadan høide, at al selvstændig livsførsel omsider udelukkes.

De mange former af tvangsfrygt, tvangstvil og tvangstanker, der senere skal blive omtalt, slutter sig med særlig forkjærlighed til denne «*konstitutionelle for-*

stemning». I det hele taget synes det at være et særtræk ved disse tilstande, at tanker af mørk, ængstelig stemningsfarve klæber sig haardnakket fast i sindet, naar de først har faaet indpas. Ulystforestillingerne har, hvad man kalder en øget perseverationstendens eller vedvaringstilbøielighed.

Intellektuelt seet staar disse patienter gjennemgaaende paa et nogenlunde høit trin, og det samme kan vel ogsaa som regel siges om deres moralske forhold. De pleier at være ærekjære, pligtopfyldende, tildels endog ængstelig samvittighedsfulde, men desuagtet kan det hænde, at enkelte driftsretninger viser sig sygelig forsterkede. Isaafald kan de lide frygtelig ved den oprivende strid mellem gode forsætter og idelige moralske nederlag.

Et særlig plagsomt symptom er *følelsen af svindende hukommelse og tænkekraft.* I svære tilfælde kan erindringsbillederne endog have saadan taaget, forvisket form, at vedkommende ikke føler sig helt tryg paa deres virkelighed. «Jeg skal *vist* have været» (hos WESTERLUND, TORP — — etc.) var det stadige omkvæd hos en patient, hvis erindring i virkeligheden skulde være ganske upaaklagelig, efter hvad hustruen meddelte mig.

En anden velkjendt type er *den evig utilfredse vriompeis og kranglepave, der aldrig hører op at trætte med omgivelserne.* Hvor han saa kommer hen, skaffer han sig let retstvistigheder paa halsen ved sit æglevorne, pripne væsen. Sine overordnede hjemsøger han med besvær i utide, og tillader disse sig i høflig form at give ham en tilrettevisning, smælder det løs med ukvemsord og anden utækkelighed. Selv tror han sig alligevel at være den forurettede, som andre ikke vil lade i fred, og han kan vel ogsaa i lighed med kverulanterne tale om de planmæssige forfølgelser, som han er udsat for.

Man har derfor ogsaa kaldt disse folk for *pseudo-*

kverulanter. Om noget system af egentlige vrangforestillinger er der dog ikke tale, og klagemaalene veksler desuden stadig gjenstand. De skiller sig forsaavidt skarpt fra de egentlige paranoiske kverulanter, som opbygger koncentriske systemer omkring en enkelt forurettelsesidé, der danner kjernen i al deres tanke og handling.

Forøvrigt kan vi ogsaa her gjenfinde alle de øvrige degenerative træk. Neurastheniske og hypokondre ulemper vil ofte være med i spillet, omend de ikke netop med nødvendighed hører med i billedet. I større udstrækning end ved det «sedvansmæssige tungsind» træder her enkelte bestemte driftsretninger i forgrunden med sygelig styrke, og den *almindelige hemningsevne* viser sig gjennemgaaende svækket. Derfor kommer det tidt til erotiske og alkoholiske udskeielser, ligesom disse folk gjennemgaaende pleier at staa forholdsvis lavt i moralsk henseende. I almindelighed ligger heller ikke det intellektuelle trin særdeles høit. Dog her gives der ogsaa mange undtagelser. Desuden har vi at regne med alskens overgange til den førnævnte melankolske type.

En tredie forholdsvis hyppig type møder os i

det impulsive, fyrige sind.

Letbevægelige og fængelige, braasinte og ubeherskede, kastes disse folk hid og did i livets tummel. Ved sin stemningsvarme kan de virke fortryllende i øieblikket, men ligesaa let kan de støde folk fra sig ved ubændige vredesudbrud.

Her, som ved de andre stemningslidelser, gjælder det, at sindskræfterne forøvrigt kan være gode, men at der dog jevnlig slutter sig til enten en mere forbigaaende eller ogsaa en mere varig neurasthenisk tilstand.

---

2. Degenerative tvangsfænomener.

Det vilde her føre for vidt at gaa nøiere ind paa de mange særskilte former af tvangsforestillinger, tvangstænkning, tvangstvil, tvangsfrygt, tvangsdrift og tvangshandlinger. Men forstaaelsen vil heller ikke falde svær, naar man blot har øiet aabent for den væsentlige kjerne i disse saa rigt varierede tvangsfænomener.

Kan man trods selvanspændelse ikke hindre uvedkommende forestillinger, følelser eller tilskyndelser i stadig at dukke frem paany, saa opstaar derved en følelse af, at noget *paatvinger* sig bevidstheden mod vort ønske.

Og denne *følelse af tvang* vokser i styrke, jo skarpere modsætningen fornemmes mellem det fremmede, uvedkommende, som man søger at holde borte, og det øvrige sindsindhold, som man bestræber sig for at holde fast ved.

Fremdeles tiltager tvangsfølelsen, jo mere dette sidste tankeindhold fortrænges fra bevidsthedens midtpunkt.

Paa den anden side knytter der sig en ganske eiendommelig følelse af *hvile og klarhed* til ethvert bevidsthedsfænomen, som uhemmet holder sig fremme i bevidsthedens brændpunkt.

Samler sindet sig helt om et sandseindtryk, træder dette frem *tydelig og klart,* og samme drag af klarhed knytter sig til al harmoni. *Tankerne synes klare* fra det øieblik, at indvendinger fjernes, og man taler om *klare standpunkter,* naar der ikke længre sker indrømmelser til det modsatte syn. Naar alle kontramotiver forstummer, træffes den *klare beslutning,* og naar tankemodsætninger løser sig op i harmonisk enhedsforstaaelse, glæder man sig ved den fundne *forklaring.* Svinger sindet i tvil frem og tilbage mellem flere syn paa tingene, kommer man først *til klarhed,* naar én opfatning bliver raadende. Leder man efter en bortkommen erindring, f. ex. et personnavn, har man en følelse

af forvirret, urolig uklarhed, indtil *opklaringens* stund, da man finder, hvad man søger, o. s. v.

«*Klarheden*» *danner følgelig den psykologiske modsætning til følelsen af tvang,* hvorimod denne har nære tilknytningspunkter til det uklare, uforklarede eller uopklarede. I disse sidste tilfælde finder der en tvekamp sted i bevidsthedsfeltet, og sindet føles herunder uroligt og forrevent, længtende efter klarhed og ro.

Men ved de vanlige tilstande af uklarhed sker der gjerne et af to. Enten kommer der istand en vekselvirkning mellem de tilsyneladende modsatte tanker eller motiver, hvorved klarhed tilsidst opnaaes, eller ogsaa lægges det hele omsider paa hylden, hvis modsætningerne trods alt slet ikke staar til at løse. Om nogen vedvarende strid mellem helt uforligelige bevidsthedsprocesser er der i hvert fald ikke tale. *Ved tvangstilstandene vender derimod uklarheden tilbage, selv om klarhed forlængst skulde være opnaaet, eller det dreier sig om en i og for sig ørkesløs eller værdiløs søgen efter klarhed,* som vedkommende ikke ser sig istand til at høre op med.

«Uklarheden» bliver følgelig til «tvang», 1) naar den blivende klarhed ikke kan naaes, og dernæst 2) naar klarheden søges væsentlig for sin egen skyld, fordi vedkommende ikke kan lægge det uklare, uforklarede eller uopklarede paa hylden.

Nogle exempler vil gjøre dette anskueligt. Har en læge i al hast skrevet en recept, der skulde lyde f. eks. paa tr. opii benz., saa er det rimeligt nok, at han bagefter kan føle sig uklar ved tanken paa maaske at have skrevet tr. opii isteden. Og saalænge uklarheden ikke er løst, vil denne tvil ikke let slippe sindet. Han føler sig med god grund «tvungen» til at bringe sagen paa det visse. Ved han derimod med sig selv, at recepten blev nedskrevet og bagefter igjennemlæst med fuld opmerksomhed, saa har han havt anledning til at blive klar over forholdet, og dermed skulde han ogsaa vedvarende føle sig sikker. Men varer uklarheden fremdeles ved, kanske efterat han endog paany

har forvisset sig om det grundløse deri, da fornemmes tvilen som en plagsom tvang: «*tvangstvil*».

Søger man efter en bortkommen erindring — f. eks. et personnavn — vil man ikke let opgive ævret med en gang, selv om alle forsøg mislykkes. Man føler en tirrende uro ved det uopklarede, og varer dette forgjæves spil ved nogen tid, fornemmes vel ogsaa denne trang til opklaring som en slags tvang, man helst vilde være kvit. Men saasnart tvangsfølelsen begynder at melde sig, tager man til gjengjæld en rask beslutning og opgiver den resultatløse søgen. Som virkelig plagsom tvang føles det derimod, naar det slet ikke lykkes at lade det uopklarede henstaa: «*tvangssøgen*».

Leder forskeren efter en forklaring paa sine fund, vil sindet derved anspores til stadig nye anstrengelser, indtil løsningen indfinder sig. Men viser det sig, at forklaringen nødvendigvis maa udeblive, fordi væsentlige forudsætninger mangler, da maa ogsaa grublerierne lægges tilside, hvis ikke, opstaar «*tvangsgrublen*».

«Tvangen» kunde ogsaa bestemmes som en overfølsomhed for det uklare, hvorved dettes magt over sindet forsterkes. *Overfølsomheden for det uforklarede* skulde da ligge til grund for den evindelige *tvangsmæssige grublen over fænomenernes aarsag og hensigt*, et symptomkomplex, der skildredes af GRIESINGER som «Grübelsucht»: «Hvorfor er Verden skabt?», «hvorfor har stolen fire ben og ikke tre?» o. s. v.

Den store omfindtlighed for det uopklarede danner atter grundlaget for den tvangsmæssige søgen f. eks. efter personnavne, et forhold, der kan føre til, at den syge ingen fred faar, inden han har forvisset sig om, hvad alle de folk hed, som han mødte paa sin vei *(onomatomani)*. Tilsidst tør han maaske ikke forlade sit rum af frygt for at modtage saadanne indtryk, som det senere kunde vise sig vanskeligt at faa opklaret. Eller han fører lange registre for altid at have hjælp for haanden, om et navn o. l. skulde

være glemt. Har man som læge sagt et uklart ord til en saadan patient, maa man være belavet paa at blive vækket ved nattetid for at give forklaring.

Af *overdreven ængstelse ved det uklare, uvisse, dunkle, mystiske* præges dernæst de mange former af tvangsfrygt og tvangstvil *(folie de doute)*, altsammen indre tilstande, som finder sit sproglige udtryk i 1ste og 2den conditionalis: «tænk om jeg *skulde styrte* om paa den aabne plads!» — agoraphobi — eller «brænde inde i det lukkede hus!» — claustrophobi — o. s. v.; «dersom nu examinationen blot skulde lægge al min uvidenhed for dagen» — — — «end om der dog skulde hænde noget ilde, fordi vi sad 13 tilbords;» — «*skulde* jeg alligevel *have glemt* at laase gangdøren;» «end om en syphilitiker skulde have forurenset dørklinken med smitstof» . . . . o. s. v. (berøringsfrygt).

Ved forsøg paa at kjæmpe imod denne tvangsfrygt opstaar der som regel sterk angst, med skjælven, hjertebanken, koldsved, svimmelhed og almen muskelslappelse. Frygt for smitstof, smuds m. v. leder paa den anden side til overhaandtagende vadskemani og lignende vidtdrevne beskyttelsesforholdsregler. En person, jeg kjender, som altid frygtede for hjertelammelse, turde f. eks. ikke gaa alene igjennem en skov uden at have kamfersprøiten med.

Forud for enhver valgafgjørelse gaar der en kamp mellem *motiver*, men er man *overfølsom for den indbyrdes modsætning* mellem disse, naar man aldrig frem til den afgjørende beslutning. Af mangel paa klart forsæt undlader man derfor at handle. CLOUSTON skildrer saaledes en kvinde, der blev staaende flere minuter ude i en sølepyt helt optaget af at tænke paa, hvorfor hun ikke ligesaa godt kunde forblive, hvor hun var: «*tvangshemning*».

I andre tilfælde leder den sygelige forsterkelse af kontramotiverne til en ligefrem grublandet tilskyndelse til at gjøre netop det, man skulde vogte sig for. Kirurgen føler sig dreven til at skjære dybt ind og fødselshjælperen til at presse fødselstangen op gjennem uterus o. s. v. Eller det

dreier sig om lette suicidale og homicidale impulser. Alt dette hensætter de syge i levende skræk for, at de skulde komme i skade for at udføre, hvad de mindst af alt vilde. Ofte søger derfor disse folk til asylerne af eget tiltag. Sjelden er det dog, at *denne kombination af tvangsfrygt og tvangsdrift* ender i virkelig tvangshandling.

Ligesom den vilkaarlige handling fremgaar af en strid mellem motiver, saaledes skrider tænkningen fremad under kamp mellem indbyrdes modsatte forestillinger. Men er man overfølsom for dette modsætningsforhold, idet *modtankerne har eget magt over bevidstheden*, da hindres enhver frugtbar tankebevægelse derved. En universitetsmand af denne type kan derfor meget vel kredse et helt semester omkring samme petitesse. Særlig plagsomt er det dog for disse folk, naar tanker af stik modsat indhold og stemningsfarve melder sig rent i utrængsmaal, naar f. eks. eder og uanstændigheder stormer ind over det sind, der vil samle sig i bøn.

Ved alle de nævnte tilfælde har det bevidsthedsindhold, som volder uklarhed, en særegen tvingende magt over sindet. Det uforklarede, uopklarede, ubestemte, usikre, modsigende lader sig ikke trænge tilside eller dæmpe ned, men hævder tvertimod sin plads i bevidsthedsfeltet med stor styrke. Et saadant forhold viser imidlertid tilbage paa *en samtidig svækkelse af den øvrige sindsvirksomhed*, i henhold til det kjendte princip, hvorefter den ene hjernefunktion vinder i styrke, naar de andre tager af.

Til nærmere forstaaelse af disse forhold maa man have for øie, hvorledes forestillinger, følelser og tilskyndelser beror paa energiomsætninger af en vis, given størrelse ($= x$), i bestemte hjernedele. Ved frigjørelse af energimængder, som er mindre end x, støder man derimod ikke paa noget «vaagent» sindsindhold, men sindet er dog alligevel indstillet i bestemt retning, saaledes at der kun skal til en ringe ny impuls, for at det tilsvarende bevidsthedsfænomen skal dukke frem.

mere i alt sit virke ved tvangstvil, berøringsfrygt, tvangsgrublen, tvangssøgen o. l. Altid gjælder det dog, at *tvangsfænomenerne forsterkes betydelig ved enhver svækkelse af hjerneenergien.* Overarbeide, underernæring og legemlig sygdom kan derfor fremkalde voldsomme forværrelser, og i andre tilfælde kommer tvangsfænomenerne overhovedet kun tilsyne, hver gang legemskræfterne ligger nede af en eller anden grund.

3. Tilstande af mangelfuld hemningsevne.

Ligevegtige, sindssterke personer raader altid over et fond af hjerneenergi til at dæmpe sindsbevægelser og holde driftslivet i tømme. Ved de forskjellige sindslidelser pleier derimod «tab af hemningsevne» at være et af de allertidligste symptomer, ligesom den fulde sindsligevegt kun sent vender tilbage efter gjennemgaaet sygdom. *Alle de lettere hjerneskader staar, kort sagt, under den mangelfulde hemnings tegn.*

Ved den degenerative sindssvækkelse kommer dette forhold tilsyne paa mangehaande vis — f. eks. som mangel paa evne til at taale forstyrrelse, pinlige indtryk og alvorlige efterretninger. I de lettere former strækker nok hemningsevnen til under gode ydre forhold, men der kræves heller ikke mere end lidt nattevaagen, et ringe ildebefindende, menses, smaa mængder alkohol o. l., før de kanske ellers venlige og fordragelige folk viser sig helt ubeherskede — med ufl, ischl, dørsmeld, fanteord og alskens andre overilelser.

I sværere tilfælde fører hver opdukkende tilskyndelse til impulsiv udladning, længe før kontramotiver faar tid til at virke. Et ikke sjeldent udslag heraf er det *ubændige sinne* med kasten af gjenstande, skjældsord etc., men ogsaa paa de andre sindsbevægelsers omraade kan udbruddene være lige hensynsløst lidenskabelige.

I andre tilfælde viser hemningsevnen sig fra først af nogenlunde god i det store og hele, men paa snevrere felter, som ligeoverfor de erotiske og alkoholiske tilbøieligheder, strækker den ikke til. Ofte kan man her føle sig fristet til snarere at tale om *forsterkede drifter*, men rimeligvis er dette kun et andet syn paa samme sag.

Abnorme forhold ved driftslivet ligger ogsaa til grund for lysten til at stjæle, dræbe, sætte ild paa o. l. tilstande, der kan lede enten til a. *impulsiv* eller til b. *tvangsmæssig handling*. I første fald er veien fra tilskyndelse til handling sterkt afkortet, saaledes at vedkommende overhovedet neppe gjør sig nogen tanke, men handler ganske umiddelbart uden forudgaaende motivdebat. Ved tvangshandlinger opstaar der derimod en sterk indre spænding, idet de fornuftsmæssige motiver sætter sig til modværge i det længste. De driftsmæssige tilskyndelser har imidlertid her større magt over sindet end ved de før nævnte former af tvangsfrygt, og det føles af den grund heller ikke som *en ren ængstelse for at give efter*, men snarere som *en pirrende lyst dertil*. Selve handlingen har derfor ogsaa præget af det tilfredsstillede begjær, naar den omsider finder sted. Overgangen mellem *tvangsfrygt*, *tvangsdrift* og *tvangshandling* er imidlertid flydende. Hos ubeslutsomme, tungsindige personer af nogenlunde god intelligens fører tvangsimpulserne gjerne kun til tvangsfrygt, medens tvangshandling mere er at befrygte hos sangvinske, impulsive og noget imbecille individer. Heller ikke er det ukjendt, at tvangsdrifter bekjæmpes med fordel, indtil der støder til noget nyt, som yderligere svækker hemningsevnen, saasom alkohol, menses, trauma capitis o. l. Desuden har disse *sterke tilskyndelser til handling* sin yndlingstid i de yngre aar, hvor ogsaa hemningsevnen i og for sig er ringe. Brandstiftelse er f. eks. særlig hyppig hos unge, lidt imbecille piger i menstruationstiden.

Den sterkt udtalte impulsivitet viser som regel tilbage paa en mindre god sindsudvikling, og fremforalt tyder de

farligere impulsivitetshandlinger, som ildspaasættelse, barnemord o. l., næsten altid paa nogen grad af imbecillitet. Saa er i hvert fald tilfældet, naar der ikke foreligger vigtigere aarsag, f. eks. til ildspaasættelse, end glæden ved det flammende skin, furtenhed, hjemve o. l. *Overhovedet fører der mange broer over fra den mangelfulde hemning, hvor de ethiske motiver let sættes ud af spillet, og til den moralske idioti, hvor man helt savner dem.*

4. Perverse driftsytringer.

De instinktive tilskyndelser eller drifter leder under normale vilkaar fortrinsvis til saadanne handlinger, som tjener ganske bestemte nyttige formaal. Næringsdriften fører til optagelse af næring, kjønsdriften til slegtens forplantning, samleinstinktet til erhvervelse af brugsgjenstande, forældreinstinktet til omsorg for afkommet, kamplysten til nyttig strid o. s. v. Ved siden af disse mere strengt formaalstjenlige handlinger giver instinkterne sig dog ogsaa udslag i leg og fornøielse. Der er nemlig i og for sig et drag af behag ved tilfredsstillelsen af disse naturlige tilskyndelser, selv om de oprindelige og væsentlige formaal ikke fremmes derved. Børn fryder sig i kappestridens spænding, ligesom samleren glæder sig ved det sjeldne og gourmanden ved det velsmagende, hvad enten nu dette har nytteværdi eller ikke.

I virkeligheden behøver heller ikke disse ændrede instinkthandlinger at savne ethvert fornuftigt formaal. Ved kamplege opøves legemskræfterne, og ved kjønsdriftens tilfredsstillelse *kan der*, uafhængig af hensynet til slegtens forplantning, vel maaske finde sted en gavnlig udladning af indre spændkræfter. Men rigtignok baner denne løsrivelse fra de oprindelige formaal tidt veien for alskens overdrivende udskeielser. Fraadseriet begynder, naar man spiser ikke for

hungerens, men for smagens skyld, og paa samme vis forudsætter samlermanien en bortseen fra alle nyttehensyn.

Yderligere mister instinkterne al sikker retning, naar de helt taber forbindelsen med de naturlige formaal. Søges spænding, velsmag, kjønslyst etc. for sin egen skyld alene, bliver hvilkensomhelst form af tilfredsstillelse snart sagt lige god. Glæden ved kamp og væddestrid udarter til planløs eventyrlyst og hazard o. s. v.

Saadanne ændringer i de naturlige instinkters kurs kan dog ogsaa være til det gode, f. eks. naar den opdæmmede moderlighed skaffer sig udløb i andre former af ømhed. Om perversitet taler man først, naar en driftsretning skyder langt forbi de naturlige maal — naar nogen f. eks. spiser kridt, ler, spiger o. l., eller naar den ømhed, som skulde komme menneskebørn tilgode, kastes over paa katunger og kanarifugle o. s. v. Fremforalt er det dog kjønsdriften, som kan tage urimelig retning, f. eks. mod personer af samme kjøn *(homosexualitet)* eller mod bestemte gjenstande — kvindesko, kvindelommetørklæder o. l. *(fetischisme)*.

I andre tilfælde parres kjønsdriften med exalteret religiøsitet eller grusomhedstrang. I sidste fald taler man om *sadisme,* naar vedkommende ynder at hundse eller lemlæste den anden part i kjønsforholdet (Jack the ripper?). Det omvendte forhold, hvor lysten gaar ud paa selv at blive hundset og traadt i støvet, kaldes *masochisme.*

Slige perverse vaner skyldes tildels den mere tilfældige omstændighed, at veien er spærret i den naturlige drifts retning. Sodomiteri blandt fanger maa saaledes sees i det lys. Visse gamle jomfruers dyrekjærlighed bør vistnok paa samme vis anskues som udslag af en moderømhed, der ikke har fundet det rette afløb. Men foruden denslags *surrogathandlinger* maa der ogsaa regnes med dybere rodfæstede perversiteter, hvor den unaturlige retning foretrækkes for den naturlige, og hvor perversiteten tidlig stivner til vane.

Sjelden møder man imidlertid dette forhold udenfor kredsen af sindssyge og arvelig belastede personer. I sidste

fald — ved den degenerative sindssvækkelse — faar man desuden ret ofte det indtryk, at perversiteten er medfødt. Homosexuelle personer pleier saaledes at angive, at de aldrig har følt nogen tiltrækning til det andet kjøn, end ikke under erotiske drømme. Ved nærmere undersøgelse lader dog forholdet sig ofte forklare saaledes, at *den tidlig udviklede kjønsdrift kom til at tage unaturlig retning, medens den endnu selv var retningsløs.* Guttens ubestemte kjønslængsel tog f. eks. første gang fast form ved synet af et nøgent mandslegeme. Men hertil kan atter to omstændigheder bidrage: *masturbation,* som bryder af forbindelsen med kjønsdriftens naturlige maal, og *mangel paa fængslende indtryk fra det andet kjøn.* Har der imidlertid først dannet sig falsk vei for kjønsdriften, er den rette bane vanskelig at finde. Thi det gjælder som en almen psykologisk regel, at drifter vanskelig bøies ud af sit løb, naar de engang har fundet sig en vanemæssig retning. Ved den degenerative sindssvækkelse ligger vel det eiendommelige særlig i driftslivets større oprindelige *retningsløshed* og den dermed sammenhængende øgede *bestembarhed ved ydre oplevelser* i de tidlige aar.

Differentialdiagnostiske vanskeligheder

kan nok stille sig, særlig ligeoverfor dementia præcox og de circulære sindslidelser. Den fremadskridende sløvhed, kritikløshed, følelsestræghed, interesseløshed og arbeidsulyst, som særpræger den juvenile sløvhed, savnes dog her. Ved den degenerative sindssvækkelse vil man derimod som regel finde betingelser tilstede for en *omfattende, forstaaelsesfuld rapport mellem patient og læge.*

Ved *katatoni* kan der optræde anfald med besynderlige fagter og handlinger, som vedkommende synes, han er tvungen til at udføre paa høiere kommando. Eiendommelig er dog her «følelsen af fremmed indflydelse».

Til de lettere circulære sindslidelser, hvor livet svinger mellem tungsind og høi stemning, er der rimeligvis flydende overgange; men ved den degenerative sindssvækkelse opnaar svingningerne i følelseslivet sjelden saa stor styrke, og desuden er periodiciteten mindre udtalt. De saakaldte legemlige degenerationstegn (høi, smal gane, prognathisme, sterk ansigtsasymmetri, tilbageløbende pande m. v.) yder ingen differentialdiagnostisk veiledning.

Behandling.

Hvor den degenerative sindssvækkelse giver sig tilkjende som en mere jevn nedsættelse af hjerneenergien, der bør det være magtpaaliggende at udnytte og udvikle denne paa skaansom, økonomisk vis, saaledes som nærmere er fremholdt under omtalen af neurasthenien. Ved forbigaaende akute kræfteudtømmelser kræves selvfølgelig ren hvile, men ellers gjælder det fortrinsvis om at drive hjerneenergiens effektivitet tilveirs ved god, alkoholfri ernæring, rationelt arbeide og ret afpassede sandsepaavirkninger. Særlig maa ogsaa arbeidet vurderes høit ved dets evne til at aflede triste, hypokondre stemninger. Indlæggelse paa sygehus, som ikke byder arbeidsanledning, er derimod en skjæbnesvanger kunstfeil.

Ved «uligevegtigt anlæg» maa opdragelsen tage sigte paa at skabe modvegt. Skorter det paa selvtillid og beslutsomhed, bør dristigheden udvikles ved sport, kappelege og udvikling af særfærdigheder og fagduelighed.

Den mangelfulde hemning modarbeides derimod bedst ved streng disciplin (militærøvelser). Undervisning, der samler sig om hovedfag og grundsyn, skaber derhos den livsforenkling, hvorved baade beslutsomhed og selvkontrol paa bedste maade fremmes.

Tvangsfænomener forebygges ogsaa ved nervestyrkende

livsførsel og særlig ved systematisk opøvelse af beslutsomhed og handlekraft. Intet skjærmer bedre mod tvangstvil og tvangsgrublen end sterke, konkrete interesser.

Skal drifterne hindres i at glide ind paa feil spor, maa de rette veie ikke stænges. Derfor bør sederne give alle og enhver anledning til naturlig forelskelse i pubertetsaarene. Endvidere maa der vaages over, at drifterne ikke bliver retningsløse ved løsrivelse fra de naturlige formaal. Stiller derimod forholdene sig indtil videre iveien for instinkternes normale tilfredsstillelse, bør der i hvert fald itide sørges for udladning ad beslegtede veie: for kjønsdriften i kamp for kjærlighed, for modertrangen i ømhed for medmennesker o. s. v.

Mange hereditære neurasthenikere savner evne til helt at staa paa egne ben. Andre kan nok greie sig selv saa nogenlunde, men magter dog ikke at stifte familie. Med kundskab om afkommets udsigter maa man ogsaa være var om at tilraade ægteskab. Det ensomme liv er dem imidlertid til plage, ikke mindst fordi arbeidsevnen gjerne slipper op ud paa dagen, saa der kun bliver hypokondre grublerier tilbage til at fylde de graa kveldstimer. Her fremhæver MOEBIUS med rette, hvorledes klosterlivet bød paa en hensigtsmæssig livsform, i kraft af det skaansomme, afvekslende dagsprogram, samlivet, den gjensidige hjælp og religionens trøst. Lignende samlivsformer omkring en trøsterig idé, som styrker gemyttet, maa vel imidlertid ogsaa nutidslivet kunne udvikle. En uhyre fordel for de kommende slegter var det jo, om cølibatsideen kunde slaa rod i de degenererede existenser; men hidtil kjendes ingen anden methode hertil end den romerske: paa sæt og vis at aflede kjønstrangen i religiøsitet.

Den symptomatiske behandling skal forbigaaes her. Kun skal det betones, at alkohol og andre narcotiske stoffe gjør nytte i øieblikket til at bekjæmpe tvangsfrygt og andre tvangstilstande, der beror paa øget hemning. At denne brug medfører stor fare er en anden sag. Ved mere aktiv

tvangsdrift kan alkohol derimod give anledning til tvangshandlinger, idet tvangsmotivet bliver eneraadende. Ved sterke tvangsimpulser kan hyoscin og bromkalium forsøges.

I mange tilfælde af homosexuel tilbøielighed lykkes det ved hypnotisk suggestion at vække kjærlighed til det andet kjøn. Ogsaa paa andre omraader har suggestionen vidtrækkende betydning. Sjelden kommer *asylindlæggelse* paa bane, uden hvor tvangsdrifter truer med at tage herredømmet fra de syge.

Af retspsykiatrisk interesse er den omstændighed, at den nye straffelov anerkjender «tvang» som en betinget utilregnelighedsgrund. I retstilfælde har lægen desuden den humane pligt at værne de sexuelle psykopather mod uskjønsom tiltale og domfældelse.

IV. Psykotherapi (funktionel hjernetherapi).

Psykotherapi vil sige behandling af sygdom gjennem sindsvirksomhed: sandsning, følelse, tænkning, vilje o. s. v.

Hjælper man den hypokondre patient til klar indsigt, saa hemmes sygdomsfrygten ved brug af fornuft. Her sker der følgelig en *virkning af sindet paa en sygelig sindstilstand.* Naar derimod forstoppelse modarbeides ved levende forventning om afføring, da støtter man sig til *sindets magt over legemet.*

Nu er endvidere al sindsvirksomhed knyttet til frigjørelse af energi i bestemte hjernedele, hvorfor *psykotherapien ogsaa kan defineres som en anvendelse i therapeutisk øiemed af visse storhjernefunktioner.*

Et andet spørgsmaal er det imidlertid, om psykotherapien og den funktionelle hjernetherapi ogsaa har det samme begrebsomfang. Thi der gives nemlig former af hjernevirksomhed, som ikke ledsages af noget bevidsthedsfænomen. Paa den anden side ligger dog den formodning nær, at al energiomsætning i storhjernen har *forberedende betydning* for bevidsthedslivet. Men skriver man disse *forberedte bevidsthedsfænomener* paa regning af det saakaldte *ubevidste*

sindsliv, da kommer psykotherapiens felt til at falde sammen med den funktionelle hjernetherapi. *Isaafald kommer psykotherapien til at omfatte storhjernefunktionernes indflydelse paa*

I. sygelige storhjernetilstande og

II. sygdomme andetsteds i legemet.

Hjernen kan hensigtsmæssig betragtes som en høist indviklet maskine, der i hvert givet øieblik raader over en bestemt sum af energi. Denne forefindes derhos for størstedelen i bunden, *potentiel,* form, som spændkraftige kemiske stoffe — «p» —. Med ALFRED LEHMANN vil vi nu gjøre den antagelse, at den hvilende hjernes samtlige dele er lige sterkt ladet — med z pct. af «p». Men denne ligevegtstilstand forrykkes, saasnart som et eller andet hjerneparti — A — træder i virksomhed. Thi herunder frigjøres energi ved spaltning af «p», saaledes at A efterhaanden kommer til at indeholde dette stof i synkende mængde: (z—æ) pct. Og dette leder atter til elektrolytiske processer, idet A bliver negativ elektrisk i forhold til omgivelserne, hvor koncentrationen af «p» fremdeles er z pct. I kraft af velkjendte fysiske love strømmer der saa herunder p-stoffe til A fra de andre hjernedele, indtil koncentrationsforskjellen omsider er udlignet. *Paa den vis arbeider det i øieblikket virksomme hjerneparti paa bekostning af de i andre hjernedele ophobede spændkræfter.*

Før LEHMANN lærte os at forstaa denne hjernefysiologiske sammenhæng, havde imidlertid psykologien allerede forlængst fundet et skarpt udtryk for disse samme forhold i regelen om opmerksomhedens sneverhed: to sindsvirksomheder kan nemlig ikke finde sted til samme tid, udenat den ene hemmer eller afleder den anden.

Et sindrigt eksperimentelt bevis for rigtigheden af dette princip om

psykisk afledning eller **kortikal hemning**

har LEHMANN nylig bragt. Spændes en fjeder en række gange itræk, i bestemt rhytme, ved armbøininger af maksimal styrke, saa kan man ved hjælp af et grafisk trommelrids, ergogrammet, skaffe sig et nøiagtigt maal paa styrken af de enkelte bøiebevægelser. Og ved en saadan anordning viser det sig dernæst, at *samtidig sindsanspændelse nedsætter muskelarbeidet paa ganske lovbunden vis.* Medens rene sandseindtryk neppe fører til nogen formindskelse af ergogrammet, og indøvede idéassociationer ligeledes kun har ringe virkning, medfører derimod al samling af opmerksomheden betydelige udslag. Saa er f. eks. tilfældet under hukommelsesarbeide. I samme retning virker fremdeles enhver ulyst eller smerte. Derved *faar man i ergogrammernes aftagen et maal paa den mængde hjerneenergi, som sluges af aandsarbeidet og gaar tabt for muskelinnervationerne.*

Til de selvsamme almindelige resultater kommer man desuden ad en anden vei — ved at maale formindskelsen i ydeevne, naar man først samler sig helt og udelt om et enkelt aandsarbeide, og man dernæst gaar over til at foretage et aandsarbeide no. 2 samtidig. Herunder sees ogsaa, hvorledes den gjensidige hemning stiger, jo mere de to sindsvirksomheder indbyrdes ligner hinanden.

Af let forstaaelige grunde vil *den psykiske afledning kunne finde therapeutisk anvendelse ved sygelig forsterkede hjernefunktioner.* Og ventelig nok vil irritationsfænomenerne hemmes desto raskere, jo mere livlig og udbredt den virksomhed er, som med afledning for øie sættes igang i andre hjerneomraader. Ønsker man f. eks. at dulme smerter i underlivet, vil det saaledes svare hensigt at anbringe hede eller andre *sterke hudirritamenter* paa en *stor underlivsflade,* og dreier det sig om særlig voldsomme lidelser, vil det endog kunne være paakrævet at bade hele kroppen i varmt vand. Det forudsættes her som bekjendt, at smerter, hede m. v. skyldes energiomsætninger

i hjernen. Skal afledningen ske ved arbeide, fordrer de samme hensyn, at opmerksomheden fængsles og interesserne vækkes.

Ved syns- og hørselsindtryk omsættes derimod saa ringe mængder hjerneenergi, at nogen hemning vanskelig kommer istand. Bedre tjeneste gjør i saa henseende de sterke lugtfornemmelser.

Har man at regne med psykomotoriske ekscitationssymptomer, i form af singultus, aandedrætskramper m. v., vil gymnastik og planmæssige aandedrætsøvelser have særlige grunde for sig, fordi den sterkeste hemning udgaar fra beslegtede kortikale processer.

Mest varig er derhos den afledning, som skyldes arbeide, veksel af omgivelser og ændring af interesser[1]).

Naar nu energiskiftet i hjerneparti A svækkes ved samtidig virksomhed i B, C, D, E. . . . . ., saa følger heraf umiddelbart, at den øvrige hjerne først maa blive bragt mest muligt til hvile, ifald maksimum af energi skal kunne frigjøres paa et enkelt omraade (A). *Men derfor kan ogsaa svækkede hjernefunktioner paa bedste maade styrkes ved planmæssig fjernelse af alt, som hemmer. Det er dette modstykke til afledningens princip, som danner grundlaget for enhver*

suggestionstherapi

— d. v. s. behandling af sygdom ved tro eller forventning.

I virkeligheden bliver det dog ofte rent en smagssag, enten man vil tale om suggestion eller afledning. At suggerere smertefrihed og at aflede smertefrygt kommer jo f. eks. tilsidst ud paa det samme, om end synspunkterne er forskjellige.

Saalænge en forestilling hemmes ved modforestillinger, tror man ikke paa dens virkelighed. Ved at anstrenge min fantasi kan jeg f. eks. meget vel forestille mig selv som svævende i luften, men jeg tror ikke derpaa, fordi

[1]) R. Vogt: Psykisk afledning og afledningsterapi. N. Mag. for Lægev. no. 6, 1902.

jeg samtidig er mig bevidst, at jeg befinder mig paa jorden, og at en saadan flugt gjennem luften vilde stride imod tyngdens love. I søvne, hvor slige modforestillinger ikke vækkes, indfinder troen sig derimod. Man tror i det hele paa virkeligheden af enhver forestilling, som uhemmet holder sig i bevidstheden. Og er man paa denne maade overbevist om, at noget vil hænde, har troen præg af sikker forventning.

Suggestionstherapiens *methode* og *virkefelt* er følgelig givet med besvarelsen af de to spørgsmaal: *Hvordan kommer tro istand?* og *hvad magt har troen eller forventningen?*

Hvad det første angaar, saa befordres tro ved 1) sandselige tilknytningspunkter for forestillingen (elektricitet, medicin, bad, Voltakors m. v.), 2) troværdige folks udsagn, 3) massevidnesbyrd, 4) autoritetsindflydelse, 5) logisk bevisførsel og endelig 6) alt, som sætter stemningslivet i sterk bevægelse — overrumpling f. eks.

Men, foruden disse midler til *vaagen suggestion,* staar tillige den yderligere udvei aaben, at *dysse modforestillingerne i søvn ved hypnose.*

Bringer man sin patient til magelig hvile paa en sofa, og stænger man ude alle sterke sandseindtryk ved at rulle ned gardiner o. l., har man allerede derved sat visse hjerneomraader saa nogenlunde ud af virksomhed. Og følgelig falder det ogsaa nu lettere for patienten at samle sig om de forestillinger, som lægen vækker tillive. Lader man dernæst ensformige sandseindtryk virke paa ham — f. eks. ved hjælp af lette strygninger, et tikkende uhr o. l.— saa indfinder der sig efterhvert nogen søvnighed, hvorunder vedkommende vistnok endnu lægger godt merke til, hvad der siges ham, men hvor modforestillingerne dog kun rører sig trægt. Suggestibiliteten — paavirkeligheden — er, med andre ord, forhøiet, udenat der foreligger andet end i høiden et ganske let tilløb til hypnotisk søvn. Af dette forhold kan enhver med lethed gjøre anvendelse.

Vil man gaa videre paa denne bane, søger man at bibringe patienten sterkere søvnighedsfornemmelser. Man lader ham f. eks stirre øinene trætte paa en blank gjenstand *(fiksationsmethode)*, eller man prenter ind i ham med lav, ensformig stemme, hvorledes kroppen bliver tung og træt og øinene vanskelige at holde aabne. Naar disse da omsider begynder at falde igjen af sig selv, siges det gjerne, at søvnen kommer, og at øinene foreløbig ikke mere vil kunne aabnes *(verbal methode)*. Er hypnosen paa denne vis kommet istand, vil hjernen befinde sig i mere eller mindre fuldkommen hvile, naar bortsees fra det snevrere omraade, der holdes vaagent paa grund af den stedfindende rapport mellem hypnotisør og patient. Herunder sover ogsaa de fleste modforestillinger, og den hypnotiserede er derfor i særlig grad tilbøielig til at tro paa virkeligheden af de forestillinger, som bliver ham indprentet.

Den hjernefysiologiske forklaring hertil ligger ogsaa ganske nær forhaanden, idet maksimum af energi kan frigjøres i et enkelt hjerneparti «A», naar omsætningerne er indstillede i B, C, D, E . . . .

Under dyb hypnose naar følgelig paavirkeligheden sit høidepunkt, og man kan saaledes ved hjælp af denne tilstand lære, hvorlangt sindets — henholdsvis storhjernens — magt rækker under de gunstigste øieblikkelige betingelser.

Nogen redegjørelse for enkeltheder vil her være upaakrævet. Derimod bør det understreges, at fysiologien hvert aar bringer nye meddelelser om organfunktionernes afhængighed af hjernebarken. Var man f. eks. før af den mening, at de vasomotoriske reflekser fortrinsvis blev udløst i subkortikale centrer, saa ved man til gjengjæld nu, at kulde, hede og andre sandsepaavirkninger under normale forhold maa naa bevidstheden, d. v. s. storhjernen, om der skal komme istand nogen reaktion fra hjerte- og karmuskler. Endvidere har de PAWLOW'ske forsøg kastet al ønskelig klarhed over sindets indflydelse paa mavesaft-

afsondringen. MUNCH-PETERSEN'S undersøgelser over hudreflekserne bane gjennem storhjernebarken kan ogsaa nævnes i denne forbindelse. Ligesaa SOMMER'S paavisning af forskjellige cerebrale indvirkninger paa senereflekserne o. s. v.

Lang tid før man var naaet til denne fysiologiske indsigt, talte dog de hypnotiske erfaringer et tilstrækkelig klart sprog i samme retning. Men det varede længe, før lægerne vilde fæste lid til disse overraskende vidnesbyrd om *sindets regulerende magt selv over de rent uvilkaarlige organfunktioner — som fordøielse, afføring, menstruation, blodomløb m. v.* Det høres jo t. eks. ret forbløffende, at menstruationen kan indfinde sig eller høre op, alt eftersom vedkommende kvinde føler sig vis paa, at den vil komme eller udeblive.

Da enhver sygdom bringer forstyrrelse i de lidende organers virksomhed, vil sindet altid have til opgave at regulere de sygelig forandrede funktioner. Suggestionstherapien spiller derfor ogsaa nogen rolle ved de saakaldte organiske sygdomme. I mange tilfælde træder disse *funktionelle komplikationer* endog sterkere i forgrunden. Hvor der derimod kun foreligger sygelig forandrede funktioner, vil suggestionstherapien være det ene væsentlige. Ligesaa, hvor der efter helbredelsen af de organiske sygdomme bliver en tilsvarende funktionel lidelse tilbage, saaledes at det samme symptombillede fremdeles varer ved («nervous mimicry», psykiske efterbilleder).

Til belysning af disse forhold henvises til symptomet smerte, der skyldes energiomsætninger i bestemte hjernedele. Saalænge der nu foreligger en organisk lidelse udenfor hjernen — et ulcus ventriculi, en betændelse af nervus trigeminus o. s. v. — vil det blotte perifere irritament udløse disse livlige omsætninger, som er smertens materielle grundlag. Smerten *paatvinger* sig derfor opmerksomheden. Naar den perifere sygdom begynder at træde tilbage, kan det imidlertid hænde, at vedkommende imedens er kommet

i vane med jevnlig at rette sin opmerksomhed paa det lidende parti. Men paa den vis kommer energiomsætningerne i smertecentret til at forsterkes ved hvad man kalder *aktiv indstilling af opmerksomheden.* Smerterne fornemmes af den grund fremdeles, medens de kanske vilde være hørt op, hvis ikke denne *psykiske komplikation* var kommet til. Ved smerternes idelige gjentagelse kan derhos smertecentret tilslut blive saa ømtaaligt, at opmerksomhedsindstillingen alene strækker til for at frigjøre den fornødne mængde energi. Alt, som vækker ængstelse for smerte, giver derfor nu anledning til virkelig smerteføelelse.

Paa dette tidspunkt, hvor den perifere lidelse er hævet, nytter det saaledes ikke at drive paa med nogen lokal behandling. Den opgave, som foreligger, gaar tvertimod alene ud paa at give patientens opmerksomhed ny retning, saaledes at han ikke agter paa smerten. Ved gamle haardnakkede neuralgier har det f. eks. liden hensigt at gjøre operative angreb paa de perifere nervestammer. Thi sygdommen pleier paa dette tidspunkt at have sit hovedsæde i de smertefornemmende hjernedele. Men af samme grund kan ogsaa den hypnotiske suggestion om smertefrihed føre til overraskende gode resultater.

Som regel gjælder det, at vaagen suggestion bør være forsøgt vel og længe, før man tager sin tilflugt til den dybere hypnose.

Baningstherapi.

Hidtil er der fortrinsvis dvælet ved hjernefunktionernes indbyrdes hemningsvirkninger. Men ved siden heraf maa der ogsaa regnes med *den modsatte mulighed, at den ene hjernefunktion kan forsterke eller bane vei for den anden.* Et udtryk for dette dobbelte vekselforhold har man f. eks. i den omstændighed, at *kulde* baade kan lindre og øge smerter i de underliggende organer. I almindelighed er det dog blot de svagere processer, som udøver en saadan *banende,* forsterkende indflydelse paa energiomsætningerne

andetsteds i hjernen. Ved tilbørlig sterke, vedvarende og udbredte kuldeindtryk vil man derfor f. eks. altid kunne gjøre regning paa at opnaa den smertestillende, hemmende virkning og ikke det modsatte.

Praktisk betydning faar dette baningsprincip, idet hjernearbeider kan befordres ved mild virksomhed af andre hjernedele. Mange tænker saaledes bedre med aabne end med lukkede øine, bedre i solskin end ved tusmørke, ligesom smaa muskelbevægelser kan bane vei for tankegangen (LIPPS). Af samme grund øges den disponible hjerneenergi under indflydelse af lettere musik, efter milde bad, ved smukke synsindtryk og duft af parfume, i livlige omgivelser, o. s. v. Derhos har ogsaa al glæde og skjønhed tydelig banende virkning. Fremfor alt spiller denne *baningstherapi* stor rolle i neurasthenibehandlingen.

Øvelsestherapi.

Medens man ved suggestion og afledning paaskynder eller hemmer de kortikale funktioner, søger man ved *øvelse* og *glemsel* at opnaa det selvsamme blot paa mere varig vis. Ogsaa her vil det ligeledes vise sig, at disse to principer glider over i hinanden. Skal f. eks. en ny vane indøves, maa tidt en anden og modsat vane glemmes, o. s. v.

Med «øvelse» har man særskilt det forhold for øie, at enhver sinds- eller hjernevirksomhed sker med stigende lethed, jo oftere den gjentages. Som følge deraf bliver visse funktionsformer efterhaanden vanemæssige, medens omvendt de hjernedele, som aldrig tages i brug, sygner gradvis hen. Til belysning af disse forhold heder det gjerne, at hjernebanerne bliver glatte og farbare ved brug, men til gjengjæld tunge og uveisomme ved ikke at benyttes.

Gjentager man gjennem længere tid et og samme maalbare hjernearbeide — f. eks. addition af enzifrede tal —, saa vil øvelsesfremskridtene være særlig store i den første tid (sch. 5). Senere gaar det stadigt langsommere fremad, om der end ikke synes at indtræde nogen fuld-

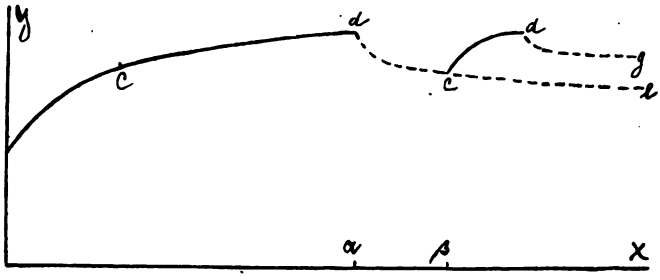

Sch. 5.

stændig stilstand, ifald arbeidet blot drives med fornødeniver. Skydes der derimod ind hviledage (α—β), taber øvelsen sig efterhaanden — til en begyndelse raskt, siden mere og mere langsomt. Følgelig kræves ogsaa nogen tids fornyet træning, før samme træningshøide (d) atter naaes. En bestemt tilvekst i øvelse (c d, sch. 5) sker dog forholdsvis lettere, naar det kun gjælder om at vinde tilbage hvad man allerede har kunnet engang før. Som det heraf ogsaa let vil skjønnes, kan den virtuosmæssige færdighed kun vedligeholdes ved uafbrudt daglig træning, hvorimod der selv efter lang tids hvile bliver en god rest af varig øvelse tilbage. Paa sch. 5 er dette forhold antydet ved den punkterede linie d c e, som viser øvelsestabets gang, naar arbeidet ikke gjenoptages. Linien d g giver dernæst udtryk for det forholdsvis langsommere øvelsestab ved gammel, hyppig indøvet færdighed.

Da øvelsen har sin rod i erindringsvirksomhed, er det rimeligt nok, at øvelseslovene ogsaa gjælder ved andre former af erindringsdannelse. Undersøger man f. eks. idéassociationernes forhold, saa støder man paa regler for erindring og glemsel, som i alle dele kan sidestilles med lovene for øvelse og øvelsestab. Ligesom gammel færdighed gjenopfriskes let, men glemmes vanskeligt, saaledes forholder ogsaa de gamle idéforbindelser sig paa tilsvarende vis, o. s. v.

Indøves to forskjellige idéforbindelser: a—b og a—c,

saa hemmer de hinanden indbyrdes, idet der fra «a» udgaar en tendens til baade at vække b og c tillive. Men lignende hemning kommer imidlertid ogsaa istand, om et og samme arbeide udføres paa forskjellig vis ved forskjellige anledninger. Virtuos bliver man kun ved at øve sig paa samme vis gjennem længre tid o. s. v. Tilføies bør det ogsaa, at erindring eller øvelse kommer bedst istand hos unge individer. Dernæst giver hyppige, kortvarige øvelser større udbytte end faa, langvarige. Endvidere gjøres der vanskelig øvelsesfremskridt under større træthed. Og endelig bør det ikke glemmes, at der ved al opøvelse i kundskab og færdighed finder sted en ubevidst eftervirkning, hvorved erindringsudbyttet befæstes. De hjernedele, som har været i brug, f. eks. under en skoletime, de lægger sig først til hvile lidt efter lidt, saaledes at man paa sæt og vis vedbliver at lære under frikvarterne. Det forudsættes dog i denne forbindelse, at man i fritiden helt lader tanken hvile. Thi straks man gaar ivei med nyt hjernearbeide, træder nye dele i virksomhed, og herved sættes der ogsaa en stopper for denne ubevidste fortsættelse af erindringsdannelsen.

Det fremgaar heraf, at *alle øvelseskure maa gjentages hyppig, at vedkommende maa være udhvilt i forveien, at hver enkelt séance ikke bør være langvarig, og at vedkommende ikke maa gaa igang med nyt arbeide lige bagefter. Endvidere, at samme methode bør komme til anvendelse den hele tid.*

Gjennemgaaende maa sindsfunktionerne betragtes som mere eller mindre sammensatte. De vilkaarlige bevægelser staar f. eks. under kontrol ikke blot af hud-, led- og muskelfornemmelser, men ogsaa af synet. Paa samme vis styres tale- og skriftbevægelserne af fornemmelser gjennem øre, øie og artikulationsorganer. Det følger imidlertid heraf, at *mange sindsfunktioner kan vedligeholdes eller gjenvindes, selv om et af de vigtigere led er gaaet tilgrunde.* Hos tabikeren lider saaledes gangevnen paa grund

af svækkede hud- og ledfornemmelser. Men samtidig vænner han sig efterhvert til at udnytte synets hjælp bedst muligt, og det lykkes ham derfor maaske at gaa saa nogenlunde, naar det blot ikke er mørkt. *Erfaring viser endog, at mangen tabiker kan gjenvinde den tabte gangevne ved systematiske øvelser under synets ledelse* (FRÄNKEL'S øvelsestherapi). Ligeledes hviler afasibehandlingen paa dette princip om *indøvelse af vikarierende funktioner.*

Ved et ganske simpelt forsøg kan man paa sig selv erfare, hvorledes den ene funktion saaledes kan træde istedet for den anden. Giver man sig nemlig til at addere fortløbende talrækker, medens man samtidig fremsiger et digt, saa vil man ikke, som ellers, kunne holde fast ved mentetallene ved enten stille at fremhviske dem eller ved at høre dem for det indre øre. Thi det fremsagte digt lægger helt og holdent beslag paa artikulationsorganerne og paa klangbillederne. Skal additionen derfor lykkes, staar kun den ene udvei aaben, at man nu ser mentetallene for det indre øie. Men er man ikke vant til at tænke visuelt — d. v. s. i synsbilleder —, saa gaar additionerne helt istaa til en begyndelse, og de kommer først igang, efterhvert som man paa denne vis øver sig op i at kunne se mentetallene i fantasien.

Blandt øvelseskure, der har fæstnet sig til fast pædagogisk methode, maa nævnes undervisningen af døve og blinde, behandlingen af stammen og afasi, samt den FRÄNKEL'ske øvelsestherapi ved tabes dorsalis. I senere tid har forsøg af tilsvarende art endog været anstillet ved hemiplegi. Her kan man ogsaa tage med den almindelige pædagogiske psykotherapi, hvis maal er at udvikle fagduelighed, hemningsevne m. v. hos imbecille, hysterikere og andre sindssvækkede personer.

Forøvrigt har princípet vid anvendelighed, udenat man altid er sig sammenhængen dermed ret bevidst. Væder t. eks. børn i sengen om natten, og man giver dem tilhold om at holde sig længst muligt om dagen, før de lader

vandet, saa øver man blæren op til at taale en stor vædskefylde. Ved hysteriske pareser med anæsthesi anvender man øvelsens princip, hvergang man ved massage, passive bevægelser, elektrisering m. v. søger at vænne den syge til at agte paa fornemmelserne fra hud, led og muskler. Thi herved styrkes det sæt af sandsninger, som danner grundlaget for bevægelsesforestillingerne. En mere direkte opøvelse af disse finder derhos sted ved synet af andre folks bevægelser. I samme lys maa man ligeledes betragte selve forventningen om atter at gjenvinde bevægeevnen. Overhovedet fører nemlig enhver forestilling om bevægelse til en virksomhed i de hjernedele, hvorved bevægelsen kommer istand. Men heraf følger, at alle de nysnævnte forholdsregler hører hjemme som forberedende skridt i en rationelt ledet øvelsestherapi. At de aktive muskelbevægelser ogsaa maa optages i programmet, saasnart ske kan, det siger sig selv.

Personlig skulde jeg tro, at der foreligger store fremtidsopgaver paa øvelsestherapiens omraade. Særlig kan den ogsaa for dannede individer blive det naturlige tilknytningspunkt for suggestive bestræbelser. Ligeledes tør man regne paa udviklingen af fastere methoder til opøvelse af hjernen i dens helhed — ved sandsepaavirkninger, bevægelser og arbeidsvirksomhed — saaledes som det i grundtrækkene er udredet under omtalen af neurasthenien.

Glemselstherapi.

I forbindelse med øvelsens love blev det fremhævet, at to idéforbindelser med samme begyndelsesled: gjensidig hemmede hinanden. Hvis saa den ene af disse (a—b) indøves gjentagne gange, indtil at den forbindende bane har naaet en høi grad af farbarhed, saa vil «a» stadig vække «b» tillive med største lethed, men derimod ikke «c», fordi den nervøse energi slaar ind paa den vei, hvor modstanden er mindst. Her har vi følgelig for os *en methode*

til at glemme «c», nemlig ved hjælp af en vedvarende psykisk afledning.

Særlig pleier dette forhold at spille ind ved kampen mod vaner og tilbøieligheder. Man kan f. eks. ved synet af en kvinde (a) glemme kjønstrangen (c), fordi denne afledes i forelskelse og kamp for kjærlighed (b).

Men dernæst kan ogsaa en hjernereaktion eller sindsvirksomhed glemmes, naar den udløsende foranledning (a) ikke længere er tilstede. Saa sker f. eks., naar en hysteriker fjernes fra de gamle omgivelser, som gav næring til anfaldene ved at underholde skræmmende minder. Ligesaa, naar en alkoholiker tager ophold i et alkoholfrit pensionat, i en alkoholfri egn, o. s. v. Man maa her den hele tid have for øie, at de regler, som gjælder for idéforbindelserne, ogsaa har sin gyldighed ligeoverfor enhver indøvet sammenhæng mellem hjernefænomener.

Med hensyn til glemselens naturlige gang er det tidligere anført, at den skrider raskt frem til en begyndelse, men senere stadig mere langsomt. Endvidere blev det paapeget, hvorledes gammel kundskab og færdighed vanskelig kunde gaa tabt (sch. 5). Gammel vane glemmes sent, men opfriskes let.

I sjelden ren form har man at regne med glemselens princip ved alle de kurforholdsregler, som tager sigte paa at berøve visse forestillinger deres aktive præg, deres hang til overgang i handling. Her dreier det sig med andre ord om at tilintetgjøre forestillingernes indre drivkraft eller «stræbende» væsen, saaledes som det kommer tilsyne i form af ønske, længsel, trang, tilskyndelse, begjær eller villie.

Det er allerede nævnt, hvorledes en bevægelse eller handling forberedes, naar den tilsvarende forestilling dukker frem i sindet. Ja, det kan endog siges uden forbehold, at *handlingsforestillingerne straks omsætter sig i ydre virksomhed, naar intet hindrer dem i at udfolde sig. Enhver handlingsforestilling er ifølge sin tendens en virkelig*

handling (LIPPS). Staar man f. eks. ved et stup og tænker med gru paa et sprang ned i afgrunden, saa vilde man ikke destomindre hoppe udfor, hvis ikke andre og sterkere tanker drog i modsat retning. Af samme grund fører synet af fremmed bevægelse uvilkaarlig til efterligning, om intet træder hemmende iveien; chorea forværres saaledes i begyndelsen ved ethvert bevægelsesindtryk (NB! isolation).

Saalænge handlingsforestillingerne ingen modstand møder, giver de sig straks udslag i ydre virksomhed, udenat man bliver sig bevidst nogen særlig trang eller længsel. *Ved opstaaende forhindringer vokser derimod følelsen af spænding og begjær til en begyndelse.* Man *ønsker* nu med større styrke, *længes* mere levende, *vil* med mere brændende iver. Forbuden frugt smager bedst. *Men efterhvert som vanskelighederne tager overhaand, mister atter forestillingerne det «drivende» præg, og ligeoverfor det umulige hører al indre tilskyndelse op.* Hverken kan man ønske eller ville det umulige, saalænge man er sig det virkelige forhold bevidst. *«Das unmögliche kann niemals erstrebt werden»* (LIPPS).

Paa den anden side vil længsler tiltage i styrke, jo mere deres tilfredsstillelse kan siges at være en nærliggende *mulighed.* Har man f. eks. besluttet ikke at røge tobak i løbet af et aar, da vil trangen dertil foreløbig tage af, men naar aaret nærmer sig sin afslutning, vender ogsaa lysten tilbage. Af samme grund har det *betingede* afholdsløfte kun ringe værdi. Som en psykologisk kjendsgjerning, der ogsaa hører hid, skal nævnes, at mænds kjønstrang kan træde i baggrunden alene i kraft af den omstændighed, at det egteskabelige samliv *maa* afbrydes.

Ja, man maa endog medgive muligheden af, at kjønstrangen *kan* slukne ved det ubetingede cølibatsforsæt.

Man forsøge derimod at knytte en handling til bestemt klokkeslet, bestemte situationer, faste dage o. s. v., og man vil let forvisse sig om, hvorledes den tilsvarende

indre tilskyndelse indfinder sig som et lovmæssig tilbagevendende associationsfænomen.

Hermed vil det ogsaa være klart, hvorledes *der kun gives to virksomme veie til at glemme ønsker, længsler, begjær m. v. Enten maa nemlig selve handlingsforestillingen hindres i at dukke frem, eller ogsaa maa den staa for sindet som umulig.* Det sidste tager man f. eks. sigte paa, naar man under hypnose indgiver masturbanten den suggestion, at armen vil lammes ved ethvert forsøg i retning af onani.

Vanligvis gjør man dog anvendelse af begge principer samtidig. En alkoholiker maa f. eks. i lang tid undgaa synet af alkohol og alt, som udløser alkoholforestillinger, og derhos maa alkoholbrugen stedse staa for hans sind som noget slet og ret umuligt, hvorom der ikke bliver tale. Heller ikke maa han i dagdrømme fantasere sig forbi den umulighedens skranke, som han kanske selv har stillet sig, ved hjælp af det livsvarige afholdsløfte.

Den *sociale glemselstherapi* har ligeledes stadig bygget paa disse principer. Saaledes holdt humaniteten sit indtog i sindssygepleien gjennem det ubetingede princip: *no restraint* — ingen mekanisk tvang under nogensomhelst omstændighed. Ved denne absolute maxime blev nemlig enhver haardhændt tilskyndelse søgt gjort umulig. Kun staar det endnu tilbage, at man fjerner fra asylerne alt, der kan vække haardhedsforestillinger — saasom mure, gitre og anstødelige ord. Samme psykologiske radikalisme gjenfinder vi derhos i det nøie samhørige arbeide for afhold fra alkohol og udryddelse af drikkeskikke. Og endelig har det ligget paa bunden af al frugtbar ethisk propaganda, at den onde handlingsforestilling maa forebygges, ligesom det onde selv er absolut utilstedeligt. Enhver *nyttemoral* er til gjengjæld skrøbelig i psykologisk henseende, al den stund det «unyttige» meget vel kan fortone sig som noget, der er «muligt».

Under glemselstherapien hører ogsaa arbeidet paa at

dæmpe de sindsbevægelser, som nedbryder hjerneenergien. Med dyb psykologisk indsigt er dette problem behandlet af SPINOZA i Ethikens 5te del: «Om erkjendelsens magt eller den menneskelige frihed». Han gaar her ud fra den grundtanke, at mennesket er ufrit eller lidende, saalænge det bestemmes til handling ved kræfter, som er fremmede for dets eget væsen, og at denne ufrihed voldes i særlig grad ved de ulystbetonede sindsbevægelser som vrede, had, ærgrelse, frygt m. v.

I virkeligheden gjenfinder man i dette verk de samme hovedsynspunkter, som nys er fremhævet under omtalen af glemselen og den psykiske afledning. Naar det f. eks. betones, at en sindsbevægelse hører op at være en lidelse, naar man danner sig en klar forestilling om dens natur, saa betyder dette, at *affekterne afledes ved besindig eftertanke*. Det forhold, at al længsel og trang til modverge forsvinder, saafremt man staar ligeoverfor det umulige, uafvendelige, udtrykkes dernæst saaledes, at «*aanden har større magt over affekterne og lider mindre derunder, naar den erkjender alle ting som nødvendige*». Som eksempel anføres bl. a., hvorledes sorgen over et tabt gode mildnes ved tanken paa, at det umulig havde kunnet bevares, o. s. v. Neppe gives der heller nogen bedre afledning for sindsbevægelser end denne tilbageskuende aarsagsbetragtning.

Videre heder det: «Den, som lever efter fornuftens regler, stræber, saavidt han kan, at gjengjælde had, vrede og foragt med kjærlighed og høisind»; men «den, som gjengjælder krænkelser med had, forbitrer sikkerlig sit eget liv».

End ikke øvelsesprincipet savnes i denne psykologiske ethik. Thi siges der: «Men forat vi altid skal mindes denne fornuftregel der, hvor den skal komme til anvendelse, maa vi tænke over de krænkelser, som mennesker tilføier hverandre, og ofte gjøre os op, hvorledes disse bedst havde kunnet afverges ved ædelmodighed. Saaledes

vil vi nemlig forbinde forestillingen om krænkelse med forestillingen om denne leveregel, og vi vil derfor stedse mindes den, saasnart en krænkelse møder os selv.»

Under redegjørelsen for det spinozistiske princip, om at se alt fra nødvendighedens synspunkt, udbryder J. STERN: «Denne herlige idé, som jeg har kaldt et aandeligt bromkalium fra filosofiens apothek, den forløser menneskegemyttet fra de kvalfulde sindslidelser og sorger over skjæbneslag, fra vrede, had og hevnsyge. I spinozismens rene luft kan ondvilliens giftplante ikke trives.»

Men de glade stemninger, som til gjengjæld øger menneskets frihed eller handleevne, de har ifølge SPINOZA sit dybeste grundlag i den erkjendelse, som ser alt under evighedens belysning. Elsker man tingene efter deres blivende væsen og ikke efter de vekslende aabenbaringsformer i rum og tid, da kan skuffelse og utilfredshed aldrig forstyrre kjærligheden til livet. Saavidt SPINOZA, hvis Ethik med tryghed kan forordnes som beroligelsesmiddel for folk af enhver livsanskuelse.

Den gemytshygiene, som bunder i engere trosretninger, maa derimod forbigaaes her, hvor kun den almengyldige psykotherapi skal drøftes. Paa den anden side bør lægen opdrage sig selv til at holde af og agte menneskesindene, saaledes som de hver paa sin vis stræver med at finde sig tilrette imellem livets gaader og besvær. Alene da vil han kunne virke retledende.

I mange tilfælde kræver «sindssvækkelserne» anstaltsbehandling, men ulykken er, at der ikke hos os gives noget hensigtssvarende sted, hvor man kan sende de syge hen. Asylerne kan kun modtage «sindssyge», og paa de vanlige hospitaler savner man fremfor alt den nødvendige arbeidsanledning. Desuden skorter det gjerne paa psykologisk-psykiatrisk indsigt hos sygehuslægerne.

Man er derfor henvist til at arbeide for oprettelsen af egne nervekuranstalter under ledelse af psykiatrisk uddannede læger. Disse maa tillige kunne mestre det fysikalske kurapparat, hvorved hjerneenergien kan holdes vedlige eller øges. Rigelig alkoholfri ernæring, ret fordeling af arbeide og hvile, regelmæssig husorden og fast dagsplan for hvert individ vil her blive de ledende grundsætninger. Ligeoverfor den enkelte kommer derhos en række pædagogiske hensyn til at spille ind. Særlig bør det betones, at frilufslivets hærdende indflydelse ogsaa maa komme de svageste tilgode, gjennem et *modificeret liggekal-system*, ligesom de psykomotoriske centrer maa holdes i aande ved lettere muskeløvelser, ifald kræfterne ikke tillader arbeide i videre forstand.

Har man engang fæstet sig ved den store skare af uhelbredelige sindssyge, som gjennem aarrækker nyder godt af en kostbar offentlig forpleining, medens talrige helbredelige tilfælde af neurastheni, hysteri, alkoholisme og anden sindssvækkelse samtidig glider over i kronisk invaliditet, kan man ikke frigjøre sig for den opfatning, at samfundet her fordeler sine midler paa lidet hensigtsvarende maade. At ændre dette misforhold vil visselig blive en af den praktiske psykiatris vigtigste fremtidsopgaver.

Sindssygdomme.

Nogen skarp grændse mellem de praktiske begreber sindssygdom og sindssvækkelse kan, som før nævnt, vanskelig opstilles. Saaledes skulde visse initialstadier, følgetilstande og abortivformer af sindssygdomme, strengt taget, høre hjemme inden sindssvækkelsernes gruppe. Men herved vilde igjen den naturlige, kliniske sammenhæng blive brudt. I det følgende vil der af samme grund heller ikke blive gjennemført nogen bestemt sondring efter disse synspunkter.

I. Melankoli.

Vantrivsel, tungsind, angst, uro og fortvilelse kan indfinde sig ved høist forskjelligartede sindssygdomme, ja den mening har ligefrem været udtalt, at enhver psykose skulde frembyde et melankolsk indledningsstadium. Og nogen sandhed er der vel utvilsomt heri, forsaavidt som man gjerne har at regne med ubestemte symptomer af neurasthenisk-hypokonder-melankolsk natur i tiden forud for de egentlige sindssygdomsudbrud.

Men i mange tilfælde kan et saadant melankolsk drag vare forholdsvis længe ved og delvis dække over det dybere liggende kliniske billede. Saaledes skjuler der sig

tidt en dementia præcox, senilis eller paralytica bag melankoliens maske.

Sygdomsnavnet melankoli bør imidlertid forbeholdes de tilstande, som i alt væsentligt afvikler sig indenfor rammen af det melankolske symptomkompleks. I det kliniske billede maa man af samme grund beflitte sig paa ikke at medtage træk, som er hentede fra depressive faser af andre sindssygdomme.

For at undgaa misforstaaelse skal det tillige straks betones, at udtrykket melankoli i det følgende kun vil blive anvendt som *sygdomsbetegnelse*, hvorimod de *melankoliforme sygdomsafsnit* bliver at omtale som *depressive* faser, depressive initialstadier o. s. v.

Paa den vis bliver *melankolien en sygdom, der gjennem sit hele forløb kjendetegnes ved tilstande af tungsind, angst, indre uro eller fortvilelse.* Rigtigere vilde det alligevel være at omhandle den som en *sygdomsgruppe,* idet neppe alle disse melankolier har samme kliniske værdi. Fremfor alt maa der ogsaa skjelnes mellem væsentlig *exogene* og væsentlig *endogene* former.

De sidste lader sig rigtignok ikke sondre klinisk fra de depressive anfald af intermitterende — tilbagevendende — sindssygdom, men saasom den endogene melankoli dog kan have selvstændig betydning i praktisk forstand, vil man alligevel for tiden neppe have ret til at sløife den som selvstændigt sygdomsbegreb.

Den endogene melankoli

optræder paa grundlag af nedarvet anlæg, tildels uden erkjendbar leilighedsaarsag. Dog er det ingenlunde udelukket, at ydre skader kan spille nogen udløsende rolle. Særdeles ofte vil vedkommende helt fra barneaarene have vist sig følsom og nærtagende af sind, med tilbøielighed til sterke stemningsudslag.

I modsætning til den exogene melankoli, som væsentlig hører hjemme i de fremskredne aldersklasser, har de endogene former ingen bestemt udvalgstid.

Medens de exogene tilfælde udvikler sig gradvis og langsomt, er det her regelen, at sygdommens høide naaes i løbet af kortere tid. Ligesaa kan tilbagegangen til normaltilstanden ske forholdsvis raskt.

Selve lidelsens varighed veksler fra uger og til flere aar. Som oftest kan dog tiden regnes i maaneder. Vanligvis er kurudsigterne ganske gode, men *man bør, som oven nævnt, stadig have i sinde, at den endogene melankoli senere vil kunne afsløre sig som det første udbrud af intermitterende sindssygdom.* Sandsynligheden herfor stiger ogsaa, jo mere pathogenesen er af ren endogen natur, og jo hurtigere tilstanden udvikler sig og gaar tilbage. I samme retning tyder derhos en optræden i meget ung alder og enhver angivelse i sygehistorien om perioder af løssluppen livslyst eller vankelmodig forsagthed.

Den hyppigste type er skildret paa mønstergyldig vis af WERNICKE under betegnelsen

affektiv melankoli.

Her pleier imidlertid symptomerne at holde sig paa en forholdsvis ringe høide, hvorfor disse tilstande i vanlig lægepraksis jevnlig forveksles med neurastheni.

Som regel er aandslivets sammenhæng i god behold, og blot ved de sværere former danner der sig egentlige vrangforestillinger. Ligeledes hører sandsebedrag til undtagelserne. Hyppigere sætter der sig fast triste tanker og ængstelige bekymringer, som vedkommende ikke ser sig istand til at forjage, selv om han i hovedsagen indser deres urimelige natur.

Stundom fortoner dette sig endog som ligefremme tvangsfænomener, men vanligvis rører der sig vel ihvertfald nogen tvil hos vedkommende, om der ikke alligevel skulde ligge noget virkeligt bag. Samtidig er der jevnlig sygdoms-

følelse tilstede, og i lettere tilfælde vil det overfladiske øie lidet andet se end mangel paa humør og arbeidstiltag.

Men i virkeligheden ligger sindskræfterne betydelig nede, og det glipper gjerne helt ved arbeider, som kræver større hjerneenergi. Selv om derfor de rent vanemæssige, indøvede virksomheder endnu lykkes nogenlunde, volder dog al ny tænkning og beslutning et svare besvær. *De syge sporer til stadighed ligesom en indre modstræben, og de har endog ligeoverfor ganske lette opgaver en pinlig fornemmelse af at maatte anstrenge sig meget.* Alt bliver paa den vis tungt, byrdefuldt, vantriveligt og utilfredsstillende.

Som følge heraf føler vedkommende sig uduelig, ussel og beskjæmmet, fuld af misnøie eller foragt for egen person. I sterkere udtalte tilfælde kan denne *lave selvvurdering* endog ytre sig ved tanker om synd, straf og fortabelse.

Særlig klager disse syge over, at de ingen villie har. Trods de kanske inderlig længes efter at faa udført hvad de skal, staar dog mangt og meget for dem som «uraad», og helst lader de derfor alt vanskeligt arbeide hvile. Og hvis saa ikke kan ske, føler de sig til gjengjæld bagefter tilmode som ovenpaa en voldsom anstrengelse. Let indfinder der sig desuden samme slags pinlige fornemmelser i hovedet som ved overarbeide — et forhold, der hyppig giver anledning til den misvisende diagnose cerebral neurastheni.

Mest overvindelse koster enhver ny beslutning og al begyndelse, hvorimod det pleier at gaa lettere, naar de først er kommet sig igang med noget. Men ligeoverfor de større afgjørelser kan de rent tabe modet og fortvile.

Paa tænkningens felt er tabet af samlingsevne det mest iøinefaldende. Selv enkle opgaver kan kræve bevidst besindelse, medens intet vil gaa af sig selv, let og frit som før. Ingen nye indfald dukker heller frem; tankerne strømmer ikke paa, men maa formelig hentes frem

ved sindsanspændelse. Ja, det hænder endog, at gamle *minder kun vækkes tillive brudstykkevis,* ikke som et samlet hele. Skal den syge tænke sig, hvordan en egn ser ud, kan han f. eks. ikke fange den ind i et enkelt glimt, en enkelt anskuelse, men maa gjennemvandre den i fantasien skridt for skridt.

Paa grund af denne mangel paa sammenfattende evne fortoner alting sig fattigsligt, ødt, tomt, spinkelt og tørt, medens enhver varme, fylde og rigdom er borte. Idet indtrykkene heller ikke vækker tillive den vanlige skat af erindringsbilleder, har vedkommende desuden *en følelse af at staa kold og uberørt, fremmed ligeoverfor alt.* «Hvad jeg ser, preller ligesom af paa en blikplade og vedkommer mig ikke», «der er ingen resonansbund i mig» — det, jeg fornemmer, er «halvt uvirkeligt», «som et minde», «som et skuespil», «sort», «stygt» o. s. v., er udtryk, man jevnlig støder paa. Selv naturen kan tabe ethvert præg af liv, fordi ingen bevægelsesforestillinger dukker frem.

Ak, var der en sag, som var værd mit blod,
hvor skulde det livsrødt springe!
Hvor skulde jeg juble, naar tro og mod
i kampen hæved min bringe! —
Jeg slang overbord baade liv og lyst
og takked min gud for striden,
og fik jeg saa der et hug i mit bryst,
saa vilde jeg hvile siden.

— Nu vimrer min sjæl i det øde rum
og daaner i tomheds-svimlen:
jeg er som en blære, et skvætt, et skum,
som stormen har hivt mod himlen . . . .

(Arne Garborg.)

«Og solen gaar op, og solen gaar ned, og den higer til sit sted, der hvor den gaar op igjen . . . . Alle ting er møisommelige, øiet mættes ei af at se og øret fyldes ei af at høre . . . . Hvad som var det samme skal vorde.» (Salomos Prædikener.)

Ved de lettere former kan nu tilstanden holde sig paa denne høide, og de syge udfører herunder kanske ogsaa

det nødvendige pligtarbeide paa sæt og vis. Forøvrigt trækker de sig mest muligt tilbage og taler ikke mere end høist paakrævet. Slig drager da livet sig fremad glædeløst og graat indtil bedringens tid, som sjelden udebliver.

I *andre tilfælde* øger sygdomstegnene paa efterhvert, og særlig pleier der ofte at støde til mere udtalte følelser af *indre uro* og *angst*. Sindet finder ikke fred for ængstende tanker, *alle glade minder hemmes*, og den legemlige tilstand kjendes hvileløs paa grund af flugtende, sviende, gravende og bankende smerter, beklemthed, præcordialtryk m. v.

Undertiden kan dette ogsaa stige til ren fortvilelse, med livlig bevægelsesuro og selvmordstrang. Fra og til beherskes endog sygdomsbilledet gjennem længre tid af saadanne fortvilelsesudbrud. Men de syge kan ogsaa henligge tunge og hemmede i tale og bevægelser.

Medens uroen og angsten viser sig forholdsvis ubestemt og gjenstandsløs ved de lettere former, dreier det sig derimod i sværere tilfælde om frygt for straf og fortabelse. Her kan de ængstende tanker desuden antage sandsebedragets form, skjønt det som oftest alene handler sig om en følelse af, at tankerne «meddeles», «indgives», «stiger op fra brystet», «kommer til udefra» o. s. v., uden at der hertil slutter sig noget tydeligt hørselsfænomen. Tankerne mister, med andre ord, det subjektive stempel, præget af at være selvtænkte. Livlige, vedvarende hallucinationer indfinder sig til gjengjæld forholdsvis sjelden.

Selv ved saadanne sterke fortvilelsesudbrud pleier forstandsevnerne at være i nogenlunde god behold, og *angsten vil snarere fortone sig som en «forfærdelse over jeg'et» end som en «angst for andre»*. Hænder det ogsaa undtagelsesvis paa sygdommens høidepunkt, at vedkommende plages af frygt for mishandling fra omgivelserne, saa ligger dog følelsen af egen skyld paa bunden hele tiden.

Stundom leder atter dette ringhedsvanvid til levende forvisning om at volde ulykke for andre; som Narkissos ser de sit eget billede i alle ting (Einfühlung). Ligeledes kan den syge føle sig som gjenstand for almindelig opmerksomhed.

Samtidig med den angstfulde uro kan det øvrige følelsesliv være ude af spillet i større eller mindre grad. *Undertiden kan saaledes rædsel og fortvilelse være de eneste stemningsreaktioner, som endnu er i behold.*

Men endog angsten kan tilslut blive borte. De syge føler sig da kolde, forhærdede, forstenede, aandelig døde, uden følelse. Hjertet staar «stille», siger de, og i pulsen er der heller «ingen kraft». «Jeg kan hverken blive ræd eller sint eller bedrøvet», vil man tidt kunne høre bemerket. Forud for en saadan tilstand af

psykisk anæsthesi

er der imidlertid ofte gaaet voldsomme angstanfald, saaledes som det vil sees af følgende typiske journaluddrag:

M. I. B., 25-aarig kvinde. Senhøstes 1899 tungsindig, uoplagt til arbeide, søvnløs og med ringe appetit. Senere tiltagende tungsind med graad over den evige fortabelse; intet syntes hende godt eller glædeligt.

24de mai 1900 forklarer hun selv, hvorledes hun udover høsten 1899 begyndte at ængste sig for at miste følelsen i hjertet. Ved juletider var hun meget ængstelig, med frygt for at dø og med mange fornemmelser i hjertet, der ligesom vilde briste. Af og til var hjertet som dødt, men i begyndelsen vendte følelsen atter tilbage. Saa var det en dag, som om hjertet brast, efterat hun i forveien havde havt stor angst. «Alt blev da stilt, som naar en klokke standser», og det var, ligesom «der silede sand gjennem hele kroppen». Senere har hjertet været «dødt», og hun har ikke mere kunnet «leve» i det, hun har seet. Alt har «været ligeens», uden «følelse eller forandring». Herunder har hun fornemmet legemet som dødt, hvileløst og kraftløst. Hun kan græde, men der er ingen «forandring» — d. v. s. sindsbevægelse — ved graaden. Er ved særdeles god samling, uden sandsebedrag eller selvmordstrang.

Hun begyndte at arbeide i løbet af høsten 1900, ligesom følelseslivet efterhaanden vendte tilbage.

15de januar 1901 forklarer hun, at hun fremdeles har en følelse af indre tomhed, og at tankerne bevæger sig langsomt; men hun kan dog ihvertfald i nogen grad komme i sindsbevægelse.

19de marts 1901: Hun føler sig nu som før; oplyser, at hun en tid, medens sygdommen stod paa, hverken følte hunger, tørst eller træthed. Desuden hørte hun daarligt, ligesom alt hvad hun saa forekom hende at være «fjernt», som et «minde». Hun mener øiensynlig hermed, at sandseindtrykkene lod sindet uberørt. 18de mai 1901 udskreves hun som helbredet. 7 aar tidligere havde hun i løbet af 1 aar været noget søvnløs og nedtrykt, men kunde dog udføre sit arbeide.

Ved disse sygdomsformer kan der fra og til paavises en ganske let nedsættelse af smerteføelsen, et forhold, der formentlig hænger sammen med dødhedsfølelsen i kroppen; men sterkere udtalte sensibilitetsforstyrrelser foreligger neppe nogensinde.

Foruden hunger, tørst og træthed kan undertiden ogsaa andre organfornemmelser træde tilbage. Hos en 42-aarig kvinde, der frembød et sygdomsbillede nogenlunde i lighed med ovenstaaende, var der saaledes en følelse af «ikke at have nogen pust», «at kjønsorganerne var visne», «at hovedet var som en sten», o. s. v. Ligeledes klagede hun over mangel paa kulde- og varmefornemmelser[1]). I mange slige tilfælde ligger ogsaa sekretionsvirksomhederne nede; særlig skorter det ikke sjelden paa sved, taarer og spyt. Efter naalestik pleier der at komme mindre blødning end vanligt.

Ved den endogene melankoli frembyder de syge gjennemgaaende et væsen, som levende minder om sterke, naturlige sindsbevægelser. Af den grund kan der ogsaa gaa lang tid hen, før omgivelserne kommer til klarhed over tilstandens sygelige præg. Ved nærmere undersøgelse vil det dog altid falde let at paavise mangehaande ændringer i sindslivet, ligesom det heller ikke mangler paa objektive sygdomstegn — søvnløshed, madlede, træg afføring, bleghed, afmagring, mangel paa svedafsondring m. v. Træder angst og uro sterkere i forgrunden, vil den syge desuden frembyde en hurtig puls, som let løber yderligere tilveirs ved

[1]) Antagelig var dog disse fornemmelser i behold, men de gjorde ikke det vanlige indtryk. Til kulden sluttede der sig f. eks. ingen kuldegysninger, ingen reaktive muskelspændinger m. v.

pludselige indtryk paa sandserne. Derimod pleier pulsen at være liden og langsom ved de udtalte former af psykisk anæsthesi. Her skorter det tillige paa vasomotoriske reflexer og andre legemlige udslag af sindsbevægelser.

Forholdsvis hyppig vil man i sygdomsbilledet spore et *hypokondert islæt* som følge af svækkede organfunktioner og kropslige ubehagsfornemmelser. Det heder sig f. eks., at «ryggen er som en stok», at «hovedet er tørt», at «maven er ødelagt», «at det ikke er muligt at spise eller fordøie», o. s. v.; dog dreier det sig kun ved de sværere former om egentlige hypokondre vrangidéer. Som regel maa man snarere tage disse skildringer som figurlig tale.

Vel bevaret, som forstandsevnerne pleier at være, vil de syge gjerne drøfte aarsagerne til deres formentlig haabløse tilstand: «Havde jeg bare kommet hid med én gang!»— «havde jeg ikke forladt børnene den aften! — men nu er det forsent!» — o. s. v., lyder det uafladelige omkvæd. Leilighedsvis standser de ogsaa i sin forklaringstrang ved en eller anden høiværdig hypokonder idé: «Alt er ude, fordi rygmarven svinder!» o. s. v.

Nogen skarp grændselinie vil det for tiden ikke være muligt at opstille mellem de endogene og exogene melankoliformer. Begge disse begreber maa overhovedet betegnes som i høi grad relative, saasom de enkelte sygdomstilfælde vanligvis har sin rod baade i indre og ydre aarsager.

Den exogene melankoli

kan derfor heller ikke føres tilbage paa ydre indflydelser alene. Men disse synes dog at være af væsentlig natur. Som regel dreier det sig desuden om en sygdom i de fremskredne aar, og KRAEPELIN har vistnok ret, naar han saa sterkt betoner den aftagende livskraft som pathogenetisk moment: «Melancholie des Rückbildungsalters» (KRAEPELIN). Et blik paa disse patienters livsførsel viser nemlig gjennemgaaende, hvorledes legemets modstandskraft blev langsomt undergravet gjennem aarenes løb ved op-

hobning af ydre skader: fordøielsessygdomme, overanstrengelse, langvarigt økonomisk tryk, aarlange neuralgier, klimakteriske besværligheder, blodtab, febersygdomme, trauma capitis m. v. — indtil saa det egentlige sammenbrud fandt sted fremover i 40—50—60-aarene, da den aandelige spænstighed var brudt.

Disse tilfælde viser derfor en snigende udvikling, og de syge vil allerede i lang tid have følt sig udslidte, nervøse, bekymrede, lidet arbeidsglade og arbeidsdygtige, før sygdomstegnene naar den høide, at asylbehandling kommer paa bane.

I de udprægede tilfælde spiller angsten hovedrollen, hvorimod de mere sjælfulde, indholdsrige sindsbevægelser træder noget i skyggen. Tidt virker desuden angsten fuldstændig overvældende, saaledes at tankerne alene kommer til at kredse om synd, straf, ruin, fortabelse og selvmord. *Erfaringsmæssig overmandes ogsaa de syge særdeles let af den suicidale impuls.* Mere sjelden dræbes børn og andre paarørende.

Forholdsvis hyppig er derhos de saakaldte *negationsidéer* eller *nihilistiske forestillinger,* som gaar ud paa, at intet mere har virkelighed eller værdi: Børnene er døde, bygden ødelagt, folkene borte, personerne omkring blotte efterligninger, alt kun falskhed og skin o. s. v. Hertil maa atter aarsagen søges i angsten, som hindrer erindringsbilleder og bekjendthedsfølelser fra at slutte sig til indtrykkene.

Som regel er de melankolske vrangforestillinger ikke saa fint intellektuelt udformede her som ved de førbeskrevne endogene former, og angsten kan delvis fortone sig som en «rædsel for andre» istedenfor at være en blot og bar «forfærdelse over egen person».

Dernæst spiller sandsebedrag en temmelig fremtrædende rolle: Satan hvisker til dem; de ser ild og røg, lugter svovl, o. s. v. Tilsidst kan endog angsttankerne og angsthallucinationerne naa den høide, at vedkommende i blind frygt viger undaf for alt og alle (Annäherungsfurcht). Under disse omstændigheder, hvor rædselen formelig

blokerer bevidsthedsfeltet, er den aandelige rapport med udenverdenen overordentlig nedsat. Ja, mangen gang kommer der blot nogle hviskende, stønnende, korte, træge, ensformige svar paa spørgsmaal: De har forraadt Gud, alt er forbandet, Verden ødelægges for Deres skyld, o. s. v.

Heller ikke ved de lettere former pleier man at spore saadan levende trang til at udgyde sig og finde trøst som ved de endogene tilfælde. Dog er jo overgangene i saa henseende meget flydende.

Hovedpine, svimmelhed, sus for ørene, flimren for øinene, varme- og kuldestrømninger, sviende, brændende og kløende fornemmelser m. v. maa ogsaa nævnes som hyppige fænomener. Fra og til forvirres desuden tankegangen, særlig ved de sværere akute udbrud hos gamle individer.

Selv i bedste fald pleier disse tilstande at vare $^1/_2$—1 à 2 aar, og bedringen finder under alle omstændigheder kun sted langsomt og med mange større eller mindre tilbageslag. Leilighedsvis er forløbet endog i udpræget grad remitterende gjennem nogen tid. Paa fuld helbredelse tør man neppe regne i mere end ca. 30—35 pct.; og senere tilbagefald er heller ikke udelukket. Tidt synes det ogsaa, som om organismens regenerationsbestræbelser ikke helt strækker til, og mange af disse patienter, som kommer sig saa nogenlunde, henlever dog sit liv i en noksaa reduceret, ynksom forfatning. De plages kanske ikke netop af sterkere angst eller tungsind, men der skal ikke desto mindre lidet til, før de atter knækker sammen. Ikke sjelden ender derhos tilstanden i *kronisk melankoli* med sløvhed, legemlig svaghed og allehaande plagsomme sensationer. Endelig maa man hos ældre individer regne med de mange berøringspunkter mellem melankolien og de senile sløvhedsformer af depressivt anstrøg.

Differentialdiagnose.

Fra de normale forstemninger adskiller melankolien sig først og fremst ved den lange varighed og det typiske

sygdomsforløb gjennem stadier af stigende, vedholdende og aftagende symptomstyrke. Trods store individuelle forskjelle staar desuden de normale sindsbevægelser i et noksaa nøie afhængighedsforhold til de foranledigende aarsager, og selv ved de tyngste skjæbneslag indtræder der efterhaanden en tilvænning til sorgen, idet modstandsvillien vaagner paany. Et sygeligt forhold vil man derimod snarere maatte antage, naar sindslidelsernes varighed og styrke staar ganske ude af forhold til de ydre, udløsende vilkaar.

Forøvrigt støder sundt og sygt sammen uden skarpe grændser, og dommen om, hvilket synspunkt er det rette, vil tidt blive gjenstand for skjøn. Man maa heller ikke glemme, hvorledes hjerneenergien ogsaa kan være betydelig nedsat ved den normale sorg og ved de saakaldte «*anfegtelser*».

For almenheden bliver det imidlertid ofte et spørgsmaal af største rækkevidde, om det er sygdom eller anfegtelse, som foreligger. Men i grunden er det i denne forbindelse ganske misvisende at tale om et enten — eller. Thi begrebet anfegtelse hører udelukkende hjemme, hvor man betragter sindslidelserne i lys af ethisk-religiøse formaal, istedenfor at se hen til deres betydning for helbreden. Forsaavidt er der følgelig fra den *rene tankes side* intet til hinder for, at disse synsmaader skulde kunne gaa haand i haand. En ganske anden sag er det, at lægen maa vide til rette tid at gjøre de medicinske hensyn gjældende som ledemotiv for de praktiske forholdsregler. I virkeligheden bliver mangen melankoliker grovt sjælelig mishandlet, fordi omgivelserne fortaber sig i den tanke, at vedkommende er anfegtet, og glemmer, at han er syg.

Har man nu gjort sig det klart, at sygdom foreligger, staar den specielle diagnose tilbage. Men først skal her det almindelige spørgsmaal drøftes *om forskjellen mellem*

sindssygdom og sindssvækkelse. Som det vil mindes, har nemlig de «sindssvækkede» ansvar for loven og personlig selvbestemmelsesret, hvorimod de «sindssyge» hverken er i besiddelse af tilregnelighed eller handlefrihed. De kan saaledes mod sin villie indlægges paa asyl.

Det heder sig da gjerne, at sindssygdom foreligger, naar der kan paavises et kompleks af symptomer og en symptomrækkefølge, som erfaringsmæssig hører hjemme i en vel karakteriseret psykose. Og det maa uden videre medgives, at denne regel kan gjøre god tjeneste som ledetraad, saasom de praktiske afgjørelser derved kommer til at hvile paa bredt, klinisk grundlag. Forsøger man ligefrem at *definere,* hvad sindssygdom er, vil man derimod blive henvist til at opstille nogle faa vage psykologiske kjendetegn, hvorfra der liden veiledning er at hente. Men det førstnævnte synspunkt fjerner heller ikke alle vanskeligheder, selv om man gaar ud fra, at psykosernes felt efterhaanden har afgrændset sig nogenlunde klart gjennem psykiatrisk videnskab og praksis. Skjønt f. eks. de lette endogene melankolier byder paa et ganske typisk sygdomsbillede, vil man saaledes ikke desto mindre betænke sig vel og længe, før man ved slige tilfælde udsteder sindssygdomsattest. I tvilsmaal gjælder det derfor om at være sig de synspunkter bevidst, hvorpaa skjønnet bør hvile.

Som før nævnt, hører det ikke til sjeldenhederne, at de mildere former af melankoli alene kjendetegnes ved tungsind, lav selvvurdering, ringe arbeidstiltag o. l. Mange af disse patienter betragtes derfor ogsaa i dagliglivet blot som «nervøse», d. v. s. «sindssvækkede». Og herpaa kan heller intet være at sige, saalænge vedkommende forholder sig nogenlunde fornuftmæssig og intet forkjert foretager sig.

Fører derimod sygdommen til næringsvægring, selvmordstilbøielighed, misligholdelse af nødvendige kurforholdsregler o. l. eller hemmer den paa anden vis den syges evne til at afpasse sig efter de frie livsvilkaar, saa maa man ogsaa kunne træffe forføininger mod vedkommende som sindssyg.

Under disse omstændigheder vil derfor indlæggelse paa asyl være vel begrundet, ifald forholdene ikke kan ordnes paa nogen anden ligesaa betryggende vis. Og er den syge, som det gjerne er tilfældet, selv enig i denne forholdsregel, vil man end mindre være i tvil. Neppe vil heller nogen asyldirektør nære betænkeligheder ved at modtage til behandling de lette former af melankoli, hvor sandsebedrag og vrangforestillinger mangler fuldstændig, ifald de syge kun i lukket anstalt kan finde livsbetingelser efter sit tarv og rimelig udsigt til helbredelse. I retstilfælde vil derhos selve lovovertrædelsen lægge den formodning nær, at selvkontrollen var ophævet, og heri vil ogsaa sindssygdomserklæringen finde afgjørende støtte.

I modsætning til den *sedvansmæssige forstemning* hos hypokondre, arvelig belastede personer, fortoner selv de letteste melankolier sig som sygdomsudbrud, der skarpt adskiller sig fra individets vanlige sundhedstilstand. Særlig er ogsaa tungsindet her af mere jevn, vedvarende natur, medens stemningen lettere kan slaa om ved psykisk afledning hos de hereditære neurasthenikere.

Ved differentialdiagnostiske overveielser kan man hos yngre folk som regel se bort fra de exogene melankoliformer. I denne alder vil derimod valget mellem endogen melankoli og *periodisk sindssygdom* hyppig komme paa bane. Men her kan afgjørelsen mangen gang være ganske umulig. Thi ved første gangs sygdom lader det sig vanskelig afgjøre, om det vil forblive hermed, eller om lignende anfald vil vende tilbage senere. Dog taler meget hurtig udvikling uden leilighedsaarsag for det sidstnævnte alternativ.

Jo nøiere man isaafald undersøger patienternes fortid, des hyppigere vil det imidlertid vise sig, at sygehistorien ihvertfald byder paa en eller anden tungsindig periode af ugers eller maaneders varighed, men ofte ligger dette

rigtignok atter mange aar tilbage i tiden, og jevnlig har disse tilstande kun været opfattet som nervøsitet eller anfegtelse. Derhos har disse patienter i det store og hele taget henlevet sit liv som fuldværdige sindsfriske personer, og ligedan vil forholdet kunne stille sig i fremtiden. Vil man derfor ogsaa tage disse tilfælde med blandt de periodiske (intermitterende) psykoser, bliver der følgelig ikke meget tilbage til den endogene melankoli, hvorimod de abortive former af periodisk sindssygdom kommer til at svulme op til gjengjæld.

Ifald der allerede i ung alder foreligger flere anfald af den endogene melankolis type, vil det derimod med tiden rimeligvis komme til at dreie sig om vel udpræget periodisk eller cirkulær sindssygdom. Særlig taler ogsaa maniske forstadier eller efterstadier for en saadan mulighed.

De *depressive initialstadier ved raskt forløbende dementia præcox* kan stundom forveksles med endogen melankoli. Særegent for disse sløvsindsformer er dog de forvirrede angsttilstande med livlige sandsebedrag, — faamælthed eller taushed, — modstræbende, utilgjængeligt eller villieløst væsen, — næringsvægring, katalepsi, stupor m. v. I høiden pleier desuden disse patienter at komme frem med nogle faa ensformige angstforestillinger, medens det fuldstændig skorter paa intellektuel udformning og mere intens aandelig rapport med udenverdenen. Selv om der til en begyndelse dukker frem en og anden syndsforestilling, fortrænges de dog hurtig og viger plads for alskens tanker om fare og onde fremmede paavirkninger. Indimellem kan nok vedkommende føle sig syg, men i virkeligheden staar han selv i lysere øieblikke temmelig forstaaelsesløs overfor sin egen tilstand. Medens *melankolikeren, saa at sige, er identisk med sig selv gjennem længere tider,* saaledes at hans tanker og handlinger nogenlunde kan beregnes, vil tilstandene her veksle meget fra øieblik til andet; ja, de syge kan endog midt under sin angst komme frem med

storhedsforestillinger eller te sig ganske i strid med den raadende stemning.

Ved mere langtrukne, neurastheniforme indledningsstadier til dementia præcox kan der ogsaa komme med et drag af tungsind: men ellers stemples sindslivet ved den dorske, energiløse, ligegyldige sløvhed.

Forveksling med depressive former af *dementia paralytica* vil bedst undgaaes, naar man altid nøie efterspører de legemlige tegn. For paralytisk sindssygdom taler derhos i tvilstilfælde alle træk af glemskhed, kritikløshed eller absurd hypokondri.

Hos *alkoholikere* støder man ikke sjelden paa akute angstpsykoser med syndsforestillinger: som oftest er disse syge desuden i besiddelse af nogenlunde samlingsevne. Tanken om fare og forfølgelse pleier dog at spille hovedrollen, ligesom tilstanden faar sit eiendommelige særpræg ved de livlige hørselshallucinationer.

Med den exogene melankoli maa man ikke forveksle de *paranoide* tilfælde, som optræder i ældre alder og indledes med angsttilstande, sandsebedrag og forfølgelsestanker. Selv om ogsaa selvvurderingen her er noget nedsat til en begyndelse, vil dog tankerne om egen ringhed hurtig vige pladsen for en følelse af lidt krænkelse og uret.

Prognosen ved den endogene melankoli er gjennemgaaende særdeles god, skjønt man aldrig tør udelukke muligheden af lignende fremtidige sygdomsanfald. I mange tilfælde indtræder der allerede bedring efter ugers eller maaneders forløb, men stundom trækker disse tilstande mere i langdrag, særlig i de fremskredne aar. Uhensigtsmæssig behandling kan ogsaa i væsentlig grad bidrage hertil, hvorimod man ofte bliver vidne til en umiddelbar hurtig bedring efter asylindlæggelse. Gaar tilstanden derimod i stampe paa asylet, kan muligens en tilbagevenden til friere forhold virke gunstig. Selv efter mange aars sygdom maa haabet ihvertfald ikke opgives. I de mindre gunstige tilfælde bliver der længe tilbage nogen over-

følsomhed og nedsat hemningsevne, med ringe udholdenhed og tilbøielighed til saakaldte nervøse sensationer.

Den exogene melankoli leder sjeldnere til fuld helbredelse og ender forholdsvis ofte i svækkelsestilstande af mildere eller sværere natur. I første fald kan de syge vistnok føre en nogenlunde taalelig tilværelse, naar de blot faar leve under beskyttede forhold; men modet er ikke høit, og de kan have mangehaande ængstelser og plager, ligesom der heller ikke skal store stød til, før der indtræder forværrelser. Ved de mere udtalte svækkelsestilstande lider derimod baade sinds- og legemskræfterne i betydelig grad, og tungsindet varer ved gjennem aarene, om end med aftagende styrke.

Ved **behandlingen** *af friske melankolitilfælde kræves hvile for legeme og sind, saaledes som den bedst er at finde gjennem sengeleie paa et asyls vagtafdeling.* Kun de lettere former danner i saa henseende undtagelse; dog maa man ogsaa her lægge vind paa at mindske arbeidsbyrden og rydde tilside alt, som kræver omtanke, ansvar eller beslutning. Erfaring viser rigtignok, hvorledes de milde endogene melankolier kan træde tilbage efterhvert, selv uden at det vanlige virke gives op; men naar man af den grund gjerne ser tiden lidt an, bør man samtidig vogte sig vel for ikke at drive de syge til arbeide udover deres naturlige trang. Heller ikke skal man plage dem med reiser, adspredelser, opbyggelser m. v., men lade dem faa al den ro, som forholdene tillader. Indtræder der saa ikke nogen snarlig bedring, bør man hurtig bestemme sig for virksomme skridt og ikke lade ugerne gaa hen med halve forholdsregler.

Bortseet fra de ganske lette tilfælde maa derhos anbringelse i sanatorier eller nervekuranstalter paa det bestemteste fraraades, dels fordi det gjerne skorter paa specialkyndig lægehjælp, men særlig fordi den fulde tryghed og ro ikke findes udenfor den lukkede anstalt.

Er nu de syge omsider kommet til hvile paa asylet,

bør al forbindelse med udenverdenen standse indtil videre. Dernæst skal de gjennem et fast anstaltsreglement føle sig underkastet en sterk, venlig magt. Thi med bevidstheden om, hvorledes der af andre bliver tænkt og handlet for dem, følger en velgjørende sindshvile. Ved lettere former, hvor sindet rives op og anstrenges over evne i kamp for at tage standpunkt og træffe beslutning, der hører ogsaa dette frugtesløse stræv op, naar den syge maa resignere ligeoverfor en situation, som er sterkere end ham selv. «*Giv mig et imperativ!*» bemerkede en saadan patient, der selv følte hvileløsheden og slidet ved det ubestemte, uafgjorte, foreløbige. Af samme grund bør alle forholdsregler være af varig natur og tage sigte paa saa lange tidsrum, at mulige lyster hos de syge til forandring svinder ind ved forestillingen om det ørkesløse deri. Saaledes gjør det i almindelighed kun skade, naar mellemstationer skydes ind paa veien mellem hjemmet og asylet.

Optræder der tvangsængstelser og faste tungsindstanker, som ikke vil slippe sindet, da pleier selve asylindlæggelsen at virke som kraftig psykisk afledning. Ja, det hænder endog, at slige seigt ihængende bekymringer trænges tilside ved den blotte kundskab om, at reisen staar for døren. Sterke nye indtryk og sindsbevægelser har jo, som bekjendt, den evne at dæmpe ned det indre liv forøvrigt.

I nogenlunde udprægede tilfælde vil allerede selvmordsfaren gjøre ophold paa asyl nødvendig. Men hertil kommer som et vigtigt hensyn, at den syge faar fred for selvmordstanker og andre fristelser ved bevidstheden om at være under tryg bevogtning paa en vagtsal. Ved følelsen af selvmordets ugjennemførbarhed svækkes nemlig ogsaa driften dertil.

Paa asylerne er man vel nu overalt enig om at lægge patienterne tilsengs under melankoliens første akute stadium. Endvidere vil sengeleiet blive udstrakt desto længre, jo mere det almene befindende lider, og vegten tager af.

Ogsaa ligeoverfor de urolige melankolikere, som maa være paa *særskilte vagtsale*, bør man i det længste forsøge med sengebehandling.

Begynder derimod kræfterne at vende tilbage og humøret at lysne, da lader man de syge forsøgsvis komme op nogle timer om dagen, og senerehen tillades ogsaa saadan lettere beskjæftigelse som haandarbeide, konvolutlavning o. l. Efterhaanden øges imidlertid arbeidet, ligesom der ogsaa paa anden maade sker en gradvis tilvænning til det frie liv.

Selv om melankolikeren begynder at se mere freidig ud, vil han dog fremdeles i lang tid være særdeles ømtaalig for indtryk: Saaledes gribes han tidt af uro og angst, naar man paa asylet forsøger at flytte ham fra vagtafdelingerne. Derhos pleier munter musik at virke høist pinlig, omtrent paa samme vis som støiende optræden fra omgivelserne.

Religionens trøst, der vanligvis gjør mere skade end gavn til en begyndelse, kan senerehen befordre sygdommens tilbagegang ved at give sindsfred og haab. Lignende god indflydelse kan ogsaa besøg have, særlig naar bedring allerede er begyndt at indtræde og de syge længe har været borte fra sine paarørende.

Trækker melankolien dernæst i langdrag, uagtet det legemlige befindende er nogenlunde bragt paa fode igjen, kan sterke glædelige sindsindtryk med fordel anvendes som kraftig sjælelig afledning. Af samme grund maa man søge altid at have noget i baghaand, som paa rigtig valgt tidspunkt kan sprede taagerne. Som før nævnt, kan man ogsaa i forsumpede tilfælde være nødt til at forsøge udskrivning fra asyl som afledningsmiddel.

Forøvrigt kommer de fra neurasthenien kjendte behandlingsprinciper til anvendelse, men da melankolikerens hjerneenergi er i høi grad nedsat, vil den mere paagaaende fysikalske therapi let gjøre skade.

Symptomatiske indikationer betinges fortrinsvis af daarlig søvn, træg afføring og smertefulde fornemmelser. Ved *indre uro* virker kanske opium bedst, dels som leilighedsvise doser paa 15—30 draaber Tr. opii, dels i form af saakaldet *opiumskur,* hvor man i løbet af flere uger stiger efterhaanden lige op til 80 draaber Tr. opii morgen og aften. Ved indtrædende ulemper — brækninger m. v. — lader man atter disse doser gradvis aftage. Ved søvnløshed pleier smaa mængder kloral (1 gr.) i forbindelse med 10—20 draaber Tr. opii at gjøre god tjeneste. Ligeledes sulfonal (1—1.5 gr.), trional (1.5 gr.), veronal (0.5—0.75 gr.), men de sidstnævnte stoffe bør ikke benyttes mange dage i træk. Overfor den træge afføring nødes man til jevnlig anvendelse af clysmata og laxantia, medens de mange smertefulde sensationer tvinger lægen til stor opfindsomhed i retning af lokale hedeindvirkninger og andre derivantia. Stundom maa de syge *næres* gjennem næse-svelgsonde.

Raad til
Vänner vid sjukbädden.

— — — — — — — — — — —

Låt mig ha fred och sparen lungorna
— min själ är sjuk, men fraser hela ingen!

Tag edra visors buller bort
och bort med maningar af gammal, välkänd sort,
som ropa flyg! åt den, som brutit vingen!
Och bort med fingrarna från sår, som svida,
jag vill ha rätt att ensam genomlida
mitt eget kval — jag vill ha tröst af ingen!

(G. Fröding.)

II. Insania intermittens.

(tilbagevendende sindssygdom).

Hidhen hører en række sindssygdomsformer, som optræder anfaldsvis med mere eller mindre frie mellemrum.

I bedste fald kommer det kun til nogle faa udbrud, men disse kan ogsaa vende tilbage med større hyppighed, og somme gange dreier det sig om en uafbrudt veksel livet tilende mellem anfald af forskjellig type.

Af væsentlig betydning er derhos den *endogene* oprindelse, skjønt nok de enkelte anfald kan være udløst ved ydre aarsager. Vanligvis kommer sygdommen allerede til gjennembrud i de yngre aar.

Som regel præges det enkelte udbrud ved billedet af *endogen melankoli* eller *manisk opstemthed*. Men dertil kommer de saakaldte *blandingsformer*, hvor maniske og depressive træk er kastet sammen paa mangehaande vis.

Hvad angaar længden af sygdomsperioderne, saa løber gjerne disse op i uger eller maaneder; men man kan ogsaa støde paa en varighed saavel af nogle faa døgn som af mange aar. Ligeledes vil de frie mellemrum kunne strække sig gjennem aartier eller skrumpe sammen til dage.

Kun sjelden finder man tegn paa dybere sløvhed i tiden mellem anfaldene, selv om disse gjentager sig hyppig. Derimod hindres den aandelige udvikling ved et saadant forhold, ligesom sindet bliver ubehersket og ømfindtligt med aarene. Forøvrigt præges ofte mellemtiderne ved træk af tunghed eller flygtighed i temperamentet.

Stundom er samtlige anfald ligeartede, hvorfor man har opstillet begreberne *periodisk mani* og *periodisk melankoli;* men endog her pleier den modsatte anfaldstype at gjøre sig gjældende antydningsvis, f. eks. i form af *depressive forstadier* og *maniske reaktionsperioder*. Jevnlig hænder det imidlertid, at en patient, som i aarrækker kun har frembudt depressive anfald, pludselig faar et vel karakteriseret manisk udbrud eller omvendt.

Ved tydeligere veksel mellem flere anfaldstyper har man talt om *alternerende* og *cirkulær* sindssygdom — alt eftersom udbruddene enten traf ind spredt og uregelmæssig eller tæt paa hinanden og i fast rækkefølge. Desuden søgte man før at skille de *periodiske tilfælde* — hvor anfaldene kom hyppig, uden foranledning og til regelrette tider — fra de saakaldte *recidiverende former*. Nu lægges der dog mindre vegt paa disse sondringer, idet man mere har faaet øie paa den kliniske samhørighed.

Men hertil har atter den omstændighed særskilt bidraget, at de forskjellige forløbstyper glider jevnt over i hverandre. Dernæst har man heller ikke kunnet paavise nogen væsentlig symptomatologisk forskjel mellem de anfald, som hører hjemme henholdsvis i de recidiverende, periodiske eller cirkulære tilfælde.

Paa den anden side maa det nok indrømmes, at der kan være grund til at søge efter sondringstegn i selve anfaldenes genese. Medens nemlig udbruddene pleier at finde sted paa spontan vis — uden nogen større ydre foranledning —, kan der fra og til være sterke leilighedsaarsager med i spillet, ligesom det under disse vilkaar lettere end ellers forbliver med et faatal af anfald. Nærmest

ligger det imidlertid at antage for de sidstnævnte tilfældes vedkommende, at man dér har for sig et svagere sygdomsanlæg, som først vækkes tillive ved stød udenfra. Man tænke f. eks. til sammenligning paa de epileptikere, som kun faar sine kramper i ny og næ, efter dans, drik o. l.

Den mulighed bør ogsaa tages med, at det sygelige anlæg kan holde sig latent i lang tid for blot at bryde ud en enkelt gang i livet; kun burde der med et saadant forhold for øie maaske sættes et mere indifferent navn paa gruppen end insania intermittens.

En flerhed af de syge, der forlader asylerne som helbredede for melankoli og mani, hører i virkeligheden hid. Efter hvad før er nævnt, maa man saaledes veire muligheden af en tilbagevendende sindssygdom, hvergang man kommer ud for den *endogene melankolis* symptomkompleks. Men endnu mere gjælder det om *maniens* kliniske billede, at det regelmæssig bør give anledning til diagnosen: insania intermittens — rigtignok med det saare vigtige praktiske forbehold, at det nok kan forblive med ganske faa anfald. Idethele gives der talrige tilfælde, hvor mellemtiderne er lange og udbruddene sjeldne. Mange af disse sygdomsformer naar desuden aldrig den styrkegrad, at asylbehandling bliver paakrævet. Den cirkulære type er derimod forholdsvis sjelden.

Hos de syges slegtninge finder man jevnlig et vist hang til *gemytssvingninger*, ligesom der oftere spores enkelte maniske eller depressive drag i de paarørendes temperament. Hvorvidt disse fænomener skulde hænge sammen med urinsur diathese i familien, saaledes som FR. LANGE mener, vil alene fremtiden kunne afgjøre.

Et indblik i de væsentlige forløbstyper giver sch. 6, hvor maniske og depressive anfald kjendetegnes ved streger over og under grundlinien. Afstanden fra denne betegner atter styrken af det enkelte udbrud. Til blandingsformerne er der intet hensyn taget.

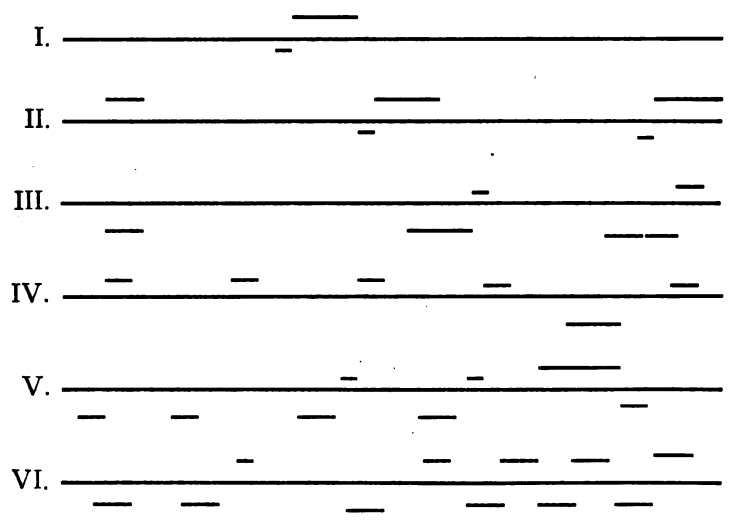

Sch. 6.

I. Enkeltstaaende manisk anfald med depressivt initialstadium.
II. Recidiverende mani med depressivt initialstadium.
III. Recidiverende melankoli med manisk reaktionsperiode.
IV. Periodisk mani med interkurrent anfald af depression.
V. Periodisk melankoli med interkurrent anfald af mani.
VI. Alternerende sindssygdom, der efterhaanden tager et typisk, cirkulært forløb.

Mani (maniske anfald).

Ved normal sjælelig udvikling hersker der en fast rangorden mellem de indre tilstande. Sindet danner ikke noget blot og bart kaos af ligeværdige tanker, følelser og drifter, men er støbt i faste former gjennem grundstemninger, ledemotiver og endemaalsforestillinger. Paa denne maade tænkes og handles der med plan.

Forøvrigt byder det normale sind paa vide variationer, hvad det indre livs sammenhæng og omfang angaar. Hos enkelte personer dreier det sig kun om et ganske løst sammenføiet knippe af øieblikstilstande, med mange skiftende driftsindskydelser og faa varige træk; hos andre bevares derimod et tydelig identisk drag igjennem alle omvekslinger. Hvor der saaledes foreligger en sum af faste

interesser og motiver, taler man om personlighed eller karakter. Og dette personlige sindelag udformes stedse mere i social retning, eftersom mennesket vokser i udvikling.

Hæver individet sig over den moralske idiotis standpunkt, kan man dog altid regne med en vis grad af familiefølelse, standsaand og samfundsbevidsthed, ligesom der ihvertfald rører sig nogen sands for hvad, som er skik og uskik, ret og uret, godt og ondt, skjønt og stygt. Paa den maade former der sig et fast system af familiære, konventionelle, standsmæssige, nationale, humane, æsthetiske, retslige, ethiske og religiøse hensyn, der virker i vort sind som *høiværdige motiver* (WERNICKE). Lavværdige vil vi omvendt kalde de rent momentane tilskyndelser til selvhævdelse, kjønsnydelse m. v.

Ved manien forrykkes imidlertid dette forhold, idet alle større hensyn taber i vegt, medens drifterne boltrer sig saameget mere frit og uhemmet til gjengjæld. Ligesom paa et vippebret stiger den ene ende tilveirs, naar den anden synker ned: *motivernes nivellement.*

Ligeledes styres det normale forestillingsløb af høiværdige ledetanker, hvorimod den indre rangorden udjevnes ved maniske anfald: *tankernes nivellement.* En sammenligning vil gjøre sagen anskuelig. Gaar botanikeren tilskogs for at søge efter moser, kan de øvrige naturforhold glide opmerksomheden forbi og neppe nok vinde frem til tydelig bevidsthed, om han blot leder med tilstrækkelig iver; men omvendt vil en tankeløs unge kunne agte paa og gjøre bemerkninger om mangt og meget, som den sterkt optagne samler ikke sandser paa. Barnets agtsomhed er følgelig mere omflakkende og flygtig, mindre udvælgende og vedholdende. Ligedan hos den maniske patient, for hvem alle indtryk og indfald har nogenlunde lige værdi.

Hypomanien

— eller den lette mani — særpræges ved et begyndende nivellement af sindet. Saasom hemningerne svinder hen,

og den syge taber af øie de vanlige hensyn til skik, pligt, ret m. v., kommer forholdet i mange stykker til at minde om moralsk idioti. Alt dette kan dog være saa mildt antydet, at man blot synes at have for sig en *robust samvittighed,* der ikke fornemmer de finere modgrunde, som vanligvis holder mennesker i tømme.

Med denne mangel paa selvkontrol følger atter et voldsomt hang til selvhævdelse, en hensynsløs paagaaenhed, som er lidet kræsen i valg af midler. Modet stiger; alt synes saa forunderlig let at overkomme, fordi ingen hindringer fornemmes. Det falder derfor saa ganske ligetil at tage standpunkt, træffe beslutninger og sætte foretagender igang. Enhver handlingsforestilling omsættes formelig i gjerning uden videre, hvorfor selv det sværeste staar som leg for den syge. Herunder vælder tankerne frem i flok og følge, let og frit. Sindet føles ligesom saa rigt og bevæget, og den indre fylde kaster igjen et skjær af liv og varme over de ydre naturindtryk (Einfühlung). Stolt, overmodig selvvurdering slutter sig ogsaa til under disse forhold, og i dagdrømme svulmer kraftfølelsen over alle bredder.

Samtidig er vistnok tankeløbet den hele tid saare adspredt og fuldt af sidespring, men for en grovere betragtning synes der dog at være sammenhæng deri. Desuden ved patienterne saa godt at finde en forklaring efterpaa for alle sine urimelige indfald *(folie raisonnante; mania sine delirio).*

Værst bliver det kanske for de syge, at der tidt bliver lagt en ren moralsk maalestok paa de mange udskeielser, som følger med dette motivernes nivellement. Jeg har, siger CLOUSTON, maattet sende slige folk afsted til farmer i Australien for at redde deres rygte. Utvilsomt gives der nemlig ogsaa ganske lette tilfælde, hvor man ikke rigtig tør tale om sindssygdom. Men man vil altid have holdepunkt for et klinisk syn paa disse forhold, naar billedet af moralsk svækkelse optræder uforvarende hos velagtede personer,

særlig naar der tillige kan paavises tider af hemning og lav selvvurdering. Selv kjender jeg en forretningsmand, hvis liv i mange aar vekslede mellem perioder af dristig, hensynsløs spekulation og angergivent mismod. Men omgivelserne tog ham blot for en kjeltring, der fra og til gik i sig selv. Senere steg imidlertid anfaldenes styrke, og efter et selvmordsforsøg kom han til Gaustad. Saa svandt den depressive stemning omsider, hvorefter han gav sig til at skrive vrange, endevrængte skandalartikler om asylet, hvad hypomane ræsonnører gjerne pleier, naar der stilles hindringer iveien for deres voldsomme selvhævdelsesbegjær. Senerehen dræbte han sig under en ny periode af forstemning. Det er øiensynligt disse folk, som FALRET sigter til, naar han ved omtalen af folie circulaire taler om sataniske karakterer.

Forøvrigt leder motivernes nivellement ingenlunde altid til slig stridslysten paagaaenhed. Snarere vil der som regel være stødt noget til udenfra, som krænker og forarger, naar de syge begiver sig paa krigsstien. Mange lægger tvertimod et saare elskværdigt sindelag for dagen, som f. eks. den gamle oberst, hvem fru COLLETT omtaler i «De lange nætter»:

«Ligesom han i normal tilstand var elskværdig, stille og fordringsfri, slog han nu hver vaar om i det modsatte hjørne. Han iførte sig sin røde uniform med trekantet hat, fæstede et par forlagte danske ordener paa sig, steg til hest, og i dette kostume gjorde han besøg rundt i egnen. Her traadte han op som den fornemme herre, høimælt og overlegen, ødslede med penge til høire og venstre, kneb de unge piger i kinden med et skjelmsk ord, kort, spillede den flotte adelsmand.» — —

Særlig hos kvinder kan erotiken tage hele sindet i besiddelse.

Det svære maniske anfald

er kun en videre udvikling af hypomaniens symptombillede. Motiverne nivelleres end yderligere, *al bestemt tankeretning hører op, og sindet svinger uden ophør fra den ene stemning til den anden. Tilsidst dreier det sig blot om et*

kaos af hurtig skiftende handlingsimpulser og løse, uhemmede tankeindfald.

Som regel er stemningen lys og munter, med jubel og sang af fuldt bryst. Men de samme kaade, skjelmske, erotisk opspilede, selvfølende patienter med de glandsfulde øine giver sig ogsaa let hen i fnysende vrede, om man ikke tækkes dem — hvis de da ikke heller foretrækker at knuse med spot og foragt. Vedvarende furor pleier dog kun at indfinde sig ved det rene vanstel, under tvangsbehandling o. l.

Hver opdukkende tanke og bevægelsesforestilling omsættes straks i ord og handling. Gjennem sindet farer allehaande svimlende forestillinger om storhed og duelighed. De fryder sig i at bygge luftslotte og lever saa sterkt deri, at de store drømme antager virkelighedspræg, ihvertfald i øieblikket. Stundom fæstner ogsaa disse storhedsforestillinger sig i nogen grad, skjønt det mere pleier at fortone sig som praleri og spøgefuld fantasileg.

Vanligvis er orienteringen bevaret, ligesom de syge raader forholdsvis frit over sin erindringsskat.

Hallucinationer og personforvekslinger kan nok være tilstede, men spiller sjelden nogen fremtrædende rolle uden i de sværeste tilfælde, hvor bevidstheden er omtaaget, bevægelserne uden plan og talen opløst i usammenhængende ordgyderi.

Hyppigere forekommer illusioner, idet indtrykkene omformes paa idéflygtig, fantastisk vis — streger danner sig til orme, kvist i gulvbordene til øine o. s. v.

Fremforalt er manien kjendetegnet ved *de indre tilstandes store flygtighed.* «Fra det ene til det andet!» er dens motto. De kortikale energiudløsninger varer kun ved et øieblik paa hvert enkelt sted; deraf idelig veksel i stemning, tanke og tilskyndelse.

Et udtryk herfor har man i det rigt varierede minespil og de ustandselige svingninger af pulsfrekvensen. Lettest kan man dog følge denne «*flugt*» (FR. LANGE) i de syges

tale, som saakaldet *idéflugt;* men man kan med lige god føie tale om *stemningsflugt* og *bevægelsesflugt.* Og særpræget ligger øiensynlig deri, at en bestemt hjerne- eller sindstilstand ikke kan tage styret og vise an retningen, fordi energistrømmen straks finder afløb igjennem de utallige associative kanaler. Medens indtryk og tanker vanligvis bliver passet ind i den interesse eller ledetanke, som behersker sindet, knytter forestillingerne sig nemlig sammen hos den maniske patient i kraft af de allerløseste berøringspunkter, og ofte findes intet andet bindeled end lydlighed (rim, alliteration o. l.). Gjennemgaaende flyver ogsaa opmerksomheden raskt omkring, hvorfor de syge træder i livlig rapport med omgivelserne, ligesom de let arbeider sig op i større uro, naar noget nyt falder ind i deres sandser:

Idéflugt: Kam. U. 61-aarig kone. Flere tidligere anfald, der begyndte med tungsind; senere gik «tankerne hulter til bulter uden sammenhæng». Indk. okt. 1900. Ved spørgsmaal om datterens navn svarer hun «Gunhilda — hun skulde have hedt Gundella, men provsten vilde, hun skulde hede Gunhilda», — begynder dernæst at snakke om andre navne, om provsten, om sin vandring til kirke en søndags formiddag, om alle de klædningsstykker, hun havde paa ved den anledning, o. s. v. Indimellem synger hun visestumper paa chansonnettemanér, udtaler sig om lægernes paaklædning og knytter bemerkninger til deres samtale. Tér sig paa uanstændig vis, synger om at «*sidde med vennen sin i ro —! Rosalie! ros aldrig!* . . . .» Udgik helbredet i december 1901, efterat den oprindelige sterke urostilstand længe havde veget pladsen for let hypomanisk oprømthed.

Som regel har den maniske patient nogenlunde rede paa tid, sted og omgivende personer, men paa sygdommens høidepunkt kan nok stundom orienteringsevnen svinde. Desuden gives der en type af anfald, som bedst lader sig kjendetegne ved udtrykket

manisk forvirring.

Her lever de syge i en drømmeverden, optaget af sandsebedrag, personforvekslinger og flyvende vrangforestillinger. Tankegangen er derhos saa opløst og vild, at man

kun i ny og næ faar tag paa de forbindende mellemled. Lidt øvelse kræves der jo eksempelvis for at skjønne, hvad sammenhæng der kan være imellem den stethoskopiske undersøgelse og blæsebevægelser hos den syge; men forholdet bliver klart, naar man faar opsnappet en bemerkning om «lyhorn, horninstrument» o. l. Et godt diagnostisk hjælpemiddel har man overhovedet i den reaktion, som ydre indtryk forvolder, idet disse maniske patienter viser en langt livligere agtsomhed end andre forvirrede syge, samtidig som indtrykkene giver anledning til vildere tankeflugt og mere uordnede bevægelsesimpulser.

Ret eiendommelig er ved siden heraf den omstændighed, at fantasi- og erindringsbilleder foreløbig antager virkelighedspræg. En ældre skibskaptein mente sig saaledes stadig ude paa seilads, saalænge anfaldene stod paa:

«Han har bundet seildugsmadrassen og de tykke tepper sammen til en masse, der skal forestille en stor skude. Kommanderer ustandselig: styrbord! bagbord! steady! gjør assistentlægen til skibslæge; tror, at overvogteren er hans broder. Fortæller hver dag, at han netop er kommet fra Bangkok; indrømmer dog straks efter, at han er paa Gaustad. Uberegnelige svingninger af stemningen, hidsig, med overmaade høi selvfølelse» . . .

Ikke sjelden vender den syges anfald stadig tilbage i uforandret skikkelse, enten som hypomani, svær mani eller manisk forvirring. Men disse forskjellige anfaldstyper kan ogsaa træde i hverandres sted hos en og samme person. Ligesaa hører det til dagens orden, at anfaldene indledes og afsluttes med det mildere hypomaniske symptombillede, medens høidestadiet er præget af svær mani eller manisk forvirring.

Naar manien nærmer sig sin afslutning, svinder symptomerne og træder kun for dagen paany ved sterkere ydre foranledning. Løber f. eks. pulsen sterkt tilveirs under samtale, maa man gaa ud fra, at sygdommen endnu ligger og ulmer. I samme retning taler andre livlige affektreaktioner.

Ved de sværere udbrud kan vegten tage af betydelig, dels som følge af den idelige uro, dels fordi de syge ikke kommer sig til at spise ordentligt.

De depressive anfald

stemmer overens i alle væsentlige træk med den endogene melankoli. Her er det overalt flugtens modsætning, hemningen, som raader. Tankerne afvikler sig trægt, al besindelse og beslutning koster møie, samtidig som sindet føles tungt og tomt. Jevnlig kredser forestillingerne i ring omkring en eller anden høiværdig, trist idé. I lette tilfælde skorter det blot paa tiltag og frimodighed, hvorfor der hyppig sker forveksling med neurastheni og hypokondri.

Kun sjelden naar symptomerne den høide, at orienteringen gaar tabt, men der gives dog et billede af tilbagevendende *depressiv forvirring*, med levende angst og angsthallucinationer, samt følelse af at volde andre fordærvelse og ulykke. Hver ængstelig opdukkende bekymring faar virkelighedsskjær, eftersom ingen modtanke rører paa sig.

I andre tilfælde standser tankeløbet omsider ganske op, hvorved der kommer frem et billede af *stuporøs forvirring*.

Savner man det diagnostiske holdepunkt, som tidligere anfald giver, kan det tidt være umuligt at afgjøre, hvorvidt man har for sig en tilbagevendende psykose eller ikke. Ved livlige gemytssvingninger i forhistorien og *hurtig sygdomsudvikling uden nævneværdig ydre foranledning* tør man imidlertid som regel gaa ud fra, at det ikke vil forblive med det enkelte udbrud. Anførsler som følgende tyder f. eks. altid paa et intermitterende forløb:

B. H. A. 39-aarig kvinde. Efter at have hørt en lægprædikant berette om, hvorledes han i svær sjælekamp frygtede for at havne paa Gaustad, *slog det med ét ned i hende: «nu maa jeg atter tilbage til asylet!»* Natten derpaa fik hun ikke sove; tanken vilde ikke slippe sit tag, og tilstanden udviklede sig hurtig videre som ved forrige depressionsanfald. Hun havde været ganske kjæk i de 7 mellemliggende aar. Helbredelse efter nogle maaneder.

K. L. 45-aarig mand. For 13 aar siden en lettere depressionsperiode: «nervesvag $^1/_2$ aar, med ængstelse og mistrøstighed». Sygdommen kom dennegang, efterat han en lørdag havde sagt til verkstedsformanden, at han ikke vilde arbeide, før han fik sin optjente løn. I den anledning blev han udskjældt af formanden, og han skjønte nu, at han havde feilet; *blev straks ængstelig* — «sorgen kom over mig!». Senerehen selvmordsforsøg. Indkom paa asylet $^3/_4$ aar efter sygdommens udbrud. Efter 1 maaneds asylophold fri for de «ængstelige indskydelser», sover godt og er nogenlunde tilfreds. Bedredes efter kort tids forløb.

Ved typisk, periodisk forløb kan anfaldene ligne hverandre paa en prik. Det hænder f. eks., at man af en bestemt talevending, et konstant sandsebedrag, en neuralgisk smerte, et udbrud af diarrhöe o. l. kan slutte med fuld vished: «Nu er atter anfaldet der!»

Manisk-depressive blandingsformer.

Som før nævnt, pleier manien at frembyde et depressivt initialstadium, ligesom tungsindsanfald jevnlig efterfølges af lette maniske reaktionsperioder. Ret almindelig er derhos en umiddelbar overgang fra depression til typisk mani eller omvendt. De to modsatte symptombilleder vil følgelig ofte mødes og støde sammen. Men herunder pleier de tillige at blive mere eller mindre blandet ihob.

Til det vanlige hører f. eks., at tankeløbet allerede sker uhindret og frit, medens der fremdeles hænger igjen nogen grad af tungsind. Leilighedsvis kan man endog spore tegn til manisk flugt og bevægelsesiver, forinden den syge har kommet sig helt ud af den depressive stemning. I saadanne overgangstider optræder der desuden tidt et ganske eiendommeligt *hang til krangel og misnøie*, idet vantrivselen forlægges udad og fortoner sig som vanstel for den syges bevidsthed. Det indre ubehag knytter sig nemlig som en følelsestone til de ydre indtryk, som derved let faar et skjær af mørk uhygge over sig.

Leder dette kun til nogle smaa *ræsonnerende* skjændetaler og kjæphøie bemerkninger, kan man tage det som

bud om bedring. Derimod maa man være forberedt paa sterkere maniske reaktionsfænomener, ifald kranglevorrenheden naar et større omfang.

Skjønt denne blanding af indre ulyst og motorisk ilterhed som regel kun findes i overgangstider, er det dog heller ikke udelukket, at maniske anfald bevarer et saadant præg gjennem det hele forløb. Under disse *kranglevorne manier* kan der ogsaa dukke frem forfølgelsestanker og skrækhallucinationer ved siden af storhedsforestillingerne.

Gaar manien over i tungsind, falder patienten ofte hen i en træg, hemmet tilstand, saalænge han er overladt til sig selv. Derimod bryder det maniske væsen atter igjennem, saasnart som nye, livlige indtryk virker ind. Selv om hemningen stiger til stupor, kan det maniske symptombillede paa denne vis træde frem glimtvis, naar der ruskes op i de syge. Man taler isaafald om *manisk stupor,* og det skal ogsaa tilføies, at hele anfald stundom kan afvikle sig under dette dobbeltpræg. Vanligvis dreier det sig dog kun om overgangssymptomer.

En tredie type er den *uproduktive mani,* hvor idéflugten er ringe trods livlig stemningsveksel og motorisk ilterhed.

Endelig maa det nævnes, hvorledes maniske træk kan flettes ind som en flygtig episode under forløbet af depressive anfald — eller omvendt. Der rører ligesom paa sig en omslagsbestræbelse, uden at det fører til noget varigt resultat. For diagnosen af tilbagevendende sindssygdom har alle disse *blandingstegn* den største betydning.

Differentialdiagnose.

Sjelden vil der være rum for tvil, naar sygehistorien melder om tidligere anfald, selv om disse kun har havt præget af lettere gemytssvingninger.

Har man at regne med et førstegangs udbrud af endogen melankoli, gjøres diagnosen af tilbagevendende sindssygdom sandsynlig ved rask udvikling og mangel paa

tilstrækkelig ydre aarsag. Samme betydning har ethvert manisk islæt, hvad enten det nu dreier sig om maniske reaktionsperioder eller manisk-depressive blandingstegn.

Først i de senere aar har man lært at skille de maniske anfald fra *de katatone uroperioder ved dementia præcox*. Sidstnævnte sygdom pleier imidlertid at udvikle sig mere gradvis, og forud for den *katatone uro* har der ofte gaaet en tilstand af *kataton stupor*, hvor de syge henligger som i dvale med manglende initiativ, tause, kataleptiske m. v. Selve det katatone uroanfald er dernæst præget af høigradig stereotypi, idet bestemte holdninger, bevægelser, manerer og talemaader vender idelig tilbage. Her faar man det indtryk, at samme hjernefunktion varer længe ved, medens jo de indre tilstande veksler uafbrudt hos den maniske patient. De katatone syge pleier desuden at være vrange og utilgjængelige, med ringe trang til social rapport. Medens lægerne stadig omsværmes af de maniske patienter under sygebesøgene i de urolige asylafdelinger, pleier katatonikerne enten at holde sig i sin krog eller at trække sig undaf.

Kommer det ved *paralysis generalis* til udbrud af uro, har der gjerne vist sig sløvhedstegn længere tid i forveien. Ved tvilsomme tilfælde, hvor heller ikke de somatiske forhold giver tilstrækkelig veiledning, maa man særlig hente holdepunkter fra paralytikerens glemskhed og mangel paa dømmeevne; blandt andet er ogsaa hans storhedstanker af mere haandfast, kritikløs natur, idet øret er døvt endog for de mest nærliggende modgrunde. Længe vedvarende barnlig lykkefølelse (délire de satisfaction) tyder yderligere paa paralyse.

Forholdsvis let falder det at skille manien fra de uroanfald, som optræder under akute udtømmelsespsykoser — efter infektionssygdomme, fødsel, blodtab og lignende svære, exogene skader. Fremfor alt pleier ikke de maniske patienter at vise sig paa langt nær saa fortumlede og træge til at besinde sig.

Rent undtagelsesvis kan ogsaa *paranoide demensformer* minde noget om mani — ved storhedsforestillinger, høi stemning og livlig taleflom; dog skorter det her paa idéflugt og stemningsveksel.

Stemningsflugten ved lette maniske tilstande forveksles ikke sjelden med *hysteri*, særlig naar vedkommende ogsaa viser et flygtigt temperament i tiden mellem anfaldene. Ved hysteri savner man imidlertid det intermitterende forløb, og de hysteriske stemningsudbrud beror desuden i ganske anden grad paa rent ydre indvirkninger.

Prognose.

Ved hyppigere tilbagevendende anfald tiltager disse som regel i længde med aarene. Kun rent undtagelsesvis hører derimod en folie circulaire op i den fremskredne alder. Naar mellemtiderne er korte, og selvkontrollen ikke vil vende rigtig tilbage mellem anfaldene, bør man være meget var, før man i tilfælde skrider til at ophæve en sindssygeerklæring.

Behandling.

Tilbagevendende depressionsanfald behandles i alt væsentligt efter de principer, som er nævnt ved omtalen af den endogene melankoli. Skulde man i urinens forhold finde nogen støtte for C. LANGE'S mening om en sammenhæng med urinsur diathese, kunde kanske alkaliske vande forsøges.

Ved maniske udbrud vil asylophold som regel være paakrævet. Herunder maa den syge blive skaanet for sindsindtryk og særlig for al udæskende, haardhændt, prikkende optræden fra omgivelserne. Kun ved det gjennemført tvangfrie system lykkes det at opelske den milde, varsomme takt hos pleiepersonalet, som er saa fornøden, om ikke de maniske patienter jevnlig skal koge over i vrede.

Paa ældre asyler vil man uvilkaarlig blive henvist af forholdene til mere vid anvendelse af isolation. Anderledes

stiller sagen sig, hvor man raader over gode, store fællesrum og en større stab af pleiere til dag- og nattjeneste. Ved en saadan ordning kan man ihvertfald forebygge udviklingen af mange uvaner, og det synes desuden, som om de syge hurtig afstumpes ligeoverfor de indtryk, som der bydes paa i rummelige soveværelser, hvor alle faar tilhold om at holde sig hver i sin seng. Paa enkelte moderne asyler har man endog principielt sløifet enhver behandling af akute sindssygdomme paa eneværelser. Til at lette gjennemførelsen af dette *hospitalsmæssige system* tjener ogsaa brugen af mere eller mindre permanente vandbad, der særlig roses ved akute maniske anfald. God tjeneste gjør ogsaa vaade indpakninger af ca. 1 times varighed.

Som middel til søvn og psykomotorisk beroligelse har sulfonal og trional betydning (1—1.5 gr. om aftenen i varm opløsning). Man bør dog af hensyn til de kumulative virkninger nødig holde paa mere end nogle faa dage til en uge i træk. Undtagelsesvis kan der ogsaa blive tale om subkutane injektioner af bromet. hyoscicum i doser paa $^1/_2$—1 mgr. — f. eks. ved forestaaende transporter.

Endvidere maa der tages en række sikringshensyn ligeoverfor maniske patienter. De øder let sine penge, indgaar mesalliancer, gjør dumdristige spekulationer, skjæmmer ud sit rygte ved usædelighed og drik, om de faar færdes frit omkring, o. s. v. Enkelte begaar ogsaa voldshandlinger, ildspaasættelser m. v., som nødvendiggjør forvaring.

III. Dementia præcox (s. primaria).

Trods megen tvist om det rette omfang af denne sygdomsgruppe staar det fast, at gruppens kjerne viser et iøinefaldende særpræg, der leder tanken hen paa typiske sygdomsprocesser.

Imidlertid er saavel aarsag som pathologisk anatomi ubekjendt, hvorfor kjendetegnene maa hentes fra sygdomsbilledet alene. Til gjengjæld har man søgt at gjøre begrebets indhold klart og dets ramme sikker ved methodiske sammenstillinger af helt afsluttede sindssygdomstilfælde. Medens nemlig den ældre psykiatri ofte nok stillede sammen i gruppe, hvad som blot stemte overens med hensyn paa enkelte symptomer, sygdomsafsnit eller sygdomsanfald, er dementia præcox et karakteristisk produkt af den nyere retning, som klassificerer efter lighed gjennem hele sygdomsløbet.

Som led af et i strengere forstand *naturligt* system tør man alligevel ikke betragte dette sygdomsbegreb, al den stund det, som nævnt, savner ætiologiske og pathologisk-anatomiske støttepunkter.

I enkleste fald udvikler der sig gradvis i yngre alder — som regel langsomt i løbet af maaneder og aar, stundom

raskere — et eiendommeligt «hebefrent»[1]) *sløvsind, med ophør af den indre aktivitet og bibehold af den mere passive receptive sindsvirksomhed.* Trods tab af ønsker, interesser og villie bevares gjerne evnen til at opfatte indtryk, vedligeholde orientering og til at mindes, hvad som tidligere er indprentet.

Paa denne stamme kan der nu yderligere skyde frem en række særegne forstyrrelser af villielivet, i form af stupor, modstræben, stereotypi, suggestibilitet og villieanarki: *katatone* former.

Leilighedsvis spiller ogsaa flygtige, usammenhængende, fantastiske vrangtanker en udtalt rolle, særlig ved de saakaldte *paranoide* tilfælde.

Før sygdommen naar sin høide, møder man endelig *neurastheniforme* og *melankoliforme* symptomer som udtryk for den svindende hjerneenergi.

Da sygdommen er meget hyppig og sjelden fører til døden, ophobes dens ofre i store skarer paa pleieafdelingerne for sindssyge[2]).

Kun sjelden standser sygdomsprocessen paa et saa tidligt trin eller gaar den saa vidt tilbage, at evnen til selvhjælp er bevaret.

Et forbehold maa dog i saa henseende tages ligeoverfor de mere akut optrædende katatone former. Her indtræder nemlig en tilsyneladende helbredelse nogenlunde hyppig; men som oftest vender lidelsen atter tilbage med aarene, og sjelden udebliver det karakteristiske sløvsind, naar anfaldene har gjentaget sig nogle gange. Paa den anden side kan imidlertid disse *afbrydelser i sygdomsløbet* strække sig over lange aarrækker, og varig helbredelse er maaske heller ikke ganske udelukket. Af den grund kan det være

[1]) Hebefreni = pubertetssindssygdom. Man antog nemlig før, at der skulde foreligge en fast sammenhæng med puberteten.

[2]) Paa' Upsala *asyl,* d. v. s. paa pleieafdeling for sindssyge fandt Petrén 583 tilfælde af dementia præcox iblandt 800 syge. Alf. Petrén: En analys af circa 800 fall af kronisk sinnessjukdom. Upsala 1904—1905.

tvilsomt, om disse former overhovedet hører med under dementia præcox; men de mange umerkelige overgange til de typiske tilfælde gjør atter en saadan sammenhæng sandsynlig. Under alle omstændigheder kræver den akut optrædende katatoni sin særskilte fremstilling.

Som bestanddele af de typiske sygdomstilfælde indgaar:

1. *Det hebefrene sløvsind.*
2. *Den katatone villieforstyrrelse.*
3. *De paranoide vrangtanker* og
4. *Neurastheniforme,* resp. } *initialstadier.*
5. *Melankoliforme* }

Disse symptomrækker maa derfor omtales hver for sig. Senerehen skal der saa blive gjort rede for deres vigtigere sammensætninger.

Det hebefrene sløvsind.

Hvad som her særlig springer i øinene er den *interesseløse ligegladhed og mangelen paa tiltag.* Selv om den syge viser et ordnet væsen og kanske endog af omgivelserne regnes for tilnærmelsesvis frisk, gjør han f. eks. ingen ophævelser mod asylindlæggelse, ophold i urolige asylafdelinger o. l. «Tak bra!» er det vanlige, dovent henkastede svar, som man pleier at faa paa spørgsmaal om befindendet. I de ikke særlig svære tilfælde udfører nok patienterne saadant let arbeide, som de bliver sat ivei med; men selv byder de sig sjelden til. Ellers henlever de livet uden bestemt ønske eller plan. I bedste fald rører der sig vage længsler uden fast sigte, udvé, lyst til forandring, trang til at flakke om, skifte virksomhed m. v.; men iøvrigt spores ingen ønsker eller længsler udover de allerenkleste legemlige behov.

Da nu ønskerne har sit ophav i instinkterne, saa ligger det nær at slutte, at heller ikke disse længre kan være i behold. I virkeligheden mangler de sociale tilbøieligheder omtrent ganske. Den syge nærer ingen trang til paa voksen vis at udøve personlig indflydelse, stifte

familie, vedligeholde slegtsbaand, venskabsforhold o. l. Meget mere gaar den hebefrene patient ganske op i sig selv, og regelen er vel endog, at han snarere føler en dragelse bort fra medmennesker end henimod dem. Mange stikker sig f. eks. sky bort, naar folk nærmer sig. De mangler i ordets videste forstand *kontrektationsdrift*, d. v. s. lyst til at komme andre nær, samtale, kjæle, klappe, kysse, omfavne, o. s. v. Derfor nøier de sig ogsaa i kjønsforhold med masturbation.

Endvidere svinder alle endemaal og idealer, efterhvert som instinkterne udslukkes. Men omvendt kan det nok ved de mildeste former hænde, at det i og for sig tomme sind bliver formelig besat af fremmede motiver og programmer. Der gives endog en type af hebefrene propagandister.

Paa denne vis bliver der ikke plads for nogen egentlig selvstændig villie med sigte udover øieblikket eller den allernærmeste fremtid. Tvertom *maa som regel villietiltaget stadig anspores* ved impulser udefra, om ikke al virksomhed skal høre op. Overladt til sig selv falder de rent i staver, idet endemaalene forglemmes.

Ligedan gaar det med det indre villiearbeide, opmerksomheden, selvanspændelsen, eftertanken. Der rører sig ingen erkjendelsestrang, som ansporer til interesseret iagttagelse, og de ydre indtryk gaar følgelig hen ubemerket. Ved læsning er ikke tankerne med, og straks er det hele glemt. Hvad vedkommende syge derimod har lært før bevares med merkværdig trohed i erindringen. Ligeledes sker der en ganske god opfatning af alt, som paanøder sig opmerksomheden; men om nogen inderlig tilegnelse bliver der aldrig tale.

End mere glipper det ligeoverfor det høiere tankearbeide. Begreberne bliver uklare og flydende, fordi opmerksomheden ikke sondrer ud de væsentlige og konstante kjendetegn. Som følge deraf bærer disse patienters domme og slutninger et overfladisk præg, med vegten lagt paa saa-

danne rent tilfældige omstændigheder, som stikker lige frem i dagen.

Særlig har de ogsaa med tabet af de sociale instinkter mistet enhver sikker maalestok paa tingenes indbyrdes betydning i det vanlige omdømme. Værdifuldt er jo alene det, som fremmer vore ønsker, endemaal og idealer, og mangler disse, har man, saa at sige, ingen indre priskurant at holde sig til. Menneskeliv værdsættes maaske ikke engang saa høit som udsigten til smaa materielle fordele. Intet er i virkeligheden mere kjendetegnende end de snurrige, barnslige vurderinger hos hebefrene patienter.

I ethvert øieblik har bevidstheden et begrændset indhold af fornemmelser, følelser, forestillinger, impulser m. v. *Bevidsthedsindholdet* kalder man det gjerne, og det sondrer sig, som bekjendt, i en subjektiv og objektiv gruppe. Altid dreier det sig om et *følende, villende jeg,* der *forestiller sig ydre gjenstande* eller *indre tankebilleder.* Ved udfoldelse af villiekraft eller opmerksomhed sker der nu atter en skarpere leddeling af indholdet, idet de enkelte indtryk, forestillinger eller begreber *sondres ud* fra hverandre, samtidig som de træder frem med større eller mindre *klarhed,* alt efter graden af deres betydning.

Ved det udtalte hebefrene sløvsind løber derimod bevidsthedsindholdet sammen til en eneste uartikuleret, uklar, ensbelyst masse. Paa den vis opstaar der bl. a. mange falske domme eller vrangtanker, idet alskens prædikater hefter sig fast ved forestillinger, hvorfra de skulde holdes adskilt. Begreberne kan endog flyde saaledes ihob, at alle de gjensidige tankeforhold vidskes ud. Selv «aarsag» og «virkning» byttes om med største lethed.

Den tanke: «at øvrigheden har som øverste pligt at gjøre erobringer — d. v. s. at udvide sin indflydelse — ved hjælp af moralske og ikke ved krigerske midler», udtrykkes f. eks. kort og godt ved det ene ord «moralskerobringspligtskyldigst»[1]). Som man ser, er her en række sproglige

[1]) Kfr. H. Evensen: Dementia præcox, s. 29. (Kr.ania 1904.)

udtryk sløifet. Intet angiver saaledes middelforholdet: «ved hjælp af», og om nogen udsondring og afgrændsning af de moralske midler «som noget fra krig forskjelligt» er der slet ikke tale. Begrebssammenflydningen kan da ogsaa, som rimeligt er, stundom ende i et rent *ordrøre* (Sprach-Verwirrtheit), med mange nye *ordsammenføininger*. Særlig kan dette forhold træde klart frem i skriftlige produkter.

Tilsidst finder der sted en formelig universel kobling af forestillinger, og ordene kommer derved, som en patient engang sagde, til at «udtrykke saa uendelig meget». Helst gaar det isaafald for sig efter den *symbolistiske* regel, at hvert enkelt bogstav i ordet og alle de mulige bogstavkombinationer betyder alt, som falder vedkommende ind i øieblikket.

Eks. hvad betyder ordet tul? svar: t = tyve, u = ur-evangeliet, l = elleve, Benjamin var den 12te søn . . . .

Denne symboliseren hører dog til sjeldenhederne.

Et høist eiendommeligt forhold ved det hebefrene sløv-sind er den *tomme latter* uden ydre foranledning og de bag-vendte handlinger.

Den katatone villieforstyrrelse.

Eftersom de psykomotoriske funktioner her ligger nede eller viser sig forsterkede, sondrer man mellem *kataton stupor* og *kataton uro* (akinetiske og hyperkinetiske tilstande).

Fælles for begge er *stereotypien:* d. v. s. hanget til gjentagelse eller langvarig fortsættelse af selvsamme hjerne-virksomhed. Antagelig finder den energi, som frigjøres i det arbeidende hjerneparti, ikke afløb gjennem associerede baner; men til gjengjæld bliver den opstuvet paa stedet, hvorved der kommer istand en haardnakket vedvaren — *perseveration* — af de først engang igangsatte kortikale processer.

Ved stupor kan paa denne maade samme kropsstilling fastholdes gjennem uger og maaneder. Den syge ligger i sin seng urørlig, gjerne med nakken op fra hovedpuden; eller ogsaa sidder han sammenkrøget i et hjørne for sig

selv. Og kommer han ud i det fri, tager han til hver dag stilling paa samme plet, hvor han staar som en støtte med bøiet hoved og krumme knær.

I tilfælde af kataton uro er afvekslingen større. Her vender et bestemt sæt af bevægelser, ord og manerer uafladelig tilbage. Derhos kan det handle sig om en enkelt stereotyp bevægelse eller talemaade ved et iøvrigt overveiende stuporøst forhold. Endvidere ytrer hanget til gjentagelse sig ofte paa den vis, at bestemte forestillinger, sindsbevægelser og lyster stadig dukker frem paany.

Selv om der sker en afbrydelse af sygdomsløbet, pleier der dog at holde sig rester af stereotypi i form af vanegjængeri, egenhed og manglende spænstighed.

Som udtryk for en saadan perseveration eller mangelfuld associativ afledning maa man dernæst opfatte *katalepsien*. Et lem vil nemlig bevare den engang tagne stilling, saalænge den tilsvarende innervation ikke afbrydes. Selv under helt normale vilkaar kan man iøvrigt finde en antydning til saadan kataleptisk reaktion. Thi naar et lem løftes tilveirs, vil lemmets leie fornemmes, og leiefornemmelserne udløser atter en psykomotorisk virksomhed, hvorved stillingen foreløbig holdes vedlige. Men dette staar kun paa et flygtigt øieblik, indtil der ved association opstaar en modforestilling om at føre lemmet tilbage til hvileleiet. Særlig bidrager ogsaa trætheden til at mane frem den kontraimpuls, hvorved den kataleptiske reaktion afbrydes. Imidlertid kan det nok trække længre ud hermed, ifald tankerne er saa optagne — sindet saa distraheret — at den nysnævnte modforestilling ikke straks skyder ind i bevidstheden. Hvor derimod modforestillingen udebliver, saaledes som det ofte er tilfældet ved katatone tilstande og særlig ved kataton stupor, forlænges ogsaa den kataleptiske reaktion paa ubestemt tid.

Hvor forholdet er mindre udtalt, kan det træde tydeligere i dagen, naar man ved distraherende spørgsmaal hindrer modforestillingerne i at dukke frem. Er sindet

derimod paa forhaand indstillet til modverge, vil kontraimpulserne altid have overtaget.

Paa samme vis som katalepsien kan man ogsaa tyde *handlingssuggestibiliteten* eller hanget til efterligning og blind udførelse af givne opfordringer. Ved synet af fremmed bevægelse opstaar der jo altid bevægelsesforestillinger, og disse omsættes uden videre i gjerning selv under helt normale vilkaar, ifald der ikke samtidig vækkes tillive nogen kontraimpuls. Under livlig samtale indtager f. eks. begge parter uvilkaarlig de samme stillinger; den ene sætter foden op paa en bænk eller griber fat i frakkekraven, og den anden gjør det efter, alt af den enkle grund, at sindet er for sterkt optaget, til at nogen modtanke finder anledning til at røre paa sig. Børn, som ingen modtanker har, gjør ogsaa alting efter. Det vil da let forstaaes, hvorledes der kan opstaa en blind efterligningsdrift, naar associationsløbet stænges og de opstaaede bevægelsesforestillinger varer ved uhemmet. Isaafald bliver ord eftersagt — *eccolali* — og handlinger gjort efter — *eccokinesi* —; ja, stundom fortsættes der endog nogen tid med de paa denne maade igangsatte bevægelser.

Denne situation indtræffer særlig ved de lettere grader af stupor, forudsat at der ikke samtidig er negativisme med i spillet. Men ogsaa ved den katatone uro kan man støde paa udtalt handlingssuggestibilitet. Under dyb stupor, hvor bevægelsesreaktionerne indstilles, hører derimod ogsaa handlingssuggestibiliteten op.

Raader der et sterkere hang til øieblikkelig omsætning i gjerning af bevægelsesforestillinger, pleier den syge at fingre paa alt, hvad der vækker hans opmerksomhed. Han gnider og kradser sig i det uafladelige, samler gjenstande ihob, putter spiseligt og uspiseligt i munden og griber fat i hvadsomhelst. Er der først en flænge i tøiet, rives det yderligere istykker, og ligedan anspores fingerkløen ved huller i væggene og kloringsmerker.

Paa det sproglige omraade svarer hertil, at de syge udtaler det første, det bedste ord, som falder dem ind, selv

om det passer til spørgsmaalet som «god dag, mand — økseskaft».

Ligesom hos børn knytter der sig desuden en særskilt drivende kraft til de forestillinger, der gaar ud paa ærting, spilopper, ugagn og fortrædelighed. Ofte udøver ogsaa det ækle stor tiltrækning.

Medens den katatone stupor blot i ny og næ afbrydes ved saadanne *øieblikksimpulser*, kan det ved katatone urotilstande dreie sig om et formeligt kaos af planløse øieblikksbevægelser: *villieanarki*. Alligevel medfører hanget til stereotypi, at udvalget dog bliver temmelig begrændset.

Men selv om den syge har tilbragt maaneder og aar i dyb stupor, maa man ikke desto mindre til enhver tid være forberedt paa ganske pludselige udslag af den blindeste *impulsivitet*. Og det har ikke altid sit forblivende med saa uskyldige ting som ituslagning af ruder, kraakestupning, knusning af gjenstande m. v. Den, som i 5—10 aar trolig har holdt sengen, kan meget vel fare afsted med en kniv i haanden for at myrde presten foran alteret, ifald en mordforestilling har forvildet sig ind i sindet; og den «stumme billedsøile», der har staaet paa samme plet i 20 aar, kan godt ved synet af en øks hugge folk ned paa stedet.

End hyppigere er *selvmordsimpulser*, der dog ikke hyppig naar maalet paa grund af den planløse udførelse.

Foruden stereotypi, handlingssuggestibilitet og letbestembarhed ved øiebliksindfald har den katatone stupor og den katatone uro endnu et fællestræk i *negativismen* eller hanget til at «være modsat»:

«Og so for eit Syn eg fekk for Mannanaturen, daa eg eingong eg skulde leida Grisen paa Støylen, fann ut, at eg maatte binda Bandet i Bakfota hans og draga tilbake for at faa honom til at ganga fram! Han er vrong den Karen, so du maa taka det paatverke.» (Vinje.)

Her synes sindet ligefrem at være indstillet paa kontraimpulser, og den syge gjør derfor omvendt af, hvad han

opfordres til. Beder man ham strække tungen frem, bider han f. eks. tænderne sammen. Tilsyneladende foreligger der saaledes den reneste modsætning til handlingssuggestibiliteten. I virkeligheden har dog disse to tilstande meget nære berøringspunkter, og det er endog ikke udelukket, at de kan findes samtidig.

Man ved, at alle bevægelser sker under kontrol af svage kontraimpulser. Ved armbøining spændes ikke blot bøiemusklerne, men ogsaa strækkemusklerne; men efter hvert som armbøiningen skrider fremad, skal rigtignok strækkemusklerne atter slappes mere og mere. Bøieimpulsen skal, saa at sige, gradvis opsluge strækkeimpulsen. Hvis derimod denne varer ved med usvækket styrke, maa bevægelsen nødvendigvis afbrydes. Det er saaledes et spørgsmaal, om ikke negativismen kunde skyldes en perseveration af de regulerende kontraimpulser.

I denne retning peger bl. a. den omstændighed, at de stuporøse patienter ofte stræver ihærdigt med at efterkomme en opfordring, uden at det rigtig vil lykkes for dem. Maaske stønner og sveder de af anstrengelse, uden at det vil gaa i orden. Har de f. eks. endelig faaet tungen et stykke frem, trækkes den atter tilbage, og under talrige medbevægelser fortsættes dette spil af impulser og kontraimpulser saalænge, indtil arbeidet enten krones med held eller gives op. Man taler derfor om en *spærring* af bevægelsestiltaget.

Ligeledes faar man ved forsøg paa raske, passive bevægelser jevnlig det indtryk, at den syge trods god villie ikke er istand til at slappe musklerne med den fornødne hast. Strækkemusklerne byder f. eks. rigid modstand, naar armen bøies med et hurtigt ryk. Om man derimod tager det med lempe, hjælper den syge kanske selv til. Der kræves følgelig længre tid end vanligt for at faa strækkecentret sat ud af virksomhed. Med andre ord, perseverationen bliver som saadan til en bevægelseshindring.

End klarere træder maaske dette forhold i dagen ved udtalte holdningsstereotypier. Den syge, som stadig staar paa samme flek med bøiet hoved, kan ikke opgive den tilvante innervation; han kan ikke stoppe det sæt af psykomotoriske impulser, hvorved stillingen holdes vedlige. Forsøger man derfor at rette hovedet op eller vende det til siden, byder det fjedrende modstand. Herunder føler han vel ogsaa den fortrydelighed, som skyldes krav over evne, og det er da kun naturligt, naar han i grættenhed over at forstyrres kanske stritter heftigere imod end egentlig paakrævet for at opretholde status quo. Ofte spiller ogsaa skyhed og ængstelse en medvirkende rolle, men iøvrigt hører det til negativismens begreb, at den skal have et umiddelbart, driftsmæssigt præg og ikke være fremkaldt ved eftertanke eller tydelige sindsbevægelser. En sammenhæng er der ogsaa utvilsomt mellem den katatone negativisme og mangelen paa kontrektationsdrift ved det hebefrene sløvsind.

Helt forskjellige billeder former der sig nu ud af disse elementer ved kataton stupor og ved kataton uro.

Kataton stupor.

Her gaar bevægelsestiltaget gradvis i staa.

Til en begyndelse udebliver væsentlig de saakaldte *initiativhandlinger*, som skyldes individuel opøvelse. Den syge hører f. eks. op med at tale og arbeide af eget tiltag. Senerehen bliver han som regel fuldstændig taus og sengeliggende.

Dernæst svinder de *emotionelle udtryksbevægelser*, hvorved ansigtet kommer til at tage sig ud som en død maske. I høiden pleier der at holde sig en enkelt stereotyp mimisk reaktion — et smil, et grin eller et nysgjerrigt blik.

Tilsidst hører ogsaa de enkle, *vanemæssige reaktioner* op. Medens nogle ihvertfald spiser, naar maden sættes hen til dem, maa andre mades, og forholdsvis ofte indtræder der ligefrem næringsvægring. Enkelte sørger selv

for at tømme sig, men de fleste trænger en haandsrækning, og mange lader urin og afføring gaa i sengen. I ny og næ maa man endog skride til katheterisation paa grund af retentio urinæ; men som regel reagerer dog blæren, naar den har fyldt sig tilstrækkelig, og drøier det urimelig længe hermed, kommer man alligevel gjerne til maalet ved hjælp af klysterer.

Er *stuporen meget dyb*, henligger den syge som i dvale, med vidt opspjærede øine, ubevægelige øienlaag, store pupiller, parallele øienakser og forunderlig fjernt fraværende blik.

«Under panna fager, men laag
lyser augo som bak ein eim;
det er som dei stirande saag
langt inn i ein annan heim.»
(Haugtussa.)

Ved saadanne svære former er reaktionsevnen i bedste fald indskrænket til lidt medhjælp under madning og stolgang. Om handlingssuggestibilitet er der neppe tale, snarere om katalepsi; men ofte falder ogsaa de opløftede lemmer slapt ned. I tilstande af den art maa man søge oprindelsen til eventyret om Tornerose, rygterne om skindødhed og beretningerne om sovesyge.

Ved *stupor af midlere dybde* pleier blikket at være mere opmerksomt, konvergent, med sammenknebne øienbryn. Jevnlig ser ogsaa de syge sig nysgjerrigt omkring. Øienlaagene, som dels holdes aabne, dels gjenlukkede, viser ofte en fin sitren.

Ogsaa ved de noget lettere former kan bevægelserne ske under betydelig hemning; oftere dreier det sig dog om den før nævnte *spærring*. Impulserne krydses nemlig af modsatte tilskyndelser; men kommer en bevægelse først istand, saa udføres den nogenlunde raskt. Iøvrigt kan de forskjellige slags bevægelser finde sted med høist ulige lethed. Saaledes vil den fuldstændig tause patient kanhænde overraske omgivelserne ved at skrive et nogenlunde

ordentligt brev. En fremtrædende rolle spiller tillige fænomener som katalepsi, holdningsstereotypi, handlingssuggestibilitet og negativisme.

Stereotype manerer, bevægelser og ordudgydelser (verbigeration) hører vel derimod fortrinsvis hjemme i de tider, da stuporen er begyndt at vige noget tilbage. Særlig er ogsaa disse tegn hyppige ved udgang i sløvsind. Det samme turde ligeledes gjælde for de impulsive handlingers vedkommende.

Svinder stuporen, vender reaktionerne atter tilbage i omvendt orden; men kun sjelden gjenvindes det finere initiativ.

Saalænge stuporen varer, er pulsen liden og langsom. Der udvikler sig jevnlig *cyanose og ødem af hænder og fødder,* og selv ved de lettere grader er hænderne jevnlig kolde og blaafarvede, ofte ogsaa sterkt svedende. Som oftest er senereflexerne og den mekaniske muskelirritabilitet noget forhøiet.

Kataton uro.

I typiske tilfælde foreligger et rent bevægelseskaos med stereotype gjentagelser af fagter, ord og enkle handlinger. En sparker maanedsvis i døren, en anden snøfter i det uafladelige, en tredie spytter uden ophør, en fjerde driver idelig frem og tilbage ad den samme linie, en femte aflirer en monoton ordramse, en sjette klæder sig af og paa uden stands, o. s. v.

Hertil kommer imidlertid et mylder af efterligninger og øiebliksimpulser, saaledes som før beskrevet (s. 124—125).

Iøvrigt kan der sondres mellem to hovedtyper, den *negativistiske* og den *suggestible.*

I første fald er enhver rapport med omgivelserne afbrudt; den syge viger undaf, er tvær, utilgjængelig, stridig, fuld af ugagn og fortræd. I sidste fald kan man derimod midt under den største uro faa vedkommende til at svare og lystre ordre. Desuden gives der et utal overgange.

Dernæst kan ogsaa de katatone stupor- og urofænomener være saaledes blandede i hob, at man kan være i tvil om, hvad som er det væsentlige. Og endelig veksler det ofte mellem stuporøse og urolige faser.

De paranoide vrangtanker.

Ved dementia præcox spiller vrangtanker i det store og hele kun en forholdsvis underordnet rolle. Som regel har det sit forblivende med nogle vage forestillinger om forfølgelse og egen storhed, uden at disse tanker gjennemtænkes i det enkelte. Ofte har vrangtankerne desuden et ganske flygtigt præg. Men selv om de ogsaa varer ved gjennem længre tid, former de sig ikke til noget fast system, og paa den syges optræden har de mangen gang kun ringe indflydelse. De forkjerte forestillinger har heller ikke paa langt nær den dybe rod i personligheden som ved paranoia. I modsætning til denne sygdom, hvor sundt og sygt er sammensveiset til et uløseligt hele, hænger disse to sider her kun løseligt ihob.

Forholdsvis hyppig dreier det sig desuden blot om forbigaaende

paranoide episoder.

De syge, der gjerne er noget ængstelig misstemte, føler sig som gjenstand for almindelig opmerksomhed. Alt, som sker, sigter til dem (: Beziehungswahn. H. EVENSEN foreslaar udtrykket «sigtelsestro»). I folkesnak, prædikener og avisnotitser vrimler det af mystiske hentydninger. Det er dem, som menes, naar der nævnes om synd, straf, ulykke og forbrydelse; jevnlig angiver de sig derfor ogsaa som forøvere af en eller anden navnkundig voldsdaad.

I andre tilfælde, hvor stemningen er lysere, tager de forjættende bibelsteder og gyldne forespeilinger til indtægt for egen person.

Hertil slutter der sig nu vanligvis baade sandsebedrag og livfulde fantasier. De gjennemlever dramatiske begiven-

heder af tydeligt virkelighedsskjær; eller det har sit forblivende med fantasibilleder, som «svarer til tankeretningen», og som bliver dem «forevist».

Ofte er tillige stemmer med i spillet, enten som høi tale eller som hvisken. Som regel bliver saa disse lyd igjen lokaliseret didhen, hvor de syge af andre grunde har opmerksomheden rettet, til fodtrin, fuglesang, vagtuhre, elektriske glødelamper, præcordiet, epigastriet, tungen, hovedet, m. m. m.

Ikke sjelden bevarer dog vedkommende under alt dette en fornemmelse af stemmernes subjektive oprindelse. Undertiden bliver saaledes det tænkte, læste, skrevne ord omsat i hørselshallucinationer, samtidig med at den syge er sig klart bevidst, at det kun er hans egen tanke, som paa denne vis udtales af stemmerne (Gedankenlautwerden). Men hyppig imponerer til gjengjæld tankerne som meddelte, indblæste, overførte, udenfrakommende, selv om de ikke antager noget egentligt klangpræg.

Ogsaa paa villielivets felt svinder ofte følelsen af selvvirksomhed; den syge drives til enhver ting; der tænkes igjennem ham, idet tankerne «sættes ind» i hovedet og «trækkes ud» igjen; aander benytter hans mund som talerør, eller hans haand som tugteredskab o. l.

Alt dette giver da let anledning til forestillinger om tankeoverføring, telepathi, spiritisme, hypnotisme, magnetisering, elektrisering m. v. Særlig træder de sidste tankerækker sterkt frem i dagen, naar der tillige foreligger hallucinationer fra lugten, smagen og hudfornemmelserne i form af dufte, smagsindtryk, varmestrømninger, kuldegys, dirren, stik, skjæring, gjennemboring, vellyst, o. s. v.

Sjeldnere former det sig til hypokondre misopfatninger af eget legeme (somatopsykiske vrangtanker): en ung gut føler sig som kvinde og synes, han har «bryster»; en anden finder ud, at den ene legemsdel er uegte; for en tredie arter det sig, som om endetarmen var trukket høit op, og

en fjerde føler sig overtydet om at være «gissen», saa at maveindholdet siver ud igjennem huden . . . .

Hvor akute paranoide episoder hæver sig som bølgetoppe paa et grundlag af hebefrent sløvsind, der vil den rette tydning ligge klart i dagen.

Indenfor rammen af dementia præcox ligger fremdeles ganske vist ogsaa de tilfælde, hvor der efter neurastheniforme prodromer optræder en flygtig paranoid fase, som videre fører over i det hebefrene eller katatone kompleks af sygdomstegn. Ender de hebefrene og katatone symptombilleder i *paranoid sløvsind*, vil man heller ikke være i tvil.

Men anderledes stiller forholdet sig, naar den her skitserede paranoide tilstand er fremherskende gjennem hele sygdomsløbet.

Enkelte forfattere slaar vistnok saadanne tilfælde sammen under navn af dementia paranoides til en særskilt undergruppe af dementia præcox; men om berettigelsen hertil kan der ihvertfald tvistes og selv finder jeg det mere tjenligt at behandle disse former i forbindelse med paranoiaen. Hvor grændserne skal sættes bliver imidlertid vilkaarligt; dog burde det vel kræves, at der under dementia præcox kun tages med saadanne tilfælde, som viser tydelige hebefrene eller katatone træk.

Som før nævnt, viser de fleste dementia præcox-tilfælde kun et lettere islæt af paranoid natur.

Vanligvis gaar der lang tid hen, før sygdommen naar sin høide. Isaafald har prodromalstadiet næsten altid et *neurastheniformt* anstrøg. Ved raskere sygdomsudvikling handler det sig derimod om *melankoliforme* initialsymptomer.

Det neurastheniforme initialstadium.

Til et skoleret forløb af dementia præcox hører snigende, aarvarige prodromalsymptomer i form af svigtende arbeidsevne, manglende stadighed og forsimplet sindelag. Der

gjøres ikke længere øvelsesfremskridt, og kun med møie hangler det saavidt igjennem. Efterhaanden maa derfor fordringerne til uddannelse og løbebane nedspændes betydelig. Ofte trækker dog denne tilbagegang saa længe ud, at vedkommende imens har sluppet gjennem examener og andre skjær, om end tigtignok i yderlig ribbet forfatning.

Ikke sjelden afbrydes imidlertid sygdomsløbet til en begyndelse. Skoleelever og studenter, som er *forlæste, nervøse, adspredte,* uden evne til at lære, kan igjen komme sig paa fode for en tid. Ligedan vil man hos unge kvindelige patienter oftere faa høre om forbigaaende ture af saakaldet blegsot. Og stundom kan der endog gaa aar hen, før det paany bærer nedfor bakke. Men regelen er snarere, at det skrider jevnt fremad mod enden.

Hvad særskilt angaar interesserne, pleier disse at vise en høi grad af flygtighed, før de omsider helt hører op. Jevnlig bliver det derfor ved asylindlæggelserne oplyst, at den syge i de sidste aar stadig har skiftet arbeide, eller at han har flakket hvileløs omkring fra sted til sted. Drev den indre uro ham over til Amerika, lod hjemsendelsen ikke længe vente paa sig.

Under denne aandelige tilbagegang kryber nu de fleste sammen i sit eget skal. De bliver menneskesky, grætne, braasinte, tvære, opsætsige, mismodige og ligeglade. Som regel ofrer de sin egen tilstand kun liden eftertanke; manglende refleksion kan endog opføres som det vigtigste skjelnemerke ligeoverfor de rene neurastheniske tilstande. Om end angjældende ofte gaar op i smaa hypokondre bekymringer — fortrinsvis af sexuelt indhold — saa viser de sig ikke desto mindre høist utilgjængelige for trøst eller belæring. Søger de overhovedet læge, er dette mest kun et udtryk for indre uro; hans ord og raad agter de ikke stort paa.

Under alt dette plages de tildels meget af hovedpine, og de fleste føler sig slitne, tunge og slappe.

I sjeldnere tilfælde bliver de syge brautende, sløsende,

hensynsløse og udskeiende, saaledes at forholdet minder om moralsk idioti.

Staar man tvilende ligeoverfor bedømmelsen af disse neurastheniforme tilstande hos unge personer, vil man hyppig finde holdepunkter for en rigtig diagnose i form af enkelte hebefrene, katatone eller paranoide træk. Tungt falder det ogsaa i vegtskaalen, naar alle behandlingsforsøg strander.

Kommer det omsider til asylindlæggelse, har der gjerne gaaet trudselsscener eller absurde handlinger i forveien. Forholdsvis hyppig har det f. eks. hændt, at den syge for løs mod sin fader, i hvem han kun saa en ond plageaand, der vilde tvinge ham til arbeide.

Det melankoliforme initialstadium.

Undertiden hænder det, at langsomt fremadskridende dementia præcox-tilfælde pludselig tager til at skyde fart. Og herunder kan det bryde løs med sterke *hallucinatoriske angsttilstande*. Den syge frygter nu det værste; han har gjort stor synd og bærer sig ilde derfor. Men som oftest lægger han dog samtidig skylden paa andre, og midt under den værste angst kan han meget vel føle sig overtydet om, at «Jesus vil hjælpe ham». Jevnlig kjæmper ogsaa de onde og gode magter om ham. Længe pleier det heller ikke at vare, før den paranoide tydning vinder overtaget, medens selvanklagen blegner af. «Det er ondt, at et uskyldigt menneske skal lide for andre —», er saaledes en næsten typisk udtalelse. Mellem disse angsttilstande og de før beskrevne paranoide episoder er overgangene fuldstændig flydende; i begge tilfælde kan man støde paa et udpræget remitterende forløb.

Imidlertid synes det, som at saadanne angsttilstande ogsaa kan være det første udslag af en — raskere forløbende — dementia præcox. Undertiden kan sansebedrag mangle.

Disse *initiale depressioner* har i mangt og meget sit eiendommelige særpræg, der kan danne grundlag for en

tidlig diagnose. Det dreier sig fortrinsvis om angst, sjelden om en sjælesmerte af mere aandigt indhold. Syndsfølelse kan nok være tilstede og give sig sterke udtryk i øieblikket, men alligevel bunder den ikke dybt. Den kan endog veksle med stemninger af munterhed og selvtilfredshed.

Næsten uden undtagelse ligger dernæst refleksionsevnen nede. — Den syge har liden sands for at meddele sig; han udformer ikke de ængstelige tanker, men nøier sig med at sige, at han har «gjort gæli», «drevet onani» o. l.; eller han maser dagen tilende paa at komme hjem. Vanligvis finder man tillige et katatont eller paranoid islæt i form af taust, utilgjængeligt væsen, let katalepsi, anfald af kataton uro, tanker om sigtelse, klager over tankeoverføring m. v.

Har man ikke noget saadant holdepunkt for diagnosen, maa man fortrinsvis lægge vegt paa angstens blinde præg, den bristende refleksion, det monotone tankeindhold og den manglende indre harmoni. Den syge er ikke identisk med sig selv fra dag til dag, og heller ikke staar hans tanker, følelser og handlinger i synderlig god samklang. Angsten kan f. eks. gaa haand i haand med storhedsforestillinger — eller den kan pludselig slaa om i vrede eller kaad latter. I ganske anden grad er sindets harmoni og kontinuitet derimod bevaret ved de intermitterende depressioner, med hvilke der ellers kan tænkes at ske forveksling.

Typiske forløbsmaader.

Sit egentlige særpræg faar dementia præcox derved, at de neurastheniforme, melankoliforme, hebefrene, katatone og paranoide elementer forenes til sygdomsbilleder af meget sammensat natur. Men som regel dreier det sig dog om nogle forholdsvis faa typiske forløbsmaader. Ved omtalen af disse skal de abortive og omstridte former blive nævnt tilsidst.

I det hele gjælder det, at de katatone former er hyppigere hos kvinder end hos mænd. Medens flerheden

af tilfælde optræder i 15—30 aars alderen, er dog de senere aar ingenlunde helt fritaget.

Dementia præcox completa.

Efter en neurastheniform indledning paa indtil mange aars varighed bryder det hebefrene sløvsind stedse tydeligere frem. Flygtige angsttilstande og paranoide episoder slutter sig ogsaa til efterhvert, men det hebefrene grundpræg røber sig dog vedvarende som mangel paa ønske, tiltag og omtanke. Jevnlig glider dernæst disse tilstande over i kataton stupor, som atter kan veksle med faser af kataton uro.

Gjennem hele dette lange sygdomsløb pleier der at være nogenlunde vel bevaret opfatning, orientering og hukommelse.

Flerheden af disse syge ender før eller siden i meget dyb sløvhed. Nogle forholder sig herunder rolige, men uden spor af tiltag; andre frembyder uroture indimellem, og atter andre viser gjennem aarrækker billedet af kataton stupor eller kataton uro med stereotype fagter og manerer, negativisme, ødelæggetrang og impulsive raptus. Kun sjelden indtræder der saavidt bedring, at den syge paa egen haand kan udføre et lettere arbeide. Selv i bedste fald maa der vanligvis til en stadig ansporelse udenfra.

Dementia præcox hebefrenica.

Her udvikler der sig efter langvarige neurastheniforme prodromer et billede af enkelt hebefrent sløvsind uden katatone eller udtalt paranoide træk. Ofte handler det sig alene om nogen karakterforsimpling, sært, «originalt» væsen, ringe praktisk brugbarhed og nedsat dømmekraft. Visse overfladiske interesser kan nok være i behold.

Dementia præcox katatonica. (Katatonia acuta.)

I almindelighed bryder det hurtig ud med livlige melankoliforme symptomer. Den syge gribes af angst,

forfærdes over sin synd og gaar op i bøn og véklager. Meget snart tager det saa yderligere til med sterke angsthallucinationer og forvirrede angsthandlinger. Den syge springer f. eks. nøgen afsted i blind frygt for efterstræbelse.

I løbet af nogle uger eller maaneder synes imidlertid angsten at stilne af, medens vedkommende til gjengjæld bliver ordknap og træg og utilgjængelig.

Endnu kan dog den indre uro bryde stilheden for kortere stunder og give sig udslag i saakaldte *katatone opbrusninger*. Disse minder nok for en del om hysteriske affektreaktioner, men samtidig giver den katatone type sig tilkjende ved stereotype udraab og bevægelser, eller — i tilfælde — som handlingssuggestibilitet. I sidste fald kan det midt under anfaldet lykkes at faa den syge til at lystre ordre. Desuden er bevidstheden nogenlunde bevaret, og endelig skorter det paa psykogen udløsning til yderligere forskjel fra hysterien.

Undtagelsesvis kan der ogsaa paa dette tidspunkt indfinde sig epileptiforme og choreiforme kramper, samt tremor.

I typiske tilfælde har der allerede udviklet sig en tydelig stupor, naar de syge efter en forvirret angsthandling eller en kataton opbrusning bliver indsendt til asylerne. Ofte er det iøvrigt ogsaa næringsvægring, som giver stødet til denne forholdsregel.

Den vanlige gang er nu videre, at der efter en stuporøs fase af maaneder til mange aars varighed optræder tegn paa kataton uro[1]). Medens det herved til en begyndelse kun dreier sig om en eller anden mimisk reaktion eller vanehandling, som vender tilbage, øger det efterhaanden paa med stereotype bevægelser, efterligningsdrift og planløs omsætning af øiebliksimpulser.

Fra og til er imidlertid dette urostadium kun let antydet ved hang til ugagn, spilopper og anden barnslig,

[1]) H. Evensen angiver 3 maaneder som gjennemsnitsvarighed for den indledende nedtrykthed og 7 mdr. for den stuporøse fase. Dementia præcox, s. 174.

vimset handlemaade. Ellers er det i overgangstiden snarest en smagssag, enten man vil tale om uro eller stupor.

Dernæst kan ogsaa rækkefølgen af disse stadier ombyttes, saaledes at den katatone uro gaar forud for stuporen, der i tilfælde endog ganske kan mangle.

En flere ganges veksel imellem stuporøse og urolige faser hører heller ikke til det uvanlige.

Man regner nu i almindelighed, at ca. 1/3 af disse sygdomstilfælde gaar umiddelbart over i sløvhed, uden at det kommer til mere end lette, forbigaaende remissioner.

Noget hyppigere *afbrydes* sygdomsløbet, idet der indtræder bedring eller relativ helbredelse; men efter maaneder til aar kommer tilbagefaldet, og har det gjentaget sig paa denne vis med 2, 3, 4 udbrud, vil der næsten uden undtagelse være indtraadt adskillig sløvelse. Paa den anden side kan der stundom indtræde foreløbig relativ helbredelse selv efter 10—15 aars stupor med stumhed og næringsvægring.

Mellemtiderne, som ikke pleier at være ganske symptomfri, kjendetegnes i regelen ved et noget ufrit væsen, ved hang til vanegjængeri, sky utilgjængelighed, manglende spontaneitet eller ogsaa ved barnsligt vimseri og planløse øiebliksindfald. Det dreier sig paa sæt og vis om lette antydninger enten i retning af stereotypi, stupor, handlingssuggestibilitet, negativisme eller villieanarki.

Varige helbredelser synes dog neppe at være helt udelukket. I 41 tilfælde, som EVENSEN[1]) har gjort rede for, havde der saaledes 11 gange endnu ikke vist sig noget tilbagefald efter gjennemsnitlig 7—8 aars forløb. Samme forfatter ved desuden at anføre frie mellemrum af lige op til 33 aars varighed. Med disse forhold for øie tør det derfor nok ofte være tvilsomt, om man her endnu befinder sig indenfor rammen af dementia præcox.

[1]) Dementia præcox, s. 181.

Aarevis før udbruddet af en utvilsom katatoni kan der være optraadt flygtige sindsforstyrrelser i form af angsttilstande og katatone opbrusninger.

Dementia præcox paranoides.

Efter forløbere af neurastheniform, melankoliform, hebefren eller kataton natur kommer det til udvikling af et paranoid sløvsind, som er kjendetegnet ved fantastiske, usammenhængende vrangforestillinger, fornemlig af somatopsykisk indhold. Haand i haand med de monstrøse misopfatninger af eget legeme løber der jevnlig erindringsforfalskninger, hvorved hele patientens fortid omdigtes. Gjennemgaaende er det hebefrene sløvsind samtidig tydelig udtalt. Denne form svarer nogenlunde til hvad man tidligere beskrev som originær forrykthed.

Dementia præcox hypochondrica.

Ved snigende udvikling af hebefrene sløvsindstilstande kan urimelige, upaavirkelige hypokondre forestillinger træde saa sterkt iforgrunden, at det maaske tør være berettiget at opstille en egen hypokonder type. I hovedsagen har man her alene for sig en aarelang vedvaren af de før beskrevne neurastheniforme prodromer i forbindelse med et sterkt udtalt hang til selvbeskuelse.

Under det videre forløb vil man imidlertid ved nøiere undersøgelse næsten altid blive opmerksom paa enkelte lettere katatone eller paranoide træk.

Nogen bedring med aarene ser man nok en gang imellem.

Dementia præcox depressiva (acuta).

Som allerede nævnt, kommer det undertiden, efter melankoliforme indledningsstadier, til raskere udvikling af hebefrene sløvsindsformer. Under disse forhold kan der ogsaa langt fremover i sygdommen blive tilbage et drag af tunghed og forknythed med let antydning til selvbebreidel-

ser. Imidlertid holder disse sindsrørelser sig kun paa overfladen og veksler med munterhed og latter. De ledsages heller ikke af noget konstant forestillingsindhold af depressiv natur og forliges f. eks. meget vel med tanker om egen storhed. I det hele taget findes der gjennemgaaende megen isprængning af paranoide elementer.

Episoder af fjantet uro slutter sig derhos til i et større antal tilfælde.

Paa den anden side kan man støde paa lignende melankoliforme tilstande, hvor der efterhaanden indtræder en ganske væsentlig bedring, som ihvertfald kan vare ved gjennem adskillige aar. Rigtignok holder vedkommende sig gjerne noget egen og sær, vankelmodig, ustadig, ynksom og lidet foretagsom; eller ogsaa lægger han for dagen et mere overmodigt, barnsligt pralende væsen. Men ikke desto mindre kan han, praktisk talt, være selvhjulpen.

Muligt er det dog, at disse mere gunstig forløbende former ligger udenom grændsen for dementia præcox.

Differentialdiagnose.

De fleste sindssygdomme i ungdomsaarene tilhører dementia præcox og insania intermittens. Det forudsættes da som givet, at sidste gruppe ogsaa omspænder alle udbrud af endogen melankoli i yngre alder.

Ved de tilbagevendende sindssygdomme dreier det sig imidlertid om *akut* optrædende anfald af *forbigaaende* stemningslidelse; desuden frembyder de syge et naturligt væsen udenfor anfaldstiderne.

Forveksling er dog mulig mellem det *første depressive anfald af tilbagevendende sindssygdom* og de melankoliforme prodromer ved raskt forløbende dementia præcox.

De vigtigste sondringstegn bestaar deri, at sindslivet er uden kontinuitet og sammenhæng ved sidstnævnte sygdom, hvorimod evnen til at reflektere og til at udforme tankeindholdet pleier at være i behold ved det tilbagevendende tungsind. Her mangler ogsaa de katatone og

paranoide træk. Er hemningen meget udtalt ved de depressive faser af insania intermittens, kan man vistnok leilighedsvis finde nogen grad af katalepsi, men til villiespærring, negativisme eller stereotypi kommer det ikke.

Til forskjel fra katatone uroanfald frembyder *manien* en større fylde af handlingsmotiver. Omvendt savner den stereotypi, negativisme og handlingssuggestibilitet. Hvor den katatone uro optræder som en fase i en sammensat psykose, vil den rette erkjendelse neppe volde meget besvær; men vanskeligere kan afgjørelsen stille sig ved rask udvikling uden noget forudgaaende stadium af stupor.

Hvad man hos yngre folk kalder *neurastheni* eller *hypokondri* er gjerne et af tre: degenerativ sindssvækkelse, lette anfald af tilbagevendende sindssygdom eller begyndende dementia præcox. Den sidste og værste af disse muligheder maa man altid have for øie ved saadanne haardnakkede, progressive tilstande, som hverken er tilgjængelige for behandling eller trøst. Og sakker det agterud baade med dømmekraften og villietaget, er enhver tvil i saa henseende udelukket.

Den omstændighed, at der ved *epileptisk stupor* og *hysteriske anfald* kan findes katalepsi, stereotypi og handlingssuggestibilitet, giver neppe anledning til diagnostiske vanskeligheder. Hyppigere tages de hysteriforme udbrud ved katatoni for genuin hysteri (s. 137).

Som regel vil det ikke være vanskeligt at erkjende en *dementia paralytica*, selv om den undtagelsesvis skulde frembyde et eller andet enkeltstaaende katatont træk som f. eks. stereotype ordudgydelser.

Langt større hovedbrud volder de forøvrigt ikke hyppige tilfælde af *organisk hjernesygdom*, der væsentlig ytrer sig ved psykiske symptomer. Saalænge der ikke kan paavises tegn paa organisk hjernelidelse, kan ligheden være stor indtil forveksling.

Ved *amentia*, som er en meget sjelden sindssygdom, foreligger der en virkelig forvirring med tab af orientering

og sterk nedsættelse af opfatningsevnen. Tilsyneladende kan man vistnok finde noget lignende ved tilstande af kataton eller hallucinatorisk uro. Men her beror de forvirrede svar paa skøieragtighed, negativisme eller udplapring af øiebliksindfald og ikke paa misopfatning. Det kan man let overtyde sig om, naar man blot giver tid og taalmodighed.

I fængslerne har man lige til det sidste havt en sand mani for at opfatte de katatone træk som *simulation.* Endnu er det ikke helt udelukket, at der gribes til afstraffelse af stuporpatienter, som vægrer sig ved at tale, spise eller arbeide. Og sker der kort tid bagefter en afbrydelse af stuporen, hvilket hører til naturens gode orden, saa bliver det end yderligere taget til indtægt som simulationsbevis.

I sjeldne tilfælde kan en mild hebefreni med fremtrædende karakterforsimpling forveksles med *idiotia moralis.*

Vanskeligt vil det altid være at tyde saadanne flygtige episoder af nervøs uro, angst eller kataton opbrusning, som optræder maaneder til aar før det typiske udbrud af dementia præcox. Regner man med denne mulighed, vil det dog ofte lykkes at stille diagnosen ved paavisning af lette varige sindsforandringer. Har et dementia præcox-tilfælde allerede gjennemgaaet flere af de typiske faser, bør det derimod ikke kunne mistydes.

Aarsagsforhold.

Formentlig er sygdommen i hovedsagen arvelig betinget. Ellers har man opført enhver tænkelig ydre skade som udløsende aarsag, uden at man har kunnet paapege nogen omstændighed af særegen betydning.

Prognose.

Ved langsom udvikling er udsigterne særdeles smaa, om end sygdommen kan standse paa et hvilketsomhelst trin. Forholdsvis ofte gaar desuden de akute forværrelser

tilbage. Endel hebefrene patienter holder sig endog livet igjennem som brugbare haandlangere. Men selv ved disse lettere tilfælde maa man til enhver tid være forberedt paa, at sygdommen kan blusse op. Blandt de mange hidhørende *vagabonder* og *originaler* havner ikke saa faa tilsidst paa sindssygeasylet.

Meget lysere stiller forholdet sig ved de akut optrædende former og fremfor alt ved den akute katatoni. Her hører aarlange remissioner ikke til det uvanlige, og helbredelse er, som før nævnt, ikke helt udelukket.

Særlig ved de katatone former angribes forholdsvis mange af lungetæring. Desuden indtræder enkelte dødsfald under de mere akute episoder. Under god pleie afviger iøvrigt livsudsigterne ikke synderlig fra det normale gjennemsnit, naar bortsees fra leilighedsvise selvmord og svære selvbeskadigelser.

Behandling.

I typiske, langsomt fremadskridende tilfælde vil der være lidet eller intet at udrette. Saafremt man ikke af sikkerhedshensyn tvinges til at søge den syge anbragt paa asyl, bør et saadant skridt helst opsættes i det længste. Saalænge som det blot er muligt, skal man overhovedet hindre den syge fra at komme ud af den oprindelige arbeidsøvelse. Man vil ogsaa handle forsvarligt ved i tide at raade familierne fra vidtløftige kurplaner og dyre leveveiseksperimenter. Ganske anderledes stiller forholdet sig ved de nogenlunde akute former, som altid egner sig for anstaltsbehandling.

Under alle omstændigheder maa man være sig bevidst, at de syges handlinger let unddrager sig beregning. Selvmord og mord hører ingenlunde til sjeldenhederne, selv ved de langt fremskredne tilfælde. Fremfor alt maa man betragte den katatone patient som en stedse svævende stor risiko.

R. VOGT

PSYKIATRIENS GRUNDTRÆK

ANDEN DEL

PARANOISKE OG PARANOIFORME TILSTANDE

Særtryk af N. mag. f. lægev. 1907—1908

KRISTIANIA
STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG
1909

Forord.

Under begrebet paranoia er sammenfattet baade de stationære, kombinatoriske former og de progressive, hallucinatoriske. Jeg skulde imidlertid tro, at der her i virkeligheten foreligger *to forskjellige sygdomme.* Det rette vilde vistnok være, at navnet paranoia blev forbeholdt den lille gruppe av tilstande, hvor vrangsystemerne i hovedsaken holder sig stationære, og hvor der hverken foreligger nogen utpræget tilbøielighet til sansebedrag eller nogen fremadskridende sløvelse av aandsevnerne. For de øvrige former (délire chronique à évolution systématique. Magnan) maatte der isaafald vælges en særskilt benævnelse, og som saadan kunde man benytte «insania paranoides». Til denne «insania paranoides» hører antagelig ogsaa de former, der er beskrevet som «dementia paranoides».

1—11—09.

R. Vogt.

I. Paranoiske og paranoiforme tilstande.

Ved paranoia menes en varig sindssygdom med sigtelsestro[1]) *og systematiserede vrangforestillinger: den syge tror sig afhængig af fremmede indflydelser og skadet i sine interesser. Paa samme tid pleier bevidstheden om egen personlig magt og indflydelse at være tydelig forsterket. Dette symptombillede skal dernæst optræde primært og isoleret. Det forudsættes tillige, at der ikke med aarene udvikler sig noget dybere sløvsind.* I aarevis bevarer som regel den paranoiske patient et nogenlunde socialt ydre væsen samt evne til at tænke og handle planmæssig. Enkelte personer af denne type kan endog — paa mulige afbrydelser nær — hævde sig en forholdsvis selvstændig plads i samfundet.

Ved siden af paranoia opstilles begrebet *dementia paranoides*. Som navnet antyder, dreier det sig her om en forbindelse af udtalt sløvsind med symptomer, der minder om paranoia.

---

[1]) Ordet «sigtelsestro» er foreslaaet af H. Evensen som oversættelse for det tyske «Beziehungswahn» — d. v. s. den saglig ubeføiede tilegnelse af indtryk og forestillinger, som om disse tog sigte paa eller angik personen.

Med paranoia og dementia paranoides maa man igjen ikke forveksle de mange (paranoiforme) psykoser, hvor systematiserede vrangforestillinger optræder enten som forbigaaende eller som mere underordnede symptomer.

Der kan ikke for tiden anføres noget enkelt symptom, som er pathognomonisk for paranoia. Af den grund raader der ogsaa stor uklarhed og uenighed om den rette afgrænsning af begrebet. *Vrangforestillinger* og *sigtelsestro* er sygdomstegn, som aldrig mangler; desuden spiller *sansebedrag* og *ideo-motoriske handlinger* en fremskudt rolle i mange tilfælde. Men disse forskjellige elementær-symptomer har alle samme almindelige betydning som hoste ved brystsygdomme og albuminuri ved nyrelidelser.

Mest eiendommelig for paranoia er den *logiske sammenføining af vrangforestillinger til et fuldstændigt vrangsystem;* dog har heller ikke dette forhold nogen afgjørende pathognomonisk betydning.

Til en begyndelse vil det under disse omstændigheder svare hensigt at omhandle under ét de for paranoia og andre psykoser fælles træk; senerehen bliver det saa en hovedopgave at paapege, hvad der kan tjene til sondring mellem paranoia, dementia paranoides og andre paranoiforme tilstande.

Almindelig lære om ideo-motoriske handlinger, sansebedrag, vrangforestillinger, sigtelsestro m. v.[1])

Tænker man sig enhver psykisk foregang knyttet til til sit bestemte hjerneparti (A, B, C, D . . . .) og det psy-

[1]) W. James har i sine «Principles of psychology» for aar tilbage udviklet en i grundtanken tilsvarende lære med hensyn paa sansebedrag, ideomotoriske handlinger og vrangforestillinger. Senere har Wernicke i sin «sejunktionstheori» fremhævet de samme synsmaader. Finere udformet er denne tankegang hos Theodor Lipps (Leitfaden der Psychologie, 1906). Meget af det følgende staar dog for egen regning.

kiske samarbeide formidlet ved associationsfibre (A B, A C, A D, B C, B D, C D . . . . .) (fig. 1), saa vil ikke nogen sindsforstyrrelse kunne komme istand uden ved beskadigelse af centrer eller ledningsbaner. I begge fald kan den associative virksomhed let blive helt eller delvis ophævet indenfor et mere eller mindre begrænset omraade. Denne hemning eller afspærring af associationer kaldes *dissociation.*

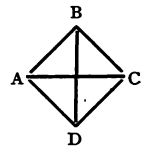

Fig. 1.

Ved de forskjellige psykoser har atter denne dissociation vekslende styrke, omfang og lokalisation. Men paa samme tid foreligger der ogsaa en række almindelige dissociationsvirkninger. Et billede vil tjene til belysning:

En frit i luften svævende sten (a) falder til jorden paa grund af sin tyngde; hænges den op i en snor over en trindse, vil faldet derimod hindres eller sinkes, naar der bliver anbragt en modvegt (b). I det sunde, normalt udviklede sind har nu paa tilsvarende vis enhver psykisk foregang (a) sin hemmende modsætning (b): forestillinger holdes i tømme ved modforestillinger, motiver ved kontramotiver, impulser til bevægelse ved kontra-impulser o. s. v. Hver enkelt foregang bliver afsvækket gjennem associerede foregange (de saakaldte antithetiske associationer). Bliver imidlertid denne associative sammenhæng ophævet — d. v. f. eks. s., hvis en forestilling afspærres eller dissocieres fra sine modforestillinger — saa kan den psykiske foregang (a) udfolde sin fulde energi. Det svarer til, om man for stenens vedkommende klipper over den snor, hvori modvegten er ophængt.

Dissociationen har saaledes bl. a. til følge, at de psykiske foregange finder sted uhemmet[1]). Det er paa denne vis, at ideo-motoriske handlinger, sansebedrag, vrangforestillinger og sigtelsestro kommer istand.

---

[1]) Andre virkninger af dissociationen er omhandlet i fortalen til min bog: «Psykiatriens grundtræk», 1ste del.

Ideo-motorisk handling.

Forestillinger — og særlig bevægelsesforestillinger — leder til ydre handling, naar de modvirkende kræfter falder bort. Hvis der paa grund af svag eller svækket associationsvirksomhed ikke dukker frem noget kontramotiv, bliver alle indfald udført resp. udtalt paa ideomotorisk (impulsiv) vis.

Da nu vor tænkning formidles gjennem ord-klangbilleder og tale-forestillinger, har dissociationen paa dette særlige omraade tilfølge, at tankerne udtales. Mange sindssyge taler uafbrudt med sig selv. Gjør nogen indre modstand sig endnu gjældende, føler personen ihvertfald en *drivelse eller tilskyndelse til artikulationsbevægelser.* Ordene *lægger sig paa tungen* — de vil *frem af halsen, ud af munden;* det driver saa haardt paa, at tandgaren vil sprænges o. l. Disse taletilskyndelser skal nærmere omhandles i forbindelse med sansebedragene.

Paa lignende vis kan den ufuldstændige dissociation ytre sig for selviagttagelsen som *drivelse* til hvilkensomhelst anden gjerning. Den syge fortæller f.eks., hvorledes hans haand *drives* hen til kjønsdelene mod hans villie for at onanere; en kraft vil dreie den syges hoved omkring; arme eller krop *trækkes* hid og did o. s. v.

Sansebedrag.

Ved at løsrives fra sine idé-forbindelser bliver «forestillinger» omdannet til «sansninger».

Klarest træder dette forhold frem ved de sterke indsnevringer af bevidstheden — i drømme, under hypnose eller ved dæmringsanfald af hysterisk og epileptisk natur. Noget lignende kan ske ved indtrædende søvnighed («slummerbilleder»), legemlig udmattelse, sterke sindsbevægelser og iøvrigt som følge af svækket associationsvirksomhed under sløvsind og mange andre sindssygdomsprocesser. I alle

tilfælde «hører», «ser», «lugter», «smager» og «fornemmer» vedkommende, hvad der opstaar i hans forestilling. Som stenen falder til jorden i kraft af tyngden, saaledes bliver forestillingen til hallucination, naar ingen kræfter virker imod.

Eks.: En ældre paranoisk patient «fryser» ved synet af Nansen's bog om «Fram»s nordpolsfærd. Naar han tænker paa Narvikbanen, fornemmer han en «tyngde» om skuldrene, som om han blev trykket ned. Bygningerne i asylets nærhed gjør det «trangt» og indeklemt for ham. Han har desuden «aabenbaringer» og hører «telefonering».

Den væsentlige psykologiske forskjel mellem sansninger og rene forestillinger bestaar normalt deri, at de sidste mangler enhver *sanselig anskuelighed*, de tér sig som vage livløse *efterligninger* af sanselige forbilleder og lader sig vanskelig karakterisere ved positive tegn. De sansede gjenstande antages desuden at have *objektiv* tilværelse — uafhængig af os og udenfor os; i forhold til «jeg'et» opfattes de som *fremmede* og *ydre* væsener. Omvendt er det, som vi forestiller os, vort *eget, indre* eie. Fremdeles paanøder ethvert sanseindtryk sig vor opmerksomhed *pludselig* og *passivt*, uden at nogen medvirkning fra vor side synes nødvendig. En forestilling dukker derimod som regel noget mere *langsomt* frem med ledsagende bevidsthed om personlig anspændelse eller *aktivitet*.

Psykologiske merker paa:

Sansning:	Forestilling:
Sanselig kvalitet (farve, lugt, lyd m. v.).	Mangel paa sanselig kvalitet.
Oprindelighed.	Efterligning (kopi).
Objektivitet.	Subjektivitet.
Fremmedhed.	Egen besiddelse.
Rumlighed (exterioritet).	Inderlighed (interioritet).
Passivitet.	Aktivitet.
Pludselig optræden.	Langsom optræden.

Til anskuelse af disse forskjelle kan man f. eks. sammenligne sin egen indre tilstand under selve synet af et landskab og ved forsøg paa at trylle det samme synsindtryk frem nogle øieblikke bagefter med lukkede øine.

Blandt forestillingerne tilkommer der igjen *erindringerne* og *fantasierne* visse særlige psykologiske tegn. En erindring har alle de nysnævnte forestillingsmerker; men desuden ytrer den sig for bevidstheden som *fortidig, objektiv oplevelse.* Forsaavidt har den altsaa tilbage en rest af sanselige elementer. Omvendt fortoner fantasierne sig som fuldstændig subjektive produkter, idet ogsaa *kopipræget mangler.* Her dreier det sig om en fri sammensætning (synthese) af forestillinger — som f. eks. af diamant og vase til diamantvase. — Senerehen vil det blive omtalt, hvad virkning dissociationen har ligeoverfor erindringer og fantasier.

Nu kan det ved svagere og mindre udbredt dissociation let hænde, at forestillingerne blot for en del antager de ovennævnte sanselige karakterer. Paa den maade kommer der da istand en række forskjellige *psykologiske* mellemformer af sansning og forestilling, som man gjerne sammenfatter under navn af

psykiske hallucinationer[1]).

Hyppig er det forhold, at *tankerne med de tilknyttede ordforestillinger synes fremmede og passive, uden at de*

[1]) Disse mellemformer kan ikke i sin helhed betegnes som pathologiske. — «Fristelser» er normale forestillinger med præg af passivitet og fremmedhed. Det samme gjælder tildels om de religiøse «kaldelser» (Guds «stemme») og samvittighedens manende «røster». I disse sidste tilfælde kan ogsaa spores nogen let antydning til sanselig kvalitet og rumlighed (lokalisation til hjerteregionen).

dog opnaar nogen sanselig kvalitet. Den syge opfatter, at det dreier sig om «tanker» og ikke om «stemmer», men samtidig føler han det, som om disse tanker ikke hørte ham selv til som hans egne aandsfrembringelser. De føles tvertimod som indblæste, indskudte, inspirerede, paakastede, paasatte, meddelte, tilkomne, overførte eller formidlede — d. v. s. bevirkede ved ydre indflydelser (: *Eingebungs-Vorstellungen* = inspirations-forestillinger, tilsigelser i aanden).

Eks.: Lægen: Hvordan skjelner du mellem dine «egne tanker» og de tanker, som «sendes paa dig»?

Patienten (paranoiform alkohol-psykose): «Jeg skiller *mine* tanker fra *sykens virkede* tankearter, som jeg skiller doktor og patient fra hverandre. En tankegang af min egen bestaar i hukommelse, fornuft med skjønsomhed, humør, villiekraft og følelse. Sykens virkede tankearter føles for mig som *fremmede* og de sendes *bums* paa mig. *Min villiekraft er ikke med der.* De fremmede tanker kommer med sterkere tryk.»

En anden patient beskriver, hvorledes hun sympathiserer med *sine egne* tanker, medens de *fremmede* forestillinger strider med hendes principer.

Eller tankerne kan miste det «inderlige» merke for at antage det «rumlige» — det fortoner sig da, som om de var bundne til og kom fra hjertet, maven, andre legemsdele eller ydre gjenstande. I regelen er vel samtidig inspirationspræget fremherskende i disse udad lokaliserede tanker, men de kan ogsaa til en vis grad føles af den syge som «hans egne». I sine skildringer pleier patienterne at tale om *tankeoverføringer* og *inspirationer gjennem bryst og hjerte,* om aander, der sidder i maven og meddeler sig i tankegangen o. s. v.

En anden mulighed bestaar deri, at *ordforestillingerne opnaar sanselig kvalitet, medens de bevarer det normale præg af subjektivitet, inderlighed og aktivitet.* For dette tilfælde fornemmes det, som om den syges egne, selvtænkte tanker klinger for hans øre, udtales (fremsnakkes) gjennem hans mund eller optegnes for ham i skriftbilleder. Det symptom, at «*egne tanker høres*», kalder tyskerne *Gedanken-*

lautwerden og danskerne *tankehørlighed.* Ofte fører det til, at den syge ikke kan læse eller skrive, uden at en stemme høilydt gjentager ordene, eftersom disse læses eller skrives ned; «mit hoved er lydt ud over hele Norges land» er en typisk bemerkning, som anskueliggjør denne foregang.

For det maaske ligesaa vanlige forhold, at tankerne fornemmes udtalt (fremsnakket) gjennem læber, tunge eller hals, er endnu ikke noget træffende navn fundet.

Mangen gang er de psykologiske kjendemerker i den grad forviskede, at vedkommende ikke selv ved, hvorvidt det nærmest dreier sig om *stemmer* eller *tanker.* I saa henseende veksler det desuden tidt fra øieblik til andet. Paa sygdommens høidepunkt og under forværrelser i tilstanden vil tankerne let arte sig som fuldstændige hørselshallucinationer eller stemmer; indtræder der saa bedring eller beroligelse, forandrer stemmerne sig efterhaanden til inspirationsforestillinger, og disse bliver ved begyndende helbredelse videre omdannet, saa at de bliver mere og mere lig de normale selvtænkte tanker.

Psykomotoriske hallucinationer.

Ordforestillinger, som omformes i hallucinatorisk retning, medfører desuden taletilskyndelser (s. 4). Kommer det herunder til virkelig udtale, kan den syge opfatte sig som frivilligt eller ufrivilligt *talerør* for indblæste tanker eller fremmede stemmer *(tunge-tale).* Mister han ikke helt bevidstheden om, at de udtalte forestillinger dog har subjektiv oprindelse, vil det snarest fortone sig for ham, som om tankerne blev trukket ud af hans mund og udtalt mod hans villie. Eller det heder sig i billedsprog, at «hele hovedet bliver tømt» (nemlig for tanker).

Ofte stopper det ogsaa med det blotte tilløb til at innervere talemusklerne. Men den syge fornemmer alligevel, at noget gaar for sig i hans taleorganer, og samtidige ordhallucinationer vil derfor let blive lokaliseret til disse regi-

oner; patienten «hører talelyd» paa tungen, eller det kan være en fuldstændig «lydløs snakken», som fornemmes i mund og hals.

Hos døvstumme er denne sidste form af ordhallucinationer den vanlige; hos hørende personer er fænomenet mere vanskeligt at paavise, da det sjelden optræder helt isoleret uden forbindelse med hallucinerede ordlyd. Saadanne hallucinerede snakkefornemmelser kan ogsaa lokaliseres til andre regioner end taleapparatet. De omsættes let i virkelige talebevægelser, og man har derfor kaldt dem for *psyko-motoriske hallucinationer. Kinæsthetiske ordhallucinationer* er en rigtigere benævnelse.

Eks.: Tankeoverføring med psyko-motoriske hallucinationer og taletilskyndelser:

Paul, 28 aar gl., har i ca. 6 aar været nødt til at tænke det samme, som hr. Olsen og dennes søn tænker. Paul adskiller selv 2 tilfælde:

1. Olsen tænker, og Paul maa tænke det samme op igjen.
2. Olsen vil ogsaa have svar af Paul.

ad 1. Paul tænker tanker, som Olsen først har tænkt, idet Paul i hele sin tankegang er bundet til Olsen. Herunder kjender Paul en *strømning paa tungespidsen, og dernæst (!) former der sig en fin lyd i mund og gane.* Disse lyd angives at være ord til andet, hvad Olsen tænker. *Lydene kommer indenfra og breder sig over tungen,* medens den overflødige lyd gaar ud gjennem øret. Lydene kommer ikke udenfra og ind gjennem øret som ydre stemmer.

ad 2. I dette tilfælde maa Paul ogsaa bevæge tungen.

Paa de optiske forestillingers omraade hører den komplette hallucination, med fuldstændigt præg af sansning, til undtagelserne, naar bortsees fra tilstande af bevidstløshed og sterk omtaagning. Ellers naar det i regelen ikke videre end til *to-dimensionale lysbilleder* og *skyggebilleder,* og den syge bevarer ofte følelsen af, hvorledes han selv i nogen grad er med om at frembringe disse «*fantasier*». Jevnlig taler han ogsaa om «*forestillinger*», *som sættes frem for ham,* om «*tegninger*», *som bliver ham forevist,* o. l.

Hvis der til synshallucinationer ogsaa slutter sig hallucinerede bevægelsesfornemmelser, vil de hallucinerede gjenstande synes at være i bevægelse. Dette sammentræf ser man fortrinsvis ved psyko-motoriske urotilstande som f. eks. delirium tremens.

Hallucination og illusion.

I slegt med *hallucinationerne* er *illusionerne*.

De første har i sin rene fuldstændige form de selvsamme psykologiske tegn som de virkelige sansninger. En *virkelig* og *hallucineret* sansning kan ikke være til at skille ad; kun foreligger der i sidste fald ingen indvirkning paa det tilsvarende sanse-organ af objektive gjenstande. Hallucinationen har alene psykologisk, men ikke real existens.

En ydre paavirkning af sanse-organet hører derimod med til illusionens begreb; men den objektive gjenstand og den udløste sansning stemmer i disse tilfælde ikke overens — en kvist sees som en orm; et fuglekvidder høres som menneskelig tale; mad lugter som svovl o. s. v.

Hvis et sanseindtryk udløser en sansning fra et helt andet sansningsomraade — hvis f. eks. en lyd omsættes i et syn, en berøring i kulde, lyd m. v. — da foreligger der en hallucination (reflex-hallucination).

Illusionerne kan ogsaa betegnes som hallucinationer, der smelter sammen til ét med virkelige sanseindtryk. Det siger sig derfor selv, at dissociationen ogsaa maa fremme dannelsen af illusioner.

Hvorvidt bedragerske fornemmelser af lugt, smag, berøring, tryk, kulde, varme, smerte og bevægelse i de enkelte tilfælde har ren hallucinatorisk oprindelse, eller de for en del skyldes indvirkninger paa sanseorganer og perifere nerver, er det ofte ganske umuligt at afgjøre. En typisk *smerte-hallucination* foreligger f. eks. utvilsomt, naar en med gonorrhoe inficeret hysterisk kvinde faar sterke

smerter i fingrene, hvergang disse kommer i berøring med det gonorrhoiske sekret. Men naar den samme patient i sin frygt for gonorrhoeens herjinger ogsaa føler smerter i nyrerne og rundt i hele legemet, er det vanskeligere at udelukke muligheden af en perifer smerte-kilde. Det samme gjælder f. eks., naar sindssyge patienter taler om sprængning af endetarmen, udrivning af indvoldene, knækning af ben, stikning som af knive i maven, opsvulmning og skrumpning af lemmer, o. s. v. . . . .

I det store og hele spiller dog saavel sanse-indtryk som pathologiske processer i sanse-organer og sansenerver en ret underordnet rolle ved fremkomsten af sansebedrag. Tilstanden i associations-organet (storhjernen) er det éne afgjørende. Hvis f. eks. en venstresidig otitis media skulde være ledsaget af «stemmer» i venstre øre, har den lokale ørelidelse vel neppe havt synderlig anden betydning end at tjene som lokalisationssted for hørselshallucinationerne. Thi disse bliver som gjennemgaaende regel lokaliseret til hvilkesomhelst punkter, som den syge agter paa — til et smertende præcordium, til furunkler i nakken, fodtrin, vagtklokker, elektriske glødelamper o. s. v. En bugtaler kan jo, som bekjendt, faa selv friske personer til at forlægge lydindtryk til falske steder, der tiltrækker sig opmerksomheden.

Som det senere vil blive nøiere udredet, har alle sansebedrag sin dybere grund i *frygt* og *ønsker* eller, mere almindelig udtrykt, i *forventninger.*

Vrangforestillinger.

Enhver forbindelse af forestillinger antages at have gyldighed eller virkeligt grundlag, naar modforestillingerne bliver sat ud af kraft. «In jeder Vorstellung eines möglichen Gegenstandes liegt an sich die Tendenz mir als ein wirklicher zu erscheinen», siger Lipps. — Pegasus er for min bevidsthed et ret og slet fantasibillede,

saalænge de 3 sammenføiede forestillinger (a) om hestekrop, vinger og flugt gjennem rummet endnu vækker tillive min kundskab om naturens virkelige orden (b) Er derimod denne viden afspærret — dissocieret — saa antager ogsaa Pegasus præget af fuld livagtig virkelighed. En tilsvarende foregang finder f. eks. sted i drømme, naar man tror sig svævende i rummet, fordi man ikke kommer paa, at man ligger i en seng.

Af beslegtet natur er den regel, hvorefter *alle oplevelser sættes i forhold til hinanden som aarsag og virkning, indtil denne sammenhæng bliver sprængt ved «modsatte erfaringer»*.

Kausaliteten er hvad Kant kalder en *apriorisk form* for tænkningen. For at man skal føle sig overtydet om aarsagssammenhæng, trænges det ikke, at to hændelser følger paa hinanden *sedvanemæssig*. Et *enkelt* sammentræf er nok; kun maa der for bevidstheden ikke foreligge nogen modstridende kjendsgjerning. Man tænke blot paa, hvilken rolle kausaliteten spiller i den barnlige, ureflekterede opfatning — f. eks. hos de medicinspisende patienter.

Naar en forestillings-forbindelse til hjælp for tænkningen klædes i ord, tager den form af en sætning. Hvis ingen modforestilling virker i sindet, vil enhver sætning — f. eks. «to og to er fem» eller «bly flyder paa vand» — opfattes som gyldig eller sand.

For at undgaa misforstaaelser skal det udtrykkelig betones, hvorledes ikke enhver falsk antagelse af gyldighed, virkelighed og aarsagssammenhæng tyder paa nogen abnorm foregang. Man kan let danne sig *feilagtige overbevisninger og meninger* paa grund af ringe personlig erfaring eller ved vildfarelser og usand meddelelse fra omgivelser og autoriteter. I og for sig er vi alle tilbøielige til at tro paa vore medmenneskers udsagn, selv om disse er ugyldige, men derfor kan forestillingsvirksomheden være lige sund. I sin analyse af *udsagnets* (særlig *vidneudsagnets)* psyko-

logi fremhæver Stern, hvorledes mennesket uvilkaarlig efterligner den indre holdning, som en meddelelse giver udtryk for. Meddelelser, som finder sted gjennem bekræftende, benegtende eller tvilraadige ord, miner eller tonefald, vækker umiddelbar tilslutning, afvisning eller uvished. Og ofte bliver de saaledes imiterede standpunkter heller ikke senere berigtiget. Paa denne maade kan «udsagn» forvanskes ved suggestivspørgsmaal. Spørger dommeren: Var kjolen rød eller grøn? vil vidnet let vakle mellem disse to alternativer og ikke komme paa, at den var god, o. s. v.

Om en vrangforestilling dreier det sig først, naar ellers normalt virksomme associationer afspærres, idet sindet lukker sig for modgrunde, som angjældende enten før havde tilegnet sig, eller som nu søges bibragt ham ved troværdige midler; vrangforestillinger varer af den grund ved, indtil dissociationen hører op. En almindelig borgerlig kvinde vil sikkerlig lide af vrangforestillinger, om hun mener sig efterstræbt paa livet af frimurere og fyrstelig af fødsel; men det er kun en naturlig, ligefrem sag, om den 8-aarige datter tror moderen paa hendes ord — især hvis den lille ikke fra noget andet hold har faaet noget modsat at høre. Anderledes stiller jo forholdet sig, hvis barnet ikke formaar at indse moderens feiltagelse, selv naar det kommer under fremmed indflydelse og vokser til.

Wernicke sondrer mellem 1. *auto-psykiske*, 2. *allo-psykiske* og 3. *somato-psykiske* vrangforestillinger, eftersom det forfalskede indhold angaar 1. egen personlighed, 2. udenverdenen eller 3. eget legeme. I første fald tror f. eks. patienten, at han er konge, profet, reformator, djævel, forhærdet synder o. l. —; i næste fald heder det sig f. eks., at frimurere, anarkister eller hypnotisører stræber ham efter livet; i sidste fald kan den syge tale om saa fantastiske ting, som at øiet er af messing, rygraden af træ, hele legemet af metal, at tarmene er sprungne læk, at lungerne er tagne ud, o. s. v.

Positiv erindringsforfalskning.

De fri forbindelser af forestillinger bliver i objektiv forstand at betegne som *fantasifostre;* men ved dissociation kan de fortone sig for bevidstheden, som om de havde *virkeligt grundlag.* Om nu i dette fald en saadan frit sammenføiet forestilling knyttes til et bestemt punkt i fortiden — og ingen modforestillinger nedlægger indsigelse — da har den fantastiske opdigtning erhvervet sig alle de psykologiske merker, som hører erindringer til. Uden objektiv grund kan de syge paa denne maade føle sig sikre paa, at de har iagttaget og oplevet ting og begivenheder, som i virkeligheden skyldes en ubunden forestillingsdannelse f. eks. i drømme. *Positiv erindringsforfalskning (konfabulation, opdigtning)* er navnet paa dette dissociationsfænomen, der vistnok regelmæssig forudsætter en betydelig hukommelsessvækkelse.

Eks.: Hotelvert P. R. giver en detaljeret skildring af sin hustrus ligfærd for 7 aar siden, hvorledes hun blev lagt i kiste og bragt bort i kapellet, o. s. v. Naar hustruen besøger ham, studser han meget over denne mystiske historie.

Passivitetsfølelse og objektivering af indre foregange (Einfühlung).

Ligesom forestilling bliver til sandsning og fantasi til virkelighed, saa har dissociationen ogsaa paa andre omraader tilfølge, at de psykiske foregange «objektiveres». Det kjendes umiddelbart, som om had, vrede, glæde, kjærlighed og andre stemninger havde «*fremmed*» oprindelse og *paatvang* sig *passivt* (kfr. s. 7). Forestillinger og følelser bliver paa tilsvarende vis ogsaa «*taget bort*» eller *stjaalet væk,* o. s. v. I de syges tale heder det sig f. eks., at man «paakaster» dem iver, liderlighed, kjærlighed, sinne o. l.; eller at disse følelser bliver «sat ind i hovedet». Andre klager over, hvorledes man «paafører dem fremmede naturer»; de ønsker selv at «være rene», men man «sender liderlighed paa dem» og vil benytte dem som «forlystelsesmaskiner». En patient sammenligner

sin tankegang med et blinkfyr. Ligesom dette blusser op med forskjellige farver, saaledes maa hans sind pege afvekslende paa glæde, sorg, sinne, rædsel og taalmodighed. Dette skifter ganske braat om uden hans villie. Hvis hans sind f. eks. staar paa glæde, og det bliver «sat paa sinne», kan han vel nappe glæden tilbage en gang eller to, men saa gaar det ikke længere. Bagefter maa han være sint, indtil sinnet igjen bliver *taget fra ham.*

Hertil slutter sig ofte, hvad tyskerne kalder *Einfühlung*[1]) — d. v. s. en forlæggelse udad af følelse, villie og alle saadanne psykiske foregange, hvori der afspeiler sig en personlig virksomhed. I et vers som nedenstaaende:

«Du trotsiga tall, som sträcker
Mot himlen dinn smärta topp,
Jag kännar dinn stolta sträfvan,
Ditt anande stärka hopp», o. s. v.,

er trods, stolthed, anelse, haab, strækning og villieanspændelse følt ind i granen, der jo i sig selv ikke besidder nogen af disse prædikater.

[1]) Indfølingen — følelsens objektivering — er øiensynlig det naive, ureflekterede, oprindelige forhold; til gjengjæld maa man opfatte følelsens subjektivering som udtryk for en høiere aandelig synthese. Naar to smaabørn trætter, føler de altid, at det er den anden, som er sint og uskikkelig; at vreden er en tilstand hos dem selv, opdager de først med aarene. «Er det morsomt at være regn?» spurgte en 6 aars gut mig engang under et sterkt regnskyl. Hos primitive folk giver denne indføling sig et typisk udslag i den almindelige besjæling af naturen. I kunsten tyr man til mange psykologiske virkemidler for at objektivere stemningen og binde den til det æsthetiske objekt. Ved «rammer», «bunden form», «hvid marmor» o. s. v. udelukker man de gjængse, vanemæssige idéforbindelser, og man opnaar derved at isolere eller dissociere kunstindtrykket — med den virkning, at stemningen forsterkes og forlægges udad. Hos enhver egte lyrisk digter spiller den «erotiske indføling» en fremskudt plads (kfr. Burns: «I see her in the dewy flower» — eller Kellgren: «Jag dig i rosens vällukt andas, Och vestanfläkten har dinn gång o. s. v.»). Ligesaa lovmæssig lyder digterens klage over reflektionen — d. v. s. den mere intense association — som afsjæler naturen. Ved dissociation kommer nu de oprindelige, primære psykiske foregange atter til sin ret, bl. a. ogsaa i den form, at følelserne objektiveres.

Ved denne indføling bliver følelserne bundne til ydre gjenstande. Lidt af dette kjender nogen hver. Er man utilfreds, synes alt vantriveligt; men er man selv fornøiet, ser man ogsaa trivsel omkring sig. Der kræves en fylde af modforestillinger, om man i trykket eller forbitret stemning skal blive sig bevidst, at det ikke saa meget er omgivelserne, som er kuende og krænkende, som en selv, der er bitter og trist.

Gjennem saadan indføling opfatter den erotisk opspilede patient sine medmennesker som liderlige eller forlibte personer. Paa samme vis forlægger den vrede paranoiker sin vrede udad; han ser sig omgivet af sinte, ustyrlige folk og føler sig herover oprørt og forarget. («En vred mand sætter sig i forbindelse med mig og gjør mig ganske pludselig vred. Før jeg vidste dette, græd jeg ofte over min egen heftighed», fortæller en ældre paranoisk dame.) Hos forvirrede patienter kan selvmordsdriften ytre sig som syn af hængte personer eller som en levende forestilling om, at alle mennesker vil afsted for at styrte sig i sjøen. Naar de sindssyge tror, at deres paarørende er blevet forstyrrede, dreier det sig visselig ogsaa om egen uklarhed og raadvildhed, som forlægges udad.

Ret brogede bliver disse følemaader, naar stemningerne atpaa til kastes flere gange frem og tilbage mellem «jeg'et» og gjenstanden. Den «paakastede» kjærlighed beskrives f. eks. i vendinger som denne: «det føles, som at jeg elsker dig, og du elsker mig».

Fælles for alle disse dissociationsfænomener er bevidstheden om ydre foraarsagelse: «*enhver indre foregang føles som forvoldt ved indflydelse udenfra, naar associationerne afspærres i fornøden udstrækning*».

Sigtelsestro (Beziehungs-Wahn).

Som forud anført, kan dissociationen bevirke, at forestillinger og følelser antager passivitetspræg og henføres til ydre indflydelser. Dette er dog kun én side af sagen.

Til fuld forstaaelse hører det ogsaa, at de samme dissocierede foregange synes at sigte paa jeg'et. *Enhver oplevelse bliver nemlig for bevidstheden knyttet til jeg'et, naar man ikke lægger merke til nogen objektiv sammenhæng, som trækker i modsat retning.* Alt «interesserer», «angaar», «vedkommer», «sigter paa», «er myntet paa» personligheden, saa længe som de upersonlige, saglige tilknytninger ikke finder rum i bevidstheden. Saaledes vil barnet, der endnu ikke har begreb om fremmed besiddelse, let tro, at tingene «tilhører» det. Paa sig selv kan nok enhver have gjort den erfaring, at han har syntes folk le eller smile af sig. Tænk blot tilbage paa et balselskab i guttedagene. Mangen ung kavaler fik et braat hjertestød ved at høre smaapigerne fnise, men da han udenom sig selv blev vár noget andet latterligt, svandt denne følelse af at være skive. Hvis lægen sætter op vinduet i sygerummet, vil hans patient maaske straks føle sig sigtet for at have forpestet rummet; øieblikkelig som den syge bliver opmerksom paa, hvorledes det virkelig lugter af karbol, tobak eller mad, mister derimod indtrykket denne personlige brod. Den saglige forstaaelse fortrænger, afstumper eller forebygger det personlige shock. Endnu griber jeg mig jevnlig til en begyndelse i den følemaade, at uvedkommende ord og indtryk har «noget med mig» at gjøre; saa tropper der op en fylking af associationer for at opfange og begribe indtrykket, og hermed er den *personlige berøring* overvundet. Den upersonlige saglige opfatning bliver paa denne maade udtryk for en mere sammensat aandelig proces. *Den primære reaktion er personlig, den sekundære saglig.* Er den personlige berøring sterk, kan det føles som «dødsstik i hjertet»; folks blikke kjendes «skarpe», «knusende», ligesom ogsaa andre indtryk faar ved sig noget eiendommeligt «nærgaaende», «overvældende», «gjennemtrængende», «betydningsfuldt».

Sterkest bliver personligheden berørt ved fremmede ord og udtryksbevægelser, som vækker opmerksomhed.

Fra disse udgaar der nemlig en ansporelse til efterligning, som med nødvendighed fører til, at stemninger af de udtrykte slags ogsaa bliver vakt hos tilhøreren eller tilskueren, medmindre nogen anden psykisk foregang træder hindrende iveien. Ved tegn paa fremmed glæde føler man sig glad o. s. v. Som primær reaktion er disse umiddelbare *medfølelser* os alle vel bekjendt; men de undertrykkes i de fleste tilfælde ved en mangfoldighed af andre krydsende indflydelser. — Gjør imidlertid dissociationen sit verk, kommer der ad denne vei istand en livlig følelses-rapport med omverdenen. En paranoiker skriver herom: «Hvis jeg mener, jeg paa en vis er tankelæser, saa er det ikke slig en, som gjør „kunster", jeg mener; men hvis vedkommende *selv lægger sit ansigt* i et eller andet betegnende udtryk, kan jeg slutte mig til et eller andet vedkommende selv eller *mig* vedrørende. Sligt lærte Oskar mig — dengang lærte jeg det ubevidst. Naar nogen kommer ind i et værelse, lægger jeg altid først *mit indre menneske „tilrette"*, om jeg saa maa udtrykke mig, til at kunne „være med" paa vedkommendes „tone". Det er uvilkaarlig, jeg pleier at slaa ind i den tone, man sandsynligvis pleier — efter vedkommendes forhold . . . . .»

Lettest anslaaes herunder følelser, som er forberedt i den syges egen stemning; hvis nogen frygter for at misagtes, merker han sig enhver mine eller tone, som kunde tyde paa foragt, medens omvendt den forfængelige kan føle sig dybt hædret gjennem en tilfældig konventionel hilsen.

Dette hang til at føle sig personlig berørt — uden objektiv grund — kan nu dernæst bero enten paa 1. tilbagesat udvikling eller 2. afspærring af de associative foregange.

Det imbecille, umodne, uerfarne, uopøvede menneske opfatter ting og hændelser paa personlig, egocentrisk vis. Forsaavidt som det herved blot dreier sig om utilstrækkelig tilgang af erkjendelsesstof, maa selve den psykiske virksomhed endnu betegnes som normal. Det ligger vel ogsaa

indenfor sundhedens bredde, naar man i personlig interessetvist føler og dømmer adskillig egoistisk.

Til begrebet *sigtelsestro (Beziehungs-Wahn)* knytter der sig derimod den forudsætning, at de saglige associationer ligefrem skal være sat ud af funktion. Gamle og nærliggende saglige tydninger virker ikke længere i bevidstheden, og heller ikke viser angjældende sig mere tilgjængelig for nogen saglig forklaring.

Til at belyse forskjellen mellem normal og abnorm «personlig opfattelse» kan man hente eksempler i mængde fra religionernes og videnskabernes historie. I middelalderen troede baade læg og lærd, at kometer havde noget med hans egne synder at bestille, men nu vil ikke nogen astronom kunne blive staaende ved denne egocentriske opfatning, medmindre hans astronomiske indsigt først er bleven afspærret ved psyko-pathologiske indflydelser.

Man taler om *retrospektiv sigtelsestro,* naar ogsaa erindringerne tager dette abnorme sigte paa jeg'et.

Vrangforestillingers væsen.

Efter hvad der er nævnt om dissociationens mangesidige virkninger, vil det let skjønnes, hvorfor *de typiske vrangforestillinger* 1. *angaar jeg'et og* 2. *driver til handling,* 3. *ligesom de med forkjærlighed antager et eller andet af de psykologiske merker, som tilkommer sansningerne* (præg af passivitet, fremmedhed o. l., kfr. s. 5). Naar f. eks. den syge dvæler ved sin profetiske mission, melder ikke denne vrangforestilling sig som *selvtænkt tanke,* men som *indskydelse* eller tilsigelse i aanden. I selve tilblivelsens øieblik pleier desuden mange vrangforestillinger at tage form af fuldstændige sansebedrag; andre opstaar ved kombination af enklere forestillinger, som hver især kan have sin grund i hallucinationer eller illusioner.

At vrangforestillingerne angaar jeg'et vil dernæst sige, at de besidder værdi for personligheden; gjennem følelser af lyst eller ulyst knytter de sig enten til en *positiv* eller

til en *negativ personlig interesse*. Alle forestillinger, som «sigter paa» jeg'et, fremkalder længsler eller ængstelser, og bliver tillige samtlige modforestillinger afspærret — saaledes som tilfældet er ved den færdige vrangforestilling — fortoner det sig for bevidstheden, som om angjældende ønsker og befrygtninger var gaaet helt eller delvis i opfyldelse. Den nærmere sammenhæng er følgende:

Til et ønske eller en befrygtning hører med nødvendighed, at man har bevidsthed om hindringer for deres virkeliggjørelse. Straks disse hindringer virkelig fjernes, eller bevidstheden om dem hører op, vil derimod *opfyldelse* finde sted, men i sidste fald blot tilsyneladende, d. v. s. for den subjektive bedømmelse. Saadanne *opfyldelser i fantasien* af længsler og ængstelser kan bero paa hvilkesomhelst dissocierende indflydelser som drømme, sindsbevægelser, forgiftninger og psykoser; heraf følger videre, at disse fantasioplevelser med forkjærlighed tager form af sansebedrag og vrangforestillinger.

Typisk er følgende udviklingsgang:

Ønske-opfyldelse i fantasien.

N. N., som fra barnsben af har levet i drømme om at spille rolle, har været lidet lykkelig i sit egteskab. Hun har længtet efter kjærlighed og forstaaelse, men har kun følt sig upaaagtet og tilsidesat. En herre har gjort et voldsomt indtryk paa hende fra første møde af, og siden har hun syntes, at de to hørte hinanden til. En nat hørte hun den elskedes stemme tale trøstende, kjærlige ord, samtidig som det blev sagt, at manden og dennes brødre skulde myrdes. Herunder kjendte hun kjølige vift, og det gnistrede som af elektricitet gjennem hele kroppen. Det var «en storartet følelse»; brystet fyldtes og hun modtog inspirationen, idet hun og den elskedes aand blev ét fra den tid.

Siden har hun trods al modgang været vis paa at være hans.

Særlig gjennem arbeider af FREUD[1]) er det paavist, hvilken væsentlig rolle ubevidste undertrykte ønsker spiller

[1]) S. Freud: «Die Traumdeutung», 1900, og andre verker. Han betoner med særlig styrke de undertrykte sexuelle ønsker. Indenfor psykiatrien er det fortrinsvis Bleuler og Jung, som har gjort anvendelse af disse synsmaader.

ved optræden af neuroser, psykoser og drømme. *Som Wunsch-Traum* og *Wunsch-Delirium* kan de mest forborgne ønsker skyde frem i bevidstheden og fortone sig for denne som virkelig oplevelse. Betegnende i saa henseende er den erotiske drøm. Noget tilsvarende sker, naar man i dagdrøm synes at staa ved sine ønskers maal. I andre tilfælde kræves der yderligere midler til ønskernes opfyldelse. Den lille skinsyge pige tager maaske sin tilflugt til det hysteriske anfald for at blive dægget for, og den ulykkesforsikrede mand vedbliver at være syg for at være sikker paa sin rente («Die Flucht in die Krankheit»)[1]). Her bliver det neurotiske symptom uden bevidst hensigt taget i anvendelse som hjælpemiddel til opfyldelse af ønsker, som den syge neppe engang selv vil vedstaa sig *(opfyldelse af begjærings-forestillinger).*

Freud er vel ikke blind for, at drømme og tilsvarende sygelige foregange ogsaa kan tage sig ud som en *frygtopfyldelse;* men han opfatter dette som noget sekundært, som udtryk for hemning af bagenfor liggende ubevidste ønsker. Man tænke sig f. eks., at den erotiske drøm ved sin begyndende fremdukken i sindet vækker modforestillinger om voldtægt, luetisk infektion o. l., som saa videre bliver til virkelighed for den drømmende i form af angst for at voldtages, smittes med syfilis m. v.

Maaske har Freud ogsaa ret deri, at alle frygtopfyldelser i fantasien, dybere seet, viser tilbage paa et ønske:

Paa G. asyl forpleies der saaledes en yderst forfængelig og jaloux koneplager, som stadig svæver i frygt for, at konen skal søge skilsmisse. Denne frygt giver videre anledning til en række hørselshallucinationer, som alle peger paa, at hans befrygtninger maa være gaaet i opfyldelse: «hun er forlovet med skrædder P. — hun vil ikke have noget med den

[1]) J. F. Winsnæs har i «Bisp og bispinde» givet en rammende skildring af, hvorledes ustyrlige og samtidig uopfyldelige ønsker kan faa pathogenetisk betydning. Efter tab af alle sine børn længes biskopen saa inderlig og længe efter den sidst afdøde datter, til denne aabenbarer sig for ham i visioner.

gælningen at gjøre — han ser ud som en abekat — o. s. v.»; til grund for disse ængstelser ligger der uden tvil et brændende ønske om at faa se hustruen igjen og vinde folks agtelse tilbage.

Ofte synes dog unegtelig frygten at være det væsentlige og oprindelige. Naar melankolikeren føler sig overtydet om at være forladt af Gud, evig fortabt, ruineret aandelig og legemlig, dødsdømt o. s. v., saa er det vanskeligt bag alle disse fantastiske frygt-opfyldelser at øine noget primært ønske. Jeg anser det af den grund for mere tjenligt at behandle frygt-opfyldelser og ønske-opfyldelser som sideordnede fænomener, som to sider af et og samme grundforhold (erfüllte Strebungen und Wider-Strebungen, vilde Lipps formentlig sige).

Ved paranoia og paranoiforme tilstande pleier forøvrigt ængstelser og ønsker at løbe temmelig jevnsidig. De syge længes mest efter saadanne værdier som ret, ære, sundhed, magt, kjærlighed og eiendomsbesiddelse, og de frygter til gjengjæld for at paaføres uret, vanære, sygdom og vanmagt eller for at bedrages ved utroskab og røverier. Nogle har forholdsvis megen trøst og glæde over at besidde disse herligheder, medens andre fortrinsvis gaar op i græmmelse over, at de aldrig faar beholde sine retmæssige goder i fred. Oftest veksler det uafladelig mellem ønske- og frygtopfyldelser, magt- og afmagtsforestillinger.

Sansebedrag og vrangforestillinger i form af ønskeopfyldelser (svangerskab i fantasien):

«Olava O., 44 aar, ugift, skurekone. Paa skolen var hun meget daarlig og kom ikke længere end til 2den klasse. Efter konfirmationen har hun været i forskjellige tjenester. Hendes udseende er misligt og viser bl. a. høi grad af opstoppernæse og fladtrykt næsespids; hun er derhos tandløs og *stammer voldsomt*. Efter eget sigende har hun i 26 og 34 aars alderen staaet i sexuelt forhold til mænd; men dette varede ikke længe og det huede hende heller ikke. — For 10 aar siden blev det sagt af en kvindelæge, at hendes livmoder stod paatvers istedetfor op og ned; senere har hun gjennemgaaende været svag, om end som regel arbeidsdygtig. I de sidste 8 aar har hun «havt Gud i sit hjerte», og hun faar

gjennem ham «tilsigelser i aanden». Gud taler til hende i en venlig tone gjennem tanken og benytter udtryk som «*min Lava!*» o. l., iøvrigt vil hun ikke røbe, hvad Gud har sagt — «vi taler saa meget os imellem». Enkelte gange har hun ogsaa seet Gud eller følt hans haand. — For 5—6 aar siden var hun, efter eget sigende, forlovet med en 20-aarig prædikant af god familie, og hun glædede sig til at skulle faa sit eget hjem hos denne agtede mand. Men da han vilde forføre hende, slog hun op. Senere giftede manden sig med en rig pige, hvilket beredte hende stor skuffelse, ligesom det gav anledning til adskillig bagsnakkelse. Menneskene var da som før «leie» mod hende, men Gud blev stadig ved med at give hende trøst. Saa hændte det efter hendes beretning, at hun for 3 aar siden en nat i søvne blev frugtsommelig med en hende ukjendt mandsperson; der optraadte brændinger nedad i underlivet, dog fik hun først bagefter den hele sag opklaret gjennem Guds tilsigelser til hende. Men en kone, som laa i samme værelse som hende, saa et glimt af manden. Dette foster bærer hun paa endnu, og det skal først fødes, naar 3 hemmelighedsfulde ord bliver nævnt. Barnet skal blive en *pen pige med store talegaver* (kfr. hendes egen stammen); det skal forkynde for alle, at Olava har talt sandhed. Hun tilføier i samme aandedrag, at hvis hun selv bare havde havt talegaver, saa skulde hun kanske fortælle mere end de fleste.»

Har en handling sit ophav i et sansebedrag eller en vrangforestilling, vil den som regel være et middel til opfyldelse af ønsker eller løsrivelse fra befrygtninger.

Sansebedrag skyldes forventninger.

Ligesom vrangforestillingerne har ogsaa sansebedragene sin grund i *forventninger* af haabefuld eller ængstende natur. Det dreier sig om ønske-hallucinationer (bønhørelser) og frygt-hallucinationer samt ønske-illusioner og frygt-illusioner. Kl. 1 hører en patient, som utaalmodig venter paa at blive afhentet til et middagsselskab kl. 2, en stemme sige: «Hvis han venter at spise middag i byen idag, saa venter han forgjæves». Lige gjennemskuelig er den psykologiske sammenhæng, naar en ung, imbecil sædelighedsforbryder under et anfald af sindssygdom har syner af nøgne kvinder og hører obscøn tale. En udmerket skil-

[illegible] af [illegible] [illegible] Schiller's digt [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

De beskrevne dissociationsfænomener kan stilles sammen i nedenstaaende schema. I dette er der ogsaa taget hensyn til, at dissociationen i de lettere grader kun ytrer sig som ønsker og befrygtninger, uden at det endnu er kommet til nogen opfyldelse i fantasien.

I. Abnorme forventninger i form af:	
Ønsker (begjæringer).	Befrygtninger.
II. Subjektive (psykologiske) opfyldelser af:	
Ønsker:	Befrygtninger:
a. Ønske-drømme.	b. Frygt-drømme.
c. Ønske-hallucinationer.	d. Frygt-hallucinationer.
e. Ønske-illusioner.	f. Frygt-illusioner.
g. Vrangforestillinger i form af opfyldte ønsker.	h. Vrangforestillinger i form af opfyldte befrygtninger.
III. Handlinger, som tilsigter opfyldelse af ønsker.	Afværgende handlinger.

Psyko-analyse.

Fordi drømme, sansebedrag, vrangforestillinger og uvilkaarlige handlinger afspeiler de inderste drivkræfter i sindet, har man i dem fortrinlige *psyko-analytiske* hjælpemidler. Den syge blotter sig ikke sjelden paa disse felter uden skyhed, fordi den dybere psykologiske sammenhæng gaar hans opmerksomhed forbi.

Eks.: En hysterisk kvinde lever i stadig uro og bekymring for manden, af hvem hun flere gange er bleven smittet med gonorrhoe. En gang ser hun ham i drømme i armene paa en fremmed dame; en anden gang udtaler hun høilydt i drømme følgende vending: «vil du (d. v. s. den fremmede kvinde) gifte dig med en gift mand?» Ved en tredie anledning ser hun manden i et syn, som en sort skikkelse iført sort hat, fare til himmels, medens stemmer raaber: «Fortabt, fortabt!»

I psyko-analytisk øiemed giver Freud sine patienter i opdrag, at de skal give sig hen i *ureflekterede dagdrømmerier* og plapre ud med tankerne, eftersom disse kommer af sig selv. Thi naar den aarvaagne kritik afslappes, gaar han ud fra, at der vil sprudle forestillinger frem fra de skjulte dybder i sindet. Herunder sætter kritiken sig alligevel ofte til modværge, saa at den syge ubevidst til selvforsvar udtaler det modsatte af hvad han mener. Qui s'excuse, s'accuse. Som psyko-analytiker maa man overhovedet vænne sig til at se den kjerne, der skjuler sig bag alle *dækkende talemaader («Deck-Vorstellungen»)*. Det bør aldrig glemmes, at de sjælelige foregange paa overfladen ofte kun danner som et skjærmbret for stik modsatte forestillinger og følelser. Bag selvros kan der være gjemt en nagende selvanklage; bag sky blufærdighed kan der røre sig en sterk, men ubevidst libido sexualis; mangen gang tyder had paa kjærlighed o. s. v. Ofte har ord og handlinger *symbolsk* betydning. Aller mest almindelig er de ubevidste besmykninger.

„Deck-Vorstellungen". Eks.:

Peter H., som behandles paa G. asyl, har tidligere fortalt om, hvorledes folk kritiserer, bagsnakker og forfølger ham, fordi han har mastur-

beret. Til sin retfærdiggjørelse beretter han en dag om forskjellige «overnaturlige» foreteelser. Da han engang hjemme kom ud i fjøset, «liskede» alle kjørene med tungen, og da han senere gik ned i grisehuset, slikkede nogle smaagrise hverandre opover halsen. Eftersom jo munden hører til de erogene zoner, blev det (af asylets direktør) formodet, at patienten maatte have havt samleie med dyr. Paa ligefrem spørgsmaal herom siger han, at han *engang stak sin finger ind i kjønsdelene paa en ko for at iagttage den psykologiske virkning*. Nogle dage senere — ved klinisk fremvisning for studerende — indrømmer han crimen bestialitatis, men tilføier, at over halvparten af Norges befolkning er skyldig i det samme. At det er hans eget ønske om retfærdiggjørelse, som skjuler sig bag disse oplevelser i fjøs og grisehus, ligger udenfor hans synsvinkel.

Om systematisering, interesse-komplexer og overværdige idéer.

Med *systematisering* menes, at forestillinger bindes sammen omkring et midtpunkt. I min bevidsthed danner paa den maade alle pattedyr en systematisk gruppe ved det ene fælles kjendetegn, at ungerne faar die. En tilsvarende begrebsmæssig kjerne lader sig altid paavise i de *saglige systemer*. Forskjellig herfra er de forestillingsgrupper, som knytter sig til skinsyge, skuffelse, krænkelse, begjær efter magt og andre sterke personlige interesseforhold. Disse subjektive systemer vil i det følgende blive omhandlet som «*interesse-komplexer*».

I alle tilfælde beror den systematiserende sindsvirksomhed paa *lighedsassociationer*.

Dersom de indre foregange alene blev holdt sammen ved erfarings-association, vilde tankens verden blive en fuldstændig raa gjenspeiling af de sanselige indtryk. Man maatte f. eks. ved synet af et eg tænke paa høner, haner, kyllinger og hønsegaarde eller paa tallerkener, theskeer og salt; men der kunde ikke opstaa de forestillinger om fiskerogn, bønner og forskjellige andre eg- og frøsorter fra dyre- og planteriget, som tilsammen udgjør «kimenes» system.

Udtrykt som en almindelig psykologisk lov bestaar lighedsassociationen deri, at enhver psykisk foregang (a + b) ansporer de beslegtede foregange (a + c). Deraf kan følge,

at bevidstheden fyldes med en række forestillinger, som ligner hverandre i en eller anden henseende — ved syn af en gul, rund appelsin kommer man til at tænke paa gule blomster, runde billard-kugler, æbler o. l. — Men det er ogsaa muligt, at den ansporende virkning er for svag til at hæve disse forestillinger op over bevidstheds-tærskelen. Isaafald bliver forestillingen om den gule blomst eller æblet kun «sat i beredskab». Det betyder imidlertid, at der kun kræves en ringe yderligere ansporelse fra anden kant — gjennem en anden associationsbane — forat de angjældende forestillinger skal rykke ind i den vaagne bevidsthed. Man maa i denne forbindelse gjøre sig det klart, at lighedselementet (a) ogsaa kan bestaa i følelser og stemninger. Ved tungsind bliver alle triste tanker ansporet, og melankolikeren husker derfor «kun leit».

Om nu en forestilling evner at holde interessen fangen, vil alle de lige forestillinger blive staaende i beredskab gjennem længere tid. Det leder atter til et *systematisk udvalg af sanseindtryk*. Botanikeren giver fortrinsvis agt paa planter, mineralogen paa sten og den skinsyge paa hvad egtefællen tager sig for. Er man blot tilstrækkelig sterkt interesseret i én retning, naar andre sanseindtryk ikke engang frem til virkelig klar bevidsthed.

Paa samme vis finder der et *systematisk udvalg* sted af *erindringsbilleder*. En fornærmet hustru kommer ihu sin mands hele synde-register (og sin egen merit-liste), og den trættekjære asyl-patient baade ser og mindes alene det, som er tjenligt til nedrakning af anstalten, o. s. v. Især bliver opmerksomheden holdt i saadan langvarig, ensidig spænding gjennem de subjektive interesse-komplexer. Men det samme kan dog ske ved de saglige systemer, naar disse vokser sterkt i omfang og personlig interesse[1]):

«Gjør den flittige pædagog — der har tilbragt sit liv med at hamre ind latin og græsk — opmerksom paa et

[1]) Charles A. Mercier: Psychology, normal and morbid., 1901, s. 257.

dusin, et snes, et hundrede dygtige elever, som lægger ligesaa megen elegance for dagen i brugen af latin, som mangel paa smag i anvendelsen af engelsk; giv ham en fortegnelse over disse store mestre i engelsk, som har skrydt eller sørget over sin uvidenhed i klassikerne — og tror du, at du dermed overbeviser ham om, at hans tro (paa latinens uundværlighed) er uden grundlag? Ikke i allermindste maade! Du vil gjøre ham sint; han vil faa en meget ringe mening om din intelligens, din opdragelse, din moralske karakter og sandsynligvis ogsaa om dit fædrene ophav; men du rokker ham ikke i hans tro. Dine eksempler preller tilbage fra hans sind som vand paa gaasen. De jages væk fra udenverkerne i hans bevidsthed og faar intet fodfæste deri. De bliver ikke engang holdt frem til sammenligning med hans egne overbevisninger og har derfor ingen indflydelse paa dem.»

Er man stivnet i en overbevisning, saa at enhver saglig modgrund synes utænkelig, bliver man — som Mercier rigtig antyder — med nødvendighed drevet til at betragte folk af anden mening enten som skjørhoveder eller som strebere, der ledes af usaglige — d. v. s. personlige — motiver. Slig klinger ogsaa de gjensidige domme ved al lidenskabelig interessestrid.

Mercier's eksempel viser endvidere, hvorledes en indre foregang (a + b) ikke blot udøver tiltrækning i kraft af lighedsassociationer (a + c), men ogsaa *frastøder* hvad som er *uligt* eller *uforligeligt*. Det døve øre lægges til, naar noget ikke passer ind i systemer og komplexer. Eiendommeligt er det at se, hvor vanskelig folk lægger bret paa de kjendsgjerninger, som ligefrem omstyrter deres meninger og interesser. Selv om ogsaa en iagttagelse virkelig kommer istand, bliver minderne udhulet og undermineret, saa at de henfalder til glemsel. Fuldstændig karakteristisk er forsaavidt svaret til den bedragne egtemand i «Vildanden»:

Hjalmar:
Du kaster altsaa aldrig et prøvende blik paa din fortid?
Gina:
Nei, jeg havde, ved Gud, næsten glemt disse her gamle intrigerne, du.

Blot et lidet skridt længere, og man havner ved de

negative erindrings-forfalskninger.

Om disse skriver Wernicke: «Her bliver enkelte handlinger og hændelser, som har fundet sted ved tilsyneladende klar bevidsthed, visket ud af hukommelsen, medens andre begivenheder fra øieblikkene lige før og efter endnu erindres med nøiagtighed. To omstændigheder synes at være eiendommelige for dette symptom, og i dem tør man vel ogsaa søge fænomenets forklaring: den angjældende hændelse eller handling pleier altid at tilhøre et sterkt sindsbevæget øieblik, og desuden staar den i sammenhæng med en bestemt *overværdig idé*. Den bortglemte tildragelse er enten et udslag af den overværdige forestilling, eller ogsaa vilde den være egnet til at omstyrte og modbevise denne.» Som eksempel nævner W. en paranoiker, der i sindsoprør «vendte bagen» til sin fiende — en politimand — og senere aflagde ed paa, at han ikke saa havde gjort (kfr. ogsaa eks. s. 36)[1]).

Man kan samle denne indsigt i den sats, at de *høiværdige og overværdige forestillinger volder en systematisk vælgen og vragen af indtryk og minder.*

Heldigvis pleier det friske menneske atter at faa frit blik, naar opmerksomheden river sig løs fra disse ensidige retninger.

Selv om der ikke foreligger sindssygdom, kan nok alligevel et interesse-komplex opnaa den styrke og varige magt (overværdighed), at tanken ledes hen paa paranoia.

[1]) Dersom et ord anslaar et ømfindtligt «komplex», bliver de fremdukkende associationer gjenstand for hemning, og ved tids-maaling finder man derfor jevnlig en forlængelse af associationstiderne. (Jung.)

Handlinger og hændelser, som ansporer en saadan «overværdig idé», føles nemlig, som om de tog sigte paa personligheden. Mangen gang er denne *personlige berøring* saa sterk, at nogen saglig sammenhæng har vanskeligt for at gjøre sig gjældende i bevidstheden; den sterkere foregang opsluger den svagere efter det almindelige princip om psykisk hemning. Sæt f. eks., at en skinsyg mand møder sin hustru ifølge med en ven af huset, som manden ikke føler sig tryg paa. Det forfærder og oprører ham; der opruller sig for hans indre blik en skare minder om uvenlige ord og kjølighed fra hendes side; til gjengjæld bliver hukommelsen skjærpet for enhver tvetydig opmerksomhed, som hun kan have vist andre herrer, o. s. v. En vrimmel af forestillinger anspores paa denne vis, hvortil svarer, at et større omraade af hjernen bliver sat i aktivitet. Mod denne modstand vil det da ikke let lykkes for de *saglige omstændigheder* at trænge sig frem i bevidstheden til hustruens undskyldning.

Til begrebet paranoia hører det imidlertid, at systematiseringen skal være abnorm: forestillingerne bliver ordnet ikke alene paa *énsidig*, men ogsaa paa *vrang* vis, ved afspærring af nærliggende modforestillinger.

De overværdige idéer danner saaledes ikke i og for sig nogen paranoia. Derimod udgjør de hovedsymptomet ved

den paranoide psykopathi.

(Imbecillitet med overværdige idéer, paranoid imbecillitet, paranoid hysteri m. v.)

Ved ringe udviklet associationsvirksomhed og sterk følsomhed — f. eks. ved imbecillitet og hysteri — kan de overværdige idéer tumle sig mest uhemmet. Al sindssvækkelse virker iøvrigt til en vis grad i samme retning. Nattevaagen, menstruation, alkoholmisbrug, underernæring, overanstrengelse m. v. nedsætter dømmekraften og forsterker de primære, personlige reaktionsmaader.

Enhver vil fra sin egen kreds kjende den type af individer, som ikke formaar at vurdere sagligt, men veirer personlige hensigter allevegne. Agter man tilfældigvis ikke paa disse folk, fordi man har andre ting i tankerne, saa mener de sig med forsæt misagtet — gaar det ikke efter ønske, saa tror de, at der bliver gjort dem uret. De føler sig kuet, tynet, trykket i sin personlighed og anspores derved igjen til sterk selvhævdelse. Hid hører en række kranglefanter, skinsyge egtefæller, kone- og mandeplagere, magtsyge selvgode paver, forfængelige narre, skraasikre fanatikere og krænkede storheder af forskjellig art. Dette ubeherskede folkefærd kan i centrale, personlige anliggender ganske tabe evnen til rolig, saglig bedømmelse. Men i sine misforstaaelser holder de sig dog til nærliggende og betydningsfulde forhold. Deres paastande synes i og for sig hverken utænkelige eller urimelige, og kun ved nøie undersøgelse kan man paavise, hvorledes det skorter paa sagligt grundlag. Tænkningen har omtrent det samme selvgode, snevre, ensidige præg som i den politiske interessekamp, naar tilliden er brudt og lidenskaben sluppet løs. Derimod sker der ikke, som ved paranoia, nogen abnorm systematisering i den forstand, at ogsaa fjernere omstændigheder bliver bragt i sammenhæng med den enkelte overmægtige forestillings-gruppe. Ofte kan ogsaa den ene overværdige idé afløse den anden, medens det egte paranoiske system frembyder en konstant kjerne. Egentlige sansebedrag mangler, om der end lettere end hos friske personer udvikler sig «forventnings-illusioner», «kaldelser», «mindelser», «negative erindrings-forfalskninger» og andre vage dissociations-fænomener i tilslutning til sterke sindsbevægelser.

Som sindssyge tør man ikke opfatte disse *paranoide personligheder,* saalænge de formaar at afpasse sin handlemaade, og de heller ikke frembyder nogen sikker vrangforestilling. Anderledes stiller det sig, naar der støder til anfald af forstemning, med uro og tab af enhver selvkontrol.

En og anden fastere vrangforestilling hører da ogsaa gjerne med i disse sidste tilfælde. Ofte virker nattevaagen, slet næring, alkoholmisbrug og oprivende sindslidelser som leilighedsaarsag til disse uroanfald.

Blandt imbecille vaneforbrydere er de lettere grader af paranoid psykopathi en hyppig forekomst. Angjældende tror sig f. eks. uden grund forurettet af politi og straffemyndigheder. Vinder disse tanker overmagt, giver de sig let udslag i klagemaal, trusler og voldshandlinger.

Som regel mister de overværdige idéer noget af sin brod, naar personen rives væk fra sine oprivende omgivelser. Paa asylerne har man til enhver tid nogle kranglefanter, koneplagere og brutalister af denne type, hvoraf de fleste opfører sig nogenlunde vel, blot de mødes med venlighed. De pleier ikke som paranoikerne at danne sig falske meninger om lægernes, sygepleiernes og de andre patienters forhold til dem, og naar de kommer sig til ro og kræfter, røber de gjerne ogsaa nogen bedre forstaaelse, skjønt de neppe kommer til virkelig indsigt. De bliver hængende i sine fordomme, mistanker og skjævsyn, men disse kan ihvertfald for en tid tabe sin kraft som handlingsmotiver.

Især hos kvinder vil den paranoide psykopathi let føre til mund-diarrhöe og huslige scener. «Hun øser op som af en fos alt det værste, som kan siges» — berettede en stakkels melankoliker, som tilsidst blev sindssyg, efterat han i en aarrække hver aften havde faaet sit eget syndregister opfrisket. Man betegner ofte disse kvinder som hysterikere — og, naar klagemaalene og mistænksomheden tager overhaand, som paranoikere; i virkeligheden lykkes det dog ikke saa særdeles ofte at paavise noget bestemt hysterisk stigma. De fleste saadanne huskors, mandeplagere og «*forstødte*» hustruer frembyder derimod træk af degenerativ sindssvækkelse med nedsat hemningsevne.

Ved psykopathi af remitterende forløb kan ogsaa de paranoide drag i temperamentet optræde mere anfaldsvis

Hvis man paa grund af uroanfald, vrangforestillinger og andre komplikationer — forbigaaende eller til stadighed — maa opfatte den paranoide psykopath som sindssyg, bliver tilstanden at betegne som

Insania degenerativa

(af paranoid type).

Til belysning hidsættes nogle sygehistorier. Man vil lægge merke til, hvorledes selvkontrollen svigter paa grund af de overværdige idéer, ligesom der udvikler sig en og anden vrangforestilling, forventnings-illusion, «kaldelse» eller negativ erindrings-forfalskning. Indlæggelse paa asyl pleier ved disse tilfælde at være begrundet i lovovertrædelser.

I. Insania degenerativa (koneplager):

L.-nr. 0143. Ole O. H. indkom paa G. A. i 1903 til observation, 53 aar gl.; var for anden gang sigtet for mishandling af kone og barn. Hans forældre heftige af sind, moderen et «rent trold»; 2 tanter nervøse. Selv har han altid været ualmindelig heftig, men arbeidsom og ædruelig, naar den sidste tid undtages. Han blev gift for 30 aar siden og har 10 barn. Forholdet til hustruen skildres som lidet godt fra første stund af. Ole var slem i huset, fordringsfuld og urimelig. Med aarene blev det værre og værre. Han forargedes høilig over hustruen, som han mente flakkede for meget ude og forkjælede de smaa; selv ansaa han sig derfor nødsaget til at anvende streng tugt, saa de unge kunde vænnes til lydighed og ærbødighed mod de gamle. Ved sin kranglevorrenhed mistede han forpagtningen af en gaard, og det heder sig om ham, at han «var umulig at overbevise, ligesom han aldrig vilde indrømme, at han havde uret». Den «strenge opdrager» beskyldes ogsaa for at have begaaet forskjellige naskerier, engang endog i nærvær af en af hans smaagutter.

I 1902 forlangte hans hustru ham tiltalt for legemsfornærmelse, men tog klagen tilbage. I september 1903 holdt hun det ikke længere ud, og det endte dennegang med, at han blev indlagt paa G. A. til observation. I tiden forud havde han ikke ro til arbeide og drev ofte ude om nætterne, drak ogsaa noget brændevin. De smaa vetskræmte han; de fik

modstridende ordre, og naar de herover blev staaende forfjamsede, vankede der juling; klokken 3 om morgenen tog han mindst engang sengklæderne af hustru og barn og slængte væk. Samtidig vilde han gjerne læse for dem af religiøse skrifter og tog det meget ilde op, naar hustruen ikke vilde høre paa andægtig. Konen synes iøvrigt at have været meget borte fra hjemmet i det senere, og hun har nok herved ansporet ham end yderligere til at øve streng hustugt; men naboerne finder hendes forhold undskyldeligt efter den medfart, hun havde lidt.

Baade før og efter indlæggelsen paa asylet har han givet hustruen al skyld for det slette forhold i hjemmet. Selv opfatter han sig derimod som et dydsmønster, der har strævet al sin tid for at gjenoprette den skade, som «kvindfolket» har voldt. Han og konen «havde været uenige om barneopdragelsen, idet han havde ment, at børnene burde læres op til lydighed og respekt for de ældre, medens hun vilde, at de skulde vokse frit op, som de vilde». Han antyder ogsaa, at han tog mistanke om, at hun kunde være ham utro, siden hun saa ofte blev borte fra hjemmet. Under asylopholdet er der ogsaa kommet frem nogen antydning til, at han har faaet særegne naadegaver til at forkynde Guds ord. Det «har mindt sig» for ham, at han skulde blive sterkere og sterkere i det gode, og han har følt sig saa vis herpaa, som om det var sagt. Han har ogsaa syntes, at det var hans pligt at gaa ud og vidne blandt folk. Trøstens ord er kommet til ham fra Gud, og han bliver ofte «mindet» om budene og føler det som en pligt at faa børnene paa ret vei. Ellers er hans yndlingslæsning Jesu Sirachs søns bog, kap. 25, hvor der tales om den «onde kvinde» — og hvor det heder, at ingen ondskab er større end en kvindes ondskab.

1906: I breve til hjemmet er det ham fremdeles umuligt at lade være at flette ind de samme strenge formaninger som tidligere. Man har heller ikke merket spor af selvbebreidelser hos ham i disse aar. Forøvrigt finder han sig vel tilrette paa asylet og er i det senere bleven mere arbeidsvillig, noget mildere af stemning samt mindre henfalden til religiøs læsning. Hans udseende har ogsaa bedret sig betydelig, og han er heller ikke saa optaget af sit legemlige befindende som før; er dog adskillig egen og strid, selvretfærdig og uforstaaende. Naboerne fik ham hustru til at lægge ham ind paa sindssygeasyl; selv var hun for tosset dertil, siger han. Asylets læger har han intet andet at bebreide end at de ikke sender ham hjem. Han indrømmer, at han i hjemmet var svækket af overarbeide og søvnmangel og gaar til nød med paa, at han kanske ogsaa var noget strid; men han havde sine grunde dertil.

II. Insania degenerativa af paranoid type (paranoid imbecillitet):

L.-nr. 0281. S. G. H. Indkom paa G. A. i 1904, 50 aar gl., efter at have optraadt truende ved en udskiftnings-forretning. Hans fader var nervesvag, skinsyg uden grund og slem mod hustruen. En søster næsten blind, aandssvag; hun har i sinne kastet ind ruder og forsøgt ildspaasættelse; en anden søster «rar», græder i timevis; en broder «tusling», næsten blind, lader sig tirre til hvadsomhelst; en anden broder hidsig, stortuder ved modsigelse; en tredie broder er snar til at trække kniv. Selv har han havt tungt for sig og brugte 3 vintre til konfirmation. Fra barnsben af viste han et ustyrligt sinne, var jevnlig i klammeri og brugte kniv. I 1882 var han ved en festlig leilighed beruset. Det brød snart op til slagsmaal og endte med, at han dræbte sin modpart ved knivstik i laaret. I den anledning dømtes han til 6½ aars strafarbeide; men løslodes efter 4 aar og overtog derefter gaarden H. Straks ved hjemkomsten kom han i krangel med naboerne om en vei, som i hans straffetid var lagt over hans eiendom. Det ledede til sagsanlæg og dommen gik ham imod; men den var falsk, paastod han, og paastaar han fremdeles. Da den nye jagtlov satte hindring paa jagten efter rype og hare, mente han, at Storthinget kunde give de love, det vilde, men paa gaarden H. gjorde han, som han vilde. I 1903 satte han sig heftig imod en udskiftningsforretning, som forlangtes af naboerne. Han var sint og truende mod udskiftningsmændene, som han sagde ikke havde noget at gjøre paa hans eiendom. I 1904 gjentog de samme scener sig, og én dag *susede en kugle forbi udskiftningsmændene*. Der var ogsaa strid om sambeite og delestene; han sprang paa den mand, der satte ned stenen, og kastede stenen væk. Det kom derfor til retsforfølgning mod ham. I møde i forligelseskommissionen var han «fra sig» af sinne, blaarød i ansigtet og skjælvende over hele kroppen. Han sad nogen tid i arrest og var herunder nedtrykt, hypokonder og syntes selv, at han tabte sansen og blev glemsom; mente sig forfulgt af lensmanden og naboerne. Under asylopholdet har han den hele tid fastholdt, at den første sag mod ham blev vundet af modparten, fordi lensmanden, som var den mest interesserede og klogeste, brugte et falsk vidne. Og senere har lensmanden havt imod ham. I udskiftningsforretningen ser han et ondsindet forsøg fra en nabo paa at tilegne sig et stykke af hans gaard. Denne nabo og lensmanden, siger han, er kranglevorne mennesker og mindst ligesaa sindssyge som han selv. Ogsaa om den embedslæge, som bevirkede hans asylindlæggelse, udtaler han sig nedsættende og anfører smaa eksempler som bevis paa angjældendes formentlige uvederheftighed. Ellers er han fri for sansebedrag og røber ikke vrangforestillinger paa noget andet omraade. Han kan let komme i sindsbevægelse og stønner

da tungt, ligesom han skjælver sterkt. Der kan ogsaa i dagevis ligge en tung stemning over ham. Fra og til kommer han frem med klager over hjertebanken, aandenød og nervegigt, og han er i det hele adskillig nervesvag og hypokonder. Sit syn paa forholdene hjemme opretholder han uforandret, men forresten er han venlig og deltager villig i arbeide. De hjemlige fortrædeligheder vil han helst ikke tale om.

III. Insania degenerativa (paranoid imbecillitet). Koneplageri, negativ erindrings-forfalskning:

L.-nr. 0453. O. A. H., som er meget svagt begavet, følsom og meget opfarende, stammer fra en slegt, der er berygtet for sine medlemmers sinne og ubændighed. Gjennem en aarrække har han sigtet hustruen for utroskab; denne har iøvrigt før egteskabet havt et uegte barn; men senerehen vides intet ufordelagtigt om hende. Med største bestemthed paastaar han, at hustruen altid negtede ham samleie, indtil fostrene fik liv. Paa en udflugt til byen L. var hustruen et øieblik indom i en butik, og han troede i den anledning, at hun havde havt samleie med kjøbmanden. Han drog derfor afsted med konen til stedets læge, som udstedte attest for at der ikke fandtes tegn paa, at samleie havde fundet sted. Tiltrods for at dette optrin i L. skaffede ham en mulkt, kan han nu et par aar senere ikke erindre, af hvilken grund han førte hustruen til lægen. «Det var vel, fordi hun var syg,» mener han. Han tilføier ogsaa, at han gjerne ser til at faa en sag glemt bort, naar den er opgjort. I hjemmet har han foretaget hyppige visitationer af konens kjønsdele og tildels mishandlet hende paa anden vis ogsaa. Hun tiltalte ham derfor tilsidst for æresfornærmelse og mishandling, hvilket førte til, at han blev indlagt paa G. A. til observation. Her viser han sig rolig, godslig og arbeidsom, men kommer straks paa graaden, naar man taler om hans hjemlige forhold. Sig selv opfatter han som en sjelden snil, fordragelig og opofrende egtefælle, som lider uskyldig. Bortseet fra en noget svag fatteevne bedømmer han alle forhold paa asylet saglig rigtig.

En anden patient af samme type havde efter 3 aars krangel med jernbanevæsenet om en expropriationstakst tilsidst lagt sig paa jernbaneskinnerne — paa et sted, hvor toget gik op for bakke et langt stykke vei i ret linie —

i hensigt at stoppe toget, for ved dette middel at fremtvinge en ny expropriationsforretning. Paa andre maader viste hans omdømme sig nogenlunde klart. Al sin tid havde han været kranglevorren, men før han lagde sig paa skinnerne, var han yderligere svækket ved alkohol, dyspepsi og søvnløshed.

Den paranoide psykopathi minder hyppigst om paranoia querulans eller paranoia sexualis, men der gives ogsaa paranoide personligheder med overværdige forestillinger om at besidde talent som opfinder, reformator o. l. Ligeoverfor paranoia (minor) volder diagnosen stundom vanskeligheder. Afgjørende er det isaafald, om der foreligger *systematisering af vrangforestillinger* eller ikke. Den typiske modsætning mellem *overværdige* og *paranoiske* komplexer træder tydelig frem i nedenstaaende eksempel:

En meget skinsyg egtefælle taaler ikke gjerne, at hustruen samtaler paa tomandshaand eller danser med andre herrer. Er hans mistanke vakt, tager denne sigte paa bestemte personer, og den har i regelen ogsaa tilknytning til virkelige forhold. Meget ilde er det allerede fat, om skinsygen leder til planmæssig bevogtning og spioneri, visitationer af undertøi og kjønsdele, eller til huslige scener med taarer og fortvilelse, slag og mundhuggeri. Forventnings-illusioner synes vel ikke at være saa ganske sjeldne; naar manden kl. 12 midnat kommer hjem uventet for at gribe konen paa fersk gjerning, kan det nok hænde, at han ser skyggen af en elsker, som ser sit snit til at forsvinde. Enkelte tilsvarende erindrings-illusioner er heller ikke helt udelukket; men hermed er i regelen ogsaa grænsen naaet for de misopfatninger, som alene bunder i den overværdige idé.

Ved *paranoia (sexualis)* merker man derimod, hvorledes nærliggende modforestillinger afspærres. En dag, som den syge har ondt i maven, tror han sig for ramme alvor

forgiftet. Der bliver — føler han sig vis paa — ogsaa udspredt onde rygter om ham selv. Maaske har der dannet sig et fuldstændigt komplot af hustruen og dennes hjælpere for at faa ham aflivet eller gjort uskadelig. I prestens prædikener merker han hentydninger til sin «sag». Af folks blik og gebærder erfarer han, hvad interesse affæren har vakt. Til gjengjæld bliver han hurtigere sikker, og han trænger derfor ikke saa megen udspekuleret spionering for at faa den anden parts utroskab konstateret. Han taber ogsaa let det hele forhold af syne for at give sig hen i befrygtninger for egen ære og eget liv.

Paranoia.

Bestemmelse af gruppens omraade og grænser.

Overværdige ideer alene danner ikke nogen paranoia. Noget mere kræves, forat denne diagnose skal stilles. Den fordring maa opretholdes, at der skal foreligge et *system af utvilsomme — persekutoriske eller megalomane — vrangforestillinger*. Ved dette forhold adskiller paranoia sig fra den paranoide psykopathi.

Lignende systematiserede vrangforestillinger *kan* imidlertid optræde i de *tidlige stadier* af forskjellige andre kroniske psykoser som dementia præcox, paralysis generalis, dementia senilis m. v. Vil man undgaa ubehagelige diagnostiske feiltagelser, bør man i det hele skaffe sig vished for, at der *gjennem længere tid* ikke har foreligget noget andet fremtrædende sygdomstegn end vrangsystemet og hvad dertil hører.

Med paranoia maa man heller ikke forveksle de *residuære vrangforestillinger*, der stundom kan blive staaende temmelig isoleret tilbage, efterat der forud har optraadt mere udprægede sindssygdomsbilleder, epileptiske dæmrings-

anfald, amentia, dementia præcox m. v. I disse tilfælde sker der ikke som ved paranoiá nogen stadig *nydannelse* af vrangforestillinger. Paa den anden side kan nok ogsaa den stabile residuære vrangforestilling føre til, at visse nye forhold kommer i falsk belysning og bliver gjenstand for skjæve forklaringer. (Wernicke.)

Ved *kronisk alkoholisme* og i det *begyndende senium* udvikler der sig undertiden mere varige symptombilleder, der minder sterkt om paranoia. Hid hører det *alkoholiske* og *senile jalousivanvid,* den *kroniske alkohol-hallucinose,* det *senile forfølgelsesvanvid* m. v. Disse paranoiforme psykoser vil blive omhandlet paa andet sted.

Med Kraepelin anser jeg det for rigtigt at være meget tilbageholdende med diagnosen af paranoia, saafremt der foreligger et udpræget ætiologisk moment enten af alkoholisk eller senil natur.

Det skal ogsaa her fremholdes, hvorledes der kan optræde systematiserede vrangforestillinger med sigtelsestro — af forbigaaende natur — ved alkoholisme og intermitterende psykoser samt ved exacerbation af neuroser og psykopathiske tilstande [1]).

Som det heraf vil sees, er man for en væsentlig del henvist til bestemmelser af negativ art; diagnosen maa fortrinsvis ske per exclusionem. Dette leder igjen med nødvendighed til stor meningsforskjel om den rette afgrænsning af sygdommen. Naar saaledes Kraepelin stiller op den fordring, at der ganske langsomt skal danne sig «*et varigt urokkeligt vrangsystem med fuldkommen bevarelse af besindighed og orden i tankegangen*», da finder Siemerling denne definition ubrugbar, fordi den efter hans mening ikke passer helt i noget eneste tilfælde. Selv sætter Siemerling grænserne meget videre, og han regner endog med den mulighed, at visse former af paranoia kan helbredes.

[1]) bl. a. hos psykopather under fængsels-ophold.

Systematisering af paranoiske vrangforestillinger[1]).
(Kfr. s. 26)

De paranoiske vrangforestillinger samler sig omkring et og samme psykiske midtpunkt, idet der, saa at sige, afleirer sig stadig nye lag rundt om den faste kjerne. I dette centrum er det altid en utilfredsstillet interesse (et uopfyldt ønske), som afgiver drivkraften, og *maalet for den pathologiske forestillingsvirksomhed er at faa de angjældende ønsker eller begjæringer til at gaa i opfyldelse for den syges egen bevidsthed* (Freud). Mod dette maal bevæger sig de psykiske processer ureflekteret, blindt, driftsmæssig. Videre end til denne psykologiske sammenhæng strækker ikke vor pathogenetiske viden sig for tiden.

Ære, ret, kjærlighed, magt og berømmelse er de værdier, som paranoikere mest tragter efter.

Der staar for mennesket mange veie aabne til at affinde sig med de ønsker, som i objektiv forstand ikke lader sig opfylde.

Man kan 1. *resignere,* men da maa ønsket helst ikke være af nogen særlig overvældende styrke.

Dernæst lader det sig gjøre at benytte 2. *narkotiske* midler; krænkelser og skuffelser døves paa dette sæt; ønskerne forglemmes, eller det staar for bevidstheden, som om hindringerne for deres opfyldelse var lette at overvinde.

I 3. *dagdrøm* og *fantasi* er det ogsaa muligt at rydde det virkelige livs skranker tilside — «nogle bruger brændvin, andre bruger løgne», som det heder i Per Gynt.

En fjerde udvei er 4. *substitutionen,* som igjen beror paa lighedsassociationer. I afledende øiemed stiller der sig her uvilkaarlig op en ønske-gjenstand af beslægtet natur (a+c) istedetfor den oprindelige (a+b). Opnaar man ikke den bestemte hæder, man har eftertragtet; stræber man efter en berømmelse af anden slags; staar N. N.s kjærlighed

[1]) Ved dannelsen af paranoiforme vrangsystemer gjør for en stor del de samme psykologiske mekanismer sig gjældende.

ikke til at vinde, vil maaske P. P. være mere let at erobre; finder man ikke noget menneske at holde af, saa kan til nød en kat eller hund træde isteden o. s. v. Sindet skaffer sig befrielse (forløsning), idet den indestængte drivkraft føres over paa et sidespor. Ofte tjener ogsaa denne substitution fremskridtets sag, som naar opstuvet trang til sexuel hengivelse (a+b) frigjøres i form af opofrelse for medmennesker (a+c).

Meget almindelig er ogsaa den 5te methode, som illustreres ved fortællingen om ræven og druerne; ønskernes maal frakjendes nemlig værdi og *fortrænges* fra bevidstheden. Paa denne vis omdannes f. eks. den utilfredsstillede libido sexualis til sexuel frigiditet, og den, som tørster mest efter ære, finder til sin husvalelse ud, at berømmelse ikke er et gran værd. Det slemme er, at slige «fortrængte ønsker» vedbliver at ulme i det ubevidste; de kan ogsaa udlade sin energi gjennem de centrifugale projektionsbaner og volde somatiske hysteriske symptomer. (Freud.)

Den paranoiske patient er nu ikke istand til at resignere, og han tyr som regel heller ikke til bedøvende midler. Ligesaa lidt kommer der istand nogen virksom fortrængning af de hede længsler efter ære, ret, kjærlighed, agtelse m. v. Gjennem dagdrøm og substitution finder han vel nogen lise for en tid, og han gjør ogsaa rigelig anvendelse af disse udveie. Men det psykologiske hovedmiddel bestaar dog deri, at 6. *modforestillingerne simpelthen bliver definitivt afspærret.* Og saaledes bliver da det undertrykte ønske til virkelighed for bevidstheden i form af vrangforestillinger — med eller uden hallucinationer. —

Vrangsystemers udvikling.

Det giver et klart indblik i den psykologiske udvikling af vrangsystemer, naar man følger den paranoiske erotiker i sporene, til han kommer i besiddelse af sin «*kjæreste i fantasien*».

Gangen er i store drag følgende. N. N. — som vel oftest er en kvinde — lider af et utilfredsstillet begjær efter kjærlighed. Hun giver sig som følge heraf hen i dagdrømmerier af elskovsfuld natur. Men eftersom den naturlige sanselige kjærlighed ikke let lader sig fange ved nogen fantasi-virksomhed, kommer den erotiske tilbøielighed uvilkaarlig til at antage en mere platonisk retning. Der sker det samme her som ved enhver forelskelse med forhindringer, at begjæret fortrinsvis tager sigte paa de sjælelige egenskaber hos den anden part. Ved en saadan — ubevidst — substitution bliver det foreløbig hendes ønskers maal at komme i besiddelse af den elskedes sympathi. — Et venligt ord eller blik kan atter være nok for hende til at ane, at vedkommende virkelig har hende kjær.

Som følge heraf *anspores og fremhæves alle de forestillinger, som kan gjøre denne kjærlighed forklarlig, medens de mange mulige indvendinger afvises eller bortforklares.* Den elskedes kulde opfattes som prøvelser; anden modgang tolkes som misundelse . . . o. s. v. Baade nutid og fortid omtydes saa længe, indtil det passer ind i hendes kram *(systematiske forklaringer og bortforklaringer).*

Som ved lyskastning *falder der nu tillige klarhed over de minder, som bærer bud om elskov, medens de modsatte oplevelser lades tilbage i glemselens mørke.* Hun husker sikkerlig, hvorledes *han* engang kaldte hende for geni, men ligesaa vist har hun glemt, at dette ord var flettet ind i en spøgefuld, ironisk sammenhæng *(systematisk vælgen og vragen af erindringsbilleder).*

Dertil kommer en lignende *systematisk ensidighed i selve den sanselige iagttagelse.* Alle vegne opdager hun, hvad hun længes efter eller frygter for at skulle se. Paa sin elskede drager hun kjendsel i de 1 000 personer, som bruger samme slags tegn, fagter, bevægelser eller klæder som han, og paa samme vis mener hun, hvor hun saa færdes paa jorden, at kjende igjen de «spioner», som vil forstyrre hendes kjærlighed *(forventningsillusioner).*

Ved hjælp af saadanne psykologiske midler kan det lykkes for hende baade at opnaa og at opretholde den forvisning, at hendes kjærlighed gjengjældes.

Men kjærligheden bliver ofte mere fordringsfuld med tiden, og desuden kan der trænge sig frem høist haandgribelige modforestillinger, som ikke saa ligetil lader sig bortforklare. Den elskede svarer aldrig paa hendes breve; han kalder hende for sindssyg og er maaske endog selv med om at faa hende bragt i forvaring paa et sindssygeasyl. I dette sindsoprør drives den associative afspærring let til yderlighed. Først i halvsøvn og senere maaske ogsaa i vaagen tilstand træder hun nu i *hallucinatorisk rapport* med den elskede. En *oplevelse i halvsøvn* (en saakaldet *hypnagogisk hallucination*, kfr. s. 20) faar saaledes ofte betydning som den afgjørende omstændighed, hvorved vrangsystemet bliver befæstet. Undertiden kommer det i vaagne øieblikke kun til lettere psykiske hallucinationer, «tilsigelser i aanden» fra den elskede, «forstaaelser i hjertet» o. l.; men det hænder ogsaa, at kjæresten sætter sig i telefonforbindelse med hende, at han indlogerer sig i kjelderen, at hans aand slaar sig ned i hendes bryst og taler til hende uafbrudt, o. s. v. Hvor dissociationen naar de høieste styrkegrader, finder der endog sted en opfyldelse af de primære sensuelle begjæringsforestillinger; der optræder hallucinerede fornemmelser af kys, omfavnelser, coitus m. v.

Al den modbør, som hun møder, og som danner stof for forfølgelsesforestillinger, hindrer hende ikke i at naa sit maal.

Ved disse tilfælde af *paranoia erotica* ligger det i dagen, hvorledes vrangforestillingerne med tilbehør har en ubevidst psykologisk hensigt; de tjener øiensynlig som et nødmiddel, der gjør det muligt for de sexuelle drivkræfter at skaffe sig udløsning. Det kommer ganske ud paa det samme, naar man betegner det som vrangsystemets hensigt at fremme opfyldelsen af det tilbagetrængte, sexuelle ønske.

Ved andre former af paranoia ser man paa tilsvarende vis, hvorledes trangen til ære, magt og ret skaffer sig befrielse. Vrangsystemerne danner i disse tilfælde det komplex af vrangforestillinger, som udkræves, forat den syge skal *føle* sig vis paa at være agtet og respekteret.

Vrangsystemernes struktur.

Et vrangsystem har en saare indviklet psykologisk struktur. Som inderste kjerne finder man den interesse eller begjæring, hvis opfyldelse danner det egentlige *hovedformaal*. Hertil slutter sig en *kreds af midler*. Nu hænder det her som ellers, at *begjæret flytter over paa midlerne*, naar maalet paa én gang har stor værdi og er vanskeligt at opnaa. Derved bliver midlerne til *formaal* eller begjærings-gjenstande (lyster, opgaver, ønske-maal) af *anden orden*. Om man vil, kan man føre denne betragtning videre; de midler, som fremmer disse ønske-maal af anden orden, bliver selv i sin tur til formaal af 3die orden, o. s. v.

Ethvert af disse formaal (af 1ste, 2den, 3die . . . orden) giver dernæst anledning til forhaabninger og frygtforestillinger (Strebungen und Widerstrebungen, Lipps) og *paa dette grundlag udformes de megalomane og persekutoriske vrangforestillinger*. Vi skal endnu en gang benytte den paranoiske erotiker for at gjøre forholdet anskueligt: Hun elsker en sanger og tror, at hun vil vinde dennes sympathi, hvis hun opnaar berømmelse som kunstner. Hertil kræves en kunstnerisk uddannelse; til en saadan fordres penge; men penge faar hun ikke, medmindre hendes far fatter tiltro til hende . . . . disse opgaver af 5te, 4de, 3die og 2den orden maa altsaa først løses, hvis det egentlige hovedmaal skal naaes.

Paa hvert af hendes ønsker ligger der saaledes stor vegt. Alle tænkelige udveie bliver følgelig overveiet. Hvad f. eks. pengene angaar, saa haaber hun paa en arv fra rige, fjerne slægtninge; men samtidig nærer hun frygt for, at andre arvtagere skal forgifte hende. Ved afspærring af

modforestillinger bliver hun ogsaa før eller senere vis paa, at hun *virkelig* er bleven forgiftet, at der *virkelig* er tilfaldt hende en uhyre arvelod o. s. v. Omkring pengebegjæret har der altsaa bygget sig op et helt lidet system af vrangforestillinger, et *vrangsystem af lavere orden.*

Et lignende midtpunkt for vrangforestillinger danner længselen efter kunstnerisk berømmelse. Kritikerne viser hende baade agtelse og foragt. De, som i pressen har klandret hendes debut, hænger sammen i *komplot,* forat rygtet om hendes store triumf skal blive neddysset. Det *hele vrangsystem* omfatter paa denne vis en række *vrangsystemer af lavere orden.*

Ved paranoia erotica kan der ikke være tvil om, at det sexuelle begjær danner kjernepunktet. Vanskeligere er det ofte ved de øvrige former af paranoia at afgjøre, hvad der egentlig dybest inde ligger til grund. Ære, ret, berømmelse og magt viser sig ikke sjelden som begjæringsgjenstande af lavere orden, som midler, der f. eks. fremmer et bevidst eller ubevidst erotisk øiemed. Borer man dybt ned, vil man hos de fleste paranoikere støde paa sterke sexuelle komponenter — det viser sig saaledes jevnlig, at den paranoiske profet og reformator fremfor alt ligger under for en ustyrlig sexualitet. Men fra en saadan erkjendelse er det et langt skridt til den opfatning, som Freud giver udtryk for, og som slet og ret gaar ud paa, at paranoia har sit ophav i en forstyrrelse af sexuelle funktioner.

Det hevner sig ved paranoia, at den virkelige verdensorden ikke anerkjendes. Virkeligheden nedlægger ustanselig indsigelse og bringer vrangsystemerne i ulage. Som oftest gaar der flere ængstelser end forhaabninger i opfyldelse. Regelmæssig har ogsaa den syge af den grund en følelse af *forstyrrelse, skuffelse, trængsel, uro og ufred.* For at bringe ro tilveie, kræves der stadig nye antagelser, mere og mere dristige kombinationer. Virkeligheden nøder ligefrem den syge til et aldrig hvilende tankearbeide for at faa modsigelserne hævet. Dette kan igjen gaa ud over

søvnen og gjøre vedkommende nervøs og pirrelig. Først naar virkelighedens modstand omsider er brudt ved en omfattende afspærring af modforestillinger, kan der falde mere hvile over patienten.

Det paranoiske handlesæt.

Paranoiske patienter griber ogsaa til ydre handlinger for at faa sine ønsker opfyldt og sine frygtforestillinger afværget. Er det den syges maal at «faa ret», giver han sig til at agitere og procedere uden stans. Den paranoiske erotiker overvælder sit offer med kjærlighedsbreve, og fra og til bliver ogsaa fristelsen til at træffe vedkommende personlig for uimodstaaelig. Med den samme blinde lidenskab kjæmper de paranoiske reformatorer og profeter for sine ideer. Hvad de tager sig for, føles som noget, der «*skal og maa*» ske, koste hvad det koste vil. En paranoiker af den *ægte* sort bruger hver ledig stund til at forme sagsindlæg, breve, klagemaal og flyveskrifter; eller han benytter det mundtlige ord med den samme iver. Ofte har de syge *bevidsthed om at handle efter høiere bestemmelse*. Paa lignende vis føler de sig *drevne* til at *undlade at handle:* dette *maa (skal)* du slet ikke!

Saalænge de nu blot kjæmper for ideale maal og benytter aandens og rettens vaaben, er deres færd mere forargelig end egentlig farlig. Om de ogsaa engang imellem tænder ild paa en liden afsides lade eller foranstalter en hungerstreik o. l. for at faa sin «sag» gjenoptaget, er det heller ikke saa farlig bevendt. Mange af de syge, som ligger i feide med institutioner, stænder, aandsretninger, statskirken o. l., tør man nok betegne som nogenlunde ufarlige, naar man blot overvaager deres færd og isærdeleshed ogsaa deres vita sexualis.

Har den syge derimod udseet sig én bestemt person som fiende, eller føler han sig truet og plaget paa legemet, saa bliver forholdet yderst betænkeligt. Det gaar alligevel ikke særdeles ofte paa, at paranoikere dræber sine mod-

standere; men det kommer formentlig deraf, at sygdommen har et jevnt og kronisk forløb, saa farerne opdages i tide. Fra og til bliver høitstillede personer udsat for attentater af paranoikere, som vil ramme de forhadte systemer i toppen.

Særlig er det ved de mere begrænsede, kombinatoriske vrangsystemer, at den syge udfolder en ihærdig og planmæssig ydre virksomhed for at naa sine maal. Men ved de store, fantastiske, hallucinatoriske vrangsystemer gaar gjerne ønskerne i opfyldelse paa mere letvint vis. Hertil er symbolske handlinger og sansebedrag de bedste midler. Den syge kan gjerne holde sig rolig i sin seng, hvis hun er god for at knuse hele det ondes magt bare med korsets tegn. Naar man kan naa frem til den elskede gjennem elektriske tankeforbindelser, eller man har dennes aand siddende i maven, greier man sig foruden brevskrivning og stevnemøder. Sigter man paa en kongekrone, gider man ikke at procedere om ingenting . . . . . Jo mere forrykthed i det hele, desto mindre ulempe volder som regel de paranoiske patienter.

Hvis det gaar ind i de syges plan at blive opfattet som normale, kan de ogsaa gjøre mere eller mindre vellykkede forsøg paa at holde inde med sine vrangforestillinger (dissimulation).

Forskjellige former af vrangsystemer

(kombinatoriske og hallucinatoriske, circumscripte og komplette, stationære og progressive, autopsykiske og somatopsykiske samt abortive former).

Man har før tillagt det væsentlig betydning, om vrangforestillingerne beroede paa *sansebedrag, drømme, frie indfald (primordialdelirier), erindringsbedrag* eller *falske kombinationer*. Disse forskjelle turde dog neppe være af principiel natur, og de egner sig ikke som klassifikatorisk grundlag. Hvis mange led i slutningsrækkerne ikke naar op til bevidsthedstærskelen, kan det let hænde, at den for-

rykte kombination eller slutning fortoner sig for selviagttagelsen som en frit opstigende forestilling. Og ved høiere grad af dissociation tager disse indfald skikkelse af sansebedrag.

Ved søvnighed og under søvn finder der sted en (fysiologisk) afspærring af associationsbaner; som følge heraf synes ofte frygt- og ønske-forestillinger at gaa i opfyldelse. Saaledes virker søvnen i samme retning som den pathologiske proces, og ved forening af begge indflydelser kommer det til *hypnagogiske oplevelser*, der senerehen bedømmes som virkelige af den syge (kfr. s. 20). Man maa i det hele gjøre sig det klart, at forestillingerne slutter sig sammen («kombineres») efter de samme love baade i det bevidste og ubevidste sind; men det tyder dog som regel paa en mindre intensiv sygdomsproces, naar vrangforestillingerne fortrinsvis opstaar som tydelig udformede kombinationer, frie indfald eller hypnagogiske fantasier og ikke som sansebedrag i vaagen tilstand eller som erindringsforfalskninger. Af denne grund *pleier den logiske sammenhæng at være bedre bevaret ved de «kombinatoriske» end ved de «hallucinatoriske» vrangsystemer.*

De positive erindringsforfalskninger, som paa én gang skyldes dissociation og hukommelsessvækkelse, tilhører især de paranoide demensformer, men er heller ikke sjeldne ved de mere «komplette» paranoiske systemer.

I de paranoiske (og paranoide) vrangsystemer er det nogle faa typiske forestillings-grupper, som gjør sig særskilt gjældende. Den syge kjæmper for retten og mener sig forurettet af naboer og myndigheder *(paranoia querulans)*. Han lægger sig tilrette en «kjæreste i fantasien» *(paranoia erotica)*. Han tror sig selv sigtet eller sigter andre for usædelighed *(paranoia sexualis)*. Han føler sig misagtet, ærekrænket, bestjaalet og berøvet friheden, og han forespeiler sig til gjengjæld stor berømmelse, magt og eiendomsbesiddelse. Ofte synes han, at man hænger sammen mod ham i «komplot» for at tage hans liv, men det lykkes

ikke, fordi han staar under Guds særskilte beskyttelse *(paranoia persecutoria)*. I enkelte tilfælde træder den tanke i forgrunden, at man paasætter ham lidelser og sygdomme *(paranoia hypochondrica)*. Andre typiske forestillinger er disse, at han er kaldet til profet, reformator eller opfinder *(paranoia religiosa, reformatoria* resp. *inventoria)*.

Undertiden optræder der i hovedsagen kun en enkelt af disse forestillings-grupper *(paranoia minor s. circumscripta)*, men oftere møder man flere af dem i forening *(paranoia major s. completa)*. Jo grundigere man gaar tilverks i sin undersøgelse, desto klarere bliver man iøvrigt derover, at der i strengere forstand ikke gives nogen virkelig «begrænset» forrykthed.

Enkelte vrangsystemer kan gjennem lange aarrækker holde sig nogenlunde *stationære*, medens andre griber stadig videre om sig. Men paa forhaand er det i saa henseende vanskeligt at gjøre sig op en mening om forløbet. Jo mere vrangforestillingerne holder sig indenfor det auto-psykiske omraade (kfr. s. 13) og jo mere den kombinatoriske karakter bevares, desto større er i det hele udsigten til, at vrangsystemet vil forblive nogenlunde begrænset. Fra og til ser man alligevel, hvorledes vrangsystemer, som har holdt sig relativt stationære i lang tid, pludselig skyder fart og begynder at vokse sterkt i omfang.

Størst betydning turde det have at sondre mellem de *auto-psykiske systemer*, i hvilke kun «personligheden» er trukket ind, og de *(auto)-somato-psykiske*, som omfatter «legemet» tillige. Saalænge vrangforestillingerne kun kredser om personlighedsværdier som ære og ret, bliver nemlig den aandelige sammenhæng godt bevaret. Et ulige mere forrykt indtryk giver derimod de syge, som *føler sit legeme udsat for paavirkninger* ved maskiner, elektricitet o. l. Ved disse *(auto)-somato-psykiske systemer* spiller sansebedrag en fremskudt plads, ligesom vrangforestillingerne let antager fantastiske former. De syge faar uafbrudt telefonmeddelelser; der sættes tanker paa dem, og tanker bliver

dem berøvet; de hører sine egne tanker udbasuneret (Gedankenlautwerden), og de føler sig kanske baade i smaat og stort drevet til at føle, tænke, ville og handle efter fremmed indflydelse *(passivitets-bevidsthed)*; billeder forevises, smerter paaføres og legemet udsættes for dirringer, frysninger, skjælvinger, stikninger m. v.; eller det dreier sig til gjengjæld om behagelig «massage», «opkvikkende dampe» o. s. v. Mangen gang bliver vedkommende «overvældet» lige til følelsen af fuldstændig afmagt, og de beretter saa senere om, hvorledes de har været næsten ind i døden — eller endog over dødens tærskel — for at opstaa paany.

Dette saakaldte *fysikalske forfølgelsesvanvid* vil Kraepelin have udsondret fra begrebet paranoia og henført til dementia præcox. Af flere grunde kan jeg ikke antage denne synsmaade.

Paa sindssygeasylerne er de blotte auto-psykiske vrangsystemer temmelig sjeldne; ulige oftere støder man paa det fysikalske forfølgelsesvanvid. Ved disse sidste former findes der nu i rene tilfælde hverken hebefrene eller katatone symptomer, og det forekommer mig, at begrebet dementia præcox bliver ganske ubestemmeligt, hvis det som hos Kraepelin ogsaa skal opsluge broderparten af, hvad andre forfattere regner med til paranoia. En saadan udvidelse af dementia præcox er særlig uheldig af den grund, at de hebefrene og katatone sygdomstilfælde virkelig danner en naturlig enhed. Den hebefrene apathi og interesseløshed er kun en lavere grad af kataton stupor; her som der dreier det sig fortrinsvis om en nedsættelse af drivkræfterne eller de reaktive sindsfunktioner. Man kunde gjerne betegne hebefrenien som hypo-katatoni og den hele gruppe som katatoni[1]). Hvis man derimod som Kraepelin tager de rene paranoiforme tilfælde med, vil dementia præcox ved sin rigdom paa former staa i fare for at blive ganske formløs.

Alligevel kunde der foreligge tvingende grunde til en saadan holdning. Det heder sig bl. a., at det «fysikalske forfølgelsesvanvid» ender i sløvsind, og det maa medgives, at de somato-psykiske vrangsystemer fører til betydelig større aandelig opløsning end de auto-psykiske; men det modsætningsforhold kan lige godt forklares ved graduelle forskjelle i sygdoms-

[1]) Som underordnede fænomener kan de katatone symptomer optræde ved en række forskjellige psykoser. Der er derfor heller ingen tvingende grund til at opgive diagnosen paranoia, om der *leilighedsvis* skulde optræde *et og andet* katatont tegn.

processen. Har man dette sidste syn. paa sagen, finder man det naturligt nok, at de syge, der lider af det fysikalske forfølgelsesvanvid, kun lægger forholdsvis ringe omtanke og handlekraft for dagen. De opnaar jo sine ønskers opfyldelse ad korteste vei ved «kritikløs» afspærring endog af de mest haandfaste modforestillinger; hvortil trænges der beregning og aktivitet, naar man f. eks. staar i livagtig hallucinatorisk rapport med den elskede, o. s. v. (Kfr. s. 47.)

Som et argument anføres det hos Kraepelin, at den udprægede *passivitets-bevidsthed* ved det fysikalske forfølgelsesvanvid maa opfattes som en villie-forstyrrelse i lighed med de katatone symptomer. Det er mig dog ingenlunde indlysende, med hvilken ret han giver en saadan *speciel* tydning af passivitetsbevidstheden. Denne finder meget mere sin naturlige forklaring som et *almindeligt* dissociationsfænomen af samme slags som sansebedraget og vrangforestillingen (s. 14); en saadan passivitetsbevidsthed gjør sig desuden i nogen grad gjældende selv ved den i Kraepelinsk forstand mest «ægte» paranoia.

Til at opfatte de auto-psykiske og somato-psykiske vrangforestillinger som udtryk for graduelle forskjelle føres man ogsaa ved følgende betragtning. De mange fornemmelser af dirring, frysning, brænding, stikning o. s. v., som afgiver stof til det fysikalske forfølgelsesvanvid, har alle sit grundlag i *affekt-reaktioner*. Vrangsystemerne vedligeholder en stadig indre uro og spænding. Den syge lever stedse i haab og frygt; ret som det er, gaar enten et ønske eller en frygtforestilling i opfyldelse. Naar det som bedst ser ud til, at sagen skal ordne sig, at kjæresten skal komme, at triumfens time snart er inde, kommer der gjerne noget paa tværke og velter det hele overende. Man sætte sig ind i den situation, at man saadan uden ophør ser alle sine mest høitspændte forventninger omstyrtet. Sligt føles som ulidelig forstyrrelse, pinefuld forvikling, ufred og trængsel. I saadanne øieblikke dirrer det i hele legemet; det farer som stød til hjertet; man er snart kold, snart varm, det smerter baade hist og her og mest i de organer, som tiltrækker sig opmerksomheden af en eller anden grund (f. eks. en organisk lidelse). Omvendt kan ogsaa legemet gjennembæves af salige fornemmelser, naar brændende ønsker omsider gaar i opfyldelse. Selv ved de auto-psykiske systemer kan der nu til en vis grad gjøre sig gjældende fornemmelser af den her beskrevne art. *Men de bliver ikke for den syges opfatning løsrevet fra de sindsbevægelser, hvori de har sit ophav.* For at saa skal ske, maa den aandelige opløsning — dissociationen — tage til i styrke og omfang. Men isaafald kan det ogsaa snart komme dertil, at *de angjældende fornemmelser opfattes isoleret, med ledsagende passivitets-bevidsthed, hvilket igjen vil sige, at de for den syges bevidsthed fortoner sig som forvoldt ved ydre indflydelser.* Og hermed er det fysikalske forfølgelsesvanvid under dannelse. Fra et psykologisk standpunkt ligger det overhovedet nær at antage, at vrang-

forestillingerne breder sig fra det auto-psykiske over paa det somato-psykiske omraade, naar dissociationen tager til i styrke og omfang. Ogsaa den kliniske erfaring viser, at der ikke gives nogen skarp modsætning mellem de auto-psykiske og somato-psykiske systemer.

Paa visse felter stiller der sig kun forholdsvis smaa hindringer i veien for den subjektive opfyldelse af ønsker. Hvis man tager tiltakke med hæder og kjærlighed i det hinsidige liv, trænges der ingen vidtgaaende afspærring af modforestillinger, forat man skal føle sig sikker paa maalet. Uden at være synderlig forrykt, kan man ogsaa leve i det faste haab om *fremtidig* berømmelse som opfinder eller reformator. Som nu ventelig kan være, søger de indre drivkræfter sig fortrinsvis afløb ad de baner, hvor der stiller sig mindst modstand iveien for opfyldelsen af de angjældende begjæringsforestillinger. Lettere end at blive præsident i de Forenede Stater er det for den æresyge at opkaste sig til profet, og den kjærlighedssyge kvinde kommer snarere til at føle sig som Jesu brud, end det vil lykkes for hende at skaffe sig en jordisk kjæreste i fantasien. Derfor er det vistnok, at der saa hyppig former sig vrangforestillinger af religiøst, reformatorisk eller inventorisk indhold. *Abortive* former af paranoia religiosa, reformatoria resp. inventoria kan vel endog virke som en ligefrem sikkerhedsventil, naar de underkuede ønsker presser paa med stor spænding. For den syges livsførsel er det selvsagt en stor vinding, om dannelsen af vrangforestillinger kan begrænses til de transcendentale og fjerne ideale enemerker.

Inducerede vrangforestillinger.

For den overfladiske betragtning vil det let synes, som om paranoikerens meninger og handlinger havde fornuftigt grundlag, og det hænder derfor jevnlig, at kritikløse mennesker, børn og imbecille personer anerkjender den syges vrangforestillinger som virkelige. Herved opstaar de saakaldte *inducerede vrangforestillinger*. Lider en moder af

paranoia querulans, vil ofte en af hendes døtre gjøre hende følge et langt stykke. Omkring den paranoiske profet danner der sig menigheder af blindt troende, o. s. v. (folie à deux, folie à trois, paranoiske endemier). Men disse navne turde være misvisende, da det vel som oftest alene dreier sig om *falske overbevisninger* paa grundlag af forældre-autoritet, religiøs fanatisme, klassehad, overtro, fordomme m. v.

Inddeling.

I det følgende vil der blive sondret mellem de væsentlig autopsykiske vrangsystemer *(paranoia minor)* og de former, som paa én gang frembyder baade auto-psykiske og somato-psykiske vrangforestillinger *(paranoia major s. completa)*.

Paranoia completa blev først af Magnan opstillet som en typisk sygdomsenhed og af ham beskrevet som *délire chronique à évolution systématique*. Han opstiller følgende *schema:* efter et forstadium af mistænksomhed (sigtelsestro), forstemning og indre uro *(période d'inquiétude)*, som kan vare i maaneder og aar, optræder der sansebedrag og vrangforestillinger af persekutorisk indhold *(persekutionsstadiet)*. Senerehen (i det *ambitiøse stadium)* slutter der sig ogsaa storhedsforestillinger til, og med aarene udvikler der sig desuden nogen grad af sløvsind (det *demente stadium)*. Paa sindssygeasylerne findes der gjennemgaaende mange syge af denne type baade i afdelingerne for rolige og urolige. Mest af alt er det de somato-psykiske sansebedrag og vrangforestillinger (det fysikalske forfølgelsesvanvid), som giver tilstanden sit særpræg (kfr. s. 49).

Et forbehold er dog i denne forbindelse nødvendigt. Baade forfølgelses- og storhedsforestillinger følges nemlig i virkeligheden ad hele veien. Men der gaar rigtignok en god tid hen, før de mere høitspændte ønsker gaar i opfyldelse for den syges bevidsthed; derfor synes forfølgelsesforestillingerne at være det alt overveiende i begyndelsen. Det betegner

ogsaa tidt en vending i sygdommens udvikling, naar en mere betydningsfuld storhedsforestilling har slaaet fæste. I og med dette har jo den syge naaet et af sine vigtigste maal; der er ihvertfald kommet én fast grundpille, et element af ro ind i systemet. Fantastiske storhedsforestillinger tyder gjerne paa en vidtfremskreden, intensiv sygdomsproces.

Paranoia completa skal efter Magnan optræde hos forhen i det væsentlige sindsfriske, ikke degenererede eller psykopathiske personer, helst i 30—40-aarene. Arvelig belastning kan derimod foreligge. Magnan sondrer nemlig udtrykkelig i denne forbindelse mellem den blotte nedarvede disposition til neuroser og psykoser og den aktuelle degenerationstilstand, som giver sig udslag i de saakaldte degenerative symptom-komplexer.

De mere begrænsede vrangsystemer hviler derimod paa degenerativ eller psykopathisk grund, efter hvad den samme forfatter mener. Ved denne sidste sygdomstype skal angjældende have frembudt abnorme sjælelige anlæg helt fra barnsben af, og vrangsystemerne antages at have udviklet sig som en videre udfoldelse af oprindelige karaktertræk. Af denne grund kan der, heder det, heller ikke her som ved paranoia completa paavises nogen skarp grænselinie mellem sundhed og sygdom. Disse «*degenerative*» *vrangsystemer* (Magnan's *délires systématisés des dégénérés)* skulde dernæst finde sin færdige udformning i løbet af kort tid og ikke vise nogen tilbøielighed til progression, ligesom de ogsaa skulde kunne frembyde et remitterende forløb og undtagelsesvis endog gaa tilbage; endvidere skulde forfølgelses- og storhedsforestillinger dukke frem samtidig — alt sammen i udtalt strid med schemaet for det ikke-degenerative délire chronique (s. paranoia completa).

I senere aar synes den Kraepelin'ske skole delvis at have nærmet sig til disse Magnan'ske synsmaader. Rigtignok opføres délire chronique (Magnan) hos Kraepelin blandt de paranoide former af dementia præcox; men til gjen-

gjæld bliver det betonet, at den «ægte» paranoia er en tilstand, som optræder hos psykopathiske personligheder uden at vise noget fremtrædende tegn til progression.

Délire systématisé des dégénérés (Magnan) og paranoia i Kraepelin's forstand bliver saaledes nær beslægtede begreber. Det dreier sig herved om relativt circumscripte vrangsystemer, fornemmelig af auto-psykisk indhold (paranoia minor).

En steil modsætning (som hos Magnan) mellem en degenerativ og en ikke-degenerativ paranoia er dog neppe ganske holdbar. Wernicke kommer vist det sande forhold nærmere, naar han nøier sig med at betone, hvorledes det *fortrinsvis* er hos degenererede, psykopathiske personer, at der optræder «circumscripte auto-psykoser» eller «overværdige ideer» af ringe intensitet og omfang, saaledes at det kan stille sig tvilsomt, om der foreligger udtalt sindssygdom eller ikke.

Vor sondring mellem paranoia minor og major svarer paa denne maade i hovedsagen til Magnan's inddeling, blot at det spørgsmaal holdes mere aabent, hvad vegt der tilkommer degenerationen som ætiologisk moment.

Auto-psykiske vrangsystemer (paranoia minor)

[délire systématisé des dégénérés (Magnan)].

I. **Paranoia querulans** (proces-syge).

Kraepelin giver heraf følgende skildring: «Grundtrækket i sygdomsbilledet bestaar i forestillingen om retskrænkelse og den lidenskabelige trang til at kjæmpe til det yderste mod den formentlig lidte uret» — «i regelen knytter denne forestilling sig til et nederlag, som den syge virkelig har lidt — som oftest under en retsstrid og med fuldstændig god grund» . . . «umuligheden af at opnaa den formentlige ret overbeviser den syge om, at vidnerne er skurke og menedere, dommerne og myndighederne en bande af røvere

og skøiere, som alle holder sammen for at undertrykke ham og forebygge, at deres egne onde gjerninger kommer for dagen; man stævner ikke hans vidner, som nu sikkert vilde have udtalt sig sterkt til hans bedste; man fordreier hans udsagn, forfalsker hans haandskrift, akter og protokoller, man sender ham stævninger ved falske postbud» o. s. v. «I paafaldende modsætning til kverulantens mangel paa evne til at lade sig belære staar hans lettroenhed — enhver sladderhistorie, ethvert rygte, ethvert tilfældigt udsagn gjælder for ham som uomstødeligt bevis, naar de passer ind i hans forestillingskreds» . . . «Et regelmæssigt symptom af paranoia querulans er den sterkt løftede selvfølelse» — «uden undtagelse finder man derhos en betydelig forhøiet pirrelighed». — «Lidenskabelighed og ubelærbarhed paatrykker den syges handlinger sit stempel — blind ligeoverfor gode raad sætter han alle mulige retsmidler i bevægelse, og appellerer fra den ene instans til den anden . . . han skriver utallige breve og indlæg til retterne, privatpersoner og embedsmænd, til rigsdagen, fyrsterne og keiseren . . . allerede i den ydre form, i understregningerne, de mange udraabs-, spørgsmaals- og anførselstegn, i indholdets bredde og ensformighed pleier disse skriftstykker at røbe sit sygelige grundlag» . . . . «Afgjørende for diagnosen er den maade, hvorpaa lidt efter lidt nye personer trækkes ind i vrangsystemet; dette udvikler sig fra *et eneste udgangspunkt,* der bliver ved at staa i forgrunden, ligesom det stadig paany tjener som tilknytning for den syges tanker og handlinger» . . . «Fra og til forekommer enkelte sansebedrag» . . . undertiden kommer det ogsaa til mere udtalte vrangforestillinger i form af forgiftningsfrygt o. l. Ikke sjelden optræder der samtidig jalousivanvid og hypokondre klager. Som oftest bryder sygdommen ud mellem det 35te—45de aar, og den ender tilsidst med nogen svækkelse af sindskræfterne. Den syge bliver med aarene mere ligeglad, stump og fredsommelig, naar man ikke netop rører ved de saare punkter; men om nogen virkelig berigtigelse af vrangforestillingerne er der herved ikke tale. —

Hvis man ved paranoia querulans gjennemgaar aktstykkerne og sammenholder den syges udsagn med hvad vidnerne beretter, vil forskjellen springe sterkt i øinene:

Om den 41 aar gamle, yderlig trættekjære, grovmundede, selvkloge, men fremmelige og arbeidsdygtige kone K. H. udtaler f. eks. vidnerne, at hun bl. a. havde

1. slaaet Marie med et vedtræ og revet denne i haaret, at hun havde
2. slaaet en skyllebøtte over Anders,
3, kloret Nilsen i ansigtet,
4. trukket Olga efter haaret og tildelt denne slag i ryggen, samt at hun
5. havde lagt sig imellem med grov mund, da en lærer skulde hente en bortløben gut, med den følge, at gutten fik undvige.

Selv giver hun i fuldeste alvor følgende skildring af forholdene: Hun har altid været snil og hjælpsom, men sladderkjærringer har sat ud onde rygter, og politimesteren, som gjerne tager sig en taar over tørsten, tror paa alt det onde, der siges om hende. Hun lider grusom uret og bliver skammelig bagvasket. Og vidnerne lyver for retten.

Med anklagepunkterne hænger det saaledes sammen: 1. Marie ræsonnerede hende og slog først hende og dernæst hendes 11-aarige gut med et vedtræ; først da tog hun et let tag i haaret paa Marie for at hindre denne i at slaa gutten. 2. Da Anders «atter gjorde spektakler», truede hun med at slaa skurebøtten over ham. 3. En aften i mørket overfaldt Nilsen hende med hammerslag, og da hun maatte tage igjen, fik hun sin haand ind i hans mund. 4. Olga fløi efter hendes barn, kaldte og slog dem, og tilsidst blev hun selv trukket af Olga efter haaret, uden at hun tog igjen. 5. Da gutten jamrede: Gud hjælp mig, hjælp! talte hun pent til læreren — o. s. v. Man ser tydelig, hvorledes hun i sterk sindsbevægelse misopfatter situationerne og ikke bemerker den uret, som hun gjør sig skyldig i; for en stor del dreier det sig om formelige negative erindringsforfalskninger. Man træffer her i stor forstørrelse de feil, som ellers regelmæssig klæber ved de menneskelige udsagn.

I nært forhold til paranoia querulans staar:

2. Paranoia reformatoria[1]).

For sin reformatoriske ide kjæmper den syge med samme blinde lidenskab som kverulanten. Naar han paa sin vei møder modstand, kan han ogsaa blive kranglevorren.

[1]) Denne type er af forf. skildret mere indgaaende i Samfundssygdomme (s. 24—28).

Det hører regelen til, at reformatorerne ypper trætte, ligesom kverulanterne let betages af sygelig reformiver. Kaldelsens vished opnaar disse patienter helst i overspændte øieblikke gjennem ekstatiske, hypnagogiske bønhørelser og visioner — efter forudgaaende indre kampe. Men saadanne oplevelser gjentager sig ikke ofte.

3. Paranoia religiosa.

De saakaldte religiøse[1]) vrangsystemer henter sin fortrinsvise næring fra Johannes aabenbaring og de profetiske skrifter. Paa den paranoiske profet henspiller angivelig alle spaadomme og lignelser i bibelen. En kalder sig drengebarnet i Aabenbaringen (kap. 12.5), en anden gjør krav paa at være menneskesønnen, sandhedens aand o. s. v.; de mest skriftkyndige iblandt dem lader gjerne alt under ét passe paa sig selv. Før det høie kald bliver dem aabenbaret i visioner eller ved tilsigelser i aanden, har der regelmæssig gaaet svære anfegtelser og fristelser forud. Naar nu visheden først er opnaaet, gaar den vanvittige profet ivei med at stifte sin nye sekt: *Guds menighed* o. l. Herunder kommer han straks i konflikt med «Babels vise mænd», «Guds ords foragtere»», de «djævlehellige, statskirkehellige . . . paddeaander» eller præster o. s. v. I harme over disse forfølgelser undlader han vel heller aldrig at fordømme de ugudelige til helvedes pine; men det er ikke ham selv, men Gud, der udtaler disse haarde ord gjennem hans mund; thi af sig selv er han intet.

Næsten uden undtagelse danner der sig saa en forblindet sekt omkring den syge, og det pleier at ende med stor skandale, naar profeten i kraft af gammeltestamentlige analogier, misforstaaede skriftsteder og forsterket libido sexualis har samlet menighedens kvinder om sig i sit harem; ikke mindst rolle spiller herved de overtroiske forestillinger

[1]) Ordet er misvisende, men har faaet hævd.

om den hellige mands sæd. Dette religiøse sværmeri leder ikke sjelden over i lovløse handlinger, man skal jo frygte Gud mere end mennesker. Forresten lider de fleste af sindssygeasylernes hellige mænd og Kristusfigurer ikke af paranoia, men af dementia paranoides. Men besynderlig nok kan ogsaa disse sløve, forvirrede, stadig væk hallucinerende sværmere skaffe sig proselyter. Hertillands har man eksempel paa, hvorledes en lærerinde sultede sig tildøde i haab om at blive levende optaget i himmelen. Baade de paranoiske og paranoid-demente profeter viser iøvrigt den samme suveræne foragt for det 6te buds bestemmelser; paranoikeren holder harem, og den paranoid-demente masturberer, forat hans «sæd skal udgydes over jorden».

Paranoia religiosa.

A. R., l.-no. 7062, 36-aarig mand, indkom paa G. asyl i 1888 til observation. Mor «mindre rigtig», 1 bror og 2 søstre sindssyge. 14—15 aar gammel tog han tilsjøs og i 23 aars alderen reiste han til Amerika, hvor han ernærede sig selv og sendte penge hjem. Efterat han «i længere tid med kors og trængsler og mange plager havde været forberedt», og han nu «var udarmet, nedslagen og sønderknust af Herrens tugtelser og revselser, som var mange og store», havde han «sjælslidelser og plager, som gjorde ham syg baade paa sjæl og legeme». I denne afkræftede tilstand fik han, medens han den 27de januar 1883 læste i «Aabenbaringen» om den vældige engel, som kom ned fra himmelen, høre «noget raabe med høi røst for hans øren: Du er manden!» Dette gjentog sig, og han befandt sig herunder i voldsom sindsbevægelse («det var ligesom en haand vilde ind i mit hjerte» «for der at indsætte noget»; «da begyndte en pine at opstige i min sjæl, som var ubeskrivelig, forunderlig, men smertefuld»). Han begyndte at høre sine egne tanker udtalte; idet ha sagde i sit indre: «Jeg vil grave mig ned i jorden», hørte han en røst sige: «da vil jeg ogsaa grave dig op derfra». Da han hørte dette svar «paa sit skjulte hjertesprog, begyndte (han) at blive mere bange». Han saa ogsaa «en stor hvidklædt engel» med et draget sværd, der truede med at slaa ham ihjel; ligeledes saa han «en ring af smaa engle, som var rødklædt», staa rundt om ham. Disse sterkere aabenbarelser stod efter hans egen beretning paa i vel 2 timer, hvorefter han efterhaanden kom til ro igjen og mente, at «Jesus igjen var født til verden i ham». Senere har han havt saamange «syner og aabenbaringer, at derom kunde skrives en hel bog» (citaterne hidrører fra stykket «om Jesu Kristi vidnesbyrds fødsel i mig» i hans flyveblad Domsbasunen).

Senere stiftede han menigheder i Amerika og Norge og udfoldede meget omfattende literær virksomhed. Som et eksempel paa hans *bibelfortolkning* kan anføres: «Om de rene og urene dyrs betydning» . . . . .

Bibelfortolkning.

«Faaret var rent, det maatte ædes; thi det er forbillede paa lammet Kristus. Alle dyr, som splittede kloven og tyggede drøv, var rene; men de, som ikke gjorde dette, var urene. De splittede klove betyder Guds folks fødder her i verden; de gaar i en synlig og usynlig verden paa en gang; de er i aandens og naturens verden paa en gang; de er i det forkrænkelige og uforkrænkelige og vandrer i aanden mod kjødet, i tro mod vantro.

Se dette er klovernes betydning. Ved drøvtygningen betegnes Guds folks troesliv, idet de stedse og altid æder og tygger paa Guds hellige ord, men i Jesu nye liv . . . . . se saaledes har hvert dyr sin aandelige betydning, men hvad vi først og fremst har at vogte os for, det er for svinet (en falsk lærer) og svinekjød (falsk lærdom).»

Fra 1883 opfattede han sig selv som

«drengebarnet i Aabenbaringen».

Til dette sigtes der i en utallighed af bibelsteder, som han regner op i sine skrifter, f. eks. Es. 13. 12: «jeg vil gjøre et menneske mere dyrebart end (fint) guld og et menneske end (kosteligt) guld af ofir». Med drengebarnets fødsel skal ogsaa «Babel», den falske kirke, falde og himmelkrigen begynde. Efter denne *første opstandelse* kommer først det tusindaarige rige, dernæst dommedag og den sidste opstandelse, o. s. v.

Tal-mystik.

At drengebarnet skulde fødes i 1883 fremgaar af Skriften: «Han begyndte beregningen aaret 666[1]) efter Kristi fødsel, dertil lagde han 42 maaneder hvilket er 1260[2]) aar, han fik da aaret 1926, hvilket er dyrets historiske beregning. Tiden mellem den aandelige og historiske beregning af dyret fandt han hos Dan. 12, 11—12; den historiske beregning er i 12te v. og den aandelige i 11te v. Dette mellemrum finder vi at være 45 aar. Disse 45 aar trak han fra aaret 1926 og fik da ud aaret 1881. Han viste af min tidligere forklaring, at jeg havde faaet vidnesbyrdet i 1883, tillige at jeg to aar før var kaldet af Herren, og 2 aar fra 1883 er 1881 . . .»

Indtil antikristens tid er omme i 1926, skal himmelkrigen rase. Derfor udgiver han Domsbasunen,

[1]) Dette tal er hentet fra Joh. Aabenbaring.
[2]) De 42 maaneder er profetiske maaneder, hvor hver dag gjælder for et aar.

Judgment Trumpet

No. 6.

The

Fall of **The church** of God

And The

Judgment and Fall of Babylon

The False church

And The

First Resurrection, Which Is The Rebuilding of

The church of God

And

The millennial Year, And The Great and Last Judgment and The Resurrection of All

som «er udsendt af Gud og er det evige evangelium, som Aabenb. 14 taler om» — «og Herren skal sees over dem og hans pil skal udfare som lynet, og den Herre, Herre skal blæse i trompeten og gaa frem som i svar storm af sønden;» thi «Jesus siger i Matth. 24, at han skal udsende sine engle med basunens høie røst, og de skal forsamle hans udvalgte, fra de 4 verdens hjørner, fra den ene egn af himlen til den anden;» men «naar Herren faar udført sin seir, da er Babel, den falske religion og al ugudelighedens herskermagt omstyrtet.»

Om indlæggelsen paa G. asyl udtalte han i sit skrift: *Den retfærdige dommer:*

«Da I indsendte domsbasunen og de medfølgende dokumenter til *Gaustads-forstands-prøver,* mon I da jorde det, som var sundt, sandt, godt og ret for Gud og mennesker. I jorde ilde i alle henseender. Ikke kan I opsætte L. som en rettesnor eller *orginal* for at prøve min forstand, da I af Herrens ord ved, at det naturlige menneske fatter ikke de ting, som hører Guds aand til; thi de ere ham en daarlighed, og han kan ikke kjende dem; thi de bedømmes *aandelig;* men den aandelige bedømmer alle ting: men selv bedømmes han ikke af nogen; thi vo har kjendt Herrens sind, at han kunde overbevise ham? *Men vi have Kristi sind* (1 Kor. 2), skam til eder og det ganske lands befolkning, som ikke have nogen bedre *orginal* at opsætte til min prøver end **Gaustad-Galehus-Forstands-veleren-L.** Nu ser vi landets præster at være mørkhedens sønner; thi havde de havt lys i lygten, havde de vel mødt mig paa feltmarken; men de ser, at de intet formaar og at de intet kan, derfor vil og tør de ikke stride. Nu gaar domsbasunen i det engelske sprog og er troet af det amerikanske folk. Den oversættes i deres sprog og aftrykkes i mange tusinde eksemplarer og sendes rundt i verden, som et frelsnings-

budskab til alle faldne slegter . . . . Vil I, I syndens sønner! veie en mand, sendt af gud, paa Gaustad-Galehusvægten, saa skal jei lade eder, I haarde halse og afgudsdyrkere! vide, at herren har nu veiet eder og hele pavens rige paa sin vægt og I er fundne at være for let; **riget er gaaet fra eder!** Ødelæggelsen, forbandelsen og sønderrivelsen er eders arv, den skal ikke lade af ifølge Es. 19; Jer. 50. 51. 53; Sak. 14; Sef. 1; Salm. 2, 149 . . . . .

Guds ords haandhæver og forsvarer A. R.

Under asylopholdet blev hans virksomhed fortsat ufortrødent af menigheden. I «*Klage fra guds menighed*» til Iustitsdepart. og «*Herrens stridshær*» kan man kjende igjen R.s hele tankegang i form af

Inducerede vrangforestillinger:

«Da nu fienden[1]) saa denne vældige mand komme med sine ødelæggende redskaber og ødlægge hele hans plantelse og ikke levnede ham saa meget som et straa, da blev han yderst forbitret og opmanede hele sin hær til at stride mod denne mand . . . . . men da dette ikke lykkedes, sendte han bud til Norges Iustitsdepart., at de dog vilde forbarme sig over ham ifølge deres lov, saa at ikke denne forfærdelige mand skulde faa lov til saaledes at nedmeie hele hans plantelse. Iustitsdepartementet, der selv var interesseret i sagen og havde en stor fordel af denne ager, idet den gav den mangen god lækkerbidsken, udsendte da ordre jennem amtmanden i L., en af deres medhjælpere, ... Naturligvis fogden var sine stald-brødre strax lydig og fik med sig to politibetjente. . . . . Iustitsdep. beordrede da, at manden skulde sættes under tiltale, og i den anledning udvalgte de tre af sine vældige; den ene kaldte de «Anklager», den anden «Dommer» og den tredie havde de for et syns skyld kaldt «Forsvarer». Denne komplot begyndte nu en lang række af forhører over manden . . . Forsvareren, der ikke forstod denne talemaade, blev saa forbitret herover og fyldt med djævleharme, som en ballon fyldes med gas, og denne harme løftede ham op og drev ham helt til den høie *Forstandsveier* og bad ham betragte denne skrift, han havde faaet fra manden med sigden . . . . . .»

Mandens medtjenere.

Andre medlemmer af menighederne henvender sig til direktøren for G. asyl i følgende toneart:

. . . . «saa har vi hørt her i Amerika nu at Du er en Luther kristelig jegmand eller *statskirkelig,* hør Du Øgleunge og onde hugorm og du for-

[1]) Antagelig kirkens prester.

giftede skorpijon af helvede, vad har du nu din *forstand* eller vem skal veie din forstand? Du jei skal sige dig at vaar levende gud skal veie dig hel og holden, som du er i den stund naar du læser disse linier, og du skal ligge paa den ene vægtskaal og vaar guds ord, bibelen, paa den anden, saa skal du gaa i luften ligesom man kaster en fjer i veiret . . . .»

. . . . tænk du er manden som rører ved guds øiensten idet du saaledes gaar mod din egen indre overbevisning, indespærrer og forvarer en mand, sendt af gud . . . . (Chicago).

I har hadet og forfulgt herrens sande vidner, ... men ve eder, naar herren slaar til i sin vrede, da faar i hyle af aandsangst, da skal I faa se, at R. er den mand som skriften taler om fra først til sidst . . . . o. s. v.

Hans menighed truer ogsaa med at sætte sig op imod loven:

«Vi ved, at naar vi i alle dele vil holde os til vaar himmelske faders lov og vilje, om vi da kommer i kollisjon med menneskelige love og indretninger, da ved vi at det bør os at adlyde gud mere end menneskenne . . . . I Kr. har de ogsaa nu begyndt at uroe forældrene, fordi de ikke lader sine børn gaa paa deres fordærvelige skoler. Fordi vi nu vil gjøre ret for herren og holde os selv tilligemed vaare børn fra alt det som ikke er efter guds vilje, derfor skal vi straffes af deres laave. Vad slags love maa det være? Saadanne laave extemerer vi for et nul. Nei kan vi ikke faa lov at frygte gud efter hans egen vilje uden at vi derfor skal straffes, da lider vi heller det . . . .»

Paa en forespørgsel om, hvorvidt A. R. kan ansees som farlig for den offentlige sikkerhed, udtaler direktøren for G. asyl bl. a.:

. . . . «Den $^{11}/_{9}$ d. a. er der tilført asylets journal angaaende A. R., at han paastaar, at de trudsler, som er udstødte i slutningen af hans brochure «Sandhed, Retfærdighed og Ret» . . . . «ikke er ment andet end aandelig» og at der ikke er nogen fare for, at han skulde gribe til legemlig vold; med «*ham fra Norden*» sammesteds er ment, siger han, ikke ham selv, men «Rusland» . . . . Han lægger imidlertid til her et ord, der maaske kan være betænkeligt, idet han tilføier: «Naar saa Gud kjæmper i ham, saa er han *undtagen*»; hvilket i sammenhæng med det øvrige, som han udtalte, kun kan betyde «ansvarsløs». Faren for den offentlige sikkerhed for hans eget vedkommende vil ogsaa i tilfælde være at søge deri, at han handler som et «redskab», blindt adlyder sine fra Gud modtagne «befalinger» eller sine forkjerte forestillinger udgaaede fra falsk fortolkede bibelsteder, hvoraf han væsentlig sysler med «profeterne» og «aabenbaringen» . . . . .» Senere henvises der til muligheden af, at A. R. kan ophidses ved «vekselvirkning med de, som det synes, sterkt

fanatiske omgivelser, han har i hjemmet» . . . ., medens det til gjengjæld antages, at der under rolige og fredelige forhold «næppe vilde være noget at frygte» af ham. Han erklæredes for sindssyg og udskreves af asylet s. a.

Efter udskrivningen flyttede han sammen med flere medlemmer af menigheden først i L., senere i Ar. Paa det sidste sted havde menigheden eget hus, og den levede af pengemidler, som strømmede ind særlig fra Amerika. I 1890 kom det op, at han stod i sexuelt forhold til samtlige de kvinder — ialt 8 —, som boede i menighedshuset. Hans tilhængere havde iøvrigt længe vidst, at han havde erklæret sin kasserer A.s egteskab for ugyldigt, og at han havde taget A.s hustru «tilegte». Efterat han i et syn havde seet en saks, havde han givet befaling om, at haaret omkring genitalia skulde afklippes paa kvinderne. Denne handling, som han kaldte for «den hellige daab», blev udført saaledes, at han selv og 6 kvinder leirede sig nøgne omkring et badekar, medens klipningen fandt sted. Der var ogsaa af patienten nedlagt forbud mod, at de gifte mænd i menighedshuset (A. og D.) skulde have samleie med sine koner, og dette forbud var blevet respekteret.

Tilliden til A. R. blev sterkt rokket hos D.s hustru, da hun nedkom med en gut, medens patienten havde forudsagt efter Hoseas 1., at hun skulde føde en pige, Lo Ruchama. D.s hustru meddelte nu sin mand sammenhængen, og det endte med, at A. og D. anmeldte patienten for sedelighedsforbrydelser.

Efter D.s hustrus vidneudsagn hidsættes:

. . . . allerede julen forinden havde vidnets mand været sammen med R. i L. og kom derfra hjem med den besked, at han og vidnet maatte ophøre med alt egteskabeligt samliv, da dette var hor og af satan. Fra den tid af holdt vidnet og hendes mand op at have legemlig omgang med hinanden, og da de kom til Ar., vedblev de at leve adskilt. . . . . Nogle dage, efterat vidnet og hendes mand var kommen til Ar., kom A.s kone ind til vidnet, som var alene eller ialfald ikke sammen med andre end sin søn, og forelæste for vidnet 1 kapitel af Hoseas og meddelte hende, at Hoseas, det var R., og den kvinde, der fødte ham børn, det var S. (A.s hustru). Vidnet begyndte da at græde, fordi hun skjønte, det maatte være galt fat, og S. sagde saa ikke mere den dag. Dagen efter eller et par dage efter kom S. igjen til vidnet og forelæste (hende) 3 kapitler af Hoseas og sagde, at den der omhandlede kvinde var vidnet. Denne syntes, dette var skrækkeligt og graad og bad for sig og sagde, det kunde ikke være saa; men S. gjentog det samme den dag og de følgende dage, da hun altid var om hende og stadig gjentog, at vidnet maatte fuldkomme Guds fra evighed sande ord; det var en nødvendighed. Vidnet var i disse dage i en frygtelig sindstilstand. Hun græd og jamrede sig og spiste lidet og vidste ikke, hvor hun skulde ty hen.

Saa kom S. atter over vidnet med sine forestillinger og foreholdt hende nødvendigheden af at opfylde Guds befaling. Kort efter kom R. ogsaa ind og gjentog S.s ord, at det var nødvendigt, at vidnet bøiede sig under Guds villie. S. havde, sagdes der, gaaet igjennem det samme, men havde forinden udstaaet en skrækkelig lidelse og pine og den vilde de gjerne spare vidnet for. Vidnet forstod det saa, at R. gjentog nødvendigheden af, at vidnet bøiede sig; thi ellers vilde lidelsen og pinen maatte komme over hende, da Guds bestemmelse maatte og skulde ske fyldest. Vidnet havde hørt om den pine, som R. kunde paaføre udstødte medlemmer af menigheden og som tvang dem tilbage, og vidnet, der fandt, at hun allerede havde lidelse nok og ikke kunde bære mere, gav sig da over og sagde, at hun sagde med Maria: «Jeg er Herrens tjenerinde, mig ske efter hans ord». (Her skildres, hvorledes samleie fandt sted ved flere anledninger.) . . . . . Hun syntes den hele tid, at det var skrækkeligt, men turde ikke tvile paa, at det var Guds villie. Vidnet turde intet sige til sin mand, som hun ikke engang fik lov til at tale med; thi forsøgte hun det, saa bebreidede R. hende straks, at hun søgte tilbage til de gamle landemerker og truede hende med Ananias og Safiras' straffedomme. Vidnet klagede stedse til S. over, hvor underligt og vanskeligt alt dette var, og spurgte, hvad hun skulde have til bestyrkelse i troen paa dets sandhed. S. svarede da, at hun skulde føde en datter, og at hun skulde kaldes Lo-Ruchama. Da hun imidlertid nedkom, viste det sig at være en søn og fra den tid troede ikke vidnet længere og var ikke senere sammen med R. . . . . I den sidste tid, de var der og efterat vidnet havde mistet sin tro, begyndte hun ogsaa at gjøre meddelelse til sin mand. . . . .

Paranoia inventoria.

Det maal, som høver bedst for den paranoiske opfinder, er at fremstille *perpetuum mobile*. Med sine hjul pusler han i aarevis, og det pleier altid blot at være et enkelt hjul igjen, som endnu mangler.

Jalousi, forgiftningsfrygt, religiøse storhedsforestillinger m. v. slutter sig ofte til.

L.-no. 0716, S. T. D., 69 aar, har nu i 38 aar syslet med sit perpetuum mobile; men i den senere tid er det mest kun blevet til en beskjæftigelse i fantasien. Hans far var «rar» og «drikfældig»; moren led af sindssygdom og en bror dræbte først sin hustru og siden sig selv. Paa G. asyl har han opholdt sig 3 gange, fra 21de april 1874 til 16de november 1875, 9de marts 1890 til 24de marts 1893 og senest fra 23de februar 1907. Han har fra og til været henfalden til drik. Det opgives, at han var blevet sindssyg 5 aar før indkomsten i 1875. Han

begyndte dengang at studere paa perpetuum mobile, men fortsatte sit arbeide, idet han dog fra og til havde anfald, da han kun vilde pusle med sine hjul; til saadanne tider behøvede han ikke at arbeide, da «han skulde blive meget rigere end alle andre mennesker». Paa asylet viste han sig som en dygtig arbeider.

1890 anføres: Efter hjemkomsten «har han til enkelte tider arbeidet lidt, til andre tider været mørk og slem mod familien. I den sidste tid usedvanlig trist og slem, urolig om natten, jaloux paa sin «gamle stygge skidne kone», som han har truet med at dræbe. Han siger, man ikke kan gjøre ham noget, om han dræber folk, da han «ikke er rigtig». . . . Overladt til sig selv kan han give sig til at gestikulere og tale høit.» Han fremkom med trudsler mod dem, der havde «stelt ham hid», og talte om, at man hjemme var efter ham og ikke lod ham være i fred. Paa asylet deltog han som regel i arbeide og holdt sig venlig, dog noget afvisende imellem. Han gjorde ogsaa istand en model til sit perpetuum mobile.

Fra 1893—1907 har han havt standkvarter i S., hvor han har boet alene i en liden stue, da hustruen af frygt for sit liv ikke har turdet være sammen med ham. Som regel har han dog streifet omkring i bygderne og ernæret sig ved reparation af uhre, paraplyer og andet puslearbeide. Han skal særlig i beruset tilstand, hvilket ikke sjelden gaar paa, være braa og hidsig. Man har hørt ham udtale, at han kunde gjøre, hvad han vilde, da han var Kristus, Guds søn. I 1902 slog han ind ruderne i hustruens hjem, hvorfor hun rettede klage mod ham til politiet. Først i 1907 blev han — i henhold til klagen af 1902 — anholdt og indsendt til G. asyl til observation (!). Han viser sig her som en godlidende, spøgefuld gammel mand af nogenlunde folkeligt væsen. Sommeren 1907 har han deltaget villig i arbeide som maler og skrædder. Hans maskine (perpetuum mobile) har kraften inde i sig og kan gaa 5 minuter, 5 aar, 5 × 5 o. s. v., eftersom man stænger den. I Ezekiel 1ste kap., siger han, er denne hans evighedsmaskine omtalt, og han har den færdig i hovedet. Han har ogsaa gjort istand en tegning deraf, som han er bange for at vise frem, forat ikke andre skal stjæle hans idé. Han medgiver at have havt enkelte sansebedrag i aarenes løb, særlig lægger han bret paa 3 linier, som for 30 aar siden kom til ham fra Vorherre, og som betød: «Vig fra mig, satan; hvo, der er ren, kaste den første sten; sandelig idag skal Du være med mig i paradis.» I de sidste 10 aar angiver han at have hørt stemmer; de har talt om hustruens utroskab, om hans egen ophøielse, men mest har det været krænkelser; de kommer gjennem elektriske straaler, som en tydelig lyd og med «sterke støiter».

Paranoia erotica.

Det hører til de vanligste forekomster saavel ved paranoia som ved dementia paranoides, at den syge føler sig forvisset om at være elsket af en eller anden udmerket person. Især pleier valget at falde paa prester og læger, som Pontoppidan bemerker. Oftest optræder dette symptombillede hos skuffede hustruer og ugifte piger, som er kommet lidt op i aarene («the old maid's insanity», Clouston); men ogsaa hos mænd er fænomenet velkjendt. Disse elskovssyge patienter «fortæres af længsel»; men de opretholder lige fuldt en freidig forvisning gjennem alle «prøvelser». En gang imellem gjør de stor skandale ved at tiltvinge sig adgang til den elskede. «For en saadan mand kunde jeg dø» — heder det; «naar jeg kom ind i hans rum, syntes jeg, at værelset blev lyst og dobbelt saa stort som før; der udgik ligesom straaler fra ham, og jeg følte mit eget bryst vide sig ud. Før havde jeg ikke vidst, hvad kjerlighed betød. Det var, som om han og jeg hørte hverandre til sjælelig, o. s. v.». Som regel er vel denne kjærlighed af væsentlig platonisk natur, dog stikker det sensuelle moment ogsaa tydelig frem engang iblandt som natlige pollutioner og beslegtede tilstande[1]) (s. 20).

Et vel sammenføiet erotisk vrangsystem virker som den mest spændende kjærlighedsroman. Overalt foregaar der vidunderlige, betydningsfulde ting, prøvelser, forfølgelser, attentater, forsøg paa at besnære den elskede og føre ham paa vildspor o. s. v. Den elskovssyge dame «forgiftes i giftblanderanstalten»; konstablerne rækker den ene dag tunge ad hende, den anden dag hilser de ærbødig; maaske er hun af mere fornem byrd, end hun selv har anet!

[1]) Naar det erotomane symptomkompleks indgaar som bestanddel af paranoia completa resp. dementia paranoides, pleier de syge at berette om mangehaande natlige oplevelser i form af «behagelige opkvikkende dampe», behagelig elektrisk massage o. l. Hallucinerede fornemmelser af kys, berøring, omfavnelse m. v. hører ogsaa til det vanlige. — Ofte knytter der sig hertil forestillinger om at være besvangret.

I vinduerne paa den anden side af gaden drives der koketteri i stor skala; der «sættes op fotografier af damer eller dukker, som nikker, skifter ansigter og foretager øvelser, medens herrer kommer til og kysser dem». (NB! ønske-opfyldelse!). Selv de to birke udenfor vinduet læner sig mod hinanden som et elskende par . . . . (indføling!). Om aftenen, naar hun lægger sig, hører hun hans stemme som et aandepust fra hjertet: «Sov nu godt, lille Petra»; straks hun vaagner, siger den samme røst: «God morgen, lille P.», og naar hun spadserer, falder den ind med et venligt: «Er du nu ude og gaar, lille P.» . . . .

Selv om det erotomane vrangsystem holder sig nogenlunde begrænset, vil det neppe skorte paa enkelte psykiske hallucinationer. Til en begyndelse dreier det sig maaske mest om blikke og ord, som underlægges en falsk tydning; men fra den stund, at vished er opnaaet, har den syge i sit hjerte «forstaaelse af», hvad den elskede tænker. At det er fra ham, tankerne kommer, nærer hun ingen tvil om. Alligevel pleier denne «rapport» at bevare en vis aandelig karakter; den forestilles neppe i saadan grov haandfast skikkelse som ved paranoia completa og dementia paranoides; hvor meddelelserne kommer «pr. telefon» eller hvor den elskedes aand slaar sig ned i maven eller hjertet.

Som regel føler den syge sig overtydet om, at den elskede ret som det er befinder sig i naboskabet — udenfor porten, i haven omkring anstalten, o. s. v.

Undertiden har paranoia erotica et remitterende forløb. Man kjender ogsaa eksempler paa, at gjenstanden for den syges kjærlighed kan skifte. Ved hysteri kan noget lignende symptombilleder optræde anfaldsvis.

Det er iøvrigt mit personlige indtryk, at dette erotiske symptomkompleks sjelden holder sig begrænset gjennem aarrækker. Før eller siden, ofte først efter aars forløb, pleier der at optræde somato-psykiske vrangforestillinger, resp. uro-anfald, kort sagt, symptomer af paranoia completa resp. dementia paranoides.

Paranoia sexualis.

De sexuelle vrangsystemer optræder i to skikkelser, som jalousi-vanvid og som forestilling om, at den syge selv er sigtet for usedelighed.

Gjennemgaaende er vistnok det mere begrænsede jalousi-vanvid udtryk for svigtende sexuel potens, og det fremelskes yderligere ved kulde fra egtefællens side. Hovedaarsagerne er iøvrigt alkoholisme og senilitet; men de former, som har denne ætiologi, henhører jo ikke under paranoia.

Maaske ligger ogsaa det *klimakteriske (præsenile) jalousi-vanvid* udenfor paranoia-omraadet; men nogen bindende afgjørelse i dette stykke lader sig for tiden neppe træffe. Ved den utvilsomme, typiske paranoia ser man sjelden vrangsystemer af blot og bar jaloux natur. Ulige hyppigere optræder jalousien som overværdig idé ved den paranoide psykopathi.

Præsenilt jalousi-vanvid.

L.-no. 0455, O. P. B., kvinde, indkom 24de august 1905 paa G. asyl 56 aar gl.; 1 fætter sindssyg. I 1869 blev hun gift for første gang og hun havde i dette egteskab 4 børn. Efter mandens død i 1878 kom hun i nødlidende tilstand. 1892 blev hun gift paany med en 10 aar yngre mand, med hvem hun ingen børn har havt. Hun skal tidligere have havt god helbred og været dygtig, arbeidsom og sedelig. Lige fra barn af har hun dog været stridig og heftig. Menses hørte op ved 50 aars alderen. I det sidste egteskab har hun havt det godt i enhver henseende, indtil hun $2^1/_2$ aar før indkomsten paa asylet fik influenza (?), efter hvilken sygdom hun blev afkræftet, nervøs og tungsindig; senere hen optraadte tillige raserianfald. Tilstanden var videre fremover vekslende, men med stadig nedgang.

Ved St. Hanstid 1905 begyndte hun uden spor af grund at mistænke sin skikkelige og taalmodige mand for utroskab. Hun fik aldrig anledning til at gribe manden in flagranti; men hun hørte i luften og udenfor husvæggene stemmer omtale disse forhold og meget andet. I den første tid blev hun ofte saa irriteret over sine hallucinationer, at hun rev sine klæder itu, ødelagde bohave og var voldsom mod omgivelserne. Søvnen blev ogsaa daarlig og madlysten tog af. Naar hun skulde arbeide, kunde hun falde hen i tanker, og hukommelsen syntes at være noget svækket (?).

Paa asylet var hun især i den første tid meget masende og vildestadig hjem til «folket sit», hvis stemmer hun hørte udenfor. Der varstadig «noget, som skulde greies». Senerehen er hun blevet mere taalmodig, ligesom hun regelmæssig beskjæftiger sig med haandarbeide. Hun viser idethele en pyntelig opførsel, har selv en følelse af at være forstyrret i hovedet og grunder meget over, hvorfra «stemmerne» kan komme. «Det maa være tanker, naar det ikke kommer fra en kjæft!» Stemmerne tilhører kjendte folk fra hjembygden, og de har bl. a. nævnt, at hendes mand skulde have faaet en ny kone. De har ogsaa talt om «dræping», uden at dette netop har været myntet paa hende. Oftest taler stemmerne sig imellem. Naar hun spiser, hænder det, at de vil faa hende til at tro, at der er gift i maden. Stemmerne har ogsaa bragt hende til at tænke paa rigdomme; men sligt har hun ikke troet selv. Hun beskriver nøiagtig, *hvorledes hun en nat ved St. Hanstid 1905, mens hun laa ved sin mands side, hørte en kone og dennes datter lokke paa manden*, og gjennem en sprække i vinduet kom der samtidig en gufs over hende og barnet. Dette gjentog sig ogsaa siden. Men allerede før denne «lokkingen» begyndte, havde der ligget noget tungt over hende, og hun syntes, at der var noget, som manden vidste, men som han ikke vilde ud med. Før og efter denne tid forekom det hende, at alting havde «betydning»; hun syntes, at hun ikke maatte gaa over dørstolper og idethele ikke gjøre hverken det ene eller det andet. Blandt forskjellige syner har hun ogsaa engang (paa G. asyl) seet sin mand i lag med et fruentimmer og andre, medens der lød latter og kommers. Hun har derhos følt dirringer i kroppen, ubehag i benene, banken i bryst, ryg og hals, smerter i underlivet samt en følelse af, at noget pludselig for ind i munden og ned i halsen; maaske, siger hun, kunde dette være en opfindelse, hvorved noget kunde virke gjennem luften. Nogen aandelig tilbagegang er ikke indtraadt hidtil (oktober 1907); snarere er hun nu mere arbeidsfør og noget mindre behersket af stemmerne.

Som midtpunkt i paranoiske systemer møder man derimod særdeles hyppig forestillingen om at være sigtet for usedelighed. Den syge bliver «ført ud over hele Norge og Sverige som venerisk»; folk skjønner, at han har masturberet, og i kirken faar de ham til at rødme, forat han skal røbe sig selv; i hele strøget er der fortalt om nogle smaa saar, som han for 15 aar siden havde paa penis, o. s. v. Hypokondre, religiøse og andre vrangforestillinger slutter sig ofte til. . . .

Paranoia sexualis.

K. C., 41-aarig kone, indkom paa G. asyl i oktober 1905. 22 aar gammel blev hun gift med en mand, som 1/2 aar bagefter drog til Amerika for aldrig mere at lade høre fra sig[1]). Med ham har hun en 18-aarig datter. 4—5 aar senere blev hun gift med sin nuværende mand, med hvem hun har 5 friske børn.

Hun skal som barn have været frisk. Hendes mand skildrer hende som snil og arbeidsom, men hastig, ustø af sind, pyntesyg, glad i moro og i nogen grad stormandsgal bestandig.

Ved juletid 1904 blev hun mistænksom og paastod, at naboerne bagtalte hende. I «fine» ord *sigtede de hende for utugt med en 19-aarig gut,* der nylig var reist over til Amerika. Denne gut havde ofte vanket i hendes hus som mandens arbeidskamerat, og han havde sagt til flere folk, at hun var snil. En nabokone lod f. eks. den bemerkning falde, at K. C.s nyfødte gut ikke lignede far sin; en anden kone kom ned til hende i fjøset og berettede om, hvor store lønninger der var at faa over i Amerika. Disse udsagn var myntet paa hende, mente hun. Ligesaa gjaldt det hende, naar presten i sin præken talte om dem, som førte skam over sig selv og børnene. Derigjennem følte hun sig atter vis paa, at det havde lykkedes nabokonerne at «faa vrid skammen over paa hende». Et andet ord af presten om uddrivelse af djævle hentydede til, at hun havde jaget en nabokone paa dør. En maaned før indlæggelsen paa asyl kunde hun ikke længere greie husstellet, saa sterkt gik hun op i disse tankegange. Tildels led hun ogsaa af søvnløshed. Ligeoverfor manden har hun ikke næret nogen jalousi.

Selv fortæller hun, hvorledes hun altid har været stolt og ærekjær, gavmild, stræbsom og ordentlig; hun raadede i huset og holdt alt i god stand, var maaske ogsaa for lidet villig til at omgaaes nabofolket. Disse blev paa denne maade misundelige paa hende og fik hendes mand oversnakket, saa han begyndte at tage magten og styret og «myndigheden» fra hende. Ved fulhed og ondskab satte de ud det rygte, at hun var simpel og vanstelte sit hus; selv vilde de være finere end hende. Rent umuligt blev det, dengang de ogsaa begyndte at «snu paa ordene». Paa denne tid drømte hun engang, at hun var omgivet af orme, saa hun ikke kunde sætte sin fod nogensteds. En tankeløs ytring af hende om, at det ikke var værdt at hilse paa en ugift pige med to børn, medførte, at nabokonerne fik det «snuet om», saaledes at hun ikke skulde være likere selv.

Asylets prest hentyder til hende i sine prækener, siger hun, men da hun vil blive opfattet som syg, hvis hun taler herom, foretrækker hun

---

[1]) Paranoikeres egtefæller pleier ofte at desertere.

at tie stille. Hun har ogsaa i det sidste flere gange faaet den trøst fra Herren, at asylopholdet er en prøvelse, og at hun skal komme hjem igjen til mand og barn. Helst vil hun «leve i god stemning» og «have gode tanker», men «røret fra stimmelen» omkring blander sig ind i hendes tankegang og gjør hende ofte «nervøs og forstyrret». Fordi om «de andres tanker slegter paa hendes i enkelte punkter, skal man ikke regne hende for lige med dem». Hun «er lei disse stadige skiftninger» og vil i fred faa beholde sine egne tanker og stemninger, som alene gaar ud paa «godhed og sandhed og retfærdighed». 4de august 1906: «Trøst og glæde har jeg nu, hvor jeg gaar, fordi jeg ved, jeg har lidt uskyldig for ondskabsfulde mennesker . . . . den trøst har jeg *i* mig, og naar jeg læser i ordet; jeg har tankerne stadig til det himmelske . . . . der kommer af sig selv noget saa glædeligt, naar jeg læser . . . . og jeg ved, at jeg faar mine ønsker opfyldt, naar jeg beder af hjertet. Jeg har havt den tanke, at det skulde være godt og lykkeligt at være med og vidne om Gud sammen med de kristne missionærer, naar jeg kunde faa talegaver dertil . . . .»

Sine børn længes hun tilbage til, men ikke saa meget til manden; hun «elsker Gud høiere». Sansebedrag vil hun aldrig have havt, men hun kan «føle og se tankerne til andre folk», og naar hun tænker paa Gud, kommer hans ord som tanker til hende og gjør hende glad; dette «kommer fra himlen», er hun sikker paa. Hun har ogsaa drømt om det himmelske og hørt himmelsk sang.

7de august 1906: Idag heftig, bleg, dirrende; puls 156. Lægerne er «sjofle personer»; alle holder sammen «i ening» mod hende. Naar man hilser paa hende, ser man paa patienter bagefter og gjør hende «lige med dem»; men to skal ikke være et paa den vis; hun er ikke saa dum, at hun ikke kan udforske dette.

Oktober 1907: Er pyntelig af væsen, men vil i det senere ikke tage sig noget til. Føler sig ofte krænket. Hun «vil herfra med ære og karakter, men fruerne og frøkenerne tar hendes ære». Paastaar, at man vil have hende til at gaa her som kone for en af asylets assistentlæger. Man «vender hendes tanker» — man har f. eks. vendt dem did, at doktor H. skulde være hendes mand, men hun har saa meget forstand, at hun skjønner, det er urigtigt. «Ingen har lov til at gaa efter andres tanker og tage dem, naar man ikke siger noget». Selv kan hun ogsaa «nogenlunde skjønne, hvad et menneske tænker». Det, som stadig harmer hende, er, at hun forveksles med uværdige personer og behandles derefter. Somato-psykiske vrangforestillinger har hun aldrig kommet frem med.

Paranoia completa (s. major).

(Délire chronique à évolution systématique. Magnan. Somato-psykiske vrangsystemer.)

I regelen udvikler sygdommen sig efter det af Magnan opstillede schema (s. 53).

Ret ofte varer det 1ste og 2det stadium ved gjennem lange aarrækker; men undertiden tager ogsaa sygdommen en raskere udvikling. Mellem disse sidste tilfælde og dementia paranoides kan der ikke sættes nogen skarp grænse; mod paranoia taler ialfald en meget akut optræden med uro-anfald og fantastiske storhedsforestillinger allerede i tidligt stadium.

De vrangsystemer, som vi kjender fra paranoia minor, indgaar her som led i en større sammenhæng. Ser man bort fra det første stadium, har tilstanden gjennemgaaende et stærkt hallucinatorisk præg. Det mest eiendommelige er dog, at vrangforestillingerne før eller siden breder sig udover det somato-psykiske omraade. Den syge føler sig vel den hele tid krænket i sin ære og ret, men fremfor alt er han paa sygdommens høidepunkt behersket af det *fysikalske forfølgelsesvanvid* (s. 50).

Det sløvsind, der med aarene kan indfinde sig, naar neppe nogen høiere grad, og den syge pleier at bevare evnen til et slags formelt, logisk tankearbeide. Paa den anden side findes der grænsetilfælde over mod dementia paranoides, hvor der tilsidst indtræder en tilstand af paranoid forvirring.

Et typisk tilfælde er følgende:

Paranoia completa.

F. H. S., ugift lærerinde, indkom paa G. asyl for henimod 20 aar siden; hun var dengang omkring 40 aar. Allerede 10 aar tidligere havde hun opsagt sin post, da hun var begyndt at blive sygelig ømfindtlig og følte sig fornærmet af eleverne. Under indflydelse af sansebedrag fra genitalorganerne og andetsteds havde der efterhvert udviklet sig et vrangsystem med det hovedindhold, at sammensvorne mennesker paavirkede

hendes legeme paa skandaløs vis gjennem elektriske og magnetiske ledninger. Tilsidst blev hun paagaaende, spyttede efter folk paa gaden og kaldte dem horer, hvorfor indlæggelse paa asyl blev nødvendig.

Ved ankomsten did protesterede hun ivrig mod sin indlæggelse og truede med dødsstraf for delagtighed i denne forbrydelse. Hun vilde ikke lægge sig, hvis hun ikke fik nøglen til sit værelse, da der kunde komme mandspersoner ind til hende.

I 4 aar, oplyste hun, havde de damer, som hun udskjældte paa gaden, ligget under hendes seng og sprøitet spyt ind i hendes mund gjennem nakken ved hjælp af magnetisme og elektricitet. Hun var herved blevet saa paavirket, at hun maatte give sin vrede løb. Det var forresten bare narrestreger, naar lægerne lod, som om hun var syg, og vilde undersøge hende.

Meget snart fandt hun videre ud, at der ogsaa paa asylet laa *elektriseringsfruentimmer* under hendes seng; disse, som havde været døde og i helvede, oplyste hende om alle de misligheder, som drives i samfundet. Af frygt for at faa menneskekjød holdt hun sig (og holder hun sig fremdeles) til plantekost. Om natten blev hun «bastonneret», saa blodet sprang frem gjennem huden; hun kjendte desuden lugt af skarn. I brystet blev hun plaget af stikninger, og hun paastod ogsaa at have hostet blod. Hendes hoved blev brændt med magnetisme — der blev talt gjennem hendes mund, saa hun fik en vestlandsk skarren, o. s. v. Alle disse lidelser blev sat i forbindelse med «misbrug af de elektriske midler». Asylets direktør blev efter faa dages forløb til en skurk, som stræbte hende efter livet, fordi hun var retfærdig og ikke vilde leve i lasten som de andre.

Det følgende aar *telefoneres* der uhøviske ord til hende gjennem gulv og vægge, fra kjælderen, byen og asylets afdelinger for urolige. Hun faar stadig «bastonnade» og ser elektriseringsfruentimmerne som fotografier.

I 1890—1894 har hun fra og til sterke vredestogter; kan om nætterne trampe i gulvet. Pleierskerne er «mordlystne, rovlystne udyr», som tillader sig alt, da de selv snart skal blive levende parteret. En sjelden gang slaar hun ogsaa vand over forbigaaende eller river klæderne af sig. Hun maa derfor ikke saa sjelden flyttes til afdelingen for mindre rolige (C). Oftest opholder hun sig dog paa et eneværelse i afdelingen for rolige, uvirksom eller beskjæftiget med haandarbeide og kunstneriske puslerier; stolt og afvisende. Hun paastaar, at der ligger isoplag i kjælderen, og at man sender kulden ved hjælp af elektricitet gjennem gulvet ind til hende; ved rigtig kontrol med de elektriske midler kunde luften mildnes, saa det blev sommer hele aaret.

I anledning af sin 50-aarige fødselsdag skriver hun et klart, sammenhængende brev, som giver udtryk for hendes tiltagende storhedsfølelse:

. . . . . «du maa være saa snil at erindre, at jeg nok omtrent danner en *undtagelse* i samfundet; hvilket ogsaa fremgaar af den storartede opmerksomhed, for hvilken jeg i mange aar har været gjenstand fra telefonerne . . . . Mit hele forhold erkjendes at være ustraffeligt; det har været prøvet og drøftet i telefonerne i 11 aar . . . .»

1895—1899: «15 frøkener S. retter elektricitet mod hendes hoved». 5 forskjellige personer spiller direktørens rolle. Familierne T., P., S. m. v. huserer i kjælderne og trækker med sig pak fra alle kanter. Gulv og vægge har man gjennemboret, og gjennem kanaler staar hendes værelse i forbindelse med underverdenens aander. Skulde hun nedskrive alt, som tales ved telefonerne, maatte hun være hurtigskriver. Havde hun ikke havt sin livvagt, var hun forlængst blevet myrdet. Da direktøren en dag vil kjende paa hendes puls, udbryder hun: «Se krokodilledyret, strubeskjæreren, det forbandede svin. De er en djævel, De har forbandede hænder. Jordens skaber er min personlige beskytter. Politiet skal hakke Dem i smaastykker. Deres mordforsøg nytter Dem ikke. Jeg har været kaldt «Nordens stjerne» af telefonerne — jeg er den dydigste kvinde i verden, hele jorden ærer mig.»

1900—1907: «Der er hundreder, som stormer ind i kjælderen her med vaaben; man hører dem skraale gjennem hele huset — Zulukafferne vil æde op Norge — gjennem telefonerne har de sat sig i forbindelse med hendes værelse; under gulvet har de en stor samling af kugler og krudt, saa de holdt paa at sprænge det hele i luften . . . .» «Hvad hun selv tænker paa, udbasuneres gjennem telefonerne (Gedankenlautwerden, tankehørlighed). Naar hun taler, taler hun dels af fri villie, altsaa hvad hun i øieblikket selv ønsker at udtale, dels driver *de* hende til at udtale, hvad hun vistnok i øieblikket selv tænker paa, men hvad hun helst vilde tie med. Derimod hænder det yderst sjelden, at hendes tunge benyttes til at udtale, hvad hun i øieblikket ikke har tænkt paa. De har vistnok ofte forsøgt paa dette, men hun har givet vagten den strengeste ordre til at forhindre det. Hun klager over, at hendes tanker ofte *bindes,* saa hun *tvinges* til at tænke paa, hvad telefonerne taler om. Telefonstemmerne klinger ligesaa høit og tydelig som vanlig tale». Hun sondrer desuden mellem «stemmer» og «tanker», som sendes tvers gjennem hendes hoved og hele personlighed. I uveir er hele luften fuld af onde tanker. Med «sine egne tanker» sympathiserer hun, medens de «fremmede tanker er imod hende og hendes principer». Der sættes ogsaa følelser som vrede paa hende. Kanoner, som affyres, springer, før de naar frem, fordi hun er under Guds beskyttelse. Isbjørnmennesker, som er fordrevne fra polarlandene, ligger ude i Skagerak og frembringer kulde i landet. I kjelderne frembringes der kulde af familierne Frost og Vinter. For at være sikker paa, at ikke fremmede folk kommer ind i hendes rum, naar hun sover, binder hun en tynd snor fast med den ene ende i dør-

klinken og den anden i sengestolpen. Gud har tilbudt hende bestyrelsen af G. eiendom, men hun vil ikke, da hun ikke kan drive gaarden. Hendes ønsker gaar i opfyldelse; 2 gange har Gud bekræftet kristendommen for hende og lovet sin beskyttelse i al evighed. Gjennem Guds hjælp kan hun tæmme vilde dyr, som hidses paa hende, o. s. v.

I aarenes løb har hun bevaret sin ydre optræden omtrent uforandret. Hun pusler især med haandarbeider og holder sig fornemt isoleret; tør ikke have omgang med asylets damer og funktionærer, da telefonerne siger, at det vil være dydige kvinders ruin I modsætning til tidligere aar behersker hun sine sindsbevægelser saavidt, at hun til stadighed kan være i asylets afdeling for rolige. Hun viser paatrængende stemmer tilbage ved afværgende haandbevægelser, men holder sig iøvrigt rolig. Som ophavsmænd til forfølgelserne angiver hun endnu de samme personer som for over 20 aar siden.

Dementia paranoides.

Under dette begreb kan man sammenfatte en gruppe af tilfælde, som minder adskillig baade om paranoia completa og dementia præcox.

Man støder paa de samme typiske vrangforestillinger som ved paranoia (kfr. s. 48 flg.), men disse danner ikke her noget virkelig logisk sammenføiet og blivende system, idet den aandelige sammenhæng tidlig gaar tabt. Vrangforestillingerne har derhos et i høieste grad fantastisk indhold, med udpræget somato-psykisk karakter, og de følges af livlige sansebedrag, fremtrædende passivitets-bevidsthed, sigtelsestro og psyko-motorisk uro (uro-anfald). Særskilt eiendommelig er de uhyrlige storhedsforestillinger. Hebefrene og katatone symptomer skal derimod i hovedsagen mangle.

Hvor denne gruppe rettelig hører hjemme i det psykiatriske system, anser jeg det for øieblikket umuligt at bestemme. Hverken ligeoverfor paranoia completa eller de paranoide komplikationer ved dementia præcox (katatoni) er man istand til at opstille faste grænsemerker, og det er dette forhold, som Kraepelin væsentlig støtter sig til, naar han lader baade dementia paranoides og paranoia completa gaa op i dementia præcox. Mig forekommer det, som om det para-

noide sløvsind slegter mere paa paranoia completa end paa katatoni.

Det turde ogsaa være et betænkeligt princip at sammenfatte flere sygdoms-billeder til én større enhed, væsentlig fordi man ikke kan paavise sikre sondringsmerker, og man derfor bliver nødt til at regne med overgangsformer. Saalænge man ikke kjendte tuberkelbacillen og de tuberkuløse sygdommes pathologiske anatomi, men var henvist til den umiddelbare kliniske iagttagelse, kunde der ikke sættes op noget skarpt grænseskjel mellem lungetæring og bronchitis chronica. Om man nu paa det tidspunkt havde slaaet disse to sygdomme sammen, havde det ganske sikkert ikke været nogen vinding.

Dementia paranoides viser dels en langsom, dels en mere hurtig udvikling. I første fald minder billedet til at begynde med om paranoia, og sammenhængen bliver først klar, naar der senerehen udvikler sig enten «*paranoide uro-anfald*» eller en mere stilfærdig tilstand af «*paranoid forvirring*». Ved de akute tilfælde sætter sygdommen straks ind med uro-anfald af den paranoide type efter kortvarige prodromalsymptomer af en som regel ængstelig, depressiv karakter.

Iøvrigt viser sygdommen ikke sjelden et noget remitterende forløb. Efter anfald af paranoid uro paa maaneder og aar kan der maaske indtræde saavidt beroligelse, at den syge for en tid kan være skikket til enkelt arbeide; men det kommer let til nye anfald af uro før eller senere. Regelmæssig ender det tilsidst i paranoid forvirring.

Ved de svære

paranoide uro-anfald

kan de syge støie, synge, skrige, skjænde og rive istykker paa samme vis som andre ustyrlige patienter. Ofte kan det ogsaa være vanskeligt at undgaa forveksling med uro-anfald af den maniske, paralytiske, hysteriske, alkoholiske,

imbecille eller katatone type. Der foreligger imidlertid ingen virkelig idéflugt, ingen somatiske symptomer, ingen afhængighed af psykiske indtryk, intet forudgaaende alkoholmisbrug, ingen trodsig ustyrlighed og heller ingen katatone symptomer (negativisme, stereotypi, suggestibilitet m. v.).

Hvis man gaar nøie ind paa de syges tankegang, vil man derhos blive opmerksom paa, hvorledes de stedse kredser omkring visse bestemte paranoide forestillinger, og disse hviler atter paa et grundlag af livagtige hallucinationer. Deres uro er, saa at sige, en reaktion paa de persekutoriske og megalomane vrangforestillinger: de slænger madkopperne i gulvet, naar de lugter gift; de farer voldsomt frem mod sygepleierne, som de mener vil rive ud deres indvolde og dræbe dem paa den mest pinefulde maade; de sætter i med rædselsfulde skrig, naar de føler maven opblæst af sprængstof og ifærd med at eksplodere, o. s. v. Herunder modtager de stadig besked gjennem ledninger eller telefoner. Som oftest taler de ogsaa med sig selv, for en udvortes betragtning som *svar paa stemmer*, i mere streng kausal forstand fordi alle hemninger er borte, saa at indfaldene omsættes i artikulationsbevægelser; nogle føler sig som talerør; enkelte frembringer en uforstaaelig «*tungetale*» med selvlavede ord, o. s. v. Ofte heder det, at de taler og handler efter «tankeindskydelser»; derfor er ogsaa deres gjerninger temmelig uberegnelige, og hvis de beherskes af vredagtige stemninger, kan de let blive yderst farlige, uden at de dog handler efter nogen virkelig ondsindet plan.

Trods al uro kan man idethele paavise bestemte paranoiforme *komplekser:* Én eier det hele asyl og indsætter sin kjæreste, professor minister greve konge T., som bestyrer; men hun faar ikke beholde manden i fred for de forlibte forbandede horetøser (pleierskerne), som blander gift i hendes mad. En anden er «lammets hustru» og har sit værelse befolket med apostle og profeter, som giver hende raad og anvisninger, medens læger og pleiersker er ugudelige folk,

som vil forføre og myrde hende, der har lidt for alle paa samme maade som Jesus. En tredie er «skaberens gud» og gaar, fordi hun er «ren», omkring i negligé, trallende paa samme melodi, optaget af at skabe tingene paany, da alle omkring hende er døde, o. s. v. Det er til en vis grad et typisk forhold, at de syge løber linien helt ud, saa der ikke bliver nogen grænse hverken for deres storhed eller den forfølgelse, som de maa bære. Uvilkaarlig havner de paa denne maade ved Kristus- og Guds-forestillingen; de danner selv midtpunkt for enhver lidelse og udgangspunkt for al magt.

Paranoide uro-anfald kan foruden ved dementia præcox og dementia paranoides ogsaa forekomme ved enkelte paranoiforme psykoser paa senil og alkoholisk grund. Bortseet fra de alkoholiske tilfælde dreier det sig regelmæssig om kroniske psykoser med som oftest meget mislig prognose. I differentialdiagnostisk henseende har det særskilt betydning, at vrangforestillingerne varer ved, selv om de syge kommer over i mere rolige tilstande.

Den paranoide forvirring.

Den paranoide uro bærer regelmæssig præget af forvirring, d. v. s. aandelig opløsning. Men selv om der ogsaa i det ydre er indtraadt beroligelse, skorter det paa indre sammenhæng hos de paranoid-demente patienter. Virkelighedeu har ingensomhelst magt over dem mere; der gives ingen modgrunde, som de respekterer. Heller ikke volder det dem nogen vanskelighed, om vrangforestillingerne indbyrdes ikke lader sig forlige. Om N. N. hakkes op i smaabiter og er død 600 gange, saa betyder det intet, fordi hun er født udødelig; naar ikke Antikrist blev dræbt i mai 1900, som det var forudsagt, var det fordi tiden begyndte at «gaa i krebsgang» (d. v. s. den omvendte vei) fra april s. a., o. s. v. En mand, som i ca. 20 aar har frembudt billedet af paranoid forvirring med lettere uroanfald iblandt, beretter f. eks. følgende:

«De har nogen maskiner oppe i luften, som de hopper op i sengen med og holder husskandaler i herberget, hvor vi hviler som statsraad hos hvide Gud alvidende i hele verden i evighed. Den hopped ind i maven paa mig og sprætted op maven og tog ud *eggestokken* og mandnavlen og kløvede mig i to dele og lagde den halve del paa haanden og gjemte den. Saa satte han paa en falsk halv krop, som der var brune ribben paa, mens mine ribben var lyserøde, velsignet af Isaks gud. Inat var der voldtægt paa mig; jeg faar ikke hvile nogen nat, for de farer ind i hovedet og hvisker og farer ud igjen . . . .»

Symbolismen, som ogsaa gjør sig gjældende ved paranoia, antager her uhyrlige former. Stavelser, ord og gjenstande *betyder* for den syge alt, hvad der ved dem bliver vakt tillive af forestillinger; ofte hviler dette symbolistiske makverk paa ganske overfladiske idé-associationer uden nogen meningssammenhæng — som f. eks. i følgende skriftstykke:

«Jeg er døbt af presten E. Da han blev begravet, brændte det paa Klækkefjeldet. Klække gjør en høne paa eg, eg er der paa knive, knive bruges i strid; egskal heder paa engelsk egg-shell, shell betyder ogsaa en bombe; kniv og bombe og eg og kyllinger betyder, at Herren vil samle kyllingerne under sine vinger. Norge var i fare 7de juni; Herren førte kyllingerne, Norge reddedes, kong Haakon kom . . . .»

En særegen form af symbolisme møder man i de sproglige nydannelser. Den paranoid-demente profet, som kalder sig Jesus fra Nazareth, taler f. eks. hebraisk efter følgende opskrift: «Waashint gei» = hvordan gaar det?; «suson poil» = saadan som de pleier; «spero» = spir eller opretstaaende pind — de sidste ord kan han aflede efter mange linier, f. eks. spero — speira — spirizza — sperrezzovan — sperizzi vara va — sperizzi vengi venci va — spirizzi opsi ve — sperizzi pantse opret er — sperizzi veso er — en pind, som opret er (d. v. s. spir)[1]).

Fremdeles er de eventyrlige opdigtninger eller positive erindringsforfalskninger ret betegnende for den paranoide

[1]) I tillid til denne profet sultede en lærerinde sig tildøde i haab om at blive optaget i himlen.

forvirring. Den syge digter om sit hele levnetsløb; han ved at berette om, hvordan han duellerede med Antikrist i Boulogneskoven 1895, kjæmpede paa Jupiter i 1898, o. s. v.

Ofte støder man paa høiere grader af uro og forvirring end i nedenstaaende sygehistorie:

Dementia paranoides (religiosa).

P. A. S., arbeider, indkom paa G. asyl, 43 aar gammel, i juli 1900. Der kjendes ingen slegtsbelastning. Han voksede op som lægdebarn og ernærede sig efter konfirmationen som arbeider. 22 aar gammel giftede han sig med en ældre, hæsligt udseende pige. Da P. var egen, doven, uefterrettelig og ligegyldig, blev egteskabet ulykkeligt. Familien har flere gange nydt fattigunderstøttelse, og naar P. drog paa arbeide til andre bygder, havde han intet at sende hjem.

Han skal i flere aar have opført sig underlig, men først i 1899 vides det med sikkerhed, at han havde «syner» og «aabenbaringer». Før indlæggelsen laa han dag og nat i en veigrøft og spiste ikke. Da han foreløbig blev anbragt i et hotel, viste han sig urolig og søvnløs, talte og sang uafbrudt. Han var provst og Guds betroede mand, havde ordnet det saa, at verden endnu skulde bestaa i 8 000 aar. Gud talte gjennem ham . . . .

Juli 1900: Er ved indkomsten tøvet og pratende; spørger, om man vil høre Guds røst, og begynder derpaa i en prækende tone at fortælle om, hvordan han var fortrædiget af menneskene, medens Gud havde udnævnt ham til provst over hele Norges land . . . .

August 1900: Han er den største profet og kan tale i 7 tungemaal, f. eks. paa græsk: en fon, udi gen, grenan sjonan udi budan . . . . eller paa latin: ebban og ebla og ekla og ikla og iblo . . . . Han «følger Jesum Kristum den korsfæstede»; Gud taler til ham hver eneste dag — han er selv «*Jordens konge*», men «tragter ikke efter Jordens rigdom, men efter den himmelske», o. s. v. Idet han udbryder: «nu taler Gud igjennem mig!» kommer han med tøvede lovprisninger over sig selv og sine udmerkede egenskaber.

1901—1902: Som regel uvirksom, taler meget med sig selv, er ofte høirøstet, skjændende og prædikende; maa af den grund, ret som det er, flyttes til asylets afdeling for urolige syge (D). «Gud sidder i hans hjertes inderste kvantum, og han taler med Gud som med en broder»; bringes han i sindsbevægelse, bliver hans skjænde-prædikener forvirrede

og uden sammenhæng: «du skriver i vildelse, dine ord er kun irgin — det er syndens gumler og syndens skumler, syndens garn, syndens slirm og slarm, endin, sjendin, sjendul, fendul, fendar, tendar . . . .». I august 1900 skal han udraabe sig til konge over Norge og Sverige, i juli 1902 derimod til pave. Han forstaar sig ellers paa alt; perkuterer og auskulterer meget overlegent og stiller diagnoser; har gaaet den Wittenbergske skole, o. s. v.

Juni 1903: Har en tid gaaet villig med paa havearbeide, men har i de sidste dage atter holdt sig inde. Han vil ikke give fra sig mere lærdom, for nu har han lært menneskeheden for over 20 000 kroner.

I august 1903 flyttedes han til afdelingen for rolige syge (B), hvor han senere som regel har opholdt sig. Han deltager længere tider ad gangen i arbeide, særlig med kultrilling, og snakker da mindre med sig selv; har dog fremdeles ture med skjændende enetaler. Herunder trænger hele aandeverdenen sig indpaa ham «med voldsomt lufttryk», saa han efter eget sigende ikke kan bevare selvbeherskelsen. Alle de, som er pint paa G. i 50 aar, sidder som aander omkring asylet i gallerier helt op til himmeltinden. Han ser dem som skimt, helst naar han skal til at sove, og de er baade gode og onde (aander fra oven og padde-aander). Gjennem stolgangen og munden trænger de sig ind i indvoldene og snakker til ham. «Hvis temperaturen bliver for høi, kan mennesket ikke styre sin egen person under aandernes paavirkning, og da bærer det op i vilden sky.» «Det er aanderne, som taler gjennem hans tunge» med saadant tryk, at han ikke «kan holde tand-garen sammen». Han har dræbt den store orm, som ligger om asylet . . . . 25de januar 1906: Arbeider flittig med kultrilling; «lufttrykket er nu svagt og temperaturen rigtig, saa han har sin selvbeherskelse. Stemmerne agter han mindre paa, men hører dem alligevel; han behøver dog ikke at lytte efter dem for øieblikket. Naar lufttrykket er sterkt, kan det paaføre mennesket kolerine og hvad det skal være . . . . Han ved, at aanderne tidligere har drevet ham saa sterkt, at han har tabt selvbeherskelsen og været som en vild mand. Aanderne har forvildet tankerne, men nu kan han styre dem. Han har været drevet saavel af Satan som den Hellig-aand. Nu er de Hellig-aand i tankegangen, medens Satan taler til ham som en fremmed. Det var ikke spøg, da aanderne kom lige ud i hovedet, saa han vilde stupe . . . .»

Juli 1906: Som regel beskjæftiget med kultrilling. Har han i øieblikket intet at tage sig for, driver han frem og tilbage og taler ustanselig hviskende med sig selv. Naarsomhelst kan han bringes op i sindsbevægelser, og han forsikrer da, at han har lidt for hele menneskeheden som Jesum Kristum den korsfæstede; ved et eneste ord af sin mund kan han slaa alle mennesker i svime i baade Norges og Sveriges land . . .

Oktober 1907: For tiden oppe i et lettere uro-anfald.

Aarsagerne

til de paranoiske og paranoiforme tilstande ved man lidet sikkert om. Et arveligt grundlag vil man vel som regel kunne paavise[1]). Dernæst ser det ud til, at «anlæggene» *kan* aktiveres gjennem krænkelser, skuffelser og hvad der idethele spærrer det naturlige afløb for de indre drivkræfter. Freud lægger, som nævnt, hovedvegten paa de underkuede, erotiske begjæringsforestillinger.

Prognose.

Af de fleste forfattere opfattes paranoia som en uhelbredelig sygdom. En sjelden gang hænder det ikke destomindre, at tilsyneladende paranoiske vrangsystemer skrumper sammen og taber sin magt. Nærmest ligger det dog her at tænke paa diagnostiske feiltagelser. Den mulighed er f. eks. given, at en overværdig idé om forurettelse bliver trængt tilside med aarene, efterat den først har været misopfattet som paranoia querulans. Eller det kan have dreiet sig om et haardnakket anfald af hysterisk jalousi eller forlibthed, som man har taget for paranoia sexualis resp. erotica. I andre tilfælde vil det vise sig, at den angivelig helbredede paranoiker blot har lært at tie stille med sine vrangforestillinger.

Ved de mere circumscripte former kan der indtræde betydelige remissioner. Paranoia completa og dementia paranoides har derimod en fremadskridende karakter, hvilket dog ikke udelukker, at de syge med aarene kan lægge for dagen større ro udadtil.

Behandling.

Overværdige idéer kan ofte bekjæmpes med fordel, idet man anbringer den syge i nye, rolige omgivelser. Lider

[1]) I de citerede sygehistorier er ikke altid slegtsforholdene omtalt.

f. eks. en kvinde ved at tro sig misagtet og krænket af naboer, bør hun flytte. Selv har jeg seet en 64-aarig kone blive udskrevet som helbredet fra asyl, tiltrods for at hun ved indkomsten $2^1/_2$ aar tidligere uden grund troede sig bagvasket af naboerne og endog hørte disse rette ærerørige beskyldninger mod hende gjennem væggene (? overværdig idé med forventnings-illusioner).

Ved *paranoia minor* bør man, *om muligt,* søge at hjælpe sig uden asylbehandling eller med kortere asylophold. Thi saalænge den syge kan være i sin daglige gjerning, holdes hans sindskræfter bedre oppe. Paa den anden side hænder det, at kverulanter brænder mere inde med sine klagemaal, naar de efter nogen tids asylophold og beskikkelse af verge udskrives paa det vilkaar, at de skal tage nyt opholdssted og for fremtiden afstaa fra skriverier til myndighederne.

Paranoia completa og *dementia paranoides* vil som regel medføre varig *forpleining* enten i asyl eller et trygt pleiehjem.

Enkelte paranoikere maa *forvares* paa asyl som farlige for den offentlige sikkerhed.

LANE MEDICAL LIBRARY

To avoid fine, this book should be returned on or before the date last stamped below.

I1151 Vogt, R.
V88 Samfundssygdomme.
1906 50132
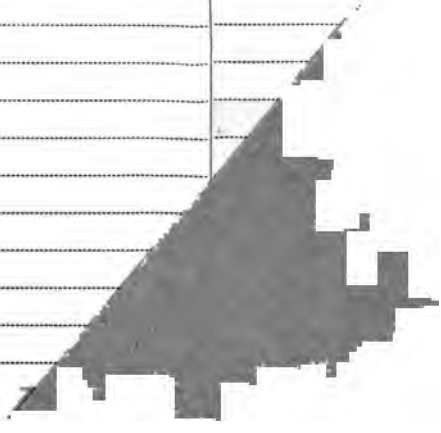
NAME | DATE DUE